



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

**DENİZDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU KAPSAMINDA
SUALTI HARBİ VE NEVİLERİ**

Doğan AYHAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

DENİZDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU KAPSAMINDA
SUALTI HARBİ VE NEVİLERİ

Doğan AYHAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

KABUL VE ONAY

Doğan AYHAN tarafından hazırlanan “Denizde Silahlı atışma Hukuku Kapsamında Sualtı Harbi ve Nevileri” başlıklı bu çalışma, 08/01/2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU (Danışman)

Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE (Üye)

Dr. Onur URAZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

16/01/2026

Doğan AYHAN

¹“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

** Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Doğan AYHAN

Kızım Sofya 'ya...

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecimin başından sonuna kadar desteklerini, değerli vaktini ve engin tecrübesini benden esirgemeyen, uluslararası hukuka bakış açısı ve akademik disiplini ile örnek aldığım kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU'ya sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezimle ilgili sundukları farklı bakış açıları ve titiz incelemeleriyle çalışmamın niteliğini artıran jüri üyelerim Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE'ye ve Dr. Onur URAZ'a teşekkürü borç bilirim.

Beraber geçireceğimiz keyifli vakitlerimizden akademik çalışmalarım sebebiyle feragat eden, yüksek lisans sürecim boyunca gösterdiği anlayışla bana huzurlu bir çalışma ortamı hazırlayan ve en büyük destekçim olan sevgili eşim Ayşe AYHAN'a; minik gülümsemesi ve varlığıyla bana en büyük yaşam enerjisini veren, hayatıma kattığı anlamla bu yoldaki en büyük dayanağım olan kızım Sofya'ya sonsuz sevgilerimle...

ÖZET

AYHAN, Doğan. *Denizde Silahlı Çatışma Hukuku Kapsamında Sualtı Harbi ve Nevileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2026

Savaş, insanlık tarihi boyunca kişiler ve devletler arası ilişkinin en önemli unsurlarından biri olmuştur. Binlerce yıllık savaşlara rağmen ancak yüz yıldan biraz daha uzun süre önce savaş hukukunun kapsamlı bir kodifikasyonu yapma gayretine girişilmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde insancıl hukuk veya silahlı çatışma hukuku olarak anılmaya başlanılan bu hukuk disiplini, doğası gereği farklı hukuki ve operasyonel değişkenlere sahip alanlara göre özgülenmiş alt dalları kapsamaktadır. Denizde silahlı çatışma hukuku, deniz alanlarının karadan farklı yönleri ve kendine has nitelikleri itibariyle silahlı çatışma hukukundan farklılaşan bu alt dallardan biridir. Deniz yetki alanları bakımından silahlı çatışmaların yürütülmesi, denizde silahlı çatışmaları yürütme hakkına sahip muharip unsurların ve meşru hedeflerin tespiti, denize özgü silahlı çatışma yöntemleri denizde silahlı çatışma hukukunun içerdii temel konu başlıklarıdır.

Denizdeki silahlı çatışmaların suüstü ve sualtı harbi olarak iki başlık altında ele alınması mümkündür. Bu iki başlıktan tezin konusunu oluşturan sualtı harbi ise su altından, su altına veya su altı silah/sistemleri ile icra edilen harp türünü ifade etmek için oluşturulmuş bir tanımdır. Bu kategori içerisinde yer alan denizaltı harbi, su altından gerçekleştirilen harp nevini; deniz tabanı harbi, su altına yöneltilen harp nevini; deniz mayını harbi ise su altı silahları ile gerçekleştirilen harp nevini temsil etmektedir.

Mevcut denizde silahlı çatışma hukuku düzenlemeleri ekseriyetle suüstü harbini düzenleyen kurallardan oluşmaktadır. Denizaltı harbi, deniz mayını harbi ve deniz tabanı harbinden oluşan sualtı harbinin hukuki çerçevesi ise belirgin boşluklarla doludur. Uygulanabilir nitelikteki kurallar ise belirsiz ve dar kapsamlı hükümlerle sınırlı kalmıştır. Bu tezde denizde silahlı çatışma hukuku kapsamında sualtı harbini ve nevilerini düzenleyen hukuk kurallarını incelenmekte ve bu alandaki tarihsel ve güncel hukuki tartışmalar ele alınmaktadır. Aynı zamanda gün geçtikçe karmaşık hale gelen ve teknolojik gelişmelerle hızlıca ilerleyen sualtı harbi nevilerini düzenlemek için bir asırdan eski antlaşma hükümlerine ve teamül hukukuna dayanmaya çalışan sistemin yeterliliği eleştirel bir bakışla değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Denizde Silahlı Çatışma Hukuku, Deniz Harp Hukuku, Deniz Harekât Hukuku, Sualtı Harbi, Denizaltı Harbi, Deniz Mayını Harbi, Deniz Tabanı Harbi

ABSTRACT

AYHAN, Doğan. *Underwater Warfare and its Types Under the Law of Armed Conflict at Sea*, Master's Thesis, Ankara, 2026.

Warfare has constituted a defining aspect of relations between individuals and states throughout human history. Despite millennia of warfare, serious efforts to undertake a comprehensive codification of the law of war began only a little over a century ago. Since the Second World War, this field has been widely referred to as international humanitarian law or the law of armed conflict, and by its very nature encompassing specialized subfields tailored to domains with distinct operational and legal characteristics. The law of naval warfare is one such subfield, shaped by the unique features of the maritime domain as compared to land. It addresses, inter alia, the conduct of hostilities within maritime zones, the identification of lawful combatants and legitimate targets at sea, and maritime-specific methods of warfare.

Naval warfare may broadly be classified into surface and underwater warfare. Undersea warfare, which forms the subject of this thesis among these two categories, is a term coined to describe the type of warfare conducted from beneath the surface, directed against underwater targets, or carried out using underwater weapons and systems. Within this category, submarine warfare refers to the type of warfare conducted from beneath the surface; seabed warfare denotes hostilities directed against the underwater; and naval mine warfare represents the type of warfare carried out using underwater weapons.

The existing body of naval warfare law overwhelmingly regulates surface warfare. By contrast, the legal framework for undersea warfare – which comprises submarine, naval mine, and seabed warfare – is marked by significant lacunae and the applicable rules are limited to vague and narrowly scoped provisions. This thesis examines the legal rules governing undersea warfare under LOAC, tracing both historical and contemporary legal debates on its practice. In doing so, it critically assesses the adequacy of a regime that relies on treaty provisions and customary law over a century old to regulate types of undersea warfare that are becoming increasingly complex and rapidly evolving due to technological advancements.

Keywords

Law of Armed Conflict at Sea, Law of Naval Warfare, Maritime Operational Law, Underwater Warfare, Submarine Warfare, Naval Mine Warfare, Seabed Warfare.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU'NUN BİR ALT DALI: DENİZDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU	4
1.1. SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU VE NORMATİF DAYANAKLARI	4
1.1.1. Silahlı Çatışma Kavramı	4
1.1.2. Silahlı Çatışma Hukuku ve Kaynakları	7
1.1.2.1. Kavramsal Açıdan Silahlı Çatışma Hukuku.....	7
1.1.2.2. Silahlı Çatışma Hukukunun Kaynakları.....	9
1.1.3. Silahlı Çatışma Hukukuna Hâkim Temel İlkeler	13
1.1.3.1. Askeri Gereklilik İlkesi.....	14
1.1.3.2. İnsaniyet İlkesi.....	16
1.1.3.3. Ayrım Yapma İlkesi.....	19
1.1.3.4. Orantılılık İlkesi.....	21
1.2. DENİZDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU	23
1.2.1. Denizde Silahlı Çatışma Hukukuna Özgü Kaynaklar	25
1.2.1.1. Lahey Öncesi Dönem.....	26
1.2.1.2. 1907 Lahey Kodifikasyon Süreci.....	27
1.2.1.3. Lahey Sonrası Silahsızlanma Çabaları.....	30
1.2.1.4. Denizde Silahlı Çatışma Hukuku'nda Modern Dönem.....	33
1.2.2. Denizde Çatışma Alanları	36
1.2.2.1. İç Sular, Karasuları ve Takımadada Suları.....	38
1.2.2.2. Kıta Sahaneliği.....	39
1.2.2.3. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB).....	40
1.2.2.4. Devletlerin Tek Taraflı İradesiyle İlan Ettiği Tarafsız Bölgeler.....	42

1.2.2.5.	Deniz Yasaklama Bölgeleri (<i>Maritime Exclusion Zones</i>)	43
1.2.3.	Deniz Muharipleri	49
1.2.3.1.	Savaş Gemileri	50
1.2.3.2.	Silahlandırılmış Özel Yetkili Gemiler (Korsanlar)	52
1.2.3.3.	Savaş Gemisine Çevrilmiş Ticaret Gemileri.....	53
1.2.3.4.	Silahlandırılmış Ticaret Gemileri.....	55
1.2.4.	Denizde Meşru Hedef Tayin Usulleri	58
1.2.4.1.	Düşman Savaş Gemileri.....	60
1.2.4.2.	Düşman Ticaret Gemileri.....	61
1.2.4.3.	Tarafsız Savaş Gemileri	65
1.2.4.4.	Tarafsız Ticaret Gemileri	65
1.2.4.5.	Saldırılarından Muaf Gemiler	70
1.2.5.	Denize Özgü Silahlı Çatışma Yöntemleri	72
1.2.5.1.	Zapt ve Müsadere.....	72
1.2.5.2.	Abluka.....	80
1.2.5.3.	Konvoy / Refakat	88
2. BÖLÜM: SUALTI HARBİ VE NEVİLERİ	91	
2.1. DENİZALTI HARBİNİN HUKUKİ İLKELERİ	92	
2.1.1. Denizaltıcılık Tarihi	93	
2.1.1.1.	İlk Denizaltı Tasarımları ve Prototipleri.....	93
2.1.1.2.	Harekât Ortamında Denizaltılar	94
2.1.1.3.	Sualtı Harekâtına Uygun Motor ve Yakıt Arayışları	96
2.1.2. Denizaltı Harbinin Hukuki Çerçevesinin Gelişimi	97	
2.1.2.1.	İlk Düzenleme Çalışmaları.....	97
2.1.2.2.	Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası.....	100
2.1.2.2.1.	Birinci Dünya Savaşında Denizaltı Harbi ve Hukuki Veçheleri .	100
2.1.2.2.2.	Büyük Savaş'tan Alınan Dersler	102
2.1.2.3.	İkinci Dünya Savaşı ve Nürnberg Yargılamalarında Denizaltı Harbi	106
2.1.2.3.1.	İkinci Dünya Savaşı'nda Denizaltı Harbi Uygulamaları.....	106
2.1.2.3.2.	Nürnberg Yargılamalarında Denizaltı Harbi.....	109
2.1.3. Silahlı Çatışma Hukuku Çerçevesinde Denizaltı Harbi	111	
2.1.3.1.	Denizaltıların Silahlı Çatışmalarda Kullanılmasının Meşruiyeti	112
2.1.3.2.	Denizaltıların Meşru Hedef Tayini.....	114
2.1.3.3.	Kurtarma Yükümlülüğü	116

2.2. DENİZ MAYINI HARBİNİN HUKUKİ İLKELERİ	118
2.2.1. Deniz Mayını Harbinin Tarihçesi	119
2.2.2. 1907 Lahey Konferansındaki Deniz Mayını Harbi Tartışmaları....	123
2.2.3. Deniz Mayını Harbinin Hukuki Çerçevesi	124
2.2.3.1. 1907 VIII Sayılı Sözleşmenin Modern Deniz Mayını Harbinde Uygulanabilirliği	125
2.2.3.1. Deniz Mayını Harbi İcra Edilen Deniz Alanları	128
2.2.3.2. Deniz Mayını Harbinin Amaçları ve Yöntemleri.....	131
2.2.3.3. Mayın Karşı Tedbirleri (MKT)	136
2.2.4. Deniz Mayını Harbine Yönelik Uluslararası Yargı Kararları	138
2.2.4.1. Nikaragua Davası	138
2.2.4.2. Petrol Platformları Davası.....	139
2.3. DENİZ TABANI HARBİNİN HUKUKİ İLKELERİ	141
2.3.1. Deniz Tabanı Harbi Kavramı	142
2.3.2. Deniz Tabanına Yönelen Harekâtlar	144
2.3.2.1. Denizaltı Kablo ve Boru Hatlarının Hedef Alınması	144
2.3.2.2. Saldırıların Temel İlkeler Bağlamında Değerlendirilmesi	146
2.3.2.3. Tarafsızlık Hukuku Kapsamında Denizaltı Kablo ve Boru Hatlarının Hedef Alınması	148
2.3.3. Deniz Tabanından Yöneltilen Harekâtlar	148
2.3.3.1. Deniz Tabanına Kurulabilecek Silah ve Sistemler.....	149
2.3.3.2. Deniz Tabanına Silah-Sistem Kurulabilecek Deniz Yetki Alanları...	150
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA.....	156
EK-1 ORJİNALLİK RAPORU.....	165
EK-2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	167

KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.e.	Adı geçen eser
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
c.	cilt
çev.	çeviren
DSH	Denizaltı Savunma Harbi
DZMK	Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu
ed.	editör
EYUCM	Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi
İDA	İnsansız Deniz Aracı
İHA	İnsansız Hava Aracı
md.	madde
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MHD	Mayın Harbi Dalgıcı
MKT	Mayın Karşı Tedbirleri
NOTMAR	Denizcilere Duyuru (<i>Notice to Mariner</i>)
SAS	Sualtı Savunma (Komandoları)
SAT	Sualtı Taarruz (Komandoları)
sy	sayı
SOSUS	Akustik İzleme Sistemi (<i>Sound Surveillance System</i>)
UACM	Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
vs.	vesaire

GİRİŞ

Savaş arenasındaki davranış kurallarını düzenleyen silahlı çatışma hukuku -klasik dönem deyimiyle savaş hukuku- savaşın insanoğlunun hayatında var olmasından bu yana çeşitli ad ve düşüncelerde kendini göstererek var olagelmıştır. Antik Yunan’da gerçekleşen savaşlarda, ele geçirilen tutsaklara muamele usullerine yönelik birtakım ahlaki davranış kuralları silahlı çatışma hukukunun en eski örnekleridir. Yunanlılar, savaş hukukuna ilişkin kurallarında, savaş dışı kişi ve alanlara yönelik kutsallık temelli bir ayrıma giderken benzer bir yöntemi aynı zamanda savaşın zamanı açısından da ortaya koymuşlardır.¹ Şöyle ki kutsal olarak kabul edilen tapınak ve benzeri alanlara saldırmak yasaklanmış, bu yerlerde bulunan rahipler, diğer kişiler ve mallar savaş dışı tutulmuştur. Bununla birlikte yılın kutsal kabul edilen dönemleri ile birlikte Olimpiyat oyunlarının yapılacağı dönemlerde savaş yapılmaması esas kabul edilmiştir. Savaşan-sivil ayrımına yönelik ilk savaş hukuku kuralları ise Germen kültüründe yer alan şövalyelik (*chivalry*) anlayışından gelmektedir.² Şövalyelik düsturuna göre, şövalye olmayanların küçük görülerek savaşmaya layık olmadıkları şeklindeki anlayış, şövalye olmayanların savaş dışında bırakılmasına ve böylece Orta Çağ savaşlarındaki savaşan-sivil ayrımının ortaya çıkmasına yol açmıştır.³ Günümüz Türkçesine centilmenlik veyahut mertlik olarak da çevrilebilen “*chivalry*” terimi, silahlı çatışma hukukunun tüm ilkelerine doğrudan ya da dolaylı olarak temas edebilecek kuramsal niteliğe haizdir.

Savaş hukuku, insanlık tarihi ile paralel şekilde ilerlerken ilk dönemlerde insan doğası gereği kara alanlarında icra edilen savaşlarda uygulama alanı bulmuştur. Teknolojik keşiflerle birlikte insanların denizlerde ve havada hâkimiyet sürmeye başlaması ile bahse konu kurallar peyderpey bu alanlara da teşmil edilmiştir. Böylelikle genel hükümler içeren savaş hukuku kuralları, meydana geldiği coğrafi bölgeler itibariyle genel kurallardan ayrılıp ihtisaslaşarak ister istemez bu bölgelerin doğal özelliklerine uyumlu yeni kurallara dönüşme sürecine girmiştir.

¹ Cian O’Driscoll, “Rewriting the Just War Tradition: Just War in Classical Greek Political Thought and Practice”, *International Studies Quarterly* 59, sy 1 (2015): 4.

² Fulya A. Ereker, “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler* 1, sy 3 (t.y.): 7.

³ A.g.e.

Teknoloji, her zaman hukuk kurallarından önde ilerlemiş ve teknolojik gelişmenin ortaya çıkmasının ardından bu teknolojinin yasallığının irdelenmesi söz konusu olmuştur. Böylelikle hukuk kurallarının oluşması, her zaman teknoloji alanındaki ilerleme ve keşifleri takip etmiştir.⁴ Savaş hukuku kurallarına bakıldığında da durum böyledir. Büyük ve dayanıklı gemilerin keşfi, insanoğlunun denizlerde daha uzak alanlara seyrini mümkün hale getirmiş; karadaki savaflara yönelik ortaya çıkan kuralların yetersizliği ise denizdeki savaflara yönelik özel nitelikli hukuk kurallarının ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır.

Denizdeki silahlı çatışmaların ana aktörleri suüstü gemileridir. Tarih sahnesinde en heybetli deniz savaş araçları daima suüstü gemileri olmuştur. Günümüz donanmalarında da komuta gemileri veya sancak gemileri ekseriyetle suüstü gemileridir. Ancak dünya üzerindeki deniz alanları ele alındığında, deniz yüzeyi bu alanların çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Deniz seviyesinin altında yer alan su altı kısımları, su üstüne yönelik en büyük güvenceyi ve aynı zamanda tehdidi bünyesinde barındırabilecek niteliktedir. En büyük güvencedir, çünkü su altında yeteri kadar düşman tespit sistemi bulunan bir devletin deniz altından habersiz gelebilecek tehlikelere karşı endişeleri ortadan kalkacaktır. Aynı zamanda en büyük tehdittir, çünkü su altında sessizce hedefinin gelmesini bekleyen birkaç patlayıcı silahın tarihin gördüğü en büyük donanmalardan birini durdurabildiğine, 1915 yılında Çanakkale’de tüm dünya şahit olmuştur. Bu nedenle sualtı harbinin anlaşılması ve sualtı harbine dayanak teşkil eden hukuki çerçevenin belirlenmesi, güçlü bir donanma için olmazsa olmaz niteliktedir. Keza sualtı harbi birbirleri ile ilintili birkaç harp nevinin ayrı ayrı veya müşterek tatbikinden ibarettir.

Mevcut çalışmada silahlı çatışma hukukunun niteliği itibariyle farklı bölgelerde uygulanmasına yönelik özelleşen kurallarının tespiti amaçlanmaktadır. Doğası gereği kendine has özelliklere sahip bölgelerde silahlı çatışma hukukunun da bölgeye özgün kurallar ihtiva etmesi söz konusudur. Bu kapsamda öncelikle silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerinin irdelenmesi ve denizdeki silahlı çatışmalar açısından bu genel hükümlerin deniz alanlarındaki ortak ve farklı yönlerinin tespiti gerekmektedir. Denizde silahlı çatışma hukukuna ilişkin tespit edilen genel hususlar çerçevesinde, denizdeki

⁴ Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 4. Baskı (İstanbul: Beta Yayınevi, 2019), 55.

silahlı çatışmaların bir bütün halinde mi yoksa özel çatışma bölgelerine ve nevelerine göre farklılaşan spesifik durumlar özelinde mi ele alınması gerektiği çalışmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır. Suüstü ve sualtı unsurları için belirlenen hukuk kuralları çoğu zaman aynı potada ele alınsa da harp nevi açısından suüstü harbi ve sualtı harbi birbirinden oldukça farklı dinamiklere sahiptir. Bu nedenle bu iki ana deniz harp türünü birbirinden ayırarak sualtı harbine yönelik özel kuralların ortaya konulması, hareketlerin hukuka uygunluğunun sağlanabilmesi maksadıyla önem arz etmektedir. Kaldı ki nitelikleri ve icra biçimleri itibarıyla sualtı harp nevelerinin de birbirlerinden farklı, kendine has özellikleri bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında yer alan bazı kavramların (abluka, mayın karşı tedbirleri vb.) barış ve silahlı çatışma dönemlerinde farklı uygulamaları bulunmaktadır. Bahse konu kavramlar çalışmanın konusu itibarıyla yalnızca silahlı çatışma dönemlerinde ve silahlı çatışma hukuku kapsamında ele alınmıştır.

1. BÖLÜM

SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU’NUN BİR ALT DALI: DENİZDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU

1.1. SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU VE NORMATİF DAYANAKLARI

1.1.1. Silahlı Çatışma Kavramı

Tarihsel süreçte devlet kavramından daha eski bir tabir olan savaş kavramı, Cicero tarafından “*uyuşmazlıkları zorlama yollarına başvurarak çözmek*”⁵ şeklinde tanımlanmıştır. Gerek kamusal gerekse de özel kişiler arasındaki savaşları tanımlamaya yönelik olarak ortaya konulan bu savaş tanımı, Clausewitz’in “*savaş, düşmanı irademize kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir*”⁶ tanımı ile harmanlandığında; bir devletin bir diğerine karşı savlarını kabul ettirmek ve üstünlük sağlamak maksadıyla kuvvet kullanması, savaş olarak nitelendirilebilir.⁷ Bir diğer tanım ile savaş, devletler arasında meydana gelen ve belirli bir düzeye ulaşmış olan silahlı çatışmaların bir bütünüdür.⁸ Cicero, Clausewitz ve Tütüncü’nün tanımları itibariyle her bir silahlı çatışmanın savaş olarak tanımlanması mümkün iken, Pazarcı’nın tanımından silahlı çatışma kavramının bütüncül “savaş” kavramı içerisindeki münferit parçalardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Devletler arasında statü itibariyle savaş halinin ortaya çıkış şartlarına yönelik ilk hukuki değerlendirmeler 1907 Lahey Sözleşmelerinde yer almaktadır. 1907 Lahey III Sayılı Çatışmaların Başlamasına İlişkin Sözleşme’nin 1’inci maddesinde, devletler arasındaki düşmanlıkların savaş ilanı ya da ultimatömlerle başlamaması gerektiği düzenlenmektedir.⁹ Bu kapsamda savaş halinin ortaya çıkabilmesi için bir devletin ya

⁵ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967), 17.

⁶ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak (Doruk Yayınları, 2015), 30.

⁷ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 57.

⁸ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 21. Baskı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2022), 566.

⁹ Madde metni için bkz. Dietrich Schindler ve Jiri Toman, ed., *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 4. Baskı (Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004), 50.

gerekçelerini ileri sürerek bir diğer devlete savaş ilan etmesi ya da isteklerini öne sürdüğü ve bu isteklerin karşılanmaması halinde savaş yoluna başvuracağını deklare eden bir ilanda (ültimatom) bulunması şart koşulmuştur.¹⁰ Doğrudan savaş ilanı koşulsuz olup etkisini ilan anında derhal gösterirken, ultimatom verilmesi halinde bu durum koşullu savaş ilanı olarak da nitelendirilmektedir.¹¹ 1907 Lahey III Sayılı Sözleşme'nin bahse konu hükmü uyarınca savaş ilanı veya koşullu savaş ilanı bulunmaksızın taraflar arasındaki çatışmalar savaş niteliği kazanamayacağından, savaş hukukunun uygulanabilirliği de tartışmalı hale gelecektir. Nitekim Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında savaş ilanı olmaksızın devletler arasındaki kuvvet kullanma eylemlerine şahit olunmuştur.

İnsancıl hukuk kurallarının uygulanabilmesi için taraflar arasındaki savaş ilanı gerekliliği şartından kaynaklanan tartışmalar neticesinde, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nde sözleşme sistematigi açısından "savaş" tabiri yerine "silahlı çatışma" tabirinin kullanılması yoluna gidilmiştir.¹² Ancak Sözleşmeler kapsamında silahlı çatışma kavramının tanımına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu eksikliğe ilişkin genel kabul, Cenevre Sözleşmeleri'nde silahlı çatışma durumuna yönelik tanım yapılmaktan özellikle kaçınıldığı yönündedir. Nitekim doktrindeki pek çok yazara göre de sözleşmelerde bu tanımın yapılmaması bilinçli bir durumdur ve önceki dönemlerde savaş tabinin tanımında karşılaşılan hukuki güçlüklerle karşı karşıya kalmamak, bir nevi belirsizlikten fayda sağlamak amacıyla böyle bir tanım yapmaktan kaçınılmıştır.¹³ Bu nedenle günümüz uluslararası hukuk uygulamaları açısından; silahlı çatışma kavramını geniş olarak algılamak ve devletlerce kuvvet kullanılan her bir duruma teşmil etmek, silahlı çatışmaların hukuka uygun idamesi açısından uygun hareket tarzı olacaktır. Böylelikle taraflar arasında savaş durumunun oluşması, bir diğer ifade ile çatışmaların savaş olarak nitelendirilebilecek seviyeye çıkması beklenmeyecektir. Ayrıca taraflar arasında koşullu

¹⁰ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 585.

¹¹ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 65.

¹² "Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Art. 2, ICRC, Geneva", ICRC, Commentary on the First Geneva Convention, erişim 01 Nisan 2025, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-2/commentary/1952?activeTab=1949GCs-APs-and-commentaries>.

¹³ Stanislaw E. Nahlik, "A Brief Outline of International Humanitarian Law", *International Review of the Red Cross* 24, sy 241 (1984): 188; Gary D. Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War* (New York: Cambridge University Press, 2010), 20; Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 58.

ya da koşulsuz bir savaş ilanı aranmaksızın, meydana gelen her türlü silahlı çatışmada silahlı çatışma hukukunun tatbiki mümkün hale gelecektir.

Savaş ve silahlı çatışma kavramlarına yönelik olarak yukarıda yer verilen değerlendirmeler itibariyle; “silahlı çatışmaların” taraflar arasındaki kuvvet kullanımının gerçekleştiği ilk anda başladığı söylenebilir. Ancak bu silahlı çatışmaların savaş olarak nitelendirilebilmesi için şiddetinin ve ölçeğinin belirli bir seviyeye ulaşması ve 1907 III Sayılı Lahey Sözleşmesi uyarınca ilan edilmiş olması gerekmektedir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri’ne gelindiğinde ise 1907’de Lahey’de öngörülen ilan şartının işbu sözleşmeler kapsamına dâhil edilmediği görülmektedir. Nitekim 1907 Sözleşmeleri döneminde genel olarak kabul gören *Si Omnes Kuralı* uyarınca çatışan taraflardan tamamının Sözleşme’ye taraf olması halinde ilan şartının uygulanması gerektiğinden¹⁴ bahse konu şart ilerleyen süreçte pek de kullanışlı olamamış, bu dönemde meydana gelen savaşlarda pek çok devlet savaş ilanı olmaksızın savaşa girişmiştir. Bu nedenle 1949 Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 2’nci maddesinde, (i) savaş ilan edilmesi halinde; veya (ii) savaş durumu taraflardan biri tarafından kabul edilmese dahi ortaya çıkacak silahlı anlaşmazlık halinde, ayrıca (iii) hiçbir askeri mukavemet söz konusu olmasa dahi taraflardan birinin ülkesinin kısmen ya da tamamen işgali halinde Sözleşme hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmektedir.¹⁵ Böylelikle savaş haline ek olarak birtakım silahlı uyuşmazlık hallerinin de silahlı çatışma kavramı içerisine dâhil edilmesinin amaçlanarak silahlı çatışma hukukunun etki alanının genişletilmeye çalışıldığı sonucuna varılmaktadır.

1907 Lahey Sözleşmelerinde savaş halinin meydana gelebilmesi için gerekli şartlar açıkça belirtildiğinden, savaş halinin hangi anda başladığının tespiti problem teşkil etmemektedir. Ancak Cenevre Sözleşmeleri sistematüğinde, “savaş” terimi yerine “silahlı çatışma” tabiri esas alınmış olmakla birlikte silahlı çatışma halinin ortaya çıkış anına yönelik düzenleme yer almadığından bu husus bir diğer sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Silahlı çatışmaların başlangıcına ilişkin belirsizliğe Eski Yugoslavya

¹⁴ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 59.

¹⁵ 1949 Tarihli Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi, 1949 Silahlı Kuvvetlerin Denizde Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi, 1949 Harp Esirlerine Yapılacak Muamele İle İlgili Cenevre Sözleşmesi, 1949 Harp Zamanında Sivilleri Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Ortak Madde 2.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (EYUCM) görülen ilk dava kapsamında verilen *Tadic Kararı* ışık tutmaktadır. Kararda mahkeme, silahlı çatışmaların “Devletler arasında silahlı kuvvetlerin kullanılmaya başlanması veya hükümet yetkilileri ile örgütlü silahlı gruplar arasındaki uzun süreli silahlı şiddet veya böyle gruplar arasındaki şiddet durumunda mevcut olduğunu”¹⁶ kabul etmektedir. Söz konusu karar uyarınca “silahlı çatışma”, silahlı kuvvet kullanılmaya başlandığı andan itibaren ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Uluslararası hukukta en çok kabul gören ve silahlı çatışma halinin hangi andan itibaren ortaya çıktığını en açık şekilde belirten tanım *Tadic Kararı*'nda yer aldığı için mevcut çalışmada söz konusu kararda yer alan silahlı çatışma tanımı muteber olarak ele alınmıştır.

1.1.2. Silahlı Çatışma Hukuku ve Kaynakları

1.1.2.1. Kavramsal Açıdan Silahlı Çatışma Hukuku

Geleneksel tabirle savaş kavramı, belirli bir yoğunluğa ulaşan bir ya da birden fazla silahlı çatışmayı bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle 1907 Lahey Sözleşmeleri kapsamında kabul gören klasik savaş hukukunun uygulama alanı bulabilmesi için kuvvet kullanımının belirli bir düzeye çıkması ve uyuşmazlığın taraflarınca savaş ilanında bulunulması gerekmektedir. Silahlı çatışma hukuku ise klasik savaş hukukundan farklı olarak belirli bir seviyeye ulaşılması beklenmeksizin ilk tetiğin çekilme anında dahi, o tetiğin hangi hukuk kuralına tabi olarak çekilmesi gerektiğini bildirmesi açısından savaş hukukundan daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle silahlı çatışma hukukunun da geleneksel savaş hukukundan daha fazla olaya yönelik uygulanabilir kuralı içerdiğini söylemek mümkündür.

Ortaya çıktığı ilk zamanlarda savaş hukukunun, savaşan taraf devletler arasındaki savaş halinin etkileri ile bu devletler ile üçüncü taraflar arasındaki ilişkileri düzenlediği görülürken, 1949 Cenevre Sözleşmeleri sonrasında savaşın insan yaşamına etkileri ön plana çıkarılmış ve insancıl hukuk olarak adlandırılmaya başlanmıştır.¹⁷ Ancak bu terimin

¹⁶ Prosecutor vs Dusko Tadic, Decision on The Defence Motion For Interlocutory Appeal on Jurisdiction (ICTY 02 Ekim 1995), ¶ 70. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.

¹⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 566.

savaş hukukunun yerini tam olarak karşılamaması nedeniyle doktrinde silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası hukuk kurallarını ifade etmek için silahlı çatışma hukuku kavramı kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸ Öte yandan savaş hukukunun temelde savaş yöntemlerine odaklanması, insancıl hukukun ise kişilerin korunması çerçevesinde kalması sebebiyle, doktrinde ve uluslararası uygulamada her iki kavramı da bünyesinde barındıran “silahlı çatışma hukuku” ifadesinin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁹ Kaldı ki 1949 Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 2’nci maddesi kapsamında savaş haline ek birtakım bazı hallerde de söz konusu sözleşme hükümlerinin uygulanacağı ifade edilerek silahlı çatışma hukukuna ilişkin uluslararası antlaşmaların uygulanabileceği uyuşmazlık hallerinin kapsamı genişletilmiştir. Bu nedenle savaş hukuku yerine silahlı çatışma hukuku tabirinin kullanılması halinde, daha geniş bir perspektifte meydana gelebilecek silahlı uyuşmazlık hallerine temas edilmesi ihtimalinin söz konusu olabileceği değerlendirilmektedir.²⁰

Silahlı çatışmaların başlangıcına ilişkin sorunsal ile paralel olarak silahlı çatışma hukukunun uygulanmaya başlandığı an ile uygulanma süresinin tespiti açısından yine yargı kararlarına başvurulması gerekmektedir. *Tadic Kararı*’nda EYUCM, silahlı kuvvetin kullanılmaya başlandığı zamandan itibaren silahlı çatışma hukukunun da uygulanmaya başlanması gerektiğini; devletler arası çatışmalarda genel nitelikte bir barış antlaşması imzalanıncaya kadar, iç karışıklıkların ise barışçıl bir zemine oturtulmasına değin silahlı çatışma hukukunun uygulama alanı bulacağını ifade etmektedir.²¹ Ayrıca aynı kararda mahkeme; silahlı çatışma hukukunun, fiilen o bölgede bir çatışma söz konusu olup olmadığına bakılmaksızın, savaşan devletlerin tüm topraklarında ve iç

¹⁸ A.g.e., 567.

¹⁹ Özden Sav, *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2015), 19.

²⁰ Günümüz uluslararası hukuk doktrininde savaş hukuku, insancıl hukuk ve silahlı çatışma hukuku ifadeleri birbirini ikame edecek şekilde kullanılmaktadır. Somut çalışmada söz konusu ifadeler arasında silahlı çatışma hukuku teriminin kullanılması tercih edilmiştir. Bu tercihin maksadı geleneksel savaş hukukunun yalnızca savaş durumlarında uygulanması, insancıl hukuk ifadesinin ise insan hakları hukuku ile aynı veyahut birbirini tamamlayan yapılar olduğuna ilişkin görüşlerin bulunmasıdır. (İnsancıl hukuk ve insan hakları hukuku ayırımına ilişkin görüşler için bkz. Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 2-4; Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (Cambridge University Press, 2004), 20-25; Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015) 7; Işıl Özkan, *Göç – İltica ve Sığınma Hukuku* (Seçkin Yayınları, 2013) 35 vd.). Bu nedenle çalışma boyunca silahlı çatışma hukuku ifadesi kullanılmıştır.

²¹ *Prosecutor vs Dusko Tadic, Decision on The Defence Motion For Interlocutory Appeal on Jurisdiction*, ¶ 70.

çatışmalarda tarafların denetim ve kontrolündeki tüm topraklarda uygulanması gerektiğini belirtmektedir.²²

Silahlı çatışma hukukunun uluslararası antlaşmalardan, uluslararası teamül hukukundan ve hukukun genel ilkelerinden kaynaklanan kural ve ilkeleri mevcuttur. Tarihsel sürece bakıldığında silahlı çatışmaların ilk önce hukukun genel ilkelerinden kaynaklanan yükümlülükler ve uluslararası teamül hukuku çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Zamanla bu yazısız kurallar devletlerce ortak irade ortaya koyma yoluna gidilerek uluslararası antlaşmalara dercedilmiştir. Böylelikle hukukun genel ilkeleri ve uluslararası teamül hukuku kapsamındaki silahlı çatışma hukuku kuralları kodifiye edilmiştir.

1.1.2.2. Silahlı Çatışma Hukukunun Kaynakları

Silahlı çatışma hukukunun kaynakları, ilkel dönemlerde hukukun genel ilkeleri ile uluslararası teamül hukukundan ibaret iken, 19'uncu yüzyıldan itibaren birtakım çatışma kuralları devletlerce yazılı hale getirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda 1856, 1899, 1907 ve 1949 silahlı çatışma hukuku açısından dönüm noktaları olarak değerlendirilebilecek tarihlerdir. Şöyle ki;

- 1856 Deniz Hukukuna İlişkin Paris Deklarasyonu, uluslararası hukukta devletlerin silahlı çatışmaların yürütülme usullerine ilişkin iradelerini yazılı bir metin haline getirdikleri ilk uluslararası düzenlemedir. Bu bildiri kapsamında korsanlık yasaklanmış, deniz savaşlarında müsadere ve ablukaya yönelik birtakım sınırlamalar öngörülmüştür.²³

- 1899 ve 1907 tarihlerinde Lahey'de toplanan iki uluslararası konferans neticesinde 1899'da üç, 1907'de ise on üç adet uluslararası sözleşme akdedilmiştir. Bu sözleşmeler silahlı çatışma hukukuna ilişkin uluslararası teamül hukuku kurallarının yazılı hale getirilmesi çabalarının bir sonucudur.²⁴ Bu nedenle yaklaşık iki deste sözleşme silahlı

²² A.g.e.

²³ Deklarasyonun tam metni için bkz. *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri* (Genelkurmay Basımevi, 2010), 1:3-4.

²⁴ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 6.

çatışma hukukunun neredeyse her alanına temas edecek kadar geniş konu alanlarında yazıya dökülmüştür.

- 1949 tarihi ise uluslararası hukuk doktrininde silahlı çatışma hukukunun modern döneminin başlangıcı olarak ifade edilmektedir. Bu tarihte Cenevre’de akdedilen dört uluslararası sözleşme ile silahlı çatışma hukuku modern döneme geçmiştir. Kolb bu geçişi ve değişimi iki ana başlıkta toplamaktadır. Birincisi 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile silahlı çatışma hukuku insanileşmiş, yani sözleşmeler “amaçlar ve metotlar” temelinden “korunan kişiler” temeline kaymıştır.²⁵ Bahse konu bu dönüşüm antlaşma metinlerinden de anlaşılmaktadır. 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmelerine bakıldığında hükümlerin genellikle silahlı çatışmaların yürütülmesi, tarafların hak ve ödevlerine ilişkin olduğu görülmektedir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ise savaş esirleri, yaralılar, savaş dışı kalmış kişiler ve sivillerin haklarına yönelik düzenlemeler ihtiva etmektedir. Bu nedenle doktrinde silahlı çatışma hukuku, Lahey Hukuku ve Cenevre Hukuku olarak ikiye ayrılmıştır. Lahey Hukuku geleneksel anlamda savaş hukukunu ifade ederken Cenevre Hukuku insancıl hukuku belirtmek için kullanılmaktadır. Kolb’un ifade ettiği değişimin ikinci başlığı ise eski tip boşluklu savaş hukuku sisteminin terkedilerek uzun ve detaylı hükümleri havi modern sisteme geçilmesidir.²⁶ 4 ana sözleşme ile 1977 ve 2005 tarihli üç Ek protokol ile toplam 7 uluslararası düzenlemeden oluşan Cenevre Sözleşmeleri, madde sayısı bakımından Lahey’de akdedilen 16 sözleşmenin neredeyse 5 katından fazla hüküm içermektedir. Bu nedenle Cenevre’de ortaya konulan modern silahlı çatışma hukuku sisteminin uygulayıcılara daha kazuistik şekilde rehberlik etmesi planlanmıştır.

Silahlı çatışma hukukuna ilişkin uluslararası antlaşmalar yukarıda yer verilenlerle sınırlı değildir. 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, 1980 tarihli Fark Gözetmeyen Etkilere Sahip ve Aşırı İzdıraba Sebep Olan Konvansiyonel Silahların Kullanımına İlişkin Sınırlara veya Yasaklamalara Dair

²⁵ Robert Kolb, *Advanced Introduction to International Humanitarian Law* (Cheltenham UK, Northampton USA: Edward Elgar Publishing, 2014), 12.

²⁶ A.g.e., 13.

Sözleşme, 2017 tarihli Nükleer Silahların Yasaklanmasına İlişkin Antlaşma gibi daha spesifik konularda akdedilen pek çok uluslararası antlaşma/sözleşme bulunmaktadır.

Silahlı çatışma hukukunun bir diğer kaynağı ise uluslararası teamül hukukudur. Yukarıda ifade edildiği üzere 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri, o döneme kadar mevcut olan silahlı çatışma hukukuna dair teamül hukuku kurallarının yazıya dökülmüş halidir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri de bu kodifikasyon sürecinin devamı niteliğindedir. Peki, uluslararası teamül hukuku kuralları bahse konu sözleşmeler vasıtasıyla yazılı hale getirilmiş ise uluslararası teamül hukukunun silahlı çatışma hukuku açısından ne gibi bir vasfı kalmıştır? Bu noktada teamül hukukunun üç önemli rolü ortaya çıkmaktadır. Birincisi uluslararası teamül hukuku, sözleşmelere taraf olup olmamaktan bağımsız şekilde silahlı çatışma hukukuna ilişkin asgari standartları sağlamaktadır.²⁷ Uluslararası teamül hukuku göz önünde bulundurulduğunda, silahlı çatışma hukukuna ilişkin yukarıda yer verilen sözleşmelere taraf olmayan bir devletin bu hükümlerden tamamen bağımsız olduğunu ileri sürmesi mümkün değildir. İkinci olarak silahlı çatışma hukukuna ilişkin sözleşmeler yalnızca devletlerin imzasına açık olduğundan, devlet dışı sùjeler tarafından silahlı çatışma hukukunun bağlayıcılığı uluslararası teamül hukuku üzerinden işletilmektedir.²⁸ Üçüncü olarak ise uluslararası teamül hukukunun antlaşmalar hukuku açısından tamamlayıcı rolünün bulunduğu söylenebilir.²⁹ Her ne kadar 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve müteakip uluslararası düzenlemeler ile silahlı çatışma hukukunun Lahey'deki boşluklu yapısı doldurulmaya çalışılmakta ise de ortaya çıkacak boşluklar veyahut belirsizlikler halinde başvurulacak kaynak yine uluslararası teamül hukuku olacaktır.

Silahlı çatışma hukukuna ilişkin teamül hukuku kurallarının tespit edilmesi maksadıyla Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından 2000'li yılların başında bir çalışma başlatılmıştır. Bu kapsamda silahlı çatışmalarda gözetilmesi gereken uluslararası teamül

²⁷ A.g.e., 65.

²⁸ A.g.e., 67.

²⁹ A.g.e., 68.

hukuku kuralları, 2005 yılında yazılı hale getirilerek 161 kuraldan oluşan bir doküman kapsamında toplanmıştır.³⁰

Silahlı çatışma hukukunun kaynaklarından üçüncüsü ise hukukun genel ilkeleridir. Uluslararası hukuk açısından hukukun genel ilkeleri, ne olay özeline indirgenebilecek kadar spesifik, ne de somut durumlardan bağışık tutulabilecek kadar geniş kapsamlıdır. Bu özellikleri ile hukukun genel ilkeleri, meydana gelen mevcut durumlara uygulanabilirlik sağlarken, değişen ve gelişen durumlara göre evrilebilir niteliğe de sahiptir. Bir diğer ifade ile hukukun genel ilkeleri, *lex lata* ile *lex ferenda* arasında bir konuma sahiptir.³¹

Hukukun genel ilkelerinin silahlı çatışma hukuku ile ilişkisine bakılacak olursa, silahlı çatışma hukuku içerisinde genel ilkelerin kurucu ve tamamlayıcı rolünün bulunduğunu söylemek mümkündür. Hukukun genel ilkeleri, silahlı çatışma hukukunun asli kaynakları arasında olması sebebiyle uygulamada kurucu rolü bulunmaktadır. Bununla birlikte silahlı çatışma hukukuna ilişkin antlaşmalarda bir boşluk bulunması ve bu boşluğun teamül hukuku kuralları ile doldurulamaması halinde hukukun genel ilkeleri devreye girerek tamamlayıcı rol üstlenmektedir. Bu tamamlayıcılık, özellikle siber saldırılar, yapay zekâ, teknolojik gelişmeler neticesinde yeni ortaya çıkan silah türlerinin kullanımı esnasında silahlı çatışma hukukunda bulunan boşluklarda uygulanabilirliği açısından hayati önem arz etmektedir.

Silahlı çatışma hukukunun yardımcı kaynakları ise yargı kararları ile doktrinden oluşmaktadır. Bahse konu yardımcı kaynaklara silahlı çatışma hukukuna ilişkin belirli yorum farklılıkları ve belirsizliklerin tespitinde başvurulmaktadır. Örneğin silahlı çatışma halinin başlangıcına ilişkin olarak doktrinde yer alan kaynaklarda ekseriyetle Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin *Tadic Kararı*na atıfta bulunmaktadır.³²

³⁰ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 13; Bahse konu doküman için bkz. Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku Cilt:1 Kurallar*, çev. A. Emre Öktem vd. (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2005), https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/uluslararasi-insancil-teamul-orfadet-hukuku-customary-ihl-vol1.pdf.

³¹ Kolb, *Advanced Introduction to International Humanitarian Law*, 75.

³² Bkz. Dipnot 16.

Yardımcı kaynaklar bu kapsamda silahlı çatışma hukukuna ilişkin pek çok kuralın anlamına ilişkin uyumsuzluklar ile söz konusu kuralların varlığının saptanmasında başvurulan kaynaklardır.³³

1.1.3. Silahlı Çatışma Hukukuna Hâkim Temel İlkeler

Silahlı çatışma hukukunun kaynaklarından doğan birtakım temel prensipler, uygulamada ve doktrinde silahlı çatışma hukukunun temel ilkeleri veyahut silahlı çatışma hukukuna hâkim temel ilkeler olarak adlandırılmaktadır. 1965 yılında Viyana’da toplanan 20’nci Uluslararası Kızılhaç Konferansı’nda insani ilkeler adı altında dört adet temel ilke ortaya konulmuştur:

“ - Çatışmaya giren taraflar, düşmana zarar vermek için yöntem seçiminde sınırsız bir özgürlüğe sahip değildir;

- Sivil halka doğrudan saldırmak yasaktır;

- Her zaman, çatışmalara katılan kişiler ile sivil nüfus arasında ayırım yapılmalıdır ki siviller mümkün olduğunca korunabilsin;

- Savaş hukukunun genel ilkeleri, nükleer ve benzeri silahlara da uygulanır.”³⁴

Bahse konu ilkeler ilk kez 1966 yılında 1949 Cenevre Sözleşmeleri çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır.³⁵ Bu dönemde Cenevre Hukuku’nun baskın etkisi neticesinde silahlı çatışma hukukunun temelinde insancılık ilkesi bulunmakta ve bu ana ilke yardımseverlik ve hakkaniyet kavramları ile desteklenmektedir.³⁶ Müteakip dönemde silahlı çatışmanın temel ilkesinin, insaniyet ilkesi ve (askeri) gereklilik ilkesi olmak üzere iki zıt kavram arasındaki uzlaşmadan ibaret olduğu ifade edilmiştir.³⁷ Askeri gereklilik ilkesi ve insaniyet ilkesinin daimi dengesi, silahlı çatışma hukukunun çerçevesini

³³ Sav, *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*, 24.

³⁴ “XXth International Conference of the Red Cross”, *International Review of the Red Cross*, sy 56 (1965): 568.

³⁵ Jean Pictet, *Development and Principles of International Humanitarian Law* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985), 60.

³⁶ Jean Pictet, “The Principles of the International Humanitarian Law”, *International Review of the Red Cross* 6, sy 66 (1966): 461-65.

³⁷ Jean Pictet, “The Principles of the International Humanitarian Law (II)”, *International Review of the Red Cross* 6, sy 67 (1966): 513.

oluşturmaktadır.³⁸ Bir silahlı çatışmanın hukuka uygunluğu, harbin kazanılması için elzem olan askeri gereklilikler ile harp esnasında savaş dışı kalmış olan veya savaşan olmayan kişilerin korunmasına ilişkin insaniyet ilkesi arasındaki hassas dengenin gözetilip gözetilmediğine bakılarak anlaşılabilir.

Günümüz doktrininde ise silahlı çatışma hukukuna hâkim temel ilkeleri dört ana başlık altında toplamak mümkündür: askeri gereklilik ilkesi, insaniyet ilkesi, orantılılık ilkesi ve ayırım yapma ilkesi.

1.1.3.1. Askeri Gereklilik İlkesi

Silahlı çatışmalarda savaşan tarafların ana amacı, kullanılan kuvvet neticesinde karşı tarafı yıldırımdan ibarettir. Bu maksatla çatışmalar kızıştıkça karşı tarafa uygulanan kuvvetin şiddeti de artma potansiyelindedir. Askeri gereklilik kavramı, silahlı çatışmalarda galibiyete ulaşmak için başvurulması gereken kuvvetin ölçüsünü ve niteliğini belirlemektedir. Bir silahlı çatışmanın hukuka uygunluğundan söz edilebilmesi için yalnızca karşı tarafı yıldıracak veya askeri yeteneklerini azaltacak seviyede güç kullanılması gerekmektedir. Bu güç kullanımı esnasında bazen sivil zayiat verilmesi söz konusu olabilmektedir.

19'uncu yüzyıl Alman doktrininde savaşta gerçekleştirilen birtakım zorunlu eylemlerin, uluslararası hukuktan üstün tutulabileceği ve bu durumda uluslararası hukuktan ayrılmanın meşru kılınacağına ilişkin *Kriegsraison geht vor Kriegsmanier* (savaşta zorunluluk, savaşın usulünü geçersiz kılar) anlayışı mevcuttur.³⁹ Bu ilke uyarınca savaş esnasında muharebenin kazanılması için zorunluluk hali ortaya çıktığında, hukuk kurallarının geçerliliğini yitirebileceği ileri sürülmektedir. 19'uncu yüzyıldan gelen bu anlayış Alman askeri bürokrasisi içerisinde İkinci Dünya Savaşı'na kadar kendine yer bulmayı başarmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (UACM) yargılamalarında Amiral Dönitz'in savunmaları da bu

³⁸ Kolb, *Advanced Introduction to International Humanitarian Law*, 77.

³⁹ Michael N. Schmitt, "Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance", *Virginia Journal of International Law* 50, sy 4 (2010): 796.

anlayışa işaret etmektedir.⁴⁰ Neyse ki *Kriegsraison* anlayışı silahlı çatışma hukukunda hiçbir zaman rağbet görmemiş, aksine 20'nci yüzyılın başında uluslararası hukukçular bu yöndeki düşüncelerin kesinlikle terk edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴¹

Askeri gereklilik ilkesi, savaşan tarafların savaşı kazanma arzusu ile hareket ederken, kullanacakları silahlar, izlenen yöntem ve alınan hedeflerde sınırsız bir hakka sahip olmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle bu ilke “sınırlama ilkesi” şeklinde de ifade edilmektedir.⁴² Aynı adı taşıyan 1899 Lahey II Sayılı Kara Savaşlarının Kanunları ve Adetlerine Dair Sözleşme ile 1907 Lahey IV Sayılı Kara Savaşlarının Kanunları ve Adetlerine Dair Sözleşmelere Ek Yönetmeliklerin ortak 22'nci maddesinde, muhariplerin düşmana zarar vermek amacıyla başvurabilecekleri yöntemlerin sınırsız olmadığı hükme bağlanarak bahse konu ilke yazılı hale getirilmiştir. Cenevre Hukuku'nda ise söz konusu ilke 1977 tarihli Ek Protokol I'in 35'inci maddesinde yer almaktadır: “*Herhangi bir silahlı çatışmada, çatışmanın Taraflarının savaş yöntemleri ve savaş araçları seçme hakkı sınırsız değildir*”.⁴³

Askeri gereklilik ilkesini tanımına yönelik mahkeme içtihatları da mevcuttur. Şöyle ki Nürnberg'de görülen *List* yargılamasında UACM askeri gereklilik ilkesini “*muharip bir tarafın -savaş hukukuna bağlı kalmak kaydıyla- düşmanı tamamen teslim olmaya zorlamak amacıyla, en az düzeyde zaman, insan hayatı ve maddi kaynak harcayarak, her türlü güç ve kuvvet kullanılması*”⁴⁴ şeklinde tanımlamaktadır.

⁴⁰ *Trial of The Major War Criminals Before The International Military Tribunal: Nuremberg 14 November 1945 - 1 October 1946*, Volume I (Nuremberg: Secreteriat of the Tribunal, 1947), 313, https://biotech.law.lsu.edu/Books/blue/pdf/NT_Vol-I.pdf.

⁴¹ Schmitt, “Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance”, 797.

⁴² Gökhan Güneysu, “Askeri Gereklilik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, *Ankara Barosu Dergisi*, sy 4 (2012): 99.

⁴³ Melike Batur Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri* (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2009), 205.

⁴⁴ United States vs. List, Hostage Case, *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10*, Volume XI (Washington: United States Govenment Printing Office, 1950), 1253, https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/llmlp/2011525364_NT_war-criminals_Vol-XI/2011525364_NT_war-criminals_Vol-XI.pdf.

Askeri gereklilik ilkesi kapsamında değinilmesi gereken bir diğerk hukuki doküman ise Francis Lieber tarafından ortaya konulan, “1863 tarihli Savaş Alanındaki ABD Ordularının İdaresi İçin Talimatlar” yani bilinen ismi ile Lieber Yasası (*Lieber Code*)’dır. Bahse konu metin ile askeri gereklilik ilkesi, ilk defa bir iç hukuk düzenlemesine dâhil edilmiştir.⁴⁵ Lieber Yasası’nın 14’üncü maddesi uyarınca “*Modern ve uygar uluslar tarafından anlaşıldığı şekliyle askeri gereklilik, savaşın amaçlarının gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez olan ve modern savaş hukuku ile teamüllerine göre meşru sayılan tedbirlerin alınması gerekliliğini ifade eder*”.⁴⁶

Silahlı çatışma hukukunun en temel ilkesi olarak nitelendirilebilecek öneme haiz askeri gereklilik ilkesi, ortaya çıktığı ilk zamanlarda muharipler tarafından, gerçekleştirilen eylemlerin hukuktan bağışıklığını sağlamak maksadıyla sınımlanacak bir liman olarak düşünülürken; günümüz anlayışı ile karşı taraf unsurlarının tamamının ya da bir kısmının etkisiz hale getirilebilmesi için gerekli kuvvetten fazlasının kullanılmayacağını ifade eden bir ilke haline dönüşmüştür.⁴⁷ Bu bağlamdaki askeri gereklilik ilkesi, insaniyet, orantılılık gibi diğerk silahlı çatışma hukuku ilkeleri ile yakın ilişki içerisindedir.

1.1.3.2. İnsaniyet İlkesi

Savaş ve silahlı çatışma olgusu, doğası itibariyle acı ve ölümlerden oluşmaktadır. Çatışmanın tarafları, uğruna mücadele ettikleri amaca ulaşmak için kuvvet kullanırken savaşanların ve sivillerin acı çekmesi veya ölmesi kaçınılmaz olabilmektedir. Ancak silahlı çatışmalar yürütülürken gereksiz acı ve ölümlerin engellenmesi maksadıyla silahlı çatışma hukukuna hâkim ilkelere “insaniyet ilkesi” (doktrinde gereksiz acı ve ızdırabın önlenmesi ilkesi olarak da anılmaktadır) ortaya çıkmıştır. Ayrım yapma ilkesinden farklı olarak insaniyet ilkesi savaşanların da muharebe sahasında ve sonrasında çektikleri acıların en aza indirgenmesini amaçlamaktadır. Nitekim her savaş eninde sonunda barışa dönüşecektir ve bu nedenle nihayetinde barış içerisinde yaşanılacak kimselere karşı,

⁴⁵ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 5.

⁴⁶ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 6.

⁴⁷ Güneysu, “Askeri Gereklilik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, 100-101.

geçici bir durum olan savaşta insani duygulardan uzak, gereksiz acıların çektirilmemesi gerekmektedir.

İnsaniyet ilkesi, Cenevre Hukuku olarak da adlandırılan modern insancıl hukukun merkezinde yer alırken, Lahey Hukuku'nda ise gereksiz acılara sebebiyet veren birtakım silahların yasaklanmasına ilişkin düzenlemelerde vücut bulmaktadır.⁴⁸ Bahse konu ilkeye genellikle birtakım silah ve mühimmat çeşitlerini yasaklayan sözleşmeler ve sözleşme maddelerinde rastlanmaktadır. İnsaniyet ilkesine ilişkin ilk uluslararası düzenleme 1868 tarihinde St. Petersburg'da imzalanan Savaş Zamanında 400 Gram Ağırlığın Altındaki Patlayıcı Mermilerin Kullanımını Yasaklayan Deklarasyon'dur. Söz konusu deklarasyon ile taraf devletler; savaşta düşmanın askeri gücünü zayıflatma şeklindeki temel hedefin, yaralıların acılarını gereksiz şekilde arttıran ve ölümlerini uzun hale getiren mühimmatlarla aşıldığını ifade ederek, savaş alanında 400 gramdan daha hafif mühimmatın kullanımının yasaklanmasına karar vermişlerdir.⁴⁹ Böylelikle doğrudan ölümcül olmayan ve karşı tarafı yaralayarak acılı ve uzun bir ölüme sebebiyet veren küçük çaplı mühimmatlar yasaklanarak savaşın ve sivillerin gereksiz acı çekmelerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Müteakip dönemde 1899 tarihli, IV:2 Sayılı Boğucu Gazlara İlişkin ve VI:3 Sayılı Genişleyen Mermilere İlişkin Lahey Deklarasyonları ile boğucu veya zararlı gazların, "Dum Dum mermisi" (Türkçe literatürde Domdom kurşunu şeklinde de ifade edilmektedir) olarak adlandırılan ve vücuda girdikten sonra genişleyip dağılarak yoğun acılara sebebiyet veren mühimmat türünün kullanımını yasaklanmıştır.⁵⁰ 1980 tarihli Fark Gözetmeyen Etkilere Sahip ve Aşırı İzdıraba Sebep Olan Konvansiyonel Silahların Kullanımına İlişkin Sınırlara veya Yasaklamalara Dair Sözleşme, 1997 tarihli Anti Personel Kara Mayınlarının Kullanılması, Üretilmesi ve Yasaklanmasına İlişkin Ottawa Sözleşmesi, kimyasal gazların kullanımının yasaklanmasına ilişkin diğer sözleşmeler gereksiz acı ve ızdırabın önlenmesini amaçlayan insaniyet ilkesi ile yakından ilişkili düzenlemelerdir.

⁴⁸ Kolb, *Advanced Introduction to International Humanitarian Law*, 78-79.

⁴⁹ Sözleşme metni için bkz. Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 92 vd.

⁵⁰ A.g.e., 95 vd.

Cenevre Hukuku kapsamındaki Cenevre Sözleşmeleri ve Ek protokollerde ise daha somut şekilde insaniyet ilkesine atıflarda bulunmaktadır. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3'üncü maddesinde yer alan “*Silahlarını teslim eden silahlı kuvvetler mensuplarıyla hastalık, mecburiyet, mevkufiyet dolayısıyla veya diğer herhangi bir sebeple harp dışı olan kimseler de dâhil olmak üzere, muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen şahıslara, bilcümle ahvalde, ırk, renk, din veya itikat, cinsiyet, doğum, servet veya bunlara mümasil diğer herhangi bir kıstasa dayanan gayrimüsait fark gözetilmeksizin, insani muamele yapılacaktır*”⁵¹ ifadesinde görüldüğü üzere insaniyet kavramı hükmün içerisine dâhil edilmiştir. Sözleşmelerdeki sistematige bakıldığında pek çok bölümde “*insani muamele yapılacaktır*”, “*gayri insani muamele yasaktır*” gibi ifadelerle insaniyet ilkesinin temel alındığını söylemek mümkündür.

1899 Lahey II Sayılı Kara Savaşlarının Kanunları ve Adetlerine Dair Sözleşme'nin giriş bölümünde yer alan ve 1899 Lahey Konferanslarında hükmü ilk kez tanıtan Rus delegasyonu üyesi Profesör von Martens'ten adını alan *Martens Kaydı (Martens Clause)*, insaniyet ilkesinin uluslararası antlaşmalardaki bir diğer görünümüdür:

*“Daha kapsamlı bir savaş hukuku yasası çıkarılana kadar; Yüksek Akit Taraflar, kendi kabul ettikleri düzenlemelerde yer almayan durumlarda, halkların ve savaşan tarafların, uygar uluslar arasında yerleşmiş teamüllerden, insanlık yasalarından ve kamu vicdanının gereklerinden doğan uluslararası hukuk ilkelerinin korunması ve egemenliği altında kalmaya devam ettiklerini beyan etmeyi uygun bulurlar.”*⁵²

Bahse konu hüküm uyarınca gelişen ve değişen teknolojik imkânlar çerçevesinde mevcut silahlı çatışma hukuku hükümlerinde hüküm bulunmasa dahi savaşan taraflar uluslararası teamüllere, teamüllerin bulmadığı noktalarda ise insanlık yasalarına yani insaniyet ilkesine ve kamu vicdanına uygun şekilde muhasamatı yürütmekle yükümlüdür. Böylelikle silahlı çatışma hukukunda ortaya çıkabilecek boşlukların insaniyet ilkesi ile doldurulması amaçlanmıştır.

⁵¹ Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 122.

⁵² Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 61.

1.1.3.3. Ayrım Yapma İlkesi

Silahlı çatışmaların hukuka uygun yürütülmesinin temel şartı, çatışmaya ilişkin hususları çatışma dışı olanlardan ayırt etmek yani ayırım yapmaktır. Bu kapsamda silahlı çatışmaların hukuka uygun yürütülebilmesi için incelenmesi gereken birden çok ayırım çeşidi söz konusudur. Savaşan ve tarafsız ayrımı, savaşan ve sivil ayrımı, savaş alanlarına yönelik ayırım bunlardan birkaçıdır. Ayrım yapmaktaki esas amaç, savaş dışı olanları (tarafsız devletler, savaşan devletin sivil unsurları, savaş dışı coğrafi alanlar vb.) savaşın etkilerinden uzak tutmaktır.

Ayrım yapma ilkesi çerçevesinde ilk yapılması gereken, savaşan ile tarafsızları birbirinden ayırmaktır. Silahlı çatışmalarda tarafsızlık prensip olarak devletlere tanınmış bir statüdür.⁵³ Pazarcı'ya göre tarafsızlık statüsünün kazanılabilmesi için bir devletin savaşın taraflarına yardım etmemesi ve savaşanlar arasında taraf tutmaması suretiyle savaş dışı kalması gerekmektedir.⁵⁴ Tütüncü'ye göre tarafsızlık statüsünün bir diğer koşulu da savaşan devletlerin tarafsız devletin tarafsızlığını kabul etmeleridir.⁵⁵ Ancak tarafsız devletin, tarafsızlık haklarına hanel getiren davranışlara karşı herhangi bir şekilde kuvvet kullanarak karşılık vermesi halinde bu husus o devletin tarafsızlığını sonlandırmamaktadır.⁵⁶ Yani savaşan devletler, tarafsız devletin tarafsızlık haklarına karşı mütecaviz tutumlar takınsa ve tarafsız devlet de bu hali sona erdirmek için bir fiilde bulunsa dahi tarafsızlığı etkilenmemektedir. Bu kapsamda, tarafsızlık statüsünü savaşan tarafların eylemlerinden bağışık tutması sebebiyle Pazarcı'nın ifade ettiği tarafsızlık tanımının daha muteber olduğu söylenebilir. Tarafsız devletin savaşanlara yardım etmeme ve taraf tutmama yükümlülüğüne karşı savaşan tarafların da tarafsız devletin ülkesel sınırlarına tecavüz etmeme, silahlı saldırıda bulunmama ve tarafsız ülkeyi silahlı saldırılarını icra ettikleri bir üs olarak kullanmama yükümlülükleri bulunmaktadır.⁵⁷

⁵³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 598.

⁵⁴ A.g.e., 592-93.

⁵⁵ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 75.

⁵⁶ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 593.

⁵⁷ A.g.e., 594.

Bahse konu ilke kapsamındaki ikinci ayırım savaşan ve savaşan olmayan ayırımıdır. Silahlı çatışmalarda, çatışma eylemi gerçekleştirme ve çatışmalara doğrudan katılma hakkı yalnızca savaşanlara verilmiş bir haktır. Bu hakka sahip olmayan tüm kişiler ise savaşan olmayan kavramı kapsamına girmektedir. Savaşan kavramının tanımı 1977 tarihli Ek Protokol I'in 43/2'nci maddesinde yapılmaktadır. Bu tanıma göre tıbbi ve dini personel hariç olmak üzere, çatışmanın taraflarından birinin silahlı kuvvetlerinin mensupları çatışanlardır.⁵⁸ Bununla birlikte aynı maddenin 1'inci fıkrasında silahlı kuvvetlerin, astlarının hareketlerinden sorumlu bir komutanın emri altında olan ve silahlı çatışma hukuku kurallarına uyulmasını sağlayacak i disipline tabi olan bütün organize silahlı g, grup ve birimlerden teşkil ettiği düzenlenmektedir.⁵⁹

Silahlı kuvvetler ile birlikte hareket eden milisler ile gönüllülerden teşkil edilen birliklerin de belirli şartları taşımaları halinde muharip statüsünü haiz olacakları, 1949 III Sayılı Cenevre Sözleşmesi'nin 4'üncü maddesinden anlaşılmaktadır. Mezkr madde uyarınca bu kişiler, başlarında maiyetlerinden sorumlu bir şahsın bulunması, sabit ve uzaktan ayırt edilebilir bir işaret taşımaları, silahlarını açıkça taşımaları ve eylemlerinde silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket etmeleri koşuluyla muhariplerin sahip olduğu hak ve yetkilerle donanmaktadır.⁶⁰ Nihayetinde silahlarını açıkça taşımak ve silahlı çatışma hukuku kuralları çerçevesinde hareket etmek şartıyla, düşmanın yaklaşmasından ötürü düzenli silahlı kuvvetler olarak toplanamamış durumda olan ve işgalci glere karşı mücadele maksadıyla silaha başvuran halkın da savaşan olarak kabul edileceği yine aynı maddenin 6'nci fıkrasında hüküm altına alınmıştır.⁶¹

Savaşanların silahlı çatışmalarda muhasamata doğrudan katılma hakkı bulunmakla birlikte, çatışmalarda saldırıların hedefi olmaları da söz konusudur. Savaşanlara yönelik saldırılar (belirli araçsal ve yöntemsel sınırlar dâhilinde) kural olarak silahlı çatışma hukukuna uygun saldırılar olarak kabul edilir. Savaşan olamayanlar ise silahlı saldırılarda hedef alınamazlar. Savaşan olmayanlar esasen sivil kişilerden oluşmakla birlikte; 1977 tarihli Ek Protokol I'in 43/2'nci maddesinde istisna tutulan sağlık ve dn görevlileri

⁵⁸ Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 208.

⁵⁹ A.g.e.

⁶⁰ A.g.e., 51.

⁶¹ A.g.e.

silahlı kuvvetler bünyesinde yer alan ancak savaşı olmayan statüsüne haiz olan kişilerdir.

Savaşı ve savaşı olmayan ayrımına ilişkin olarak uluslararası sözleşmelerde temelde iki hususun altı çizilmektedir. Birincisi savaşı kendisinin savaşı olduğunu karşısındakine göstermek ve karşısındakinin statüsünü de bilmek zorundadır. İkincisi ise silahlı kuvvetler, milis, gönüllü birlikleri veya işgale karşı ayaklanan halk gibi gruplardan hangisine mensup olursa olsun savaşı kişiler, silahlı çatışma hukuku kurallarına uymak zorundadır.⁶² Bahse konu şartları taşımadığı değerlendirilen bazı gruplar ise (gerillalar, casuslar, paralı askerler) çatışmalara doğrudan katılsalar dahi savaşı statüsü dışında tutulmuşlardır.⁶³

Uluslararası düzenlemeler kapsamında ayırım yapma ilkesinin en bariz görünümü 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I'in 48'inci maddesidir. Sivil halkı muhasamatın etkilerinden korumayı amaçlayan bahse konu hüküm uyarınca *“çatışmanın Tarafları daima, sivil halk ile muhripleri, sivil mallar ile askeri hedefleri birbirinden ayırt etmeli ve buna uygun olarak operasyonlarını sadece askeri hedeflere yöneltmelidirler.”*⁶⁴ Madde metninde savaşı tarafların hedef tayininde muhrip-sivil ayrımı yapmaları gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Bununla birlikte Ek Protokol II'nin 13 ve 14'üncü maddelerinde de sivil halk ve sivil nesnelerin askerî harekâtların hedefi olmaması gerektiği belirtilmektedir.

1.1.3.4. Orantılılık İlkesi

Silahlı çatışmalarda, ayırım yapma ilkesi uyarınca yalnızca askeri hedeflere meşru hedef olarak doğrudan saldırı yapılabilmektedir. Ancak bazı durumlarda özellikle de askeri hedef ile sivil unsurların oldukça iç içe olduğu ya da müşterek kullanımın söz konusu olduğu hallerde sivil kişi ya da nesneler de saldırılardan zarar görebilmektedir. Sivil kişi ve nesnelerin uğradığı zararların askerî harekâta katkısının oranı ise orantılılık ilkesi

⁶² Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 92.

⁶³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 622.

⁶⁴ Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 212.

kapsamında değerlendirilmektedir. Orantılılık ilkesi kapsamında silahlı çatışmalarda, askeri kazanımla orantısız şekilde sivil zayıya sebebiyet verilmesi yasaklanmaktadır.⁶⁵

Silahlı çatışmalarda sivillerin kaçınılmaz şekildeki zararlara maruz kalabileceğine ilişkin ilk hukuki düzenleme 1863 tarihli Lieber Yasası'nda yer almaktadır. Lieber Yasası'nın 15'inci maddesi "*Askerî gereklilik, silahlı düşmanların doğrudan öldürülmesini veya sakatlanmasını ve savaşın silahlı çatışmaları sırasında kaçınılmaz olarak yok edilmesi gereken diğer kişilerin öldürülmesini kabul eder.*"⁶⁶ hükmünü ihtiva etmekle birlikte, kaçınılmaz olarak yok edilmesi gerekmeyen yani orantısız şekilde güç kullanılan durumları silahlı çatışma hukukunun ihlali kabul etmektedir.⁶⁷ Lieber Yasası'nda da ifade edildiği üzere orantılılık ilkesi askeri gereklilik ilkesi ile yakından ilişkilidir. Orantılılık ilkesi kapsamında sivil zayıat ancak ve ancak doğrudan bir askeri avantajla "orantılı şekilde" ilişkili olması durumunda yani bir diğer ifadeyle askeri gereklilik kapsamında haklı görülmektedir.⁶⁸

1923 tarihli Lahey Hava Savaşı Kuralları'nın 24/4'üncü maddesi, sivil yerleşim yerlerinin bombalanmasının meşru sayıldığı bir durumu düzenlemektedir. Söz konusu madde metni uyarınca "*Kara kuvvetlerinin harekâtlarının çok yakın çevresinde, yapılacak bombardımanı haklı kılacak derecede önemli bir askeri yığınağın olduğundan bahisle makul bir varsayımın bulunması koşuluyla, sivil nüfus için neden olunabilecek tehlike de dikkate alınarak, şehirlerin, köylerin, konutların veya binaların bombalanması meşrudur.*"⁶⁹ Burada salt askeri bir yığınağın bulunması sivil yerleşim yerlerinin bombalanabilmesi için yeterli görülmemiş, bu askeri varlığın yapılacak bombardımanı haklı kılacak derecede önem arz etmesi koşulu da aranmıştır.⁷⁰ Sivil nesnelere bombalanması ancak askeri yığınağın önemi ile orantılı olması halinde meşru sayılmıştır.

⁶⁵ Jonathan Crowe ve Kylie Weston-Scheuber, *Principles of International Humanitarian Law* (Cheltenham UK, Northampton USA: Edward Elgar Publishing, 2013), 55.

⁶⁶ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 6.

⁶⁷ Gökhan Güneysu, "Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 4, sy 4 (2013): 456.

⁶⁸ Crowe ve Weston-Scheuber, *Principles of International Humanitarian Law*, 56.

⁶⁹ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 1:124.

⁷⁰ Güneysu, "Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk", 457.

Orantılılık ilkesinin somut örneklerinden bir diğeri ise 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I'in 51/5/(b) maddesidir. Söz konusu hüküm uyarınca “*Elde edilmesi beklenen somut ve doğrudan askeri avantaja kıyasla aşırı olarak kabul edilecek miktarda sivil halkta insan hayatının kaybına, yaralanmalara ve sivil nitelikteki mallara zarar verilmesine ya da bu kayıp ve zararların hepsinin birlikte oluşmasına arzi şekilde sebep olması beklenebilecek saldırılar*”⁷¹ yasaklanmıştır. Burada elde edilmesi beklenen askeri avantaj ile sivil kişi ve mallara verilecek zararlar arasında orantılı bir denge gözetilmesi şart koşulmuştur.

Silahlı çatışma hukukuna ilişkin yargılamalarda mahkemeler orantılılık ilkesini dikkate alarak kararlar tahsis etmektedir. Bu kapsamda görülen yargılamalara Shimoda Davası örnek olarak verilebilir.⁷² Shimoda Davası'nda İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarından etkilenen şehir sakinlerince Japonya Devleti'ne karşı dava açılmıştır. Davanın sebebi, Japonya'nın savaş sonrasında ABD'den tüm taleplerinden vazgeçmesi, bu nedenle şehir sakinlerinin mağduriyete uğramasıdır. Davacılar, Japonya Devleti'nin Hiroşima ve Nagazaki sakinlerine tazminat ödemesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Mahkeme bu talepleri reddederken orantılılık ilkesine ilişkin birtakım değerlendirmelerde bulunmuş; ABD tarafından yapılan saldırıyı hukuka uygun kılacak seviyede askeri varlık bulunmadığından bahisle savunmasız sivil yerleşimlerin bombalanmasını orantılılık ilkesine aykırı bulmuştur.⁷³

1.2. DENİZDE SİLAHLI ÇATIŞMA HUKUKU

Silahlı çatışmaların deniz alanlarında, deniz araçlarıyla veyahut deniz araçlarına yönelik olarak meydana gelmesi halinde bu durum denizde silahlı çatışma kavramı kapsamına girmektedir. Bir diğer ifade ile bir silahlı saldırının denizde, bir deniz aracından diğer bir deniz aracına yönlendirilmesi halinde bu durumun denizde silahlı çatışma kavramının kapsamına gireceği izahtan varestedir. Ayrıca saldırının, denizde bulunan deniz aracından

⁷¹ Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 214.

⁷² “Shimoda case (Compensation claim against Japan brought by the residents of Hiroshmina & Nagasaki), Tokyo District Court, 7 December 1963”, ICRC, International Humanitarian Law Databases, erişim 14 Nisan 2025, <https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/shimoda-case-compensation-claim-against-japan-brought-residents-hiroshmina>.

⁷³ Güneysi, “Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, 459.

kara alanlarına yönelik olarak gerçekleştirilmesi ya da kara alanlarında bulunan silahlardan denizdeki deniz aracına yöneltilmesi, bununla birlikte denizde bulunan sabit yapı/tesis ve platformların da silahlı saldırıların hedefi olması halinde de konu denizde silahlı çatışma kapsamında değerlendirilmelidir. Yani saldırıyı gerçekleştiren veya saldırıya maruz kalan taraftan en az birinin deniz alanında bulunan bir deniz aracı ya da sabit yapı/tesis olması halinde denizde silahlı çatışma halinin var olduğu kabulü gerekmektedir.

Karada icra edilen silahlı çatışmalarda temel savaşan unsur silahlı kuvvetler mensupları yani insanlardır. Ancak deniz alanlarındaki çatışmalar söz konusu olduğunda insandan ziyade gemilerin statüsü daha ağır basmaktadır. Denizdeki silahlı çatışmalarda tarafların esas hedefi düşman donanmasının bertaraf edilmesidir. Bu uğurda silahlı çatışma eylemi icra etme yetkisi ile donatılmış, savaşan statüsünü haiz özne ise savaş gemileridir. Bununla birlikte bir geminin savaş gemisi olarak nitelendirilmesini sağlayan ise yine insan faktörü, yani geminin mürettebatının kimi nitelikleridir. Denizde silahlı çatışmalar, deniz alanlarının tabiatı dolayısıyla kendisine has birtakım özelliklere sahiptir. Bu nedenle denizdeki silahlı çatışmaları salt kara alanlarına özgü silahlı çatışma hukuku kuralları ile idame ettirmek mümkün değildir. Silahlı çatışma hukukunun belirli bir alana özgülenmiş kurallarını içeren alt dalı olarak nitelendirilebilen “denizde silahlı çatışma hukuku”, deniz alanlarındaki muhasamatın hangi hallerde hukuka uygun yürütüldüğünü belirlemek amacıyla başvurulacak birincil silahlı çatışma hukuku alt disiplindir.

Deniz harekâtları genellikle üç farklı temel operasyon biçimini ayrı ayrı ya da hibrit şekilde bünyesinde barındırmaktadır: deniz kontrolü, güç projeksiyonu ve ekonomik savaş.⁷⁴ “Deniz kontrolü”nde maksat, deniz alanlarındaki hâkimiyeti sağlamak ve düşman savaş gemilerinin bu alanda harekât icrasını kısıtlamaktır. 19’uncu yüzyıla kadarki süreçte deniz harp doktrini genellikle deniz kontrolünü esas almıştır. İkinci operasyonel hareket tarzı olan “güç projeksiyonu” ise adından anlaşılacağı üzere savaş gemileri üzerindeki atış gücünün belirli bir alana yönlendirilmesidir. Örneğin amfibi harekâtın kolaylaştırılmasının sağlanması amacıyla bir kıyının bombardıman altına alınması güç

⁷⁴ Steven Haines, “War at sea: Nineteenth-century laws for twenty-first century wars?”, *International Review of the Red Cross* 98, sy 2 (2016): 424.

projeksiyonudur. Ancak gelişen teknolojiler sayesinde seyir füzeleri ve uçak gemilerinden kalkan hava vasıtaları sayesinde güç projeksiyonunun salt kıyı bombardımanından ziyade ufuk ötesi hedeflere yöneltilebilmesi mümkün hale gelmiştir.⁷⁵ Üçüncü ve en etkili operasyon biçimi ise ekonomik savaştır. Ekonomik savaş, düşmanın denizdeki ticari faaliyetlerinin kesilmesi amacıyla ticaret baskınları ve limanlara yönelik abluka eylemlerinin bir kombinasyonudur.⁷⁶ Böylece düşmanın savaş gemileri ile doğrudan muhasamata girişmektense, karşı tarafın ekonomik imkânlarını keserek savaşı idame fonksiyonlarının devre dışı kalması hedeflenmektedir.

Denizdeki silahlı çatışmaların karadaki çatışmalardan farklılık gösterdiği bir başka husus ise deniz alanlarına özgü bir ifade olan “açık deniz” kavramıdır. Hiçbir devlete ait olmayan ve tüm devletlerin kural olarak serbestlik ilkesi çerçevesinde hareket edebildiği deniz alanlarını belirten açık deniz kavramı, kara alanları göz önüne alındığında eş benzeri olmayan bir kavramdır. Kara alanları üzerinde, açık deniz alanlarına benzer şekilde serbestilere sahip olunabilecek ve herhangi bir devlet tarafından münhasır hak ve yetkiler iddia edilemeyecek herhangi bir bölge bulunmamaktadır.⁷⁷ Ayrıca açık deniz statüsünde olan ancak devletlerin birtakım egemen hak ve yetkilere sahip oldukları deniz yetki alanları da (MEB, kıta sahanlığı vb.) statüleri itibariyle özel kurallar çerçevesinde çatışma alanlarına dâhil edilebilirler. Tüm bu sayılan nedenlerle denizdeki silahlı çatışmaların, deniz alanlarının doğasına özgü spesifik kurallar çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. Bu nedenle denizde silahlı çatışma hukukunun, silahlı çatışma hukukunun bir alt disiplini olarak ele alınması gerekmektedir.

1.2.1. Denizde Silahlı Çatışma Hukukuna Özgü Kaynaklar

Denizde silahlı çatışma hukukunun kaynakları esasen silahlı çatışma hukukunun kaynaklarından bağımsız değildir. Silahlı çatışma hukukunun uluslararası antlaşmalardan, uluslararası teamül hukukundan ve hukukun genel ilkelerinden doğan

⁷⁵ A.g.e., 425.

⁷⁶ A.g.e., 426.

⁷⁷ Mısır ve Sudan arasındaki sınır anlaşmazlığı sonucu her iki ülkenin de egemenlik iddia etmediği 1.290 km²'lik “Bir Tawil” bölgesinin mevcut durumda *terra nullius* niteliğe sahip olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte 1959 tarihli Antarktika Antlaşması kapsamında Antarktika kıtası da insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen kara alanıdır.

kaynakları arasında denizde silahlı çatışma hukukuna özgü hususlar da yer almaktadır. Ayrıca kara, deniz, hava alanlarındaki çatışmalarda uygulanması mümkün ortak kaynaklar da söz konusudur. Bahse konu kaynaklar arasında bir bütün halinde doğrudan denizde silahlı çatışmalar hakkında oluşturulan düzenlemeler olduğu gibi (örneğin 1856 Deniz Hukukuna İlişkin Paris Bildirisi), genel mahiyetteki düzenlemeler arasında münhasıran deniz alanlarındaki çatışmaları ilgilendiren spesifik hükümler de (örneğin 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I Sayılı Protokol'de yer alan deniz kazazedelerine ilişkin hükümler) yer almaktadır.

Hukukun genel ilkeleri ile uluslararası teamüllerden kaynaklanan silahlı çatışma hukukuna hâkim temel ilkeler, denizdeki silahlı çatışmalarda da uygulama alanı bulan kaynaklardır. Bu bağlamda örneğin denizdeki silahlı çatışmalardaki hedef tayininde ayırım yapma ilkesinin dikkate alınması, kullanılan metot ve savaş araçlarının seçiminde insaniyet ilkesinin göz önünde bulundurulması zorunludur. Denizde silahlı çatışma hukukunun kaynaklarını; Lahey öncesi dönem, Lahey kodifikasyon süreci, Lahey sonrası silahsızlanma çabaları ve denizde silahlı çatışma hukukunda modern dönem olmak üzere dört başlık halinde ele almak mümkündür.

1.2.1.1. Lahey Öncesi Dönem

İnsanlar antik çağlardan bu yana denizi kullanmakta olup deniz alanlarında savaşlar icra etmesi de binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Uzun yıllar devletlerin teamülleri çerçevesinde icra edilen deniz savaşları, silahlı çatışma hukuku disiplini ile paralel şekilde 19'uncu yüzyılın ortalarından itibaren belirli kurallar çerçevesine oturtulmaya çalışılmıştır. Uluslararası hukukta devletlerce denizdeki silahlı çatışmaların yürütülmesine ilişkin kuralları içeren ilk kodifikasyon çalışması 1856'da, Kırım Savaşı'nı sona erdiren Paris Barış Antlaşması'nın ardından ortaya koyulan Paris Denizcilik Deklarasyonu'dur. Bu belge aynı zamanda genel itibarıyla silahlı çatışma hukuku kurallarının devletlerce yazılı hale getirildiği ilk uluslararası metindir. Deklarasyon ile ortaya konulan en önemli husus, devletlerin özel gemilere çeşitli belgeler tahsis ederek çatışmalarda kullanmasının, bir diğer ifadeyle korsanlığın yasaklanmasıdır. Bununla birlikte Deklarasyon kapsamında düşman ve tarafsız ticaret gemilerinde bulunan malların

durumu düzenlenmiş, ablukaların bağlayıcılığı ise fiilen uygulanabilir olması şartına bağlanmıştır.⁷⁸ İlk imzalandığında yedi devletin taraf olduğu deklarasyona günümüzde 55 ülke taraf konumunda olmakla birlikte bahse konu hükümler uluslararası teamül hukuku niteliği kazanmıştır.⁷⁹ Paris Deklarasyonu, genel itibariyle silahlı çatışmaların, münhasıran ise denizdeki silahlı çatışmaların yürütülmesine dair kurallara yönelik ilk kodifikasyon çalışması olması itibariyle de önem arz etmektedir.

Müteakip dönemde 1868 Cenevre Konferansı'nda 1864 tarihli Savaş Alanındaki Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine Dair Cenevre Sözleşmesi'nin denizdeki çatışmaları da kapsayacak şekilde genişletilmesi için ek maddeler oluşturulması gündeme getirilmiş fakat bu ek maddeler hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir.⁸⁰ Bahse konu hükümler esasen devletlerce uygulanagelen teamül hukuku kuralları ve genel ilkelerin savaş alanlarına yansması olduğundan, 1868'den sonraki çatışmalarda (1870-71 Fransız-Alman Savaşı, 1898 İspanyol-Amerikan Savaşı vb.) da uygulanmaya devam edilmiştir.⁸¹ 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin denizdeki çatışmalara uygulanabilir hale gelmesi ise ancak 1899 tarihli Lahey Sözleşmeleri arasında yer alan III Sayılı "1864 Tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin Deniz Savaşlarına Uyarlanması Sözleşmesi" ile mümkün hale gelmiştir.

1.2.1.2. 1907 Lahey Kodifikasyon Süreci

Denizde silahlı çatışma hukuku kurallarının en etkili ve kapsamlı kodifikasyonu 1907 Lahey Konferansı neticesinde olmuştur. Lahey'de denizde silahlı çatışma hukuku kuralları oldukça geniş şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda, silahlı çatışma hukukunun temel metinlerinden olan 1907 Lahey Sözleşmeleri dahilinde, münhasıran denizdeki

⁷⁸ David Letts ve Rob McLaughlin, "Law of Naval Warfare", içinde *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*, ed. Rain Liivoja ve Tim McCormack (New York: Routledge, 2016), 269.

⁷⁹ A.g.e.

⁸⁰ "Additional Articles relating to the Condition of the Wounded in War, Geneva, 20 October 1868", ICRC, International Humanitarian Law Databases, erişim 17 Nisan 2025, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/add-arts-gc-1868>.

⁸¹ A.g.e.

silahlı çatışmaların yürütülmesine özgü sekiz sözleşme akdedilmiş olup bunlardan beş tanesi günümüzde yürürlüğünü korumaktadır:

VII Sayılı Ticaret Gemilerinin Harp Gemilerine Çevrilmesi Hakkında Sözleşme. 1856 Paris Deklarasyonu ile devletler korsanlık faaliyetlerine başvurmayacaklarını taahhüt etmiştir. Ancak buna rağmen 1870 yılındaki Fransız-Alman savaşı sırasında Prusya kralının sivil Alman gemilerini Alman donanmasına katılmaya davet eden bir emir yayınlamasının, 1856 Paris Deklarasyonu'nun ihlali anlamına gelip gelmediği tartışması gündeme gelmiştir.⁸² Özellikle 1904-1905 Rus-Japon Savaşı döneminde düşmanlıkların başlaması ile birlikte çok sayıda ticaret gemisi savaş gemisine dönüştürülmüştür.⁸³ Bu nedenle devletler ticaret gemilerinin savaş gemilerine dönüştürülmesine ilişkin çeşitli kuralları havi söz konusu sözleşmeyi imzalamıştır. Sözleşmenin en önemli özelliği, bir geminin savaş gemisi olması için taşıması gereken şartları ortaya koymasındır. Ancak sözleşmenin dibacesinde de belirtildiği üzere, “açık denizlerde ticaret gemisinin savaş gemisine dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği”⁸⁴ gibi bazı hususlarda akit taraflarca mutabakata varılamamıştır.

VIII Sayılı Temas ile Patlayan Otomatik Deniz Mayınlarının Dökülmesine Dair Sözleşme. Ticaret gemilerinin savaş gemisine dönüştürülmesinde olduğu gibi deniz mayınlarının yoğun ve kontrolsüz bir şekilde kullanımı da 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda görülmüştür. Bu nedenle hem tarafsız ticareti korumak hem de savaş dışı gemilerin zarar görmesini engellemeyerek barışçıl seyrüseferin güvenliğini sağlamak maksadı ile devletlerce deniz mayınlarına ilişkin kuralların belirlenmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur.⁸⁵ VIII Sayılı Sözleşme ile denizdeki silahlı çatışmalar kapsamında kullanılacak mayın tipleri, mayın döküş harekâtının icra usulleri, mayın harekâtında ve sonrasında alınacak

⁸² Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1065.

⁸³ Letts ve McLaughlin, “Law of Naval Warfare”, 270.

⁸⁴ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 1:75.

⁸⁵ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1071.

tedbirler gibi konularda düzenlemeler ihdas edilmiştir. Bahse konu sözleşmeye getirilen temel eleştiri ise hükümlerinin tek bir mayın türüne uygulanabilir olmasıdır.⁸⁶

IX Sayılı Harp Zamanı Deniz Kuvvetleri Tarafından Bombardımana Dair Sözleşme. 1899 ve 1907 Lahey Kara Savaşlarının Kanunları ve Adetlerine İlişkin Yönetmeliklerin benzer mahiyetteki 25’inci maddeleri uyarınca “savunulmayan şehirlere, köylere, konutlara ve binalara, hangi vasıta ile olursa olsun, saldırılması veya bunların bombardıman edilmesi yasaktır.”⁸⁷ Ancak bu kuralın gemilerden icra edilen bombardımanlara uygulanıp uygulanmayacağı konusu belirsizlik arz ettiğinden IX sayılı sözleşme akdedilmiştir. Sözleşmenin birinci maddesi kara savaşlarına ilişkin yönetmelik hükümlerine benzer nitelikte ise de ikinci maddede askeri tesis, kurum ve depo gibi hedeflerin bu yasağın dışında tutulduğu ifade edilmektedir.

XI Sayılı Deniz Harbinde Zapt Tatbikatında Muayyen Bazı Tahditlere Dair Sözleşme. Uluslararası teamül hukuku kapsamında kıyı balıkçılığına özgü gemiler, dini ve hayırsever görevleri haiz gemiler ve bilimsel keşif gemilerinin zapt ve müsadereye bağışıklığına ilişkin kurallar bahse konu sözleşme ile kodifiye edilmiştir. Ayrıca dokunulmazlığa ilişkin sınırlar genişletilerek posta gemileri de bu kapsama dâhil edilmiştir. Askeri hastane gemilerinin zapt ve müsadereye bağışık tutulması ise 1949 Cenevre II Sayılı Sözleşme ile hüküm altına alınmıştır.⁸⁸

XIII Sayılı Deniz Harbi Vukuunda Tarafsız Devletlerin Hakları ve Vazifelerine Dair Sözleşme. 1907 yılında Lahey’de denizde silahlı çatışma hukukuna ilişkin akdedilen ve uygulanabilirliği bulunan son sözleşme olan XIII sayılı sözleşme kapsamında tarafsız devletlerin limanlarında ve deniz ülkesinde gerek tarafsız gemilerin gerekse de savaşan devlet gemilerinin uyması gereken kurallar yer almaktadır.

⁸⁶ Letts ve McLaughlin, “Law of Naval Warfare”, 271.

⁸⁷ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 1:49.

⁸⁸ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1087.

Adı geçen beş sözleşme haricindeki üç sözleşmenin ise çeşitli nedenlerle gümüzde uygulanabilirliği kalmamıştır. Şöyle ki; 1907 yılında Lahey’de akdedilen VI Sayılı Muhasamatın Başlangıcında Düşman Ticaret Gemilerinin Statüsüne Dair Sözleşme’nin, devletlerce geniş kabul görmediği ve ilerleyen süreçteki iki büyük savaşta da sözleşme hükümlerine uyulmadığı göz önüne alınarak günümüzde denizde silahlı çatışma hukukunun bir parçası olmadığı kabul edilmektedir.⁸⁹ X Sayılı Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşına Uyarlanmasına Dair Sözleşme’nin hükümleri ise 1949 yılında Cenevre II Sayılı Sözleşme’ye dâhil edilmiştir. XII Sayılı Uluslararası Müsadere Mahkemesi Kurulmasına Dair Sözleşme’yi ise Nikaragua haricinde hiçbir devlet imzalamadığından hiç yürürlüğe girmemiştir. Lahey’de akdedilen ancak günümüzde uygulanabilirliği bulunmayan bu üç sözleşme haricindeki beş adet sözleşme hâlihazırda yürürlükte olup denizde silahlı çatışma hukukunun temel kaynakları arasında yer almaktadır.

1.2.1.3. Lahey Sonrası Silahsızlanma Çabaları

1907 Lahey Konferansı’nın son belgesinde, deniz savaşlarına mahsus hukuk ve teamüller ile ilgili çalışmanın bir sonraki konferansı konusu olmasına yönelik temenniler dile getirilmiştir.⁹⁰ Bu doğrultuda Konferans sonrasında denizdeki silahlı çatışmalara özgü teamül hukuku kurallarının kodifiye edilmesine ilişkin ortaya konulan ilk doküman 1909 Deniz Harbi Hukukuna İlişkin Londra Deklarasyonu’dur. Deklarasyon, taraflarca imzalanmadığından yürürlüğe girmeyen 1907 Lahey XII Sayılı Uluslararası Müsadere Mahkemesi Kurulmasına Dair Sözleşme’de yer alan konuları içerecek şekilde hazırlanmıştır. Uluslararası bir müsadere mahkemesinin kurulması, abluka, tarafsız gemilerin bulunduğu konvoyların statüsü gibi birtakım konulara yönelik düzenlemeler içeren Deklarasyon, imzacı on devletten hiçbirinin onayının alınamaması sebebiyle yürürlüğe girmemiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı’na katılan pek çok devletin Deklarasyonda yer alan kavramlara ilişkin yeknesak uygulamalarda bulunması sebebiyle bahse konu hükümlerin teamül haline geldiğini söylemek mümkündür. Ayrıca Deklarasyonun gerekçesinde; Deklarasyonda yer alan hükümlerin, uluslararası hukukun

⁸⁹ Letts ve McLaughlin, “Law of Naval Warfare”, 270.

⁹⁰ James Brown Scott, ed., *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conferences of 1907* (New York: Oxford University Press, 1920), 1:689.

mutabık kalınmış ilkelerine uygun olduğu ifade edildiğinden,⁹¹ hâlihazırda teamül hukuku kapsamındaki kaidelerin söz konusu belge ile yazıya dökülmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

1907 yılında düzenlenen İkinci Lahey Konferansı'nda deniz savaşlarına yönelik kural ve teamüllerin tespitinin bir sonraki konferans programına dâhil edilmesine yönelik dilekler⁹² ve denizdeki silahlı çatışmalara uygulanacak kuralları içeren geniş kapsamlı bir kılavuz eksikliğine binaen, Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından 1910 yılında bir komite oluşturularak, deniz savaşlarının yürütülmesine ilişkin kurallar ve teamüllere yönelik bir çalışma başlatılmasına karar verilmiştir. Söz konusu komite 1913 yılında *Savaşan Taraflar Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Deniz Harbi Kuralları El Kitabını* (1913 Oxford Deniz Harbi El Kitabı olarak da anılmaktadır) kaleme almıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında denizaltıların harp sahnesine etkin şekilde çıkışı, deniz muharebelerinin savaşın genel gidişatına etkisinin devletlerce anlaşılması ve ticaret gemilerine yönelik uyarısız ve tahditsiz saldırılar, denizde silahlı çatışma hukukuna yönelik yeni çalışmaların yapılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda savaşın hemen ardından 1921-1922 yıllarında savaşın galibi olan beş devletin (Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve ABD) öncülüğünde Washington Denizcilik Konferansı toplanmıştır. Konferansın toplanmasındaki esas amaç, suüstü gemilerine yönelik sınırlamalar sayesinde silahlanma yarışının durdurularak savaş sonrası ekonomik bunalım ortamında askeri harcamaların azaltılmasıdır.⁹³ Konferans neticesinde 6 Şubat 1922 tarihinde akdedilen “Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması” kapsamında taraf devletlerin sahip olabilecekleri büyük savaş gemileri ve uçak gemilerine yönelik maksimum tonaj sınırlaması getirilmiştir.⁹⁴ Bununla birlikte aynı tarihte akdedilen ve denizaltıların harekât

⁹¹ Herbert A. Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 3. Baskı, çev. Ahmet Kerse ve A. Yüksel Önel (İstanbul: Deniz Basımevi, 1967), 74.

⁹² Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1123.

⁹³ Mustafa Özyürek, “İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Silahsızlanma Yolunda Önemli Bir Adım: Washington Deniz Konferansı 1921-1922”, *International Journal of Social Science*, sy 49 (2016): 399.

⁹⁴ A.g.e., 398-99. “Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması” doktrinde “Beş Güç Antlaşması (Five-Power Treaty) olarak da anılmaktadır. Washington Konferansı esnasında devletler, sahip olabilecekleri büyük savaş gemilerine (destroyer) yönelik sınırlandırma getirmiş ise de daha dar seyir siyasına sahip ve kıyı savunması konusunda etkili küçük savaş gemileri (kruvazör) açısından herhangi bir sınırlama yapılmasına ABD karşı çıktığı için bu tip gemiler Washington Antlaşması'nın dışında bırakılmıştır.

usullerinin belirlendiği “Savaşta Denizaltıların ve Zararlı Gazların Kullanımına İlişkin Antlaşma” ise Fransa tarafından onaylanmadığından yürürlüğe girmemiştir.⁹⁵

1922 Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması kapsamında, her ne kadar büyük savaş gemilerine yönelik bir sınırlandırma getirilmiş ise de taraf devletler arasında küçük savaş gemileri konusunda silahlanma yarışı tüm hızıyla devam etmiştir. Bu nedenle Washington’da çözüm getirilemeyen küçük savaş gemilerine (kravazör) yönelik olarak 1927 yılında Cenevre’de yeni bir deniz konferansı toplanmasına karar verilmiştir. Küçük savaş gemilerinin sınırlandırma oranları ve sınırlandırmaya esas ilkeler konusunda taraflarca anlaşılması nedeniyle Konferans, herhangi bir antlaşma ile neticelenmeden dağılmıştır.⁹⁶

1922 yılında akdedilen “Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması” kapsamında büyük savaş gemilerinin inşasına yönelik 12 Kasım 1921 tarihinden itibaren getirilen 10 yıllık inşa yasağı süresinin 1931 yılında dolacak olması ve küçük savaş gemilerinin sınırlandırma sorununun 1927 yılında gerçekleştirilen başarısız silahsızlanma konferansı kapsamında çözülememesi nedeniyle 1930 yılında Londra’da yeni bir deniz konferansı toplanmıştır. Burada yapılan görüşmeler neticesinde taraflar (özellikle ABD ve İngiltere) 1927 yılındaki Cenevre Konferansında takındıklarının aksine daha yapıcı bir tutum sergilemişlerdir. Bu nedenle konferans neticesinde hazırlanan 1930 tarihli Londra Deniz Silahlarının Sınırlandırılması ve Azaltılması Antlaşması; ABD, Japonya ve İngiltere arasında 1936 yılında yürürlükten kalkacak şekilde akdedilmiş ve küçük savaş gemilerinin sınırlandırılması konusunda fikir birliğine varılmıştır.⁹⁷ 1930 Londra Deniz Antlaşması kapsamında ayrıca denizaltıların tabi olacağı hukuki statü de belirlenerek, denizaltıların ticaret gemilerine yönelik hareket tarzına yönelik çeşitli sınırlandırmalar getirilmiştir. Antlaşmanın 22’nci maddesinde yer alan denizaltılara yönelik bu

⁹⁵ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1139.

⁹⁶ “The Geneva Naval Conference, 1927”, Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian, erişim 17 Nisan 2025, <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/geneva>.

⁹⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 23. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013), 35. Fransa ve İtalya söz konusu antlaşmaya taraf olmaktan imtina etmiştir.

düzenlemeler antlaşmanın genelinin aksine, özellikle zaman sınırından muaf tutulmuş ve süresiz olarak yürürlükte kalacağı belirtilmiştir.⁹⁸

Londra Deniz Antlaşması'nın 1936'ya kadar olan yürürlük süresinin sonlarına doğru, 1934 yılında İkinci Londra Deniz Konferansı toplanmıştır. Japonya, savaş gemilerinin sınırlandırılmasına yönelik olarak, İngiltere ve ABD ile eşitlik talebinde ısrarcı olmasına rağmen olumlu geri dönüş alamayınca Konferans'tan çekilmiştir.⁹⁹ Bahse konu konferanstan herhangi bir netice alınamayınca, 1930 tarihli Londra Deniz Antlaşması'ndan geriye yalnızca denizaltılara ilişkin süre sınırı bulunmayan 22'nci madde kalmıştır. Söz konusu madde pek çok devletin katılımıyla 6 Kasım 1936 yılında bir protokol şeklinde imza altına alınmıştır. Türkiye, 23 Haziran 1937 tarihli ve 3638 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3227 sayılı "*Ticaret gemilerine karşı denizaltı gemilerinin hareketlerine dair Londra'da 6 Teşrinisani 1936 tarihinde imzalanan proseverbale iltihak hakkında kanun*"¹⁰⁰ ile söz konusu protokole taraf olmuştur.

1.2.1.4. Denizde Silahlı Çatışma Hukuku'nda Modern Dönem

İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan acı tecrübeler neticesinde 1949 yılında Cenevre'de silahlı çatışma hukukunun günümüzdeki en önemli kaynaklarından olan 4 adet Cenevre Sözleşmesi akdedilmiştir. Cenevre Hukuku'nun temelini oluşturan 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri kapsamında münhasıran denizdeki silahlı çatışmaların yürütülmesine yönelik bir sözleşme bulunmamaktadır. Ancak yaralılar, hastalar ve deniz kazazedelerinin korunması ile ilgili düzenlemeleri içeren ve denizdeki silahlı çatışmalarda uygulama alanı bulacak birtakım hükümler bahse konu sözleşmeler dâhilinde yer almaktadır. Ayrıca 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek 1977 tarihli Protokoller de denizdeki silahlı çatışmalarda uygulama alanı söz konusu olan bazı hükümler ihtiva etmektedir. Denizde silahlı çatışma hukuku açısından bariz bir etkisi bulunmaması nedeniyle, 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ni

⁹⁸ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1143.

⁹⁹ W. Hays Parks, "Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation", *International Law Studies* 75, sy 1 (2000): 357.

¹⁰⁰ Ticaret Gemilerine Karşı Denizaltı Gemilerinin Hareketlerine Dair Londrada 6 Teşrinisani 1936 tarihinde İmzalanan Proseverbale İltihak Hakkında Kanun, 3227 (1937). https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc017/kanuntbmmc017/kanuntbmmc01703227.pdf.

denizde silahlı çatışma hukuku açısından modern dönemi açısından mihenk taşı kabul etmek mümkün değildir.

Denizde silahlı çatışma hukukuna etki eden kaynaklar arasında deniz hukuku sözleşmeleri önemli bir yer tutmaktadır. Devletlerin 17'nci yüzyıldan bu yana denizlerdeki egemenlik alanlarını belirlemede kullandıkları “top atışı kuralı”¹⁰¹, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerini kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, takımada suları gibi kavramlarla detaylı ve girift bir hal almıştır. Devletlerin karasuları ötesinde bazı egemen hak ve yetkilere sahip olması düşüncesi 1945 yılında dönemin ABD başkanı Truman'ın kıta sahanlığı bildirisi ile ortaya çıkmıştır.¹⁰² Bahse konu taleplere yönelik deniz hukuku alanında bu dönemdeki ilk kodifikasyon çalışması 1958 yılında Cenevre'de toplanan birinci deniz hukuku konferansı ve müteakiben akdedilen dört adet deniz hukuku sözleşmesidir: *Açık Deniz Sözleşmesi*, *Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi*, *Kıta Sahanlığı Sözleşmesi* ve *Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunması Sözleşmesi*. 1958 Sözleşmeleri ile çözüme kavuşturulamayan birtakım konuların görüşülmesi amacıyla 1973'te New York'ta başlayan üçüncü deniz hukuku konferansı ise yaklaşık 9 yıl sonra 1982'de “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”(BMDHS)'nin akdedilmesi ile sonuçlanmıştır.

Deniz hukuku sözleşmelerinin denizde silahlı çatışma hukukuna etkisi, çatışmaların mekânsal sınırlarının tespiti açısından önem taşımaktadır. Devletlerin ülkesel sınırlarına dâhil olan deniz alanları ile esasen açık deniz olan ancak kıyı devletinin birtakım egemen hak ve yetkilere sahip olduğu deniz yetki alanlarında çatışmaların icra edilebilirliği açısından fark bulunmaktadır. BMDHS hükümleri kapsamında belirlenen deniz yetki alanlarında bir devletin meşru şekilde harekât icra edebileceği ve silahlı çatışmaları yürütebileceği bölgelerin sınırları tespit edilebilmektedir.¹⁰³ Deniz hukuku

¹⁰¹ Top Atışı Kuralı (The Cannon Shot Rule), kara toplarının etkili menzili olan 3 millik mesafede, kıyı devletinin egemen haklara sahip olduğunu ifade etmek için kullanılan ifadedir. Bu üç millik mesafeyi birbirine bağlayan hayali hat boyunca devletin egemenliği, bugünkü “karasuları” kavramının atasını oluşturur. Top atış kuralına ilişkin detaylı bilgi ve tartışmalar için bkz. H.S.K. Kent, *The Historical Origins Of The Three-Mile Limit*, *The American Journal of International Law* 48, sy 8 (1954), 538.; Wyndham L. Walker, *Territorial Waters: The Cannon Shot Rule*, *British Yearbook of International Law*, (1945), 210.

¹⁰² Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 268.

¹⁰³ Letts ve McLaughlin, “Law of Naval Warfare”, 276.

sözleşmelerinin denizde silahlı çatışma hukukuna bir diğer etkisi ise denizdeki silahlı çatışmaların yürütülmesinde hak ve yetki sahibi unsurların yani savaş gemilerinin tanımının yapılmasıdır. Denizdeki silahlı çatışmaların savaşanları konumundaki savaş gemilerinin, “savaş gemisi” statüsü kazanabilmesi için gerekli şartlar, deniz hukuku sözleşmeleri hükümlerinde yer almaktadır.

Yukarıda yer verilen antlaşmalar, günümüzde halen denizdeki silahlı çatışmaların hukuka uygun olarak yürütülebilmesi için uyulması gereken yazılı kurallar bütünüdür. Silahlı çatışma hukukunun yazılı ilk metni olan 1856 Paris Deklarasyonu’nun denizde silahlı çatışma hukukuna özgü olmasına ve müteakip dönemde denizde silahlı çatışma hukuku kurallarının kodifikasyonu için sarf edilen yoğun çabalara rağmen bugün halen denizdeki silahlı çatışmaları düzenleyen kapsamlı bir uluslararası antlaşma mevcut değildir. Bu nedenle hâlihazırda denizde silahlı çatışma hukukuna esas kaynakların çoğunlukla uluslararası teamül hukukundan oluştuğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁴

Denizde silahlı çatışmaların yürütülmesi konusundaki hukuki kaynaklara yönelik duyulan eksiklik neticesinde 25. Uluslararası Kızılhaç Konferansı’nda kabul edilen 1986 tarihli ve VII sayılı kararda “*kara savaşı ile ilgili uluslararası insancıl hukukun büyük ölçüde yeniden teyit edildiğini ve geliştirildiğini, ancak deniz savaşıyla ilgili uluslararası insancıl hukukun bazı alanlarının mevcut temel insancıl hukuk ilkeleri temelinde yeniden teyide ve açıklığa ihtiyaç duyulduğu*”¹⁰⁵ ifade edilerek devletler denizde silahlı çatışma hukuku kurallarını gözden geçirmeye çağırılmıştır. Bunun üzerine Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü, denizde silahlı çatışma hukukuna ilişkin kuralların çağdaş bir şekilde yeniden ifade edilmesi amacıyla 1987 yılında San Remo’da ilk toplantısını düzenlemiş ve müteakip toplantılar neticesinde 1994 yılında *Denizdeki Silahlı Çatışmalara Uygulanabilir Uluslararası Hukuka İlişkin San Remo El Kitabı* (kısaca “San Remo El Kitabı” olarak anılmaktadır) ortaya çıkarılmıştır.¹⁰⁶ 1913 tarihli *Savaşan Taraflar*

¹⁰⁴ J. Ashley Roach, “The Law of Naval Warfare at the Turn of Two Centuries”, *The American Journal of International Law* 94, sy 1 (2000): 64-65.

¹⁰⁵ “Resolutions of the Twenty-fifth International Conference of the Red Cross”, 255 (Ekim 1986): 349, <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400025067a.pdf>.

¹⁰⁶ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1153.

Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Deniz Harbi Kuralları El Kitabı (Oxford El Kitabı)'nın güncellenmiş bir versiyonu olarak nitelendirilebilecek San Remo El Kitabı, birkaç yeni hükmün yanı sıra genel itibarıyla hâlihazırda uygulanan hukukun yazılı hale getirilmesinden ibarettir.¹⁰⁷ Bu kapsamda San Remo El Kitabı, her ne kadar *soft law* (bağlayıcı olmayan hukuk) olarak anılsa da¹⁰⁸ esasen denizde silahlı çatışma hukukuna ait teamül hukuku kurallarının kodifiye edilmiş hali olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan pek çok farklı kaynaktan dağınık halde düzenlenen denizde silahlı çatışma hukuku kurallarını tek bir doküman özelinde toplaması açısından da önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Netice itibarıyla denizde silahlı çatışma hukukunun modernleşme sürecinin deniz hukukunun modernleşmesi ile paralel ilerlediği söylenebilir. BMDHS hükümleri kapsamında ortaya çıkarılan San Remo El Kitabı, denizdeki silahlı çatışmalara uygulanabilecek en güncel düzenlemeleri ihtiva ettiğinden San Remo sonrası dönemin, denizde silahlı çatışma hukukunun modern dönemi olarak kabul edilmesi mümkündür. Nitekim pek çok devletin, donanmalarında kullanmak üzere oluşturduğu “Komutan El Kitabı”nda San Remo El Kitabı’nda yer alan hükümleri dayanak alması da bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

1.2.2. Denizde Çatışma Alanları

20’nci yüzyılın başlarına kadar, devletlerin egemen yetkilere sahip olduğu karasularının dış sınırı, “top atış kuralı”¹⁰⁹ gereği kıyı devletinin denize yönelik etkili top menzili olan 3 mil genişliğinde kabul edilmektedir. Bu kapsamda denizdeki silahlı çatışmaların yalnızca tarafsız devlet karasuları hariç olmak üzere açık deniz ve savaşanların karasularında icra edilmesine izin verilmektedir.¹¹⁰ Ancak 20’nci yüzyılın ikinci yarısında deniz hukukundaki gelişmeler neticesinde, denizlerde pek çok yeni yetki alanları ortaya çıkmıştır. Devletlerin tam veyahut kısmi egemenliğe sahip olduğu bu deniz alanlarının,

¹⁰⁷ A.g.e., 1154.

¹⁰⁸ Letts ve McLaughlin, “Law of Naval Warfare”, 277.

¹⁰⁹ Bkz. Dipnot 101.

¹¹⁰ Roach, “The Law of Naval Warfare at the Turn of Two Centuries”, 67.

savaşanların çatışma fiillerini gerçekleştirebileceği alanlardan olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir.

Silahlı çatışmaların başlaması, deniz yetki alanlarının sınırlarına yönelik herhangi bir etki yaratmamaktadır. Yani karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanları, barış zamanında öngörülen ilkeler doğrultusunda sınırlandırılır ve silahlı çatışma halinin mevcudiyeti bu alanların hukuki statüsüne herhangi bir etkide bulunmaz. Silahlı çatışma durumunun deniz yetki alanlarına etkisi, devletlerin birbirlerine karşı hak ve yükümlülüklerinde birtakım değişiklikler şeklinde kendini göstermektedir.¹¹¹

Denizdeki silahlı çatışmaların, dünya üzerindeki her türlü deniz alanında serbestçe icra edilebilmesi mümkün değildir. Bu kapsamda silahlı çatışmaların uygulanmasında coğrafi yönden birtakım sınırlamalar söz konusudur.¹¹² Bu sınırlamalara ilişkin olarak “savaş bölgesi” ve “savaş sahnesi” olmak üzere iki ifade karşımıza çıkmaktadır. Savaş bölgesi, silahlı çatışmaların hukuka uygun bir şekilde icra edilebileceği yeryüzü alanlarıdır.¹¹³ Tarafsız devletlerin ülkeleri hariç olmak üzere, çatışmanın taraflarınca anlaşma yolu ile çatışmalardan bağışık tutulmayan her alan savaş bölgesi kavramına dâhil edilebilir.¹¹⁴ Savaş sahnesi kavramı ise bizzat silahlı çatışmaların yaşandığı alanları ifade etmektedir.¹¹⁵ Savaş bölgesi ve savaş sahnesi kavramlarının deniz yetki alanlarının hukuki statülerine ve ait oldukları devletin çatışmanın tarafı olup olmamasına göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

Denizdeki silahlı çatışmaların hukuka uygun şekilde yürütülebileceği savaş bölgelerine yönelik statü, devletlerin tam egemenliğe sahip olduğu alanlar (iç sular, karasuları ve takımadada suları) ve birtakım egemen haklara sahip olduğu alanlar (kıta sahanlığı ve MEB) yönünden fark yaratmaktadır.

¹¹¹ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 1. Baskı (İstanbul: Beta Yayınevi, 2000), 391.

¹¹² Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 79.

¹¹³ A.g.e.; Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 391.

¹¹⁴ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 79.

¹¹⁵ A.g.e., 80.

1.2.2.1. İç Sular, Karasuları ve Takımada Suları

İç sular, karasuları ve takımada suları devletin deniz ülkesini oluşturduğundan savaşan tarafların iç suları, karasuları ve takımada suları¹¹⁶ savaş bölgesi kapsamında değerlendirilmektedir. Nitekim San Remo El Kitabı'nın 10/a maddesinde “*Muharip Devletlerin kara sularında ve iç sularında, kara ülkelerinde, ... ve uygulanabilir olduğunda takımada sularında*”¹¹⁷ silahlı çatışma eylemlerinin gerçekleştirilebileceği ifade edilmektedir.

Tarafsız devletlerin deniz ülkesini oluşturan söz konusu deniz alanları ise savaşan tarafların çatışma fiillerinin yasaklandığı alanlardır. Tarafsız devlet, taraflar arasında ayırım yapmamak koşuluyla savaşan tarafların savaş gemilerinin bu deniz alanlarına girişlerini veya geçişlerini koşula bağlayabilir, sınırlandırabilir ya da yasaklayabilir.¹¹⁸ Ayrıca tarafsızlığını tehlikeye atmamak koşuluyla tarafsız sularda, muharip gemilerin kendi ülkesindeki limana yetecek kadar ikmal yapmasına, muharebe gücünü eski haline getirmeyecek veya artırmayacak seviyede savaş gemilerinin tamirinin yapılmasına müsaade edilebilir.¹¹⁹ Ancak bahse konu ikmal veya onarım maksadıyla tarafsız sularda kalış süresi 24 saatten fazla olamaz.¹²⁰ Tarafsız bir devlet limanında üçten fazla savaşan devlet savaş gemisinin bulunması mümkün olmamakla birlikte, aynı anda bulunan her bir geminin limandan ayrılması arasında 24 saat bulunması zorunludur.¹²¹ Tarafsız limanda bulunan bir savaşan devlet savaş gemisi, diğer tarafa ait bir ticaret gemisinin tarafsız limandan ayrılmasından ancak 24 saat sonra tarafsız limandan ayrılabilir.¹²²

¹¹⁶ Takımada sularının savaş bölgesinin dışında tutulmasına ilişkin tartışmalar için bkz. Horace B. Robertson, Jr., *The “New” Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea* (Newport: The Newport Papers #3, 1992), 30 vd.

¹¹⁷ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri* (Genelkurmay Basımevi, 2010), 2:1191.

¹¹⁸ San Remo El Kitabı md. 19.

¹¹⁹ San Remo El Kitabı md. 20.

¹²⁰ San Remo El Kitabı md. 21.

¹²¹ Leslie C. Green, *The Contemporary Law of Armed Conflict*, 3. Baskı (Manchester: Manchester University Press, 2017), 195.

¹²² A.g.e.

1.2.2.2. Kıta Sahanlığı

Kıta sahanlığı kavramı, coğrafi anlamı ile kara ülkesinin deniz altındaki doğal uzantısını belirtmekle birlikte; hukuki anlamda, kıyı devletinin karasularının dış sınırından itibaren deniz tabanı ve toprak altındaki cansız kaynakların araştırma ve işletilmesine yönelik haklara sahip olduğu deniz alanlarını ifade etmektedir.¹²³ 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ve 1982 BMDHS, kıyı devletinin kıta sahanlığı alanlarındaki kaynakların işletilmesi konusunda egemen haklara sahip olduğunu öngörmesi sebebiyle; bu kuralın mefhum-u muhalifinden, üçüncü devletlerin, kıyı devletinin kıta sahanlığındaki ekonomik hakları ile çelişmeyen veyahut bu hakları kullanmasını engellemeyen diğer herhangi bir faaliyete izin verdiği anlamı çıkmaktadır.¹²⁴ Nitekim 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı'nda Hindistan'ın kıta sahanlığında herhangi bir devletin askeri üs veya tesis kurmasını yasaklayıcı yöndeki teklifi kabul görmemiştir.¹²⁵ Benzer nitelikte bir teklif 1974'te Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı esnasında Meksika ve Kenya tarafından üçüncü devletlerce kıyı devletinin kıta sahanlığının askeri maksatlarla kullanılmasının yasaklanması şeklinde ileri sürülmüş ise de önceki teklif gibi Konferansa katılan diğer devletlerce reddedilmiştir.¹²⁶

Görüldüğü üzere deniz hukuku konferanslarındaki görüşmelerde de devletlerin genel iradesi, kıta sahanlığı alanlarındaki kaynakların kullanımına yönelik kıyı devletinin haklarına hâle getirilmeksizin üçüncü devletlerin askeri faaliyetlerinin yasaklanmaması yönündedir. Tarafsız devlet ülkesi hariç olmak üzere taraflarca çatışmalardan müstesna tutulmayan tüm alanlar savaş bölgesi kapsamında sayıldığından, kıta sahanlığının da savaş bölgesine dâhil olacağı söylenebilir.¹²⁷ San Remo El Kitabı'nın 10'uncu maddesinde de savaşan ve tarafsız devletlerin kıta sahanlığının denizdeki silahlı çatışma alanları kapsamında olduğu hükme bağlanmıştır.

¹²³ Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 8. Baskı (İstanbul: Beta Yayınevi, 2022), 249.

¹²⁴ Robertson, Jr., *The "New" Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea*, 28.

¹²⁵ Tullio Treves, "Military Installations, Structures and Devices on the Seabed", *The American Journal of International Law* 74, sy 4 (1980): 834.

¹²⁶ A.g.e., 839.

¹²⁷ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 394.

1.2.2.3. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)

Münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramı, esas hatlardan itibaren 200 mil genişlikteki deniz alanlarındaki su kütlesi, deniz tabanı ve toprak altındaki canlı ve cansız kaynaklara yönelik ekonomik hak ve yetkiler tanıyan deniz alanlarını tanımlamaktadır.¹²⁸ MEB alanlarına ilişkin kabul edilen rejime yönelik olarak ileri sürülen iki görüş mevcuttur. İlk görüşe göre MEB’de esas olan kıyı devletinin hak sahipliğidir, diğer devletlere tanınan haklar istisnadır. Sahildar devletin egemenlik rejimi uygulanmalıdır. İkinci görüş ise MEB’in açık denizler rejimine dâhil olduğu ve kıyı devletine istisnai birtakım hakların bahşedildiği yönündedir.¹²⁹

BMDHS’nin 58’inci maddesi MEB alanlarında üçüncü devletlerin hak ve yükümlülüklerini düzenlemekle birlikte maddenin ilk fıkrası;

“Münhasır ekonomik bölgede, sahili bulunsun veya bulunmasın, bütün devletler, işbu sözleşmenin ilgili hükümlerinde öngörülen şartlar içerisinde, 87. maddede söz konusu olan seyrüsefer serbestliği ile uçuş serbestliğinden ve denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden; keza, bu serbestliklerin kullanımına ilişkin olarak, özellikle gemilerin, uçakların ve denizaltı kabloları ve petrol borularının işletilmesinde, denizin uluslararası diğer yasal amaçlarla kullanılması serbestliğinden işbu Sözleşmenin diğer hükümleri ile bağdaşır bir şekilde yararlanırlar.”¹³⁰

hükmünü amirdir. Bahse konu hüküm uyarınca üçüncü devletlerin kıyı devletinin MEB’indeki özgürlükleri, açık deniz serbestileri ile aynıdır. Bu kapsamda MEB alanlarının açık deniz rejimine tabi olması gerektiği söylenebilecektir. Nitekim madde metninde yer alan “87. maddede söz konusu olan” ifadesi de sarih bir şekilde açık deniz rejiminde yer alan serbestilere atıf yaparak üçüncü devletlerin haklarını açık denizlerdeki serbestiler kapsamında kullanabileceğini belirtmektedir.¹³¹ Bu bağlamda kıyı devletinin MEB alanlarında, üçüncü devletlere ait savaş gemileri; açık deniz rejimi kapsamındaki serbestilerini “(1) hukuka aykırı tehdit veya kuvvet kullanmaktan kaçınma yükümlülüğü; (2) denizi kullanma hakkına sahip diğerlerinin haklarına “gerekli dikkati” gösterme

¹²⁸ Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 271.

¹²⁹ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 81.

¹³⁰ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) md. 58/1.

¹³¹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye’nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 395.

yükümlülüğü; ve (3) diğer antlaşmalardan ya da uluslararası hukuk kurallarından kaynaklanan geçerli yükümlülükler uyma yükümlülüğü”¹³²ne uygun şekilde yerine getirme hak ve özgürlüğüne sahiptir. BMDHS çerçevesindeki bu serbestiler, barış zamanı kuralları olmakla birlikte savaş halinin ortaya çıkması ile bölgenin hukuki niteliği etkilenmeyeceğinden, kıyı devletinin ekonomik haklarına saygı gösterilmesi şartıyla MEB alanlarında savaşan devletlerin silahlı çatışma eylemleri icrasının, bir diğer deyişle bu alanların savaş bölgesine dâhil edilmesinin önünde herhangi bir engel hüküm bulunmamaktadır.¹³³ Keza dünya denizlerinin %36’sı, Akdeniz’in ise (tüm devletlerin MEB ilan ettiği faraziyesinde) tamamı MEB alanları içerisinde yer aldığı¹³⁴ göz önünde bulundurulduğunda, bu alanların savaş bölgesi dışında tutulması gerçekçilikten uzak bir yaklaşım olacaktır.

San Remo El Kitabı’nın 10’uncu maddesi, kıta sahanlığına paralel şekilde savaşan veya tarafsız devlete ait MEB alanlarında, savaşan devletlerin düşmanca hareketler icra edebileceğini öngörmektedir. 34’üncü maddesi ise kıta sahanlığı ve MEB alanlarının savaş bölgesi niteliğine ilişkin ortak bir hüküm ihtiva etmektedir:

*“Düşmanca hareketler, bir tarafsız Devletin münhasır ekonomik bölgesi veya kıta sahanlığında gerçekleştiriliyorsa, muharip Devletler, silahlı çatışma hukukunun denizde uygulanabilir diğer kurallarının uygulanmasına ilave olarak, kıyı Devleti’nin haklarına ve görevlerine, bu meyanda, münhasır ekonomik bölgenin ve kıta sahanlığının ekonomik kaynaklarının araştırılmasına ve kullanılmasına, deniz ortamının korunmasına ve muhafazasına gereken dikkati göstereceklerdir. Muharip Devletler özellikle, tarafsız Devlet tarafından münhasır ekonomik bölgede ve kıta sahanlığında tesis edilmiş suni adalara, tesislere, yapılara ve güvenlik bölgelerine gereken dikkati göstereceklerdir.”*¹³⁵

¹³² Bernard H. Oxman, “The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea”, *Virginia Journal of International Law* 24, sy 4 (1984): 837.

¹³³ Robertson, Jr., *The “New” Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea*, 25.

¹³⁴ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 81.

¹³⁵ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1200.

Bu hüküm kapsamında tarafsız devlet kıta sahanlığı ve MEB alanları, kıyı devletinin bu alanlardaki hak ve yetkilerine gereken dikkat ve özenin gösterilmesi ve bu haklara hâlel getirilmemesi şartıyla savaş bölgesi kapsamına dâhil edilmiştir.

1.2.2.4. Devletlerin Tek Taraflı İradesiyle İlan Ettiği Tarafsız Bölgeler

Silahlı çatışmalarda savaş bölgelerinin sınırları, yukarıda ifade edildiği üzere uluslararası sözleşmeler kapsamında belirlenen deniz yetki alanları çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak uygulamada devletlerin tek taraflı irade beyanları ile karasularının ötesindeki bazı deniz alanlarını silahlı çatışma eylemlerinden bağışık tuttıkları görülmektedir. *Güvenlik Bölgesi*¹³⁶ veya *Savunma Bölgesi* olarak adlandırılan bu bölgelerin savaşan devletlerin düşmanca hareketlerine yasaklanmasının hukuken mümkün olup olmadığı, denizde silahlı çatışma hukukun tartışmalı konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletlerin tek taraflı iradesiyle savaş bölgelerinde silahlı saldırı eylemlerini yasaklamasına ilişkin en meşhur örnek 1939 yılında imzalanan Panama Bildirisi'dir. Amerika kıtasında bulunan 21 devlet tarafından imzalanan Bildiri uyarınca, Kanada sınırına kadar olan bölgelerdeki Amerika kıtasının çevresinde, genişliği 50 ile 300 mil arasında değişen alanlarda her türlü düşmanca hareketin icrasını, Amerika kıtası haricinde mukim ülkelere yasaklamışlardır.¹³⁷ Ancak Avrupalı devletler, bahse konu Bildiri ile imzacı devletlerin uluslararası hukukta temeli bulunmayan iddialarla hukuki yetkilerini aştıklarını, savaşan tarafların savaş hakkına ve dahi denizlerin serbestisi ilkesine müdahil olduklarını ifade etmişlerdir.¹³⁸

Silahlı çatışma hukukunda tarafsızlık, devletlere tanınan bir hak olmakla birlikte aynı zamanda yükümlülük de yüklemektedir. Bu kapsamda tarafsızlığını ilan eden Amerika devletleri, ilan ettikleri güvenlik bölgesi içerisinde düşmanca hareketlerin icrasını yasaklayabilmek için bahse konu bölgenin tamamında savaşanların askeri üslenme

¹³⁶ Burada bahsi geçen "Güvenlik Bölgesi" kavramı, BMDHS'nin 60'inci maddesi kapsamında MEB'de inşa edilen suni ada, tesis ve yapıların etrafında, azami 500 metre genişlikte tesis edilebilecek güvenlik bölgelerinden farklı anlamda kullanılmaktadır.

¹³⁷ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 399-400.

¹³⁸ C. G. Fenwick, "Declaration of Panama", *The American Journal of International Law* 34, sy 1 (1940): 116.

faaliyetlerini engellemesi gerekmektedir.¹³⁹ Bunun sağlanması ise ilan edilen güvenlik bölgesinin büyüklüğü göz önüne alındığında fiilen imkânsızdır. Bu nedenle Panama Bildirisi'nin yalnızca kâğıt üstünde kalacağına yönelik eleştiriler de Bildiri'nin imzası ile beraber ortaya çıkmaya başlamıştır. Keza Aralık 1939 tarihinde *Admiral Graf Spee* isimli Alman savaş gemisinin, Montevideo limanına sığınmış ve limanda kalma süresi hitamında düşman unsurlar tarafından ele geçirilmemek uğruna 7 mil açıkta kendini batırmıştır. Bu olaya ilişkin Amerikan devletlerinin protestosuna karşı İngiltere; güvenlik bölgesi uygulamasının uluslararası hukuktan kaynaklanan bir hak olmadığı, bu yönde bir uygulamanın ancak taraflar arasında anlaşma yoluyla tatbik edilebileceği, anlaşmanın ise ancak bölgeye düşman gemilerinin geçişinin yasaklanmasını sağlayacak etkin kontrolün sağlanması ile söz konusu olacağı şeklinde cevap vermiştir.¹⁴⁰

Görüldüğü üzere tarafsız devletlerin tek taraflı irade beyanları ile karasularının ötesinde savaş dışı alanlar ihdas etmesi, genellikle diğer devletlerin bu yönde bir uygulamanın hukuki temelden yoksun olduğu eleştirisi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu konudaki genel kabul, ancak taraflarca mutabık kalınması halinde belirli kara ve deniz alanlarının savaş dışı bırakılabileceği yönündedir.

1.2.2.5. Deniz Yasaklama Bölgeleri (*Maritime Exclusion Zones*)

Deniz yasaklama bölgesi, (askeri bölge, harp sahası, tehlikeli bölge, harekât bölgesi olarak da anılmaktadır) savaşan taraflardan birinin izni olmaksızın gemi ve uçakların girmesini yasakladığı deniz alanlarını ifade etmektedir.¹⁴¹ Devletler 20'nci yüzyıldaki deniz savaşlarında yasaklama bölgeleri tesis etmek suretiyle, bu alanlara gemi ve uçakların izinsiz girişini yasaklayarak seyrüsefer serbestisine müdahale etme iddiasında bulunmuşlardır.¹⁴² Yasaklama bölgesi kavramına yönelik hukuki değerlendirme

¹³⁹ A.g.e., 118.

¹⁴⁰ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 400-401.

¹⁴¹ W. J. Fenrick, "The Exclusion Zone Device in the Law of Naval Warfare", *Canadian Yearbook of International Law* 24 (1987): 92.

¹⁴² Louise Doswald-Beck, ed., *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea* (New York: Cambridge University Press, 2005), 181.

yapılabilmesi için öncelikle tarihsel süreçte bu yöndeki devlet uygulamalarının incelenmesi gerekmektedir.

1914 yılının 3 Kasım'ında İngiltere, Almanya'ya denizden giden ticaret yollarını kesmek için Kuzey Denizi'ni "askeri alan" olarak ilan edip bölgenin mayınlanacağını tarafsız devletlere ve ticaret gemilerine duyurmuştur.¹⁴³ İngilizlerin bu hamlesine karşı Almanya, 2 Şubat 1915'te İngiltere aleyhinde bir denizaltı ablukası ilan edileceğini bildirmiş, ayrıca Alman Donanması tarafından yayınlanan 4 Şubat 1915 tarihli deklarasyon ile "*Büyük Britanya ve İrlanda'yı çevreleyen sular, İngiliz Kanalı dâhil olmak üzere harp sahası olarak ilan edilmiştir.*"¹⁴⁴ Ayrıca söz konusu deklarasyonda; belirtilen alanda yer alan tüm düşman ticaret gemilerinin imha edileceği, bu esnada ticaret gemilerinde bulunan mürettebat ve yolcuların kurtarılmasının her zaman mümkün olmayabileceği, bununla birlikte İngiltere'nin 31 Ocak 1915 tarihinde tanınmalarını engellemek amacıyla ticaret gemilerine tarafsız devlet bayraklarını çekmeleri yönündeki talimatı¹⁴⁵ uyarınca söz konusu savaş bölgelerindeki tarafsız devlet ticaret gemilerinin de zarar görebileceği ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Alman Deniz Kuvvetleri, harp sahası ilanının akabinde bu alanda tahditsiz denizaltı harbi icra etmeye başlamıştır. Böylelikle devlet uygulamalarında "askeri alan" ve "harp sahası" kavramları etkin şekilde ilk kez Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda süreç biraz daha yavaş ilerlese de savaşın yarısına gelinmeden taraflarca yasaklama bölgeleri ilan edilerek tahditsiz harp uygulanmaya başlanmıştır. Almanlar tarafından tatbik edilen tahditsiz denizaltı harbine müteakiben İngiltere, 35° 46' kuzey paralelinin güneyindeki her çeşit geminin batırılmasını emretmiştir. ABD Deniz Harp Okulu tarafından 1941 yılında Donanma Komutanlığı'ndan Japon ticaret filosunun

¹⁴³ James Kraska ve Raul Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare* (New York: Oxford University Press, 2022), 145; "North Sea Closed By British Order", *New York Times*, 03 Kasım 1914, 1.

¹⁴⁴ Announcement of the German Admiralty the Waters Around Great Britain a War Zone, Joseph V. Fuller, ed., *Papers Relating to the Foreign Relations of The United States, 1915 Supplement, The World War* (Washington: United States Government Printing Office, 1928), 93-94, <https://search.library.wisc.edu/digital/AIAPGCCJLNXEFF82/pages/ACG675OFWADPBW80>.

¹⁴⁵ "England Upholds Use of Our Flag By The Lusitania", *New York Times*, 08 Şubat 1915, 1.

¹⁴⁶ Fuller, *Papers Relating to the Foreign Relations of The United States, 1915 Supplement, The World War*, 93-94.

engellenebilmesi maksadıyla “stratejik alanlar” adı altında yasaklama bölgeleri ilan etme yetkisi talep edilerek, Japonya’ya karşı tahditsiz hava ve denizaltı harbi planlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Dönitz’in yargılamalarında “harekât sahası” adı altında yasaklama bölgeleri kısmen inceleme konusu edilmiştir. Yasaklama bölgelerine ilişkin olarak mahkeme tarafından yapılan;

*“Harekât sahaları ilanı ve bu sahalara giren tarafsız ticaret gemilerinin batırılışı daha değişik bir durum arzeder. 1914-1918 Harbinde, Almanya bu tatbikata başvurmuş ve İngiltere de zararla mukabelelerle bunu benimsemişti. 1922 Washington Konferansına, 1930 Londra Denizcilik Anlaşmasına ve 1936 Protokoluna, bu gibi sahaların Birinci Dünya Harbi esnasında tesis edilmiş olduğu hakkındaki malumata sahip olunarak girilmişti. Bununla beraber, Protokol, harekât sahaları hakkında bir istisna yapmamıştır.”*¹⁴⁷

şeklindeki değerlendirme kapsamında, yasaklama bölgelerinin hukuka aykırı olmadığı yönünde bir anlayışa sahip olduğu düşünülmektedir.

Yasaklama bölgelerine yönelik bir diğer örnek muhasamat ise 1982 Falkland Savaşı’dır. Arjantin birliklerinin Falkland Adaları’na çıkmasının ardından İngiltere, adaların etrafında 200 deniz mili genişliğinde “deniz yasaklama bölgesi (*maritime exclusion zone*)” ilan etmiştir.¹⁴⁸ Deniz yasaklama bölgesi, yalnızca Arjantin savaş gemileri ile yardımcı gemilerine yönelik olmakla birlikte ticaret gemileri ve uçakları kapsamamaktadır.¹⁴⁹ Birkaç hafta sonra söz konusu deniz yasaklama bölgesinin statüsü, “tam yasaklama bölgesi (*total exclusion zone*)”ne dönüştürülerek ticaret gemileri ve uçaklar da söz konusu yasağın kapsamına dâhil edilmiştir.¹⁵⁰ Bu andan itibaren İngiltere, Falkland Adaları çevresinde tahditsiz harp uygulamaya başlamıştır. Savaşın başlamasından bir ay sonra ise tam yasaklama bölgesinin sınırları Arjantin kıyılarınının 12 deniz mili açığına kadar uzatılmıştır.¹⁵¹ İngiltere’nin deniz yasaklama bölgesi ve tam

¹⁴⁷ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 175.

¹⁴⁸ Christopher Michaelson, “Maritime Exclusion Zones in Times of Armed Conflict at Sea: Legal Controversies Still Unresolved”, *Journal of Conflict & Security Law* 8, sy 2 (2003): 373.

¹⁴⁹ A.g.e.

¹⁵⁰ A.g.e.

¹⁵¹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye’nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 421.

yasaklama bölgesi uygulamalarına ilişkin olarak fiilen yalnızca Arjantin ve Sovyetler Birliği tarafından itirazda bulunulmuştur.¹⁵²

Ayrıca Falkland Savaşı sırasında İngiliz denizaltısı *Conqueror*'un Arjantin kruvazörü *General Belgrano*'yu batırması fiilinin, *General Belgrano*'nun ilan edilen yasaklama bölgesinden uzaklaştığı esnada ve bu bölgenin dışında gerçekleştirildiği gerekçesiyle hukuka aykırı olduğu iddia edilmiştir.¹⁵³ Ancak denizdeki silahlı çatışmalarda saldırıların bahse konu yasaklama bölgeleri ile sınırlandırılmasına yönelik herhangi bir kısıtlama bulunmamakla birlikte, tarafsız devlet karasuları haricindeki herhangi bir alanda icra edilen çatışmalar kural olarak denizde silahlı çatışma hukukuna uygun kabul edilmektedir.¹⁵⁴

1980-1988 İran-İrak Savaşı, gerek taarruzî gerekse de tedafüî (savunmaya dayalı) yasaklama bölgesi uygulamalarının her ikisine de şahit olmuştur. İran'ın petrol ihracatını engellemek amacıyla Irak, petrol tesislerinin yer aldığı Kharg Adası çevresinde askeri yasaklama bölgesi (*military exclusion zone*) ilan etmiştir.¹⁵⁵ İran ise Basra Körfezi'ndeki kıyılarında 40 deniz mili genişliğinde yasaklama bölgesi ilan etmiştir.¹⁵⁶ Bahse konu savaşta Irak tarafından uygulanan yasaklama bölgeleri taarruzî maksat taşırken İran'ın yasaklama bölgeleri ise savunma maksatlı ilan edilmiştir.

Yasaklama bölgelerinin hukuki statüsüne ilişkin bazı yazarlar, bahse konu bölgelerin ablukaların modern versiyonu olduğunu ileri sürmektedir.¹⁵⁷ Ancak genel maksadı düşman ticaretini sınırlamak olan abluka uygulamasında, gerektiğinde ticaret gemileri zapt ve müsadere edilirken; yasaklama bölgelerinde ticaret gemilerinin uyarı

¹⁵² Michaelsen, "Maritime Exclusion Zones in Times of Armed Conflict at Sea: Legal Controversies Still Unresolved", 374.

¹⁵³ W. J. Fenrick, "Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare", *The Canadian Yearbook of International Law* 29 (1992): 269.

¹⁵⁴ A.g.e.

¹⁵⁵ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 422.

¹⁵⁶ A.g.e., 423.

¹⁵⁷ W. Thomas Mallison, Jr., "Claims Concerning Lawful Areas of Operation: Submarine Operational Areas", *International Law Studies*, Studies in the Law of Naval Warfare: Submarines in General and Limited War, c. 58, sy 1 (1966): 95.

yapılmaksızın batırılması söz konusudur.¹⁵⁸ Yasaklama bölgesi, denizde silahlı çatışma hukukuna ilişkin herhangi bir uluslararası antlaşmada düzenlenmemektedir. San Remo El Kitabı'nın hazırlık çalışmaları kapsamında bu alanların çalışma kapsamına alınıp alınmamasına yönelik tartışmalarda bazı katılımcılar bu tür bölgelerin tamamen hukuka aykırı olduğunu ifade ederken, çoğunluk yasaklama bölgelerinin devletlerce tatbik edildiğini ve bu nedenle konuya ilişkin rehber oluşturulma ihtiyacını dile getirmiştir.¹⁵⁹

Yasaklama bölgelerine ilişkin olarak San Remo El Kitabı'nın 105'inci maddesinde, savaşan devletlerin *“belirlenmiş deniz alanlarının meşru kullanımlarını olumsuz olarak etkileyecek bölgeler tesis ederek, uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki yükümlülüklerinden kurtulamayacağı”*¹⁶⁰ ifade edilmektedir. İşbu ifade ile El Kitabı geçmiş dönemde uygulanan yasaklama bölgelerinde uygulanan tahditsiz harp türevlerinin uluslararası hukuka aykırılığına işaret etmektedir.

San Remo El Kitabı'nın 106'ncı maddesinin (a) fıkrasında yer alan *“(a) Aynı hukuk sistemi, bu bölgenin hem içinde hem de dışında uygulanır;”*¹⁶¹ hükmü, mevcut statünün yasaklama bölgesi içerisinde ve dışarısında aynı kalacağını ifade etmektedir. Bu düzenleme ile bir geminin yalnızca yasaklama bölgesine girmesinden ötürü düşman olarak varsayılmasının önüne geçilmektedir. Bölgenin dışında savaş dışı olarak nitelendirilebilecek bir geminin, bölgenin içerisine girmesiyle hukuki statüsünde herhangi bir değişiklik olmayacaktır. Bunun yanı sıra karadaki silahlı çatışma hukuku uyarınca bir hedefin statüsü konusunda şüphe olması durumunda sivil olarak varsayılacağına ilişkin düzenleme¹⁶², denizdeki silahlı çatışmalara da ithal edilerek; salt yasaklama bölgesine girmesi sebebiyle herhangi bir geminin düşman statüsü kazanmasının önüne geçilmesi uygun hal tarzıdır.¹⁶³

¹⁵⁸ Michaelsen, “Maritime Exclusion Zones in Times of Armed Conflict at Sea: Legal Controversies Still Unresolved”, 378.

¹⁵⁹ Doswald-Beck, *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, 181.

¹⁶⁰ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1219.

¹⁶¹ A.g.e.

¹⁶² 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Sayılı Protokol md. 52/3.

¹⁶³ Sandesh Sivakumaran, “Exclusion Zones in the Law of Armed Conflict at Sea: Evolution in Law and Practice”, *International Law Studies* 92 (2016): 193.

San Remo El Kitabı'nın yasaklama bölgelerine ilişkin olarak getirdiği yenilik, bölgelerin oluşturulması ile bölgelerde alınabilecek önlemlerin birbirinden ayrılmasıdır. Yasaklama bölgelerinin ihdasına ilişkin olarak; bölgelerin içerisinde ve dışarısında aynı hukukun geçerli olduğu belirtilmek suretiyle, denizdeki silahlı çatışmalarda yasaklama bölgeleri oluşturulması hukuka uygun sayılmıştır.¹⁶⁴ Ancak San Remo El Kitabı'nın söz konusu bölgelerin kurulmasına yasal dayanak teşkil edecek hukuki güce sahip olup olmadığı tartışmalı bir husustur. Uygulamada devletlerin kendi donanmalarına hazırladıkları el kitaplarında San Remo tipi yasaklama bölgelerine yer vermeleri, bu alanların kurulmasında teamül hukuku kuralının oluşmaya başladığını göstermektedir.¹⁶⁵

Yasaklama bölgelerinde alınabilecek önlemlere ilişkin olarak ise; bir yasaklama bölgesinin hangi şartlarda hukuka uygun olacağı hususu yine San Remo El Kitabı'nın 106'ncı maddesinin b, c ve e bentlerinde düzenlenmektedir:

“(b) Bölgenin büyüklüğü, yeri ve süresi ve uygulanan tedbirler, askeri gerekliliğin ve orantuluk prensibinin kesin bir şekilde lüzumlu kıldığı ölçüyü aşmayacaktır;

(c) Denizlerin meşru kullanımları bakımından tarafsız Devletlerin haklarına gereken dikkat gösterilecektir;

...

(e) Bölgenin, tesis edilme anı, süresi, yeri ve büyüklüğü ve uygulanan kısıtlamalar, aleni olarak ilan edilecek ve uygun şekilde bildirilecektir.”¹⁶⁶

Bu kapsamda yasaklama bölgesinin, askerî harekâtın başarısı için gerekli ve orantılı şekilde tesis edilmesi, bölge içerisinde tarafsız devletlerin seyrüsefer serbestileri ve üst uçuş haklarının gözetilmesi gerekmektedir. Ayrıca abluka ilanına benzer şekilde yasaklama bölgelerinin de tesis edilme anı, süresi, yeri ve büyüklüğünün tüm devletlerce bilinebilecek şekilde açıkça ilan edilmesi şart koşulmuştur. Bu şartların sağlanması halinde yasaklama bölgesinin hukuka uygunluğundan bahsedebilmek mümkündür.

¹⁶⁴ A.g.e., 194.

¹⁶⁵ A.g.e.

¹⁶⁶ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1219.

Aynı maddenin d fıkrası ve alt bentleri ise tarafsız devlet gemileri ile uçaklarının bölgedeki seyrüsefer serbestisini hüküm altına almaktadır:

“(d) Aşağıdaki durumlarda, tarafsız gemiler ve uçaklar için, bölgeden, gerekli güvenli geçiş karşılanacaktır:

(i) Bölgenin coğrafi büyüklüğü, bir tarafsız Devletin limanlarına ve kıyılarına özgür ve güvenli erişimi önemli ölçüde engellediğinde;

(ii) Askeri gerekliliklerin müsaade etmediği durumlar hariç, normal seyir yollarının etkilendiği diğer durumlarda;”¹⁶⁷

Bu hükümlerin tamamı tarihsel süreçteki yasaklama bölgelerinde icra edilen tahditsiz harp türlerinin olumsuz etkilerinin bertaraf edilebilmesi amacıyla oluşturulmuştur. San Remo El Kitabı'nın yayımlanmasından sonra çok az sayıda yasaklama bölgesi örneği ile karşılaşmıştır. Bunlardan biri ABD Donanması'nın 2003 yılındaki Irak harekâtı esnasında Akdeniz'in doğusunda ilan ettiği “deniz güvenlik alanı”dır. Söz konusu bölgenin ilanında gemilere; dikkatli olmaları ve bu alandan uzak durmaları tavsiye edilirken, şüphe durumunda ABD kuvvetleri tarafından durdurulup aranabilecekleri belirtilmiştir.¹⁶⁸ Bu kapsamda söz konusu yasaklama bölgesinin, 20'nci yüzyıldaki tahditsiz harp uygulanan klasik yasaklama bölgelerinden ziyade San Remo tipi bir yasaklama bölgesi olduğu söylenebilir. Nitekim bu alanda önceki dönemlerde olduğu gibi tahditsiz harp çeşitleri uygulanmamıştır.

1.2.3. Deniz Muharıpleri

Kara alanlarındaki silahlı çatışmalarda savaşı ve sivil statülerin tespiti genellikle insanlar üzerinden yapılmaktadır. Bir diğer ifade ile bireysel olarak kişi bazında savaşı ve savaş dışı kişilerin tespiti mümkündür. Denizdeki silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda ise insanlardan ziyade gemilerin ana aktör olarak rol aldıkları görülmektedir. Bireysel savaşılar, savaş gemileri gibi muharip unsurlara bağlıdır.¹⁶⁹ Savaş gemisi

¹⁶⁷ A.g.e.

¹⁶⁸ Sivakumaran, “Exclusion Zones in the Law of Armed Conflict at Sea: Evolution in Law and Practice”, 201.

¹⁶⁹ W. Thomas Mallison, Jr., “Claims Concerning Lawful Combatants”, *International Law Studies*, Studies in the Law of Naval Warfare: Submarines in General and Limited Wars, c. 58, sy 1 (1966): 29.

personelinin kamu yetkisi ve kamu denetimi olmak üzere iki hukuki şartı taşıması halinde savaşıan statüsünü sahip olduğu söylenebilir.¹⁷⁰ Bu kişiler zorunlu nedenlerle gemiden ayrılmak zorunda kalsalar veyahut sualtı savunma (SAS) timleri ya da mayın harbi dalgıçları (MHD) gibi savaş gemilerinden ayrı harekât icra edebilseler dahi savaşıan statüleri korunmaktadır. Bu nedenle denizde silahlı çatışma hukuku açısından gemilerin ve gemi personelinin sahip oldukları statü, hem onların savaşıan haklarını kullanmaları açısından hem de hedef alınabilirliğin belirlenmesi yönünden önem arz etmektedir.

1.2.3.1. Savaş Gemileri

Denizlerde meydana gelen çatışmalarda savaşıan statüsünü haiz temel öge savaş gemileridir. Savaş gemisinin tanımına yönelik hükümler, 1958 Açık Deniz Sözleşmesi ve 1982 BMDHS dâhilinde yer almaktadır. 1958 Açık Deniz Sözleşmesi'nin 8/2'nci maddesi uyarınca, *“Bir devletin deniz kuvvetlerine ait ve o devletin tabiiyetinde olup özel alametler taşıyan, komutanı Devlet hizmetinde ve adı deniz subayları sıralama kitabında yazılı, mürettebatı bahriye disiplinine tabi bulunan gemilere harb gemisi denir.”* Benzer bir tanım BMDHS'nin 29'uncu maddesinde şu şekilde yer almaktadır: *“İşbu Sözleşmenin amaçları uyarınca “savaş gemisi”nden, bir devletin silahlı kuvvetlerine ait olan ve kendi tabiiyetindeki askeri gemilerin açık dış işaretlerini taşıyan, bu devletin hizmetinde ve adı subaylar listesinde veya eşit bir belgede kayıtlı bulunan bir deniz subayının kumandası altında bulunan ve mürettebatı askeri disiplin kurallarına tabi olan gemi anlaşılır.”*¹⁷¹

İki tanım arasındaki temel fark 1958 Sözleşmesi'nde yer alan *“bir devletin deniz kuvvetlerine ait”* olma şartı yerine *“bir devletin silahlı kuvvetlerine ait”* olma hükmünün getirilmesidir. Bu değişikliğin temel sebebi ise savaş gemilerinin yalnızca deniz kuvvetlerine ait olmaması, diğer kuvvet komutanlıkları veya sahil güvenlik komutanlığı gibi teşkilatların da kendilerine ait gemilerinin bulunabilmesinden ileri gelmektedir. Geminin bir devletin silahlı kuvvetlerine aidiyeti, mülkiyet hakkının devrinden ziyade,

¹⁷⁰ A.g.e.

¹⁷¹ San Remo El Kitabı'nın 13/(g) maddesinde aynı tanıma yer verilmiştir.

komuta-kontrolünün silahlı kuvvetler bünyesinde bulunması ve silahlı kuvvetlerin askeri maksatlı kullanımına tahsisli olmasını ifade etmektedir.¹⁷²

Denizde silahlı çatışma hukuku kapsamında savaşanlara bahşedilen hak ve yetkilerin büyük çoğunluğu savaş gemileri tarafından kullanılabilir. Bu hak ve yetkiler dűşman hedefine taarruz etme yetkisinden ibaret olmayıp, dűşman ve tarafsız hava ve deniz vasıtaları üzerindeki ziyaret, arama, yönlendirme, zapt ve müsadere gibi faaliyetleri de içermektedir.¹⁷³ Savařan yetkilerine sahip savaş gemileri, suüstü ve sualtı unsurlarının tamamından oluşur. Bu kapsamda askeri denizaltıların da denizdeki silahlı çatışmalarda savaşan oldukları konusunda şüphe bulunmamaktadır. Bu noktadaki belirsizlik yardımcı sınıf gemiler açısından ortaya çıkmaktadır. Askeri lojistik ve ikmal gemileri, denizaltı kurtarma gemileri, istihbarat toplama gemileri gibi görevlere sahip yardımcı sınıf gemiler; ticari olmayan maksatlar ifa eden ve münhasıran silahlı kuvvetlerin kontrolü altında, devletin hizmetinde ve komutanı subaylar listesi veya benzeri bir belgede kayıtlı bulunan, mürettebatı ise askeri disipline tabi bulunan gemiler olmaları sebebiyle savaş gemisi tanımı dâhiline girmektedir.¹⁷⁴ Savař gemisi tanımı yapılan hiçbir sözleşmede savaş gemilerinin silahlı olması gerektiğine yönelik bir şart bulunmadığından, yardımcı sınıf gemiler herhangi bir saldırı veyahut savunma silahına sahip olmasalar da diğer belirtilen şartları taşımaları halinde savaş gemisi statüsünü haizdir.

Savaş gemilerine ilişkin teknolojik gelişmeler kapsamındaki en güncel tartışma insansız deniz araçları (İDA) hakkındadır. Uluslararası sözleşmelerde yer alan gemi tanımları çerçevesinde ele alındığında, üzerinde mürettebat bulunmadığı için İDA'ların savaş gemisi olmadıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca savaş gemisi üzerinden kontrol edilmesi halinde İDA'ların, savaş gemisinin ayrılmaz parçası olarak kabul edilmesi ve savaş gemisinin tabi olacağı statüyü paylaşan bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiği şeklinde görüşler de mevcuttur.¹⁷⁵ Ancak karada bulunan bir merkezden kontrol edilen

¹⁷² Murat Kağan Kozanhan, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme: Savaş Gemileri", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sy 657 (2025): 29.

¹⁷³ Wolff Heintschel Von Heinegg, "Maritime Warfare", içinde *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*, ed. Andrew Clapham ve Paola Gaeta (New York: Oxford University Press, 2014), 148.

¹⁷⁴ Kozanhan, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme: Savaş Gemileri", 30.

¹⁷⁵ Von Heinegg, "Maritime Warfare", 149.

İDA'lar ile otonom İDA'lar açısından, bu araçların savaş gemisi statüsünü haiz olup olmadıkları konusunda görüş birliği söz konusu değildir.

1.2.3.2. Silahlandırılmış Özel Yetkili Gemiler (Korsanlar)

Orta çağ denizciliğinde savaş gemileri ile özel gemiler arasında zırh, silah ve teçhizat açısından pek fazla fark bulunmamaktadır. Özel gemilere çeşitli ebatlarda top eklenmesi ile bu gemiler dönemin savaş gemileri ile neredeyse eşit saldırı gücüne erişebilir hale gelmektedir. Bu nedenle orta çağda özel gemilerin silahlandırılması usulü devletler tarafından çokça kullanılan bir yöntemdir. Devletler, özel gemi sahiplerine çeşitli belgeler vererek bu kişilerin diğer gemileri yağma etme hakkını bahşetmekte olup bu belgeleri taşıyarak seyir yapan gemiler “silahlandırılmış özel gemiler” bir diğer ifade ile “korsanlar” adını almaktadır.¹⁷⁶

Barış zamanı kendi başına yağma faaliyeti icra eden korsan gemileri, savaş zamanında küçük yapısal değişiklikler sayesinde savaş gemileri ile denk hale getirilerek ülke donanması kapsamına dâhil edilir ve böylece düşman ticari gemilerine akınlar düzenlerdi. Örneğin 1812-1814 savaşları esnasında Amerika'nın silahlandırılmış özel gemileri (bir diğer ifadeyle korsanları), kendi taraflarından 500 gemilik kayba karşın 1341 İngiliz ticaret gemisini ele geçirmiştir.¹⁷⁷ Bu sayede devletler silahlandırılmış özel gemiler sayesinde savaş ekonomisine yük getirmeksizin düşmanın ticari faaliyetlerine oldukça fazla kayıplar verdirmeyi başarmıştır.

19'uncu yüzyılın başlarından itibaren savaş gemilerinin zırhlı metal gövdelerle inşa edilmesi, bu gemilerin hem ticari hem askeri kullanımını imkânsız ve mali açıdan elverişsiz kılmıştır. Bununla birlikte ahşap gövdeli özel gemiler, savaş gemileri ile kıyaslanamayacak seviyede korumasız hale geldiğinden bu gemilerin silahlandırılması oldukça güç hale gelmiştir. Bu nedenle özel gemilerin silahlandırılması usulü gittikçe

¹⁷⁶ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 81.

¹⁷⁷ A.g.e., 82.

önemini yitirmeye başlamış ve nihayetinde 1856 Paris Deklarasyonu ile tamamen yasaklanmıştır.¹⁷⁸

1.2.3.3. Savaş Gemisine Çevrilmiş Ticaret Gemileri

1856 Paris Deklarasyonu sonrasında düşman savaş gemilerine saldırabilecek statüye sahip savaş gemilerinin yalnızca devlete ait olması anlayışı hâkim olmuştur. Bu nedenle devletler, barış zamanında ticaret gemisi olarak faaliyet gösteren gemileri savaş zamanı ve ihtiyaç halinde savaş gemisine dönüştürerek savaştan statüsü kazandırma hal tarzını benimsemişlerdir. Ticaret gemilerinin savaş gemisine dönüştürülmesine ilişkin hukuken herhangi bir engel bulunmamakla birlikte bu dönüşümün zamanı, yeri ve şartlarına ilişkin tartışmalı hususlar söz konusudur.¹⁷⁹

1907 tarihli Lahey VII Sayılı Ticaret Gemilerinin Savaş Gemilerine Çevrilmesine Dair Sözleşme, ticaret gemilerinin hangi şartlarda hukuka uygun şekilde savaş gemisine çevrilebileceğini düzenlemektedir. Sözleşmenin ilk dört maddesi bahse konu dönüşümün şartlarını öngörmekle birlikte esasen 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi, 1982 BMDHS ve San Remo El Kitabı'nda yer alan "savaş gemisi" tanımlarının öncüsü niteliği taşır. Söz konusu dört madde uyarınca, fiziken savaş gemisi haline dönüştürülmüş olsalar dahi ticaret gemileri ancak; (i) bayrağını taşıdığı devletin doğrudan yetkisi ve anlık kontrolü altına girmesi, (ii) bu gemilerin savaş gemilerine özel dış işaretleri taşıması, (iii) gemi komutanının yetkili makamlarca devletin hizmetine atanması ve isminin savaştan donanmanın subay listesinde bulunması, ve (iv) mürettebatın askeri disipline tabi olması, şartlarını sağlaması durumunda savaştan statüsünü kazanacak ve bu statüye has hak ve yetkiler ile donatılabilecektir. Sözleşmenin 5'inci maddesinde savaş gemisine çevrilen ticaret gemilerinin harekâtlarda savaş hukuku ve teamüllerine riayet etmesi gerektiği belirtilmektedir. 6'ncı maddede ise savaştan devletlerin, bir ticaret gemisini savaş gemisine çevirmeleri halinde bu durumu en kısa sürede savaş gemileri listesinde yayınlamak zorunda olduğu hükme bağlanmıştır.

¹⁷⁸ A.g.e., 82-83.

¹⁷⁹ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 660.

1907 Lahey VII Sayılı Sözleşme, ticaret gemilerinin savaş gemilerine çevrilmesinin belirli koşullarını ihtiva etse de dönüşüm yerine yönelik herhangi bir hüküm barındırmamaktadır. Sözleşmenin önsözünde “*Akit Güçlerin, açık denizlerde ticaret gemisinin savaş gemisine dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği konusunda mutabakata varamamalarıyla birlikte, böyle bir dönüştürme işleminin gerçekleştirileceği yer sorununun, bu anlaşma kapsamı dışında kalacağı*”¹⁸⁰ ifade edilmektedir. Ticaret gemilerinin savaş gemisine dönüştürülebileceği yerlerin belirlenmesi, askerî harekâtın gidişatına etkisi ve ayırım yapma ilkesinin uygulanabilirliği açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda ticaret gemilerinin kendi limanlarında, açık denizde ve tarafsız devlet limanlarında savaş gemilerine çevrilmesi senaryoları karşımıza çıkmaktadır.

Ticaret gemisinin, bayrak devletinin kendi limanlarında savaş gemisine çevrilmesi ve 1907 Lahey VII Sayılı Sözleşme’nin 6’ncı maddesinde belirtilen usul çerçevesinde dönüştürme işleminin ilan edilmesi en uygun hal tarzıdır.¹⁸¹ *Anglosakson görüşü* olarak ifade edilen görüş kapsamında, ticaret gemisinin savaş gemisine dönüştürülmesi ancak kendi egemenlik sahası altında olmalıdır. Serbest ticaret taraftarı olan ve büyük filosu olan devletlerce desteklenen görüştür.¹⁸²

Savaş gemisine çevrilme işleminin tarafsız limanlarda gerçekleşmesi halinde tarafsızlığın ihlalinin gündeme gelmesi söz konusu olabileceğinden; tarafsız devletler, bu dönüşümün kendi limanları dâhilinde gerçekleştirilmemesini isteme hakkına sahiptir.¹⁸³

Açık denizde ticaret gemilerinin savaş gemilerine dönüştürülebilmesi ise genellikle karaya kilitli (*landlocked*) devletlerce destek bulan hal tarzıdır.¹⁸⁴ 1904 Rus-Japon Savaşı esnasında, Türk Boğazlarının yabancı savaş gemilerine sözleşme ile kapalı olmasına rağmen, Karadeniz’den Ege’ye ticaret gemisi olarak geçtikten sonra kruvazöre dönüştürülen Rusya’nın gönüllü filosuna ait *Smolensk* ve *Peterburg* gemilerinin bir

¹⁸⁰ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 1:75.

¹⁸¹ George Grafton Wilson, “Conversion of Merchant Ships into War Ships”, *The American Journal of International Law* 2, sy 2 (1908): 273.

¹⁸² Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 106.

¹⁸³ Wilson, “Conversion of Merchant Ships into War Ships”, 274.

¹⁸⁴ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 106.

İngiliz gemisini zaptetmesi taraflar arasında siyasi gerginliğe yol açmıştır.¹⁸⁵ Ticaret gemilerinin savaş gemisine dönüştürülebileceği deniz alanlarına yönelik bu dönemde başlayan tartışmaların 1907'deki Lahey Konferansı'nda da devam etmiş ancak VII Sayılı Sözleşme'nin önsözünde de belirtildiği üzere bu hususta bir karara varılamamıştır.

1.2.3.4. Silahlandırılmış Ticaret Gemileri

Denizde silahlı çatışma hukuku kapsamında gemilere ilişkin en çok belirsizlik arz eden statü, silahlandırılmış ticaret gemilerinin hukuki statüsüdür. Bu noktada ticaret gemilerinin silahlandırılma maksatları, silah türleri, ticaret gemisine eklenen silahların askerî harekâta etkileri gibi pek çok faktörün bir arada bulunduğu çok bilinmeyenli bir denklem karşımıza çıkmaktadır. Bu denklemin sonucunda ortaya çıkacak sonuç, ticaret gemisinin çatışmalarda meşru hedef haline gelmesine ve önceden uyarılmaksızın batırılmasına sebebiyet verebilecektir.

Tarihsel süreçte geminin öz savunmasının sağlanabilmesi maksadıyla ticaret gemilerinin hafif silahları bulundurma hakkına sahip olduğu anlayışı hâkimdir. Savaş gemilerinin düşman ticaret gemilerini zapt ve müsadere hakkı söz konusu olduğu gibi, düşman ticaret gemilerinin de ele geçirilmeye karşı direnme hakkının bulunduğu kabul edilmektedir.¹⁸⁶ Nitekim teamül hukuku kurallarının kodifiyesi maksadıyla oluşturulan 1913 tarihli Oxford El Kitabı'nın 12'nci maddesi uyarınca bu husus lu şekilde ifade edilmektedir: *“Korsanlık yasaktır. Madde 3 ve devamında belirlenen koşullar dışında, kamu gemileri ve özel gemiler ile personelleri düşmana karşı düşmanca eylemlerde bulunamaz. Bununla birlikte, her ikisi de bir düşman gemisinin saldırısına karşı kendilerini savunmak amacıyla güç kullanabilir.”*¹⁸⁷

¹⁸⁵ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 83.

¹⁸⁶ A. Pearce Higgins, “Armed Merchant Ships”, *The American Journal of International Law* 8, sy 4 (1914): 716.

¹⁸⁷ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1125.

Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Denizcilik Bakanı Winston Churchill'in 26 Mart 1913'te ticaret gemilerini silahlandırma çağrısı¹⁸⁸, silahlandırılmış ticaret gemilerinin statüsünü iyiden iyiye belirsiz hale getirmiş ve Almanların tahditsiz harp uygulamasına neden olmuştur. Bu durumun önüne geçilebilmesi amacıyla ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından savaşan devletlerin diplomatik temsilciliklerine gönderilen notada, ticaret gemilerinin savunma amaçlı silah ve mühimmat taşımaları durumunun gemiyi savaş gemisi statüsüne sokmak için yeterli bir durum olmayacağı ifade edilmiştir.¹⁸⁹ İngilizler tarafından "Q-Ship" adı verilen silahlandırılmış ticaret gemileri, savaş boyunca 14 adet U-Bot batırmıştır.¹⁹⁰ Bu nedenle Almanya, silahlandırılmış ticaret gemilerinin savaşan statüsüne sahip olduğunu ve bu nedenle bildirimde bulunulmaksızın batırılabilceğini savunmuştur. İngiltere ise savunma amaçlı silahlandırılmaları halinde ticaret gemilerinin hukuki statüsünün değişmeyeceğini ve bu nedenle batırılmayacağını savunmuştur.¹⁹¹

Bir ticaret gemisinde herhangi bir silahın varlığı, geminin saldırılarda kullanılabileceğine yönelik bir karine oluşturmakla birlikte; bu silahların çaplarının 6 inç'ten küçük olması, geminin ön kısmına yerleştirilmemesi, mühimmatın geniş çaplı bir saldırı icra edemeyecek kadar az olması, geminin düzenli ticari rotada seyretmesi ve ticari yük taşınması gibi kanıtlar ile söz konusu karinenin çürütülmesi mümkündür.¹⁹² Ancak bahse konu karinenin çürütülmesine yönelik emarelerin bazılarının tespiti için gemiye çıkılması gerekmektedir. Gemideki mühimmat miktarı ve yükün ticari niteliği, gemiye çıkılmaksızın tespit edilemeyecek hususlardır.

Modern silahlı çatışma hukukunun kaynakları arasında doğrudan ticaret gemilerinin hangi ölçülerde silahlandırılabilceğine yönelik düzenlemeleri havi bir uluslararası

¹⁸⁸ *The First Lord of the Admiralty Winston Churchill's 26 March 1913 Dated Statement at House of Commons*. Erişim 18 Haziran 2025. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1913/mar/26/mr-churchills-statement>.

¹⁸⁹ Joseph V. Fuller, ed., *Papers Relating to the Foreign Relations of The United States, 1914 Supplement, The World War* (United States Government Printing Office, 1928), 611, https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/l1serialsetpdf/08/58/2_/00/_0/0/08582_00_00/08582_00_00-002-04740000/SERIAL SET-08582_00_00-002-0474-0000.pdf.

¹⁹⁰ Evren Mercan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleştirme Stratejisi Bağlamında İlk Türk Denizaltıları: 'Abdülhamid' ve 'Abdülmecid'" (Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2011), 3-20.

¹⁹¹ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 112.

¹⁹² Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 73.

antlaşma bulunmamaktadır. Pazarcı, 1907 Lahey VII Sayılı Sözleşme’de belirtilen şartların silahlandırılma haricindeki diğerlerini yerine getirmeyen ve özellikle kaptan ve mürettebatı sivil olan ticaret gemilerinin yalnızca silahlandırılmış olması nedeniyle ticaret gemisi statüsünü yitirmeyeceğini ifade etmektedir.¹⁹³ Tütüncü ise silahların kullanım maksadına yönelik bir ayrıma giderek saldırı amaçlı silah taşıyan ticaret gemilerinin uyarılmaksızın batırılabilirliğini belirtmektedir.¹⁹⁴

San Remo El Kitabı’nda ticaret gemilerinin meşru askeri hedef haline gelebilmesine yönelik olarak silahların gücünü esas alan bir ölçüt belirlenmiştir. Bu ölçüt kapsamında ticaret gemilerinin askeri hedef haline dönüşeceği hallerden biri de şudur:

*“Bir savaş gemisine zarar verebilecek kadar silahlanmış olma; bu halde, personelin kendini savunması amacıyla kullanılan, örneğin, korsanlara karşı kullanılan, hafif silahlar ve karıştırma reflektörleri gibi yön değiştirici sistemler istisnadır”*¹⁹⁵

Madde metni uyarınca personelin kendisini savunması amacıyla kullanılan meşru müdafaa silahlarının geminin ticaret gemisi statüsüne hanel getirmeyeceği açıkça ifade edilmekle birlikte “hafif silahlar” istisna tutulmuştur.

Ticaret gemilerinin silahlandırılmasına ilişkin olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası Nürnberg’deki Alman Amiral Karl Dönitz’in yargılamalarında çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Mahkeme kararında yer alan;

“İngiliz Admiralty’si, harbin ilanından hemen sonra, 1938 senesinde yayınlanan Ticaret Filosu İçin Handbook of Instruction’a uygun olarak ticaret gemilerini silahlandırdı. Birçok durumlarda onlardan harb gemileri refakatinde konvoylar teşkil etti ve tesbit ettikleri denizaltılar için mevki raporları vermelerini emretti. Böylelikle ticaret gemilerini deniz istihbarat sisteminin mütemmim parçalarından biri haline soktu. İngiliz Admiralty’si 1 Ekim 1939’da, mümkün olduğu takdirde, ticaret gemilerine denizaltıları mahmuzlama emri verildiği ilan etti.

¹⁹³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 660.

¹⁹⁴ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 112.

¹⁹⁵ San Remo El Kitabı md. 60/f; *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1209.

Bu meselenin gerçek şartları muvacehesinde mahkeme, Doenitz'i İngiliz ticaret gemilerine karşı bu şekilde denizaltı harbi tatbik etmesi yüzünden suçlu göremez."¹⁹⁶

ifadeleri ile düşman askeri gücüne katkı sağlayacak şekilde silahlandırılan ve aktif tarruzî hareketler icra edebilecek nitelikteki ticaret gemilerin tahditsiz denizaltı harbi neticesinde uyarılmaksızın batırılması konusunda Dönitz'i suçsuz bulmuştur. Yani bu tür silahlandırılmış ticaret gemilerinin meşru askeri hedef haline geldiğini kabul etmiştir. Kararda önem arz eden bir diğer husus, bir ticaret gemisinin mahmuzlama (*ramming*) eyleminin de ticaret gemisi statüsünün ihaleline sebebiyet verebilecek bir eylem olduğunun belirtilmesidir. Bu kapsamda herhangi bir silah taşımasa dahi salt geminin pruvasının bir diğer gemiye çarparak zarar verebilecek şekilde zırhlı hale getirilmesi durumunda dahi, bahse konu ticaret gemisinin silahlandırıldığını söylemek mümkün olabilecektir.

Her ne olursa olsun ticaret gemilerinin savaş gemisine çevrilmesine ilişkin 1907 Lahey VII Sayılı Sözleşme'de belirtilen şartlar sağlanmaksızın silahlandırılan ticaret gemilerinin, savaş gemisi statüsü kazanması ve savaşan haklarına sahip olması mümkün değildir. Ticaret gemilerinin kendini savunma maksadını aşacak şekilde silahlandırılarak askerî harekâta dâhil edilmesi, savaş dışı statülerini bozarak onları meşru hedefler haline getirirken savaşanlara verilmiş hak ve yetkileri kullanmasına icazet vermemektedir. Bu nedenle denizde silahlı çatışma hukuku açısından en dezavantajlı statü; silahlandırma sınırı aşılacak şekilde silahlarla donatılan ancak Sözleşme'de belirtilen şartlar sağlanmadığından savaşan statüsü kazanamayan ticaret gemilerinin bulunduğu statüdür.

1.2.4. Denizde Meşru Hedef Tayin Usulleri

Ayırt etme ilkesi, meşru hedef tayin usullerinin tespiti açısından denizdeki silahlı çatışmalarda kendisini göstermektedir. Denizdeki silahlı çatışmalarda meşru hedeflerin tayini, karadaki çatışmalara ilişkin kurallara benzer nitelik taşımakla birlikte denizdeki çatışma araç ve yöntemlerinin kendine has özellikleri nedeniyle birtakım farklılıkları da bünyesinde barındırmaktadır. Denizde hedef tayin usulleri, hedef alınacak gemilerin

¹⁹⁶ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 175.

tabiiyetleri ve türlerine göre belirlenmektedir. Tabiiyet bakımından denizdeki meşru hedefler düşman bayrağını taşıyan gemilerdir. Gemi türüne göre ise savaş gemileri meşru hedef olarak uyarılmaksızın saldırılabilir niteliktedir. Bu iki unsurun birleştirilmesi neticesinde kural olarak düşmanın savaş gemilerinin denizdeki silahlı çatışmalarda meşru hedef olduğunu söylemek mümkündür.

Genel itibarıyla 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek I Sayılı Protokolün 52/2'nci maddesinde yer alan askeri hedef tanımı, silahlı çatışmalarda meşru hedeflerin belirlenmesinde başvurulacak kaynaklardan ilkidir. Söz konusu madde hükmü saldırılarda meşru hedefleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Saldırıları sadece askeri hedeflerle sınırlı olacaktır. Mallar söz konusu olduğunda askeri hedefler, doğaları, konumları, amaçları ya da kullanımları gereği askeri eylemlere etkin bir katkıda bulunan ve tamamen ya da kısmen yok edilmesi, ele geçirilmesi ya da etkisiz hale getirilmesi durumunda, mevcut koşullar altında, kesin bir askeri avantaj sağlayan objelerle sınırlıdır.”¹⁹⁷

Söz konusu düzenleme yalnızca askeri nitelikteki hedeflerin meşru olduğunu belirtirken “askeri hedef” kapsamına giren nesnelere ise; (i) askeri eylemlere etkin katkıda bulunma veya (ii) tamamen ya da kısmen yok edilmesi, ele geçirilmesi veya etkisiz hale getirilmesi halinde askeri avantaj sağlama koşulları kapsamında değerlendirmektedir. Burada yer alan “ele geçirilme” ifadesi, savaşan statüsüne özgü müsadere yetkisinden farklıdır. Şöyle ki bu madde metninde yer aldığı şekilde ele geçirmenin uygulanabilmesi için müsadere mahkemesince bir karar alınması gerekmekte, fiilen ele geçirilme durumunda mülkiyet doğrudan ele geçiren tarafa geçmektedir.¹⁹⁸

Denizdeki silahlı çatışmalara yönelik doğrudan askeri hedef tanımını içeren ve meşru hedef tayin usulünü belirten bir uluslararası düzenleme bulunmamakla birlikte; Ek I Sayılı Protokol’ün yukarıda belirtilen hükmü uygun düştüğü ölçüde denizdeki silahlı

¹⁹⁷ Ek I Sayılı Protokol’ün 52’nci maddesinin ikinci cümlesi, San Remo El Kitabı’nın 40’inci maddesinde aynı şekilde yer almaktadır.

¹⁹⁸ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 153.

çatışmalarda da uygulanabilir niteliktedir.¹⁹⁹ Özellikle askerî harekâta yardım eden savaş gemisi haricindeki gemiler açısından söz konusu maddenin uygulama alanı bulabileceğini söylemek mümkündür.

1.2.4.1. Düşman Savaş Gemileri

Denizde silahlı çatışma hukuku açısından meşru askeri hedef statüsü en belirgin grup düşman savaş gemileridir. Silahlı çatışmalardaki meşru hedefleri belirten uluslararası düzenlemeler kapsamında ele alındığında düşman savaş gemilerinin; askeri eylemlere etkin katkıda bulunma ve yok edilme, ele geçirilme ve etkisiz hale getirilme durumlarında askeri avantaj sağlayacağı açık olduğundan, bu gemiler silahlı çatışmalarda önceden uyarı yapılmaksızın saldırılabilen ve ele geçirilebilen meşru hedeflerdir.²⁰⁰ Düşman savaş gemileri kavramına düşman denizaltıları ve bünyelerinde silah bulundurmasalar dahi yardımcı sınıf savaş gemileri de dâhildir.²⁰¹

San Remo El Kitabı'nın *Düşman Savaş Gemileri ve Askeri Uçakları* başlıklı bölümünde yer alan 65 ve 66'ncı maddeleri düşman gemilerinin çatışmalardaki statüsünü şu şekilde düzenlemektedir:

“65. 47 ve 53'üncü paragraflar kapsamında saldırıdan muaf olmadıkça, düşman savaş gemileri ve askeri uçaklar ve düşman yardımcı gemileri ve uçakları, 40'ıncı paragraf anlamında askeri hedeftirler.

66. Bunlara, 38-46'nci paragraflarda düzenlenen temel kurallara tabi olarak, saldırı yapılabilir.”²⁰²

Düşman savaş gemilerinin çatışmalarda hedef alınmasına ilişkin istisna ise geminin teslim olmasıdır. Uygun zamanda açık bir şekilde teslim olduğunu diğer tarafa belli eden

¹⁹⁹ Horace B. Robertson, Jr., “The Principle of Military Objective in the Law of Armed Conflict”, içinde *The Law of Military Operations: Liber Amicorum Professor Jack Grunawalt*, ed. Michael N. Schmitt (US Naval War Collage, 1998), 202; Fenrick, “Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare”, 297.

²⁰⁰ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 153.

²⁰¹ Bkz. Dipnot 174.

²⁰² *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1211.

düşman savaş gemisinin hedef alınması yasaktır.²⁰³ Gemi teslim olma niyetini bayrak çekmek suretiyle gösterebilir ancak görsel temasın bulunmadığı ufuk ötesi konumlarda teslim olma çağrısının elektronik sinyaller vs. vasıtasıyla yapılabileceği hususu hâlihazırda tartışmalıdır.²⁰⁴ San Remo El Kitabı'nın 47/(i) maddesinde de savaş gemisi veyahut ticari gemi ayrımı yapılmaksızın teslim olmuş gemilerin saldırıdan muaf olduğu açıkça belirtilmektedir.

Düşman savaş gemisi, denizdeki silahlı çatışmalarda uyarılmadan batırılacak nitelikteki meşru hedef olmakla birlikte, ele geçirildiğinde doğrudan ele geçiren devletin mülkiyetine geçerek bu devletin malı haline gelmektedir.²⁰⁵ Burada savaş gemisinin ele geçirilmesinde özel bir prosedür bulunmamakta, geminin kontrolü fiilen ele geçirildiği anda mülkiyet de ele geçiren devlete geçmektedir.

Denizdeki silahlı çatışmalarda meşru hedeflerin belirlenmesinde karşılaşılabilecek en büyük zorluk, denizde mevcut bir hedefin savaş gemisi olup olmadığının tespitidir. Savaş gemisi tanımlarında yer alan savaş gemilerine özgü “özel alametler” veya “açık dış işaretler” tabirleri, savaş gemilerinin diğer gemilerde ayırt edilebilmesini amaçlamaktadır. Ancak günümüz teknolojisinde ufuk ötesi vuruş kabiliyetlerine sahip seyir füzeleri veya kendiliğinden hedef bulan mühimmatlar söz konusu olduğunda her zaman hedefin gözle tespiti söz konusu olmayacağından, askeri istihbaratın etkili bir şekilde işletilmesi önem arz etmektedir.²⁰⁶

1.2.4.2. Düşman Ticaret Gemileri

Düşman ticaret gemilerine ilişkin olarak üzerinde durulması gereken temel husus “ticaret gemisi”nin tanımıdır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ticaret gemilerine yönelik tahditsiz harp icra edilmesinin sebeplerinden biri, hukuken her ne kadar savaş gemilerinin ticaret gemilerine yönelik hareketleri düzenlenmeye çalışılmış ise de ticaret gemisinin net

²⁰³ Geoffrey S. Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach* (New York: Wolters Kluwer Law&Business, 2012), 443.

²⁰⁴ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 154.

²⁰⁵ Bkz. Dipnot 198; Ayrıca Bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 658.

²⁰⁶ Green, *The Contemporary Law of Armed Conflict*, 195.

bir şekilde tanımının yapılmamış olmasıdır. San Remo El Kitabı'nın hazırlık çalışmalarında bu husus tartışılmış ve ticaret gemilerinin; *“savaş gemileri, yardımcı sınıf gemiler veya özel olarak korunan gemiler kategorisine girmeyen tüm gemileri kapsa[dığı]”*²⁰⁷ sonucuna varılmıştır.

Gemilerin tabiiyetini gösteren bayraklar ayrıca bu araçların düşman karakterini de belirlemektedir. Düşman karakteri, ticaret gemisinin düşman bayrağı taşımasından anlaşılacağı gibi; düşman devletin işaretlerinin kullanılması, geminin düşman mülkiyetinde bulunması ya da düşman tarafından kiralanması veyahut çeşitli kontrol yöntemleri kapsamında düşman karakterinin varlığının tespiti şeklinde de ortaya çıkarılabilmektedir.²⁰⁸ San Remo El Kitabı'nın 112'nci maddesi gereği *“Bir ticari geminin, düşman Devletin bayrağını taşıması ... onun düşman olma niteliğinin inandırıcı niteliğini teşkil eder.”*²⁰⁹ Ayrıca 117'nci madde uyarınca düşman niteliği *“tescil, mülkiyet, kiralanma veya diğer kriterlerle belirlenir.”*²¹⁰ Ancak düşman karakterine sahip olması, bir ticaret gemisinin saldırılarda meşru hedef olabileceği anlamını doğrudan taşımaz. Düşman ticaret gemilerine saldırıda bulunulabilmesi için birtakım şartların mevcudiyeti ve düşman ticaret gemisinin belirli hareket tarzını icrası gerekmektedir.

1936 tarihli Londra Protokol'ünde ticaret gemilerine karşı savaş gemilerinin hareket tarzı şu şekilde düzenlenmektedir:

*“(2) Bilhassa, bir harb gemisi, ister denizüstü veya denizaltı gemisi olsun, usulü dairesinde vaki ihtar ve tekliften sonra durmaktan musırran imtina veya muayeneye fiilen muhalefet olunduğu hal müstesna olmak üzere, bir ticaret gemisini, yolcularını, mürettebatını ve borda evrakını evvelce emin bir mahalle koymadan evvel, batıramaz veya seyrüseferden âciz bırakamaz.”*²¹¹

Söz konusu madde hükmünde bir savaş gemisinin, ancak usulüne uygun olarak verilen dur ihtarına karşın durmamakta ısrar etmesi veya ziyaret ve aramaya fiilen karşı koyması

²⁰⁷ Doswald-Beck, *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, 148.

²⁰⁸ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 154.

²⁰⁹ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1222.

²¹⁰ A.g.e., 2:1223.

²¹¹ 1936 Londra Protokolü md. 2.

halinde ticaret gemisine karşı uyarı yapmaksızın ve diğer tedbirleri almaksızın saldırıda bulunabileceği ifade edilmektedir. Ancak önemle ifade etmek gerekir ki, bu şart yalnızca ganimet hukuku çerçevesinde istisnai bir önlem olarak batırılma gerekliliği doğan ticaret gemileri için geçerli olup içerisinde buldukları koşullar veya hareket tarzları ile meşru askeri hedefler haline gelen ticaret gemilerinin batırılmasında söz konusu Protokol hükümlerine uyulması şartı aranmaz.²¹²

Modern dönem denizde silahlı çatışma hukuku kapsamında, düşman ticaret gemilerini askeri hedef haline getiren, bir diğer ifade ile bu gemileri meşru hedef kılan durumlar San Remo El Kitabı'nın 59 ve 60'ıncı maddelerinde sıralanmaktadır:

“59. Düşman ticaret gemilerine, sadece, 40'ıncı paragraftaki askeri hedef tanımı ile örtüşmeleri halinde saldırıda bulunulabilir.

60. Aşağıdaki faaliyetler; düşman ticari gemilerini askeri hedef durumuna getirebilir:

(a) Düşman adına, saldırgan hareketlere iştirak etme, örneğin; mayın döşeme, mayın temizleme, deniz altındaki kablo ve boru hatlarının kesilmesi, tarafsız ticari gemilerin ziyaret edilmelerine ve aranmalarına iştirak etme veya diğer ticari gemilere saldırıda bulunma;

(b) Düşman silahlı kuvvetlerine yardımcı olacak şekilde davranma, örneğin; birlikleri taşıma veya savaş gemilerine ikmalde bulunma;

(c) Düşmanın istihbarat toplama sistemine dahil olmak veya onu desteklemek, örneğin; keşif faaliyetlerine, erken uyarı, gözetim veya komuta, kontrol ve haberleşme görevlerine iştirak etme;

(d) Düşman savaş gemileri veya askeri uçakların konvoyu içerisinde seyretme;

²¹² Doswald-Beck, *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, 209; Wolff Heintschel Von Heinegg, “Submarine Operations and International Law”, içinde *Law at War: The Law as it Was and the Law as it Should Be*, ed. Ola Engdahl ve Pål Wrange (Leiden & Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008), 157; William H. Boothby, *Weapons and the Law of Armed Conflict*, 2. Baskı (New York: Oxford University Press, 2016), 291; Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (New York: Cambridge University Press, 2004), 105.

(e) *Bir durma emrini reddetme veya ziyaret, arama yahut ele geçirmeye karşı aktif şekilde direnme;*

(f) *Bir savaş gemisine zarar verebilecek kadar silahlanmış olma; bu halde personelin kendini savunması amacıyla kullanılan, örneğin, korsanlara karşı kullanılan, hafif silahlar ve karıştırma reflektörleri gibi yön değiştirici sistemler istisnadır; veya*

(g) *Askeri harekate başka şekilde etkili katkı yapma, örneğin askeri malzeme taşıma.*²¹³

Esasen bahse konu hükümler 40'inci maddede yer alan askeri hedef tanımının örnekseme yoluyla detaylandırılmasından ibarettir. Burada sayılan ve benzetme yoluyla buradakilere benzer eylemlerde bulunan ticaret gemilerine 61'inci madde gereği, temel kurallara tabi şekilde saldırıda bulunulabilecektir. Ancak bu saldırılar kapsamında deniz savaşına ilişkin ilkeler ile alınması gereken tedbirlere ilişkin kurallar geçerliliğini korumaktadır.²¹⁴

ABD Donanması'nın denizde silahlı çatışma hukuku komutan el kitabı ile yaygınlaşmaya başlayan ve diğer ülke donanmalarına ait kılavuzlarda da kendine yer bulan yeni bir anlayış kapsamında ise düşman ticaret gemileri; düşmanın savaş yürütme veya savaş sürdürme çabasına entegre olmuş olmaları ve 1936 Londra Protokolüne uyulması halinde saldırının yakın bir tehlike durumuna girmesi ya da görevin başarısına engel olması durumlarında uyarılmaksızın saldırılabilecek meşru hedef kabul edilmektedir.²¹⁵ El kitabında yer alan bu ifade Nürnberg yargılamalarında Amiral Dönitz'in, denizaltıların güvenliğinin kurtarma operasyonundan öncelikli olduğu ve müttefik uçakları sebebiyle Alman denizaltılarının yüzeye çıkmasının tehlike arz ettiği şeklindeki savunmasına oldukça benzemektedir.²¹⁶ 1945'te Mahkeme tarafından kabul edilmeyen Dönitz'in bu savunması, müteakip dönemde ABD Donanması'nın kılavuz metnine dercedilecek hale gelmiştir. Bahse konu düzenlemeye itibar edilmesi halinde; “düşmanın savaş yürütme veya savaş sürdürme çabaları” ifadesi ekonomik yönden çok geniş yorumlanarak; karşı

²¹³ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1208-9.

²¹⁴ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 155.

²¹⁵ “Annotated Supplement to the Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations”, International Law Studies, 2024, md. 8.6.2.2, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3084&context=ils>.

²¹⁶ Bkz. Dipnot 40.

tarafın tüm ticari faaliyetlerinin bu kapsamda sayılmasına ve tüm deniz ticaretinin askeri hedef haline getirilmesine yol açması mümkün olabilecektir.²¹⁷

1.2.4.3. Tarafsız Savaş Gemileri

Denizdeki silahlı çatışmalarda bir diğer gemi grubu ise tarafsız devletlere ait savaş gemileridir. Tarafsız savaş gemileri ile savaşanların ilişkisi barış durumunda olduğu gibi devam etmekte olup bu gemilerin meşru hedef kabul edilmesi mümkün değildir.²¹⁸ Ancak bu durumun istisnası, savaşanların savaş sahnesinde saldırı ve kendisini koruma haklarının tarafsız devletin haklarından önde gelmesidir.²¹⁹ Bu durumda tarafsız savaş gemilerinin kontrol altına alınması mümkün olduğu gibi, savaş sahnesine girmemesi konusundaki uyarılara rağmen bu bölgeye girmesi halinde saldırıların hedefi olması da muhtemeldir.²²⁰

1.2.4.4. Tarafsız Ticaret Gemileri

Tarafsız savaş gemilerinde olduğu gibi, tarafsız ticaret gemilerinin savaşanlar ile ilişkileri de barış zamanına benzer şekilde devam etmektedir. Ancak burada tarafsız savaş gemilerinden farklı olarak tarafsız ticaret gemilerinin katlanmak zorunda oldukları birtakım yükümlülükler mevcuttur. Kural olarak tarafsız ticaret gemileri saldırılardan korunmaktadır.²²¹ Ancak bu gemiler savaşan tarafların; durdurma, ziyaret ve arama, güzergâh değiştirme ve belirli şartlar altında el koyma ve imha etme önlemlerine katlanmakla yükümlüdür.²²² Bu yükümlülük tarafsız savaş gemilerinin nezaretinde seyreden tarafsız ticaret gemileri için; (i) tarafsız bir limana seyreliyor olması, (ii) ticaret gemisinin bayrak devletine ait savaş gemisinin veya bu tür bir konvoyu öngören bir anlaşma akdettiği üçüncü bir tarafsız devletin savaş gemisinin refakatinde seyrüsefer yapması, (iii) refakatçi savaş gemisinin bayrak devletinin, ticaret gemisinin tarafsız statüsüyle bağdaşmayan bir faaliyette bulunmadığı veya harp kaçağı mal taşımadığı

²¹⁷ Fenrick, "Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare", 275.

²¹⁸ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 108.

²¹⁹ A.g.e., 109.

²²⁰ A.g.e.

²²¹ Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 103.

²²² Von Heinegg, "Maritime Warfare", 178.

yönünde teminat vermesi, ve (iv) savaşı taraflara ait bir savaş gemisi komutanınca talep edilmesi halinde, refakatçi tarafsız savaş gemisi komutanının ticaret gemisine ve yüküne ilişkin bilgileri, ziyaret ve arama olmaksızın verebilmesi şartlarının sağlanması halinde geçerli değildir.²²³ Bu hallerin sağlanması koşuluyla tarafsız ticaret gemileri, savaşın ziyaret ve arama haklarının tatbikinden muaf hale gelecektir.

Tarafsız konvoyların oluşturulması uygulaması, 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak Savaşı esnasında Basra Körfezi'nde çokça başvurulan bir yöntemdir. Savaş esnasında Kuveyt'ten petrol taşıyan ticaret gemileri, ABD Donanması'na ait savaş gemilerinin refakatinde seyirler icra etmiş, savaş gemilerinin komutanlarına ise ticaret gemilerinin harp kaçağı mal taşımamaları konusunda gereken tüm garantileri vermeleri ve savaşın tarafların konvoydaki ticaret gemilerine müdahalesi konusunda direnmeleri talimatı verilmiştir.²²⁴ 1986'da Sovyet ticaret gemisi *Pyotr Emtsov*'a savaşın taraflarca ateş açılması sonrasında Sovyetler Birliği de Basra Körfezi'nde benzer şekilde tarafsız konvoy faaliyetleri icra etmeye başlamıştır.²²⁵

İran-İrak Savaşı'nın tarafsız ticarete yönelik etkilerinde alınan dersler neticesinde Uluslararası Hukuk Derneği (*International Law Association-ILA*) tarafından Deniz Tarafsızlığı Komitesi kurulmuş ve silahlı çatışmalardaki deniz tarafsızlığına ilişkin mevcut kuralların derlenmesi ve geliştirilmesi bağlamında “Deniz Tarafsızlık Hukukuna İlişkin Helsinki Prensipleri” 1996 yılındaki Helsinki Konferansı'nda kabul edilmiştir.²²⁶ Söz konusu doküman kapsamında denizdeki silahlı çatışmalarda tarafsız gemilerin hareketlerine yönelik hükümler de yer almaktadır. Helsinki Prensipleri'nin 5.2.6. maddesinde tarafsız ticaretin kesintiye uğramasının engellenmesi amacıyla savaşın taraflarca tarafsız gemilerin denetlendiğini ve harp kaçağı barındırmadığını gösteren gemi sertifikaları (*navicert*) düzenlenebileceği belirtilmektedir.²²⁷ *Navicert*, yalnızca tarafsız

²²³ A.g.e., 179; George P. Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality* (London, New York: Kegan Paul International, 1998), 573-74.; San Remo El Kitabı md. 120.

²²⁴ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 561; Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 305.

²²⁵ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 565.

²²⁶ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1425.

²²⁷ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 178.

ticaret gemisinin savaşan taraflara karşı harp kaçağı taşımadığını göstermek ve ziyaret, arama ve benzeri prosedürleri gereksiz kılmak için uygulamada ortaya çıkan bir belgedir. Ayrıca, San Remo El Kitabı'nın 124'üncü maddesinde tarafsız devletlerin, ticaret gemilerinin harp kaçağı taşımamalarını sağlamak için makul kontrol tedbirleri ve belge verme usullerini uygulamaya teşvik edilmesi öngörülmektedir. Ancak bu belgelerin düzenlenmiş olması seyrüseferin kesintisiz olacağını garanti etmeyeceği gibi diğer savaşan taraf için de herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.²²⁸

Tarafsız ticaret gemilerinin çatışmalardaki statüsüne ilişkin kural, tarafsız ticaret gemilerine saldırılmamasıdır. Ancak belirli şartlar altında tarafsız ticaret gemilerinin de denizdeki silahlı çatışmalarda meşru hedef haline gelmesi söz konusudur. San Remo El Kitabı'nın 67'nci maddesinde tarafsız ticaret gemilerine saldırıların meşru hale geldiği durumlar şu şekilde sıralanmıştır:

“(a) Kaçak savaş malzemesi taşıdığına veya bir ablukayı kırdığına ilişkin olarak makul gerekçelerin bulunduğuna inanılıyorsa ve bir ön ikazdan sonra, kasten ve açık şekilde durmayı reddediyorsa veya kasten ve açık olarak ziyaret edilmeye, aramaya veya ele geçirilmeye direniyorsa;

(b) Düşman adına, saldırgan hareketlere iştirak etme;

(c) Düşman silahlı kuvvetlerine yardımcı olacak şekilde davranma;

(d) Düşmanın istihbarat sistemine dahil olmak veya onu desteklemek;

(e) Düşman savaş gemileri veya askeri uçakların konvoyu içerisinde seyretme; veya

(f) Düşman askerî harekâtına başka şekilde etkili bir katkı yapma,”²²⁹

Sayılan koşullar “Düşman Ticaret Gemileri” bölümünde belirtildiği üzere; askeri hedef tanımında yer alan, “askeri harekate katılma” ve “askeri hareketin idamesine yardım etme” şartlarına benzer nitelik taşımaktadır. Söz konusu şartlardan herhangi birinin mevcudiyeti halinde tarafsız ticaret gemisi meşru askeri hedef haline geleceğinden, yolcu

²²⁸ A.g.e.

²²⁹ Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri, 2:1211-12.

ve mürettebatın veyahut gemi belgelerinin emniyete alınması aranmaksızın tarafsız ticaret gemisinin batırılması söz konusu olacaktır.

Tarafsız gemilerin silahlandırılması halinde statülerinde herhangi bir değişiklik meydana gelecek midir? 20'nci yüzyıla kadar olan süreçteki uygulamanın aksine, günümüz koşullarında ticaret gemilerinin, savaş durumunun başlangıcı itibariyle hızlı ve pratik şekilde silahlandırılmaları fiilen söz konusu değildir. Ancak bir tarafsız ticaret gemisi, silahlandırılmış olsa dahi salt bu silahlandırılmış statü, tarafsız ticaret gemisine saldırı için meşru bir gerekçe olarak kabul edilemeyecektir.²³⁰

Tarafsız ticaret gemilerinin hukuka aykırı olarak hedef haline getirilmesine ilişkin Cumhuriyet tarihimizde yaşanan elim olaylardan biri, Refah Şilebi hadisesidir. İngiltere ile Türkiye arasında akdedilen karşılıklı yardım antlaşması uyarınca 1930 yılında İngiltere'den sipariş edilen denizaltılar, savaş gemileri ve uçak filoları, II'nci Dünya Savaşı gerekçe gösterilerek Türkiye'ye teslim edilmemiştir. Ancak 1941 yılında İngiltere, Türkiye'yi müttefiklerin yanına çekebilmek adına sipariş edilen dört denizaltı ve dört uçak filosunu teslim etme kararı alarak söz konusu denizaltıları teslim alacak ve uçuş kursu görececek personelin İngiltere'ye gönderilmesini talep etmiştir.²³¹ Refah Şilebi, söz konusu personelin Mısır'dan İngiltere'ye hava yoluyla intikalini sağlamak amacıyla kiralanarak, 172'si silahlı kuvvetler mensubu, 28'i gemi personeli olmak üzere 200 kişilik²³² kabile ile 23 Haziran 1941'de Mersin limanında avara etmiştir.²³³ Seyre başlamasından yaklaşık 4 saat sonra bordasından aldığı torpido yarası sebebiyle ikiye ayrılmış ve 4 saat boyunca su almaya devam ederek batmıştır.²³⁴ Olay neticesinde

²³⁰ San Remo El Kitabı md. 69.

²³¹ Evren Küçük, "Büyük Güçlerin Mücadelesinde Akdeniz: Refah Şilebi Örneği", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 14, sy 53 (2017): 101.

²³² Olayı müteakip TBMM zabıtlarında her ne kadar gemi mevcudu 200 olarak belirtilmekte ise de olayın tahkikatında görgü tanıklarının ifadesine göre, gemiye son anda bir İngiliz irtibat subayı da binmiş, gemi kaptanına izlemesi için yeni bir rota vermiş ve geminin avarasından hasar alma anına kadar üzerinde can yeleği ile dolaşmıştır. (Küçük, "Büyük Güçlerin Mücadelesinde Akdeniz: Refah Şilebi Örneği", 159; Osman Yalçın ve Mustafa Şahin, "İkinci Dünya Savaşı'nda Refah Şilebi Hadisesi ve Sonrası Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 34, sy 98 (2018): 190.)

²³³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 73 (1941). <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d06/c020/tbmm06020073.pdf>.

²³⁴ Furkan Oğur, "80 Yıllık Gizem: Refah Faciası", *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7, sy 2 (2023): 159.

gemideki askeri personel ve mürettebattan yalnızca 32 tanesi kurtarılabilmiş, büyük çoğunluğu şehit düşmüştür.²³⁵

Saldırıyı müteakip İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya tarafından karşılıklı ithamlarda bulunulmuş ise de olay gününün sabahında yakın mevkiide bir Fransız uçağının görülmüş olması nedeniyle şüpheler Fransa üzerinde toplanmıştır.²³⁶ Fransa olayın bir yanlışlık sonucu meydana gelmiş olabileceğini açıklayarak, Türkiye'ye iki adet savaş gemisi hibe etmeyi kabul etmiştir.²³⁷

Hadisenin denizde meşru hedef tayin usulleri açısından incelenmesi neticesinde şu sonuçlara varılmaktadır. 1941 yılında tarafsız olan Türkiye bandıralı Refah Şilebi'nin tarafsız devlet gemisi olduğu izahtan varestedir. Bu durumun savaşanlara belli edilebilmesi amacıyla geminin iskele ve sancak bordası ile ambar kapağına Türk Bayrağı resmedilmiş ve havanın kararması ile birlikte aydınlatma gereçleri ile bayrak görünür kılınmıştır.²³⁸ Bununla birlikte, herhangi bir silah taşımaması ve savaş gemilerine özgü işaret bulundurmaması nedeniyle geminin savaş gemisi olmadığı da açıktır. Her ne kadar içerisinde askeri personel bulunmakta ise de bu personel yalnızca bir noktadan diğerine intikal etmek maksatlı, yolcu olarak gemide bulunmaktadır. Bu durum geminin statüsünü değiştirecek nitelikte değildir. Refah Şilebi'nin mevcut görevi, 1907 Lahey XIII Sayılı Sözleşme'nin 6'ncı maddesinde düzenlenen "savaşan taraflara savaş gemisi, mühimmat ya da savaş malzemesi tedarik etme yasağı"na da aykırılık teşkil etmemektedir. Nitekim personel, Türkiye'nin savaşın başlamasından önce sipariş etmiş olduğu denizaltı ve uçakların teslim alınabilmesi için gönderilmektedir. Bu nedenlerle kimliği meçhul denizaltının Refah Şilebi'ne yönelmiş olduğu saldırı, denizde silahlı çatışma hukuku ve meşru hedef tayin usulleri açısından açıkça hukuka aykırılık teşkil etmektedir.

Silahlı çatışmalarda tarafsız devlet ticaret gemilerininin hedef alınmasına ilişkin yakın tarihli bir diğer örnek ise Rusya-Ukrayna savaşı kapsamında 2022 yılının Kasım ayında

²³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 31.

²³⁶ Oğur, "80 Yıllık Gizem: Refah Faciası", 160.

²³⁷ A.g.e.

²³⁸ Osman Yalçın ve Mustafa Şahin, "İkinci Dünya Savaşı'nda Refah Şilebi Hadisesi ve Sonrası Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 34, sy 98 (2018): 190.

Ukrayna tarafından Karadeniz’de gerçekleştirilen kamikaze İDA saldırılarıdır. 28 Kasım 2025 tarihinde Orta Karadeniz’deki Türk MEB alanında seyrüsefer halindeki “KAIROS” ve “VIRAT” isimli iki adet Gambiya bandıralı tanker gemisi, iki saat ara ile Ukrayna tarafından gerçekleştirilen SIDA saldırılarının hedefi olmuştur. Bahse konu saldırılara gerekçe olarak gemilerin Rus gölge filosu adına hareket ettikleri ve böylece Rusya’nın savaşa yeteneğini sürdürmesine ekonomik yönden destek sağladıkları öne sürülmüştür. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere tarafsız devlet ticaret gemilerini meşru hedef haline gelebilmesi için düşmanın harekâtına bilfiil iştirak etmesi veya askeri harekâta etkili şekilde katkı sağlaması gerekmektedir. Tarafsız devlet ticaret gemilerinin salt savaşan taraflardan biri ile ticari faaliyet icra etmesi, söz konusu gemileri doğrudan meşru hedef haline getirmemektedir.

1.2.4.5. Saldırlardan Muaf Gemiler

Denizdeki silahlı çatışmalarda meşru hedef tayininde bir diğer önemli grup, saldırılardan muaf gemilerdir. Genellikle insani nitelikteki veya diğer koruma statüsünü haiz görevleri yerine getirmekle görevli bu tür düşman gemilerinin hedef alınması yasaktır. 20’nci yüzyılın başlarında ve ortalarında uluslararası teamül hukuku ve çeşitli farklı sözleşmeler kapsamında muafiyet kazanan bu gemi türleri, San Remo El Kitabı’nın 47’nci maddesinde derlenerek bir araya getirilmiştir:

“Aşağıdaki düşman gemi sınıfları saldırıdan muaf olacaktır:

(a) Hastane gemileri;

(b) Sahil kurtarma hareketlerinde kullanılan küçük deniz araçları ve diğer sıhhi nakil gemileri;

(c) Aşağıdakileri de içeren, muharip taraflar arasındaki güvenli geçiş tanınan gemiler:

i. Kartel gemileri, örnek vermek gerekirse, savaş esirlerinin nakline tahsis edilmiş olan ve bu nakli gerçekleştiren gemiler;

ii. *Sivil nüfusun hayatlarını idame ettirebilmesi için vazgeçilmez nitelikte olan maddeleri taşıyan gemiler ve yardım ve kurtarma hareketinde yer alan gemiler de dahil olmak üzere, insancıl görevlerde bulunan gemiler;*

(d) *Özel koruma altındaki kültürel varlıkları nakleden gemiler;*

(e) *Sadece sivil yolcu taşıdıkları zaman, yolcu gemileri;*

(f) *Dini, askeri nitelikte olmayan bilimsel veya insani görevlerde kullanılan gemiler; askeri uygulamalarda kullanılması muhtemel olan bilimsel verileri toplayan gemiler korunmazlar;*

(g) *Yerel sahil ticaretinde kullanılan küçük kıyı balıkçılığı tekneleri ve küçük botlar, ancak bunlar, o bölgede hareket yapan muharip denizci komutanın oluşturacağı düzenlemelere ve denetime tabi olacaklardır;*

(h) *Özellikle, deniz ortamındaki kirlenme olaylarına karşı reaksiyon göstermek için belirlenen veya kullanılan gemileri;*

(i) *Teslim olmuş gemiler;*

(j) *Cankurtaran salları ve cankurtaran botları.*"²³⁹

Yukarıda sayılanlardan sivil yolcu gemileri ve teslim olmuş gemiler haricindekiler saldırılardan muaf olduğu gibi ayrıca zapt ve müsadereye konu edilemez niteliktedir. Ancak savaşan taraflarca talep edilmesi halinde kimliklerini bildirmek, yapılacak denetimlere katlanmak ve muharip unsurlarca verilen rota emirleri ile belirli alanlardan ayrılma talimatlarına uymak zorundadır.²⁴⁰ Ayrıca bu gemiler savaşan tarafların harekâtlarını kasten tehlikeye atmaları ve masum şekilde olağan görevlerini yerine getirmemeleri ya da çatışmalara dâhil olmaları halinde muafiyetlerini kaybeder ve saldırılarda meşru hedef haline gelebilirler.²⁴¹

Muafiyet sahibi gemilerin, söz konusu muafiyetlerini ihlal edecek bir davranışta bulunmaları halinde; bu gemilerin yönlerinin değiştirilmesi veya ele geçirilmelerinin mümkün olmaması, kontrolün sağlanmasına yönelik diğer yöntemlerin uygun olmaması,

²³⁹ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1204-5.

²⁴⁰ Von Heinegg, "Maritime Warfare", 156.

²⁴¹ Fenrick, "Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare", 267.; San Remo El Kitabı md. 48.

geminin askeri hedef haline geldiğinin ihlal koşulları çerçevesinde kesin bir şekilde veya yeterince ciddi varsayım seviyesinde ileri sürülebilir olması ve yan zararların elde edilecek askeri avantajla orantılı olmaması şartlarının sağlanması halinde mümkündür.²⁴²

1.2.5. Denize Özgü Silahlı Çatışma Yöntemleri

Silahlı çatışma hukukunun pek çok kaynağı ve bu kaynaklarda düzenlenen meşru silahlı çatışma araç ve yöntemleri, denizdeki silahlı çatışmalarda uygulanabilir niteliktedir. Ancak “Denizde Silahlı Çatışma Hukuku” bölümünün girişinde ifade edildiği üzere deniz alanları, kara ve hava alanlarından farklı olarak kendine has çeşitli kavramları bünyesinde barındırmaktadır. Bu farklılıklar arasında yalnızca deniz alanlarında uygulanabilir niteliği haiz çeşitli çatışma yöntemleri de bulunmaktadır. Bunlarla sınırlı olmamak üzere; zapt ve müsadere, abluka ve konvoy/refakat kavramları bunlar arasındaki en önemli başlıklardır.

1.2.5.1. Zapt ve Müsadere

Savaşan tarafların özel mülkiyetine tabi mallarının müsadere kurumunun kökeni, Hugo Grotius’un 1604 tarihli *De Jure Praedae* adlı eserine kadar dayanmaktadır. Grotius eserinde, savaş kelimesinin Almanca ve Yunanca etimolojik kökenini inceleyerek esasen “ele geçirmek”, “bir şeyi elde etme gayreti” kelime kökünden gelen savaşın, bünyesinde ganimet ve ele geçirilen malların mülkiyetinin de alınmasını barındırdığını ifade etmektedir.²⁴³ Savaş hakların elde edilmesine hizmet eden bir araç olduğundan, savaşta elde edilen ganimet ve malların alınması da savaş kadar haklıdır.²⁴⁴ Grotius, savaşta düşmanı öldürmenin cinayet sayılmadığı gibi düşman mallarının ele geçirilmesinin de hırsızlık sayılmayacağını belirterek, savaşta silahlı çatışmalar kadar tabi olan ganimet hukukunun (*price law*) temellerini ortaya koymuştur.²⁴⁵ Orta çağda korsanların keyfi olarak denizdeki mallara ve gemilere el koymalarının önüne geçilebilmesi arzusuyla ortaya çıkarılan ganimet hukukunun temelinde, denizde ele geçirilen her şeyin yargısal

²⁴² San Remo El Kitabı md. 51 ve 52.

²⁴³ Hugo Grotius, *Commentary on the Law of Prize and Booty*, ed. Martine Julia van Ittersum (Indianapolis: Liberty Fund, 2006), 68-69.

²⁴⁴ A.g.e., 68.

²⁴⁵ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 526.

sürece tabi tutulması ilkesi (*toute prise doit être jugée*) yer almaktadır.²⁴⁶ Denizlerdeki ekonomik savaşın hukuk alanına yansımaları ifade eden ganimet hukuku kapsamında ticaret gemilerini zapt ve müsadereyi 18'nci yüzyılın sonlarına kadar ilkel şekilde yürütülürken, 19'uncu yüzyılın başında İngiliz Denizcilik Mahkemesi hakimi olarak görev yapan *Lord Stowell*'in Napolyon Savaşları kapsamındaki kararlar neticesinde modern ganimet hukukunun ortaya çıktığı kabul edilmektedir.²⁴⁷

Denizdeki zapt ve müsadere usullerini tespit eden ganimet hukuku, esasen ulusal bir yargılama neticesinde uluslararası bir meselenin ele alınmasından ibarettir. “*Ganimet*”, düşmanın savaşma gayretine yönelik olan veyahut bu uğurda kullanılacak niteliğe sahip olması sebebiyle meşru şekilde yakalanabilecek mal veya gemileri ifade eden bir kavramdır.²⁴⁸ Bu kapsamda düşman ticaret gemileri ile bu gemilerdeki düşman malları ganimet kavramına dâhil olup her halükarda zapt ve müsadereyi mümkündür.²⁴⁹ Ancak saldırılardan muaf düşman gemileri, ganimet kavramı dışındadır ve müsadere edilemezler.²⁵⁰ Tarafsız ticaret gemileri ise ancak düşmana yardım etmeleri, harp kaçağı taşımaları veya ablukayı delmeleri gibi tarafsızlık hukukuna hâlel getirecek davranışta bulunmaları ve savaşın birtakım silahlı çatışma yöntemlerine aykırı hareket etmeleri durumunda müsadereye konu olabilir.²⁵¹

Denizde zapt ve müsadere hakkı savaşanlara verilen bir silahlı çatışma zamanı yöntemidir. Bu nedenle denizde zapt ve müsadere zaman bakımından ön koşulu, söz konusu yetkinin silahlı çatışmaların başlangıcından sonra kullanılabilmesidir.²⁵² Ayrıca zapt ve müsadere yetkisi, taraflarca barış antlaşması akdedilmesiyle sona ermektedir.²⁵³

²⁴⁶ A.g.e., 528.

²⁴⁷ A.g.e., 527.

²⁴⁸ Green, *The Contemporary Law of Armed Conflict*, 192.

²⁴⁹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 429; Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 116.; San Remo El Kitabı md. 135; Denizde Zapt ve Müsadere Kanunu (DZMK) md. 10-11.

²⁵⁰ DZMK md. 18-19.

²⁵¹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 429; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 664.; San Remo El Kitabı md. 146; DZMK md. 14.

²⁵² Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 664.

²⁵³ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 117.

Denizde zapt ve müsadere'nin ilk aşaması, ziyaret ve aramadır. 1907 Lahey XIII Sayılı Deniz Harbi Vukuunda Tarafsız Devletlerin Hakları ve Vazifelerine Dair Sözleşme'nin 2'nci maddesinde yer alan “*Ele geçirmeyi ve arama hakkının kullanılmasını da içerecek şekilde, muharip savaş gemileri tarafından tarafsız bir gücün karasularında gerçekleştirilen herhangi bir düşmanca hareket, tarafsızlığın ihlali anlamına gelir ve kesinlikle yasaktır.*”²⁵⁴ hükmü uyarınca, savaşan statüsüne bahşedilen bir hak olan ziyaret ve arama ancak tarafsız devlet karasuları ötesinde yer alan savaş bölgelerinde icra edilebilir.²⁵⁵ San Remo El Kitabı'nın 118'inci maddesinde de arama ve ziyaret hakkının tarafsız sular dışında ve “*elkoymaya konu olabileceklerinden şüphe edilmesi için makul sebepler bulunduğu*”²⁵⁶ kullanılabilmesi belirtilmektedir.

Arama ve ziyaret kapsamında savaş gemisi, ticaret gemisine çıkarak (*boarding*) geminin tabiiyetini, belgelerini, yükünü ve güzergâh bilgilerini inceme hakkına sahiptir. Yapılan inceleme neticesinde belgelerde eksiklik veya sahtelik olması durumunda gemiye el konulması için “makul şüphe” ortaya çıkmaktadır.²⁵⁷ Bu kapsamda makul şüphe bulunan gemi ve mallara el konularak müsadere kararı alınması için müsadere mahkemesine gönderilebilir.

Bir ticaret gemisindeki şüpheli bir durumun tespitinden, gemiye veya mallara el konulmasına kadar olan süreçte iki farklı “makul şüphe” bulunması gerekmektedir: (i) ziyaret ve arama konusunda ticaret gemisinin elkoymaya konu olabileceğine yönelik “makul şüphe”, (ii) gemiye ziyaret esnasında geminin tabiiyeti, yükün niteliği ve gemi belgelerindeki eksiklik veya tahrifat neticesinde geminin elkoymaya tabi olduğuna ilişkin “makul şüphe”. Bu iki makul şüphenin bir arada bulunması halinde şüpheli geminin kontrolünün ele alınarak müsadere işlemi için mahkemeye yönlendirilmesi söz konusu olabilmektedir.

²⁵⁴ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 1:104.

²⁵⁵ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 531-32.; San Remo El Kitabı md. 135; DZMK md. 4.

²⁵⁶ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1223.

²⁵⁷ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 533.

Ticaret gemisinin zaptı yani bir diğer ifade ile elkonulması, ticaret gemisinin komutasının savaşıyan taraf savaşı gemisi tarafından ele alınarak müsadere maksatlı geminin müsadere mahkemesine götürülmesi için yapılan her türlü işlemi ifade etmektedir.²⁵⁸ Elkoyma işlemi için ticaret gemisinin fiilen savaşıyan taraf personeline kontrol edilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu kapsamda ticaret gemisinin müsadere maksatlı limana yönlendirilmesi talimatı verilmesi de bir elkoyma işlemi niteliği taşımaktadır. Ancak ticaret gemisinin verilen talimatlara uymaması halinde gemiye savaşı gemisinden müsadere personeli görevlendirilmesi de mümkündür.²⁵⁹

Denizde ele geçirilen her türlü mal ve geminin mülkiyetinin ele geçiren tarafa geçebilmesi için ele geçirilen eşyanın müsadere edilmesi yani bu doğrultuda müsadere mahkemesince karar alınması gerekmektedir.²⁶⁰ Ancak savaşıyan taraflara ait savaşı gemileri ve devlet gemileri bu kuralın istisnasını oluşturur ve herhangi bir müsadere kararına gerek olmaksızın elkoyma ile gemilerin mülkiyeti diğer tarafa geçer.²⁶¹ Ayrıca muhasamata doğrudan katılan düşman veya tarafsız gemilerin (ticaret gemisi olsa dahi) doğrudan elkoyma ile mülkiyeti savaşıyan tarafa geçmektedir.²⁶²

Gemilerin yanı sıra müsadereye konu mallar açısından ise; düşman gemisinde yer alan mallarının her halükârda müsadereye tabi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak düşman ticaret gemisinde bulunmasına rağmen müsadere muaf birtakım mallar da söz konusudur.²⁶³ Bu kategori dâhiline giren mallardan bazıları şunlardır: harp kaçağı olmaması ve ablukayı ihlal etmemesi koşulu ile düşman gemisindeki tarafsız mallar,²⁶⁴ geminin mürettebatı ve yolcularına ait kişisel mallar,²⁶⁵ gemilerin ve ekipmanın seferine ilişkin ayrıntıların karşı tarafa bildirilmiş ve onaylatılmış olması şartıyla silahlı

²⁵⁸ A.g.e., 575.; DZMK md. 63 vd.

²⁵⁹ A.g.e.

²⁶⁰ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 117; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 664-65.; San Remo El Kitabı md.138; DZMK md. 79.

²⁶¹ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 117; Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 577.

²⁶² Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 104.

²⁶³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 664; Wolff Heintschel Von Heinegg, "Visit, Search, Diversion, and Capture in Naval Warfare: Part I, Traditional Law", *Canadian Yearbook of international Law* 29 (1992): 314-415.

²⁶⁴ 1909 Londra Deklarasyonu md. 21 ve 63; DZMK md. 12.

²⁶⁵ 1909 Londra Deklarasyonu md. 29; DZMK md. 17.

kuvvetlerin yaralı ve hastalarının tedavisine ilişkin ekipman,²⁶⁶ abluka altındaki bir limana gitmemesi veya bu limandan gelmemesi koşulu ile resmi ya da özel postalar.²⁶⁷ Sayılan mallar üzerinde savaşan tarafların müsadere yetkisi bulunmamaktadır.

Tarafsız gemilerdeki mallar açısından zapt ve müsadere hakkı daima savaşan tarafça ithal edilen mallar açısından söz konusu olmaktadır. Kural olarak tarafsız ticaret gemisindeki tarafsız ve düşman malları serbesttir.²⁶⁸ Ancak tarafsız ticaret gemisindeki mallar, ister düşman malı ister tarafsız mal olsun, harp kaçağı ise zapt ve müsadereye konu olabilir. Eğer ki bir mal, düşmanın hava, deniz veya karar unsurlarının her türlü teçhiz edilmelerine ve savaşma yeteneğini sürdürmelerine yarıyorsa ve nihai hedefi bizzat düşman limanları veya düşmanın kontrolünde bulunan bölgeler ise harp kaçağı sayılır.²⁶⁹ Görüldüğü üzere savaşanlardan birinin limanına tarafsız gemiler vasıtasıyla ithal edilen harp kaçağı mallar müsadereye tabidir. Ancak söz konusu savaşan tarafın limanından tarafsız gemiler ile ihraç edilen mallar hakkında zapt ve müsadere yetkisinin tatbiki mümkün değildir. İhracat gelirleri dolayısıyla düşmanın savaşma yeteneklerini idame ettirmesine imkân sağlasa da ihraç edilen mallar harp kaçağı olarak kabul edilemez.²⁷⁰ Harp kaçağı malın doğrudan savaşan tarafın çatışma yeteneğine katkısı olması gerekmektedir. Satıştan kazanılan dolaylı ekonomik gelirlerin düşmanın harbi idame etmesine yardım etmesi malın niteliğini değiştirmeyecektir.

Ganimet hukukunda, tarafsız gemilerin müsadere işleminin hukuka uygun kabul edilebileceğine ilişkin karine teşkil eden iki farklı doktrin söz konusudur: tarafsız olmayan hizmet doktrini²⁷¹ (*the doctrine of unneutral service*) ve kesintisiz seyrüsefer

²⁶⁶ 1949 Cenevre II Sayılı Sözleşme md. 38; 1909 Londra Deklarasyonu md. 29; DZMK md. 18.

²⁶⁷ 1907 Lahey XI Sayılı Sözleşme md. 1; DZMK md. 20. Bahse konu nitelikteki postaları taşıyan gemi müsadereye tabi olsa dahi postaların alıcılara en kısa sürede gönderilmesi gerekmektedir.

²⁶⁸ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 664.; DZMK md. 15-16.

²⁶⁹ 1909 Londra Deklarasyonu md. 22; DZMK md. 21; San Remo El Kitabı md. 148. Karşı tarafın kontrolü altındaki bölgeye gönderilen ve silahlı çatışmalarda kullanılmaya elverişli malları tanımlayan harp kaçağı tabiri, mutlak ve koşullu olmak üzere iki biçimde sınıflandırılmaktadır. Mutlak harp kaçağı mallar, silahlı çatışmalarda kullanılmak için imal edilen ve çatışmaları idame için zorunlu olan malları ifade ederken, koşullu harp kaçağı tabiri ise duruma göre sivil ve askeri maksatlı kullanılabilen ikiz kullanımlı malları belirtmektedir. Doktrindeki hakim görüşe göre günümüzde bu ayrım geçerliliğini yitirmiştir. (Tütüncü “Uluslararası İnsancıl Hukuk”, 119; Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 177.)

²⁷⁰ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 164.

²⁷¹ 1909 Londra Deklarasyonu’nun 45’inci maddesinde yer verilen “Tarafsız Olmayan Hizmet” (*Unneutral Service*) kavramı, öğretilerde ve uygulamada “Hasmane Yardım veya Düşmanca Yardım” (*Hostile Assistance*) olarak da isimlendirilmektedir.

doktrini (*the doctrine of continuous voyage*). Bu iki doktrin uyarınca birtakım hallerin varlığı halinde gemilerin müsadere edilebileceğine ilişkin bir ön kabul söz konusu olduğu ifade edilmektedir.

*Tarafsız olmayan hizmet doktrini.*²⁷² Geminin icra ettiği faaliyeti göz önünde bulunduran “tarafsız olmayan hizmet doktrini”, temelde tarafsız bir ticaret gemisinin tarafsızlığı ihlal edecek nitelikteki belirli eylemleri gerçekleştirmesi halinde geminin veya malların müsadereye tabi olacağını ifade etmektedir.²⁷³ Burada geminin varış noktasının bir önemi bulunmamaktadır. Tarafsız olmayan hizmet doktrini uyarınca, tarafsız bir ticaret gemisi; düşman silahlı kuvvetlerine mensup bireysel yolcuları taşımak için veya düşman yararına istihbarat iletmek adına özel olarak düzenlenmiş bir sefer icra etmesi ya da gemi sahibinin, kiracısının veya kaptanın bilgisi dâhilinde olmak koşuluyla düşmanın bir birliğini veya düşmanın askerî harekâtına doğrudan yardım eden kişi/kişileri taşımakta ise, harp kaçağı taşıyan gemi ile aynı muameleyi görür ve müsadere edilebilir.²⁷⁴

Tarafsız olmayan hizmet doktrini, karine teşkil eden eylemlerin hukuki etkisini yansıtmadaki eksikliği ve isimlendirme konusundaki hatası sebebiyle eleştirilere maruz kalmaktadır. Şöyle ki; tarafsız hizmet doktrini uyarınca, düşman yararına istihbarat iletmek için özel seyirde bulunan geminin harp kaçağı taşıyan gemi gibi muamele göreceği belirtilmektedir. Ancak harp kaçağı taşıyan gemiler ile düşmana istihbari katkı sağlayan gemilerin denizde silahlı çatışma hukuku açısından statüsü birbirinden farklıdır. Harp kaçağı taşıyan gemi, müsadereye tabi olmasına rağmen tarafsızlık statüsünü korumaktadır. Fakat düşmana doğrudan operasyonel katkı sağlamak kapsamında değerlendirilebilecek düşmana istihbarat sağlama fiili, geminin tarafsızlığını kaybederek düşman niteliği kazanmasına sebebiyet vermektedir.²⁷⁵ Denizde meşru hedef tayin usulleri bakımından, meşru askeri hedef statüsünde olan ve uyarılmaksızın batırılacak nitelikteki söz konusu gemi; tarafsız hizmet doktrini uyarınca, tarafsız ve müsadere mahkemesinden karar alınmaksızın imha edilemeyecek bir statüye konulmaktadır. Bu

²⁷² Çeviri yazara aittir.

²⁷³ George Grafton Wilson, “Unneutral Service”, *Proceedings of the American Political Science Association* 1 (1904): 69.

²⁷⁴ 1909 Londra Deklarasyonu md. 45; DZMK md. 37.

²⁷⁵ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 584.

nedenle düşman istihbarî faaliyetine iştirak eden tarafsız ticaret gemisinin tarafsızlığının korunup korunmayacağına yönelik net bir değerlendirmeden ve ayırmadan uzak bir doktrin niteliğindedir. Nitekim öğretilerde ve uygulamada tarafsız olmayan hizmet tabirine benzer anlamda kullanılan “hasmane/düşmanca yardım” kavramı kapsamında, tarafsız hizmet doktrininde belirtilen fiillerin düşmanlık eylemlerine doğrudan yardım teşkil etmesi sebebiyle, bu fiilleri işleyen bir geminin tarafsızlık statüsünün ortadan kalkması gerektiği daha açık şekilde belirtilmektedir.

Tarafsız olmayan hizmet doktrinine yönelik bir diğer eleştiri ise isimlendirmedeki hataya ilişkindir. Esasen savaşanlara doğrudan yardım niteliğindeki fiilleri, “tarafsız olmayan hizmet” şeklinde adlandırmanın hukuki açıdan problem yaratacağı ifade edilmektedir.²⁷⁶

*Kesintisiz seyrüsefer doktrini.*²⁷⁷ Kesintisiz seyrüsefer doktrini temelde tarafsız ticaret gemilerinin varış yerine odaklanmaktadır. Ancak bu odak noktası, fiili varış yerinden ziyade malların gerçekte gönderilmek istendiği yere ilişkindir. 1861-1865 Amerikan İç Savaşı esnasında Senatör Borah tarafından ortaya atılan doktrin uyarınca, mutlak harp kaçağı malların görünüşte tarafsız bir limana gitmesine rağmen, gerçekte bu seyrin devamında malların savaşanlara ulaştırılmasının engellenmesi amaçlanmaktadır.²⁷⁸ Doktrine göre, mutlak harp kaçağı bir malın yapacağı seyir, kesintisiz olarak değerlendirilir ve tarafsız bir limandan bir başka tarafsız limana gitmesine rağmen buradan (deniz, kara ya da hava yoluyla) savaşan bir tarafın kontrolündeki bir noktaya gideceği anlaşılan malların müsadereye tabi olduğu kabul edilir. Kesintisiz seyrüsefer doktrini kapsamında harp kaçağı malların savaşanlara doğrudan gitmesi ile dolaylı yoldan ulaştırılması arasında bir fark bulunmadığı 1909 Londra Deklarasyonu’nun 30’uncu maddesinde de belirtilmektedir.

Kesintisiz seyrüsefer doktrini kapsamında, harp kaçağı malların nihai hedefinin savaşan taraf olup olmadığına yönelik tespitteki zorluk, doktrinin zayıf noktasını oluşturmaktadır. Bir malın salt mutlak harp kaçağı olması, bahse konu doktrin bakımından müsadereye

²⁷⁶ A.g.e., 585.

²⁷⁷ Çeviri yazara aittir.

²⁷⁸ Frederick Pollock, “The Doctrine of Continuous Voyage”, *Royal United Services Institution. Journal* 71 (1926): 581.

tabi olduğu anlamına gelmemektedir. Mutlak harp kaçağı malların, savaşan taraflara gönderildiğine ilişkin emare yahut delil ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle iki tarafsız liman arasındaki ticari seyrin, sırf malların bahse konu limandan sonra savaşan bir tarafa gönderileceğinden bahisle müeyyideye tabi tutulması hukuki bir anormallik olarak eleştirilmiş ve söz konusu doktrin hukuki kurgu olarak nitelendirilmiştir.²⁷⁹ Tarafsız devletler arasında; savunma kaynaklarının geliştirilmesi, muhtemel harbe hazırlık faaliyetleri veyahut mevcut savaşın etkileri veya sıçramalarından kaynaklanabilecek olumsuzlukların azaltılması kapsamında; “mutlak harp kaçağı” olarak kabul edilen malzemelerin ticareti mümkün olabilir. Keza savaş zamanı tarafsızlar arasında bu malzemelerin ticaretini yasaklayan veya sınırlandıran herhangi bir düzenleme de bulunmamaktadır. Bu nedenle bir ticaret gemisinin salt harp kaçağı taşıması nedeniyle müsadere tehdidi ile karşı karşıya kalması, tarafsızlar arasındaki uluslararası ticareti ve seyrüsefer serbestisini olumsuz etkileyeceği açıktır. Bu nedenle kesintisiz seyrüsefer doktrininin hukuken yerindeligi tartışmaya açıktır.

Denizde zapt ve müsadereye ilişkin bir diğer husus ise müsadereye konu gemilerin imha edilmesidir. Silahlı çatışmaların icrası esnasında zapt edilen gemilerin her zaman müsadere için limana sevk edilmesi söz konusu olmayabilir. Çatışma şartlarının müsadereye tabi geminin limana sevkine izin vermemesi halinde bu geminin imha edilmesi yoluna gidilmektedir. Ancak burada kastedilen imha kavramı, ticaret gemisinin askeri hedef haline gelmesi neticesinde batırılması ile karıştırılmamalıdır. Bir ticaret gemisinin askeri hedef haline gelmesi durumunda, gemi içerisinde bulunan kişi ve mallarla birlikte uyarılmaksızın batırılabilirken, müsadereye tabi ticaret gemisinin batırılabilmesi için savaş gemisinin yerine getirmesi gereken birtakım şartlar söz konusudur.²⁸⁰

1913 tarihli Oxford El Kitabı'nın 104'üncü maddesi uyarınca savaşan taraflar, “*gemi müsadereye tabi ise ve istisnai bir zorunluluk söz konusuysa — yani, bu imha işlemi ele geçiren geminin güvenliği ya da o anda yürütülmekte olan savaş harekâtının başarısı için*

²⁷⁹ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 595.

²⁸⁰ Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 105.

*gerekli ise*²⁸¹ zapt edilen geminin imhası konusunda yetkilidir. 1936 tarihli Londra Protokolünde ticaret gemisinin imha edilebilmesi için yolcular, mürettebat ve gemi evraklarının güvenli bir yere nakledilmesi zorunlu kılınmıştır. San Remo El Kitabı'nın 139'uncu maddesi ise Oxford El Kitabı ve 1936 Protokolündeki hükümleri birleştirerek el konulan düşman ticaret gemisinin ancak *“askeri koşullar böyle bir geminin, yargı kararına tabi bulunmak kaydıyla, düşman ganimeti olarak alınması veya gönderilmesine engel olduğunda, [...] istisnai bir önlem [...] olarak”*²⁸² imha edilebileceğini ve imha edilmeden önce yolcuların ve gemi personelinin emniyetinin sağlanması, müsadere kararına esas dokümanların muhafazası ve imkânlar dâhilinde emniyete alınan kişilerin şahsi eşyalarının kurtarılması gerektiğini öngörmektedir.²⁸³ San Remo El Kitabı'nın ticaret gemilerinin imhasına ilişkin getirmiş olduğu yenilik ise el konulan yolcu gemilerinin imha edilmesini kesin bir şekilde yasaklamasıdır.²⁸⁴

Zapt edilen bir ticaret gemisinin imha edilebilmesi için de müsadere mahkemesinden karar alınması gerekmektedir.²⁸⁵ Gemi, ancak müsadere mahkemesince imhasının uygunluğuna karar verilmesi halinde imha edilebilir. Bu bağlamda salt askeri zorunluluk gerekçe gösterilerek, müsadere mahkemesi kararı aranmaksızın ticaret gemisinin imha edilmesi mümkün değildir.²⁸⁶

1.2.5.2. Abluka

Düşmanın ekonomik sürdürülebilirliğine yönelik baskı ve engellemeleri içeren ekonomik harbin uygulamadaki en etkili yöntemlerinden biri deniz ablukasıdır. Deniz ablukası, denizde zapt ve müsadereye benzer şekilde düşmanın harbin idamesine yönelik maddi varlıklarına karşı çeşitli tedbirler alma hakkını taşımaktadır. Ancak zapt ve müsadere farklı olarak savaşan tarafa düşmanın ticari hareketini bir bütün olarak, yani ithalat ve

²⁸¹ Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1136.

²⁸² *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1230.

²⁸³ DZMK md. 73.

²⁸⁴ San Remo El Kitabı md. 140.

²⁸⁵ Von Heinegg, “Visit, Search, Diversion, and Capture in Naval Warfare: Part I, Traditional Law”, 309; Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise*, 7. Baskı, ed. H. Lauterpacht (New York, London: Longmans, Green And Co., 1952), 2:487.

²⁸⁶ Von Heinegg, “Visit, Search, Diversion, and Capture in Naval Warfare: Part I, Traditional Law”, 309.

ihracat mallarının tamamını engellemek amacıyla uygulanmaktadır.²⁸⁷ Zapt ve müsaderede ise yalnızca düşman topraklarına gelen malların denetlenmesi ve gerektiğinde müsaderesi söz konusudur. Bu kapsamda düşmanın ihracat mallarının engellenebildiği tek yol deniz ablukasıdır.²⁸⁸

İlk olarak 1856 Paris Deklarasyonu ile kodifiye edilen deniz ablukasını, taraflarca imzalanan ancak onaylanmayan 1909 Londra Deklarasyonu ile detaylandırılarak yazılı hale getirilmiştir. 1909 Londra Deklarasyonu'nun dönemin teamül hukuku kurallarının yazılı hale getirilmesine yönelik bir girişim olduğu göz önünde bulundurulduğunda, deniz ablukasının teamül hukuku haline dönüştüğü genel olarak kabul gören görüştür.²⁸⁹ 1856 yılında deniz ablukasının tek geçerlilik şartı etkililik olarak belirlenmişken 1909 yılında etkililiğin yanı sıra tarafsızlık, zaman ve yer yönünden ilan edilme gibi birtakım ek hususlar da deniz ablukasının hukuka uygunluk koşulları olarak belirtilmiştir.

Deniz ablukasına ilişkin bir diğer kaynak olan San Remo El Kitabı'nda modern deniz ablukasının icrasında belirli birtakım şartlar öngörülmektedir. El Kitabı uyarınca ablukanın ilk şartı ilan edilmesidir. Bu ilanın deniz ablukasını uygulayan devletin hükümetince bizzat veyahut bu devlet adına hareket eden bir komutan tarafından yapılması mümkündür.²⁹⁰ Abluka ilanının, gerek abluka ilan edilen bölgedeki yerel makamlara, gerekse de tarafsız devletlere bildirilmesi zorunludur. Nitekim abluka tedbirinden savaşanlar kadar tarafsız devletler de etkilenmektedir. Bildirim; savaşan devlet hükümeti tarafından, tarafsız devletlerin doğrudan hükümetine veya temsilciliklerine, abluka kuvvetlerinin komutanı tarafından ise abluka ilan edilen yerdeki liman makamlarına ya da yerel diğer makamlara yapılacaktır.²⁹¹ Ayrıca abluka ilanının NOTMAR (*Notice to Mariners* – Denizcilere Duyuru) vasıtasıyla yapılabileceğine ilişkin görüşler de mevcuttur.²⁹² Bu bildirimde; ablukanın başlangıç zamanı, süresi, coğrafi

²⁸⁷ Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 105; Von Heinegg, "Maritime Warfare", 164.

²⁸⁸ Wolff Heintschel Von Heinegg, "Naval Blockade", *International Law Studies* 75 (2000): 213.

²⁸⁹ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 114; Von Heinegg, "Naval Blockade", 214.

²⁹⁰ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 124; Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 114; Von Heinegg, "Maritime Warfare", 165.; 1909 Londra Deklarasyonu md. 9; DZMK md. 43.

²⁹¹ DZMK md. 44; 1909 Londra Deklarasyonu md. 11.

²⁹² Von Heinegg, "Maritime Warfare", 165.

yönden sınırları ve tarafsız gemilerin limandan ayrılacakları müddet yer almalıdır.²⁹³ Abluka ilanına ilişkin prosedür; sona erdirmeye, geçici kaldırma, yeniden tesis edilme, süresini uzatma veyahut sınırlarında genişleme ya da daralmaya ilişkin değişikliklerin vuku bulması halinde yeniden işletilmeli ve belirtilen usullerle tekrar bildirim sağlanmalıdır.²⁹⁴

1856 Paris ve 1909 Londra Deklarasyonları ile ortaya konulan klasik deniz ablukası hukukunda, ablukanın sivillere yönelik etkilerinden bahseden herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.²⁹⁵ Her ne kadar 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller kapsamında silahlı çatışma hukukunun insancıl yönü daha ön plana çıkarılmış ise de San Remo El Kitabı'nın ortaya çıkarılmasına kadarki süreçte deniz ablukaları insancıl yükümlülüklerden bağımsız olarak algılanmıştır. Deniz ablukasının sivil halkın yaşamına hayati etkilerini önleyen söz konusu koşullar, San Remo El Kitabı'nda düzenlenen modern deniz ablukasını, 1856 ve 1909 Deklarasyonları kapsamındaki klasik ablukadan ayıran en önemli hususlardan biridir.

Abluka, her ne kadar ilan eden tarafa muhasımın tüm ithalat ve ihracatını engelleme hakkı vermekte ise de bu denetim ve yasaklama tamamen sınırsız değildir. Bu çerçevede ablukanın sivil nüfusa etkisini en aza indirebilmek amacıyla birtakım sınırlamalar getirilmiştir.²⁹⁶ Tek amacı sivillerin açlıktan ölmeleri veya hayatlarını idame için gerekli mallara erişimin engellenmesi olan ablukalar ile sivil halka verilen zararların elde edilecek askeri kazanıma oranı aşırı derecede fazla olan ablukaların kurulması yasaklanmıştır.²⁹⁷ Nitekim 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Sayılı Protokol'ün 54/1'inci maddesinde de sivillerin aç bırakılmasının bir savaş yöntemi olarak kullanılmayacağı açıkça ifade edilmektedir.²⁹⁸ Bu nedenle abluka altına alınan bölgedeki sivil halkın yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli malların; ablukayı ilan eden devletin

²⁹³ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 124; Von Heinegg, "Maritime Warfare", 165; Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 106.DZMK md. 43, 1909 Londra Deklarasyonu md. 9, San Remo El Kitabı md. 94.

²⁹⁴ 1909 Londra Deklarasyonu md. 12-13, San Remo El Kitabı md. 101.

²⁹⁵ Martin David Fink, "Contemporary Views on the Lawfulness of Naval Blockades", *Aegean Review of the Law of the Sea and Maritime Law* 1, sy 2 (2011): 198.

²⁹⁶ Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 447.

²⁹⁷ San Remo El Kitabı md. 102/(a)-(b); Von Heinegg, "Maritime Warfare", 166.

²⁹⁸ Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 447.

arama dahil olmak üzere denetleme hakkı saklı kalmak kaydıyla, Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi bir insani organizasyonun ya da tarafsızlık teminatı sunan koruyucu bir devletin denetimi altında yapılması koşulu ile bölgeye geçişine izin verilmesi gerekmektedir.²⁹⁹ Ek I Sayılı Protokol'ün 54'üncü maddesinin ablukaları genel olarak silahlı çatışma hukukuna uygun bir yöntem olmaktan çıkardığını ileri süren görüş mevcut ise de bu görüş genel olarak kabul görmemektedir.³⁰⁰

Deniz ablukasının hukuka uygunluğunun ikinci şartı etkililiktir. Yalnızca etkili bir abluka hukuki anlamda bağlayıcı sayılmaktadır.³⁰¹ Abluka ve ablukanın etkililiği hususunun temeli uluslararası teamül hukukuna dayanmakta olup ilk kez 1856 Paris Deklarasyonu ile uluslararası antlaşmalar hukukuna ithal edilmiştir.³⁰² Ablukanın etkililiğinden kasıt, abluka ilan edilen sınırlara giriş ve çıkışı denetleyecek ve engelleyecek yeterli ölçüde kuvvetin bulunmasıdır.³⁰³ Ancak söz konusu kuvvetin miktarının objektif bir kriteri bulunmamaktadır. Somut duruma göre ablukanın etkili olacağı kuvvetin miktarı belirlenebilecektir. Ancak her halükârda ablukayı yarma girişimleri imkânsız hale getirilmediği müddetçe bir diğer ifade ile ablukayı yarmaya çalışan bir gemi büyük bir tehdit ve tehlike ile karşılaşacağını hissetmediği takdirde ablukanın etkililiğini söylemek mümkün değildir.³⁰⁴

Günümüzde gelişen teknolojik sistemler sayesinde fiilen etkililiğin, deniz ablukasını ilan edilen bölgeye belirli bir mesafeden, çeşitli meşru savaş metotlarının kombinasyonu şeklinde sağlanabilmesi de mümkündür. Bu bağlamda askeri uçaklar, denizaltılar ve deniz mayınlarıyla da deniz ablukasını etkili şekilde icra edilebilir.³⁰⁵ Bu yönde icra edilen ablukalar genellikle “uzak mesafe ablukasını” olarak adlandırılmaktadır.³⁰⁶ Ancak önemle belirtmek gerekir ki salt deniz mayınları ile hukuka uygun bir ablukanın sürdürülmesi

²⁹⁹ A.g.e.; San Remo El Kitabı md. 103.

³⁰⁰ Fink, “Contemporary Views on the Lawfulness of Naval Blockades”, 199-200.

³⁰¹ Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 165.

³⁰² Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 114.

³⁰³ 1856 Paris Deklarasyonu md. 4, 1909 Londra Deklarasyonu md. 2, DZMK md. 46, San Remo El Kitabı md. 95.

³⁰⁴ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 114.

³⁰⁵ Von Heinegg, “Naval Blockade”, 215.; San Remo El Kitabı md. 96-97.

³⁰⁶ Adam Biggs vd., “Theories of Naval Blockades and Their Application in the Twenty-First Century”, *Naval War College Review* 74, sy 1 (2021): 87; Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 124 Dipnot 298; Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 165.

mümkün değildir.³⁰⁷ Şöyle ki bir limanın giriş ve çıkışının tamamen deniz mayınları ile engellenmesi ve ablukayı etkili kılmak amacıyla herhangi bir insanlı unsur bırakılmaması halinde ablukadan vareste tutulan ve sivil halkın hayati ihtiyaçlarını taşıyan gemilerin geçiş yükümlülüğünü yerine getirmek mümkün olamayacağından, bu şekildeki bir ablukanın hukukiliğinden söz edilemeyecektir. Ancak döşenen mayınların kontrollü mayınlar olması halinde, tek başına bu tip mayınlar ile icra edilen ablukanın meşru olduğu kabul edilebilir.³⁰⁸ Bu tip kontrollü mayınların infilakının geciktirilmesi veyahut gemi tipine göre düzenlenmesi söz konusu olabileceğinden, kontrollü mayınlar açısından seçici geçirgenliğin sağlanabileceğinden söz etmek mümkündür.

Ablukanın geçerliliğine ilişkin diğer bir koşul ise ablukanın tarafsız biçimde uygulanmasıdır.³⁰⁹ Savaşan devletler ile tarafsızlar arasında ya da tarafsız iki devlete ait gemiler arasında abluka uygulamasında tarafsızlığa hanel getirecek bir uygulamanın varlığı halinde abluka hükümsüz hale gelecektir.

Ayrıca abluka yalnızca düşman kıyılarında uygulama alanı bulan bir silahlı çatışma yöntemidir. Hiçbir şekilde tarafsız devletlerin limanlarına veya sahillerine erişimi engelleyecek bir abluka ihdas ve ilan edilemez.³¹⁰

Ablukaya ilişkin bir diğer önemli husus ise abluka ihlali ve abluka ihlali teşebbüsü hususlarıdır. Savaşanlardan biri tarafından uygulanan abluka hükümlerini ihlal ederek abluka sahasından dışarı ya da içeri girmeye çalışan hava ve deniz araçları zapt ve müsadere edilebilir.³¹¹ Ancak tarafsız bir gemi, ablukanın varlığını bilmediğini ve

³⁰⁷ Von Heinegg, “Naval Blockade”, 215. Salt deniz mayınları ile icra edilen ablukanın etkililik şartını sağladığı ve hukuka uygun olduğu yönünde görüş ve uygulamalar da mevcuttur. Örneğin ABD’nin Vietnam Savaşı sırasında Haiphong’da uyguladığı abluka yalnızca deniz mayınları ile icra edilmiştir. Ablukalar ve deniz mayınlarının ilişkisine yönelik detaylı bilgi için bkz. Wolff Heintschel Von Heinegg, “The Law of Armed Conflict at Sea”, içinde *The Handbook of International Humanitarian Law*, 2. Baskı, ed. Dieter Fleck (New York: Oxford University Press, 2010), 557.

³⁰⁸ Von Heinegg, “Naval Blockade”, 215.

³⁰⁹ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 125; Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 166.; San Remo El Kitabı md. 100; DZMK md. 48.

³¹⁰ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 115; Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 125.; San Remo El Kitabı md. 99; DZMK m. 45.

³¹¹ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 116; Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 125; Von Heinegg, “Maritime Warfare”, 167; Von Heinegg, “Naval Blockade”, 215.; San Remo El Kitabı md. 98, DZMK md. 49.

bilmesinin varsayılamayacağını ispat etmek koşulu ile zapt ve müsadere uygulamasından kurtulabilir.³¹² Günümüzde abluka ilanlarının NOTMAR ve benzeri vasıtalar ile bizzat gemiler tarafından açıkça takip edilebilecek sistemler üzerinden yapılabilmesi göz önüne alındığında, bu şekilde yapılan bir ilandan gemilerin haberdar olmadığını ifade etmesi oldukça zor görünmektedir.

Abluka ihlali yapan geminin kesintisiz takip edilmesi gerekir. İhlali gerçekleştiren gemiye yönelik takip herhangi bir nedenle kesilir veyahut gemi üçüncü bir devlet karasuları dâhiline girerse zapt ve müsadere hakkı sona ermektedir.³¹³ Ayrıca önceden ikaz yapılması şartıyla yakalanmaya direnen tarafsız veya düşman ticaret gemisine saldırılması da meşrudur.³¹⁴

Ablukayı ihlal fiilinin gerçekleştiği ve geminin ele geçirilebileceği zaman ve mekâna ilişkin uygulamada görüş ayrılıkları söz konusudur. ABD Donanması Deniz Harekât Hukuku El Kitabı'nın "Ablukayı İhlal ve İhlale Teşebbüs" başlıklı 7.7.4 numaralı bölümünde abluka ihlali teşebbüsü, "*bir gemi veya hava aracının abluhanın etrafından dolaşmak maksadıyla bir liman ya da havaalanından ayrıldığı andan itibaren başlar ve ablukalı bölgeden çıkan gemiler için sefer tamamlanana kadar devam eder. [...] Müdahale anında gemi veya hava aracının tarafsız bir bölgeye yönelmiş olması önemli değildir; eğer nihai varış noktası ablukaya alınmış bölge ise bu yeterlidir*"³¹⁵ şeklinde ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere ABD yaklaşımı, denizde zapt ve müsadereye ilişkin kesintisiz seyrüsefer doktrini ile paralellik göstermektedir.³¹⁶ Bu kapsamda geminin hâlihazırda mevcut konumu ve rotası ne olursa olsun, nihai hedefinin abluka bölgesi olması halinde ele geçirilebileceği belirtilmektedir. Kıta Avrupası doktrininde ve devlet uygulamalarında ise genel kabul, kesintisiz seyrüsefer doktrininin ablukaya uygulanamayacağı, geminin yalnızca abluka sınırları içerisine girerek ihlal fiilini

³¹² Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 116.; DZMK md. 49-50; 1909 Londra Deklarasyonu md. 14.

³¹³ Von Heinegg, "Maritime Warfare", 167; Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 126.; 1909 Londra Deklarasyonu md. 20.

³¹⁴ Von Heinegg, "Maritime Warfare", 167; Von Heinegg, "Naval Blockade", 215.; San Remo El Kitabı md. 67/(a).

³¹⁵ ABD Donanması Deniz Harekât Hukuku Komutan El Kitabı s. 7-11.

³¹⁶ Von Heinegg, "Naval Blockade", 215.

gerçekleştirmesi halinde el konulabileceği yönündedir.³¹⁷ Ablukayı ihlal fiilinden söz edebilmek için abluka sınırlarının içeriden veya dışarıdan hâlihazırda ve bilfiil ihlal edilmiş olması gerekeceğinden, ablukayı ihlal fiilinin teşebbüsünün söz konusu olmayacağı değerlendirilmektedir. Abluka altındaki limana seyreden bir geminin kendiliğinden veya uyarılar akabinde işbu seyrini sonlandırma ihtimali mevcuttur. Eğer ki söz konusu gemi abluka uygulanan limana yönelik seyrini sonlandırırsa abluhanın ihlali söz konusu olmayacağından ABD El Kitabı'nda yer alan görüşe katılmak mümkün değildir. Bu görüş hırsızlık maksadı ile bir eve doğru yürüyen ancak halihazırda eve girmemiş olan bir kişinin hırsızlığa teşebbüs suçu ile suçlanmasına benzemektedir.

Deniz ablukası ve ablukayı ihlal fiillerine ilişkin güncel bir olay İsrail'in Gazze ablukası ve Mavi Marmara olayıdır. Bu bağlamda öncelikle İsrail'in Gazze'ye uyguladığı abluhanın hukuka uygunluğunun incelenmesi, ardından Gazze'ye insani yardım götürmekte olan ve içerisinde Mavi Marmara gemisinin de bulunduğu konvoya yapılan müdahalenin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Temel olarak Gazze'ye silah ve mühimmat akışının önlenmesi ve devamında Hamas'ın çatışmayı sürdürmesine yardım edebilecek nitelikteki her türlü faaliyetin önlenmesi maksadıyla İsrail, 3 Ocak 2010 tarihinden itibaren Gazze'nin deniz alanlarının bir sonraki duyuruya kadar ablukeya alındığını bildirmiş ve No. 1/2009 sayılı NOTMAR ile ilgili koordinatları ilan etmiştir.³¹⁸ Abluka ilanından sonra Gazze'ye yönelik oluşturulan yardım konvoylarına müdahale edilmesi, abluhanın etkililiğinin göstergesi niteliğindedir.³¹⁹ Sayılan hususlarla birlikte abluhanın tarafsız bir devlet sularında olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda İsrail'in Gazze ablukasını klasik deniz ablukası hükümleri çerçevesinde değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Keza İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Mavi Marmara gemisinin de içerisinde bulunduğu Gazze Yardım Filosu'na yapılan

³¹⁷ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 116-17; Von Heinegg, "Naval Blockade", 216. Nitekim 1909 Londra Deklarasyonu'nun 19'uncu maddesi nihai hedefi ne olursa olsun halihazırda abluka altında olmayan bir limana doğru seyir yapan gemiye el konulamayacağını açıkça belirtmektedir.

³¹⁸ İsrail Ulaştırma ve Yol Güvenliği Bakanlığı'nın Gazze ablukasına ilişkin duyurusu için bkz. "NO. 1/2009 Blockade of Gaza Strip Administration of Shipping and Ports", erişim 05 Temmuz 2025, <https://www.gov.il/en/pages/mariners-1-2009>.

³¹⁹ Özden Koral, "Gazze Deniz Ablukası (Silahlı Çatışma Hukuku ve Deniz Hukuku Bağlamında Bir Değerlendirme)" (Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2013), 99.

müdahalenin hukuki alt yapısına ilişkin açıklamasında; ilan, tarafsız şekilde icra edilme, tarafsız suları etkilememe ve etkililik şartlarına yer verildiği görülmektedir.³²⁰ Ancak silahlı çatışmalara ilişkin Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerde ortaya konulan ve San Remo El Kitabı'nda da ayrıca düzenlenen ablukaların sivil yaşama etkisi ve insancıl yönünden bahsedilmemektedir. Her ne kadar İsrail, San Remo El Kitabı'nın 103'üncü maddesinde belirtilen insancıl gereklilikleri kabul etse de bu hususun ablukanın yasallığına etki etmeyeceğini ileri sürmektedir.³²¹ Ancak San Remo El Kitabı, deniz ablukasına ilişkin koşullar arasında yasallık şartları veya yasallığa etki etmeyecek tali şartlar gibi bir ayrıma gitmemiştir. Nitekim Ek I Sayılı Protokol'ün 54'üncü maddesi ile birlikte düşünüldüğünde, deniz ablukasının sivil yaşama etkisi yasallığı etkileyen koşullardan biridir. Gazze ablukasını, bölgedeki sivilleri açlığa sürükleyerek ve temel tıbbi malzemelere dahi erişimini ortadan kaldırarak doğrudan sivil yaşamı etkilemektedir. Bu nedenle modern deniz ablukasını hukuku çerçevesinde gerekli şartları taşımamakta ve hukuka aykırılık teşkil etmektedir.

Gazze'ye yönelik insani yardım konvoyları ve İsrail'in Mavi Marmara gemisine müdahalesinin hukuki değerlendirmesine gelindiğinde ise ablukayı ihlal fiilinin şartlarının gerçekleştiği zaman ve makana ilişkin uygulama farklarının etkisi karşımıza çıkmaktadır. İsrail, ABD Donanması Deniz Harekât Hukuku Komutan El Kitabı'na atıfta bulunarak bir geminin ablukayı ihlal etme niyeti ile limandan ayrılması ile birlikte ablukayı ihlale teşebbüs fiilini gerçekleştirmiş olacağını ve filodaki gemilerin gerek hal ve hareketleri gerekse de sözlü beyanları ile ablukayı ihlal etme niyetlerini açıkça ifade ettiklerini ileri sürmektedir.³²² İsrail Donanması'nın Mavi Marmara'ya müdahale ettiği alan İsrail kıyılarına 72 deniz mili, abluka sahasına ise 64 deniz mili mesafededir.³²³ Henüz ablukayı ihlal fiilinin işlenmesine 64 deniz mili mesafede Mavi Marmara gemisine müdahale edilmesi, önleyici bir müdahale niteliğinde olup meşru bir zeminde bulunmamaktadır. Ayrıca deniz hukuku açısından açık deniz olan söz konusu bölgede

³²⁰ İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Gazze Yardım Filosu'na müdahalenin hukuki alt yapısına ilişkin açıklamasının tam metni için bkz. "The Gaza flotilla and the maritime blockade of Gaza-Legal background Ministry of Foreign Affairs", erişim 16 Temmuz 2025, https://www.gov.il/en/pages/gaza_flotilla_maritime_blockade_gaza-legal_background_31-may-2010.

³²¹ Fink, "Contemporary Views on the Lawfulness of Naval Blockades", 204.

³²² "The Gaza flotilla and the maritime blockade of Gaza-Legal background Ministry of Foreign Affairs".

³²³ Ahmet Hamdi Topal, "İsrail'in Gazze Ablukasını ve Mavi Marmara Saldırısı", *Public and Private International Law Bulletin* 32, sy 1 (2013): 108.

yabancı bayraklı bir gemiye müdahale, ancak BMDHS'nin 110'uncu maddesinde belirtilen durumların³²⁴ varlığı halinde mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda söz konusu müdahale, açık denizlerin serbestisi ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir.

1.2.5.3. Konvoy / Refakat

Tarafsızlık hukuku, denizde meşru hedef tayin usulleri ve denizde zapt ve müsadere hakkı ile yakından ilişkili olan “konvoy” ve “refakat” kavramları; silahlı çatışmalardaki bir süjenin tabi olacağı statüyü, bir diğer süje ile birlikte hareket edip etmemesine göre değiştirme niteliğine haizdir. Bir diğer ifade ile tek başına hareket eden bir geminin tabi olacağı hukuki statü ve askeri hedef olma durumu, bir başka gemi/gemi grubu ile hareket etmesi halinde farklı olacak ise bu durumda konvoy veya refakat kavramları karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel süreçte korsanlık faaliyetlerine karşı ticaret gemilerinin korunması amacıyla ortaya çıkan konvoy uygulaması, ilerleyen süreçte savaş halinde ticaret gemilerinin savaşın etkilerinden korunması amacını gütmeye başlamıştır.³²⁵ Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda konvoylar vasıtası ile ticaret gemilerinin Alman'ların U-Bot saldırılarından korunması temel hedef haline gelmiştir.³²⁶

Denizde silahlı çatışma hukuku uyarınca tarafsız devletler, kendi bayrakları altında seyreden ticaret gemilerinin taşıdıkları yükün harp kaçağı olup olmadığını kontrol etme ve harp kaçağı olmasını engelleme yükümlülüğü altında değildir.³²⁷ Ancak söz konusu tarafsız devlet, bayrak devleti olduğu ticaret gemilerine refakat etmesi amacıyla kendi savaş gemisini görevlendirmesi halinde mevzubahis yükümlülüğü üstlenmektedir.³²⁸ Böylece söz konusu gemilerin, herhangi bir refakatçi olmaksızın seyrüsefer icra etmesi

³²⁴ Bahse konu durumlar şunlardır: deniz haydutluğu, köle ticareti, izinsiz yayın yapılması, geminin tabiiyetsiz olması veya yabancı bir bayrak çekmiş olmasına veya bayrağını göstermekten imtina etmesine rağmen gerçekte savaş gemisi ile aynı tabiiyette olması.

³²⁵ E. Cameron Williams, “The Four ‘Iron Laws’ of Naval Protection of Merchant Shipping”, *Naval War College Review* 39, sy 3 (1986): 36-37.

³²⁶ A.g.e., 39.

³²⁷ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 429.; 1907 La Haye XIII Sayılı Sözleşme md. 7.

³²⁸ A.g.e., 430.

durumu ile refakatçi nezaretinde hareket etmesi durumları arasında tarafsız devletin yükümlülükleri değişkenlik göstermektedir.

Kendi bayrağını taşıyan bir savaş gemisi refakatinde hareket eden ticaret gemileri üzerinde savaşanlara verilen arama hak ve yetkisi kullanılamaz.³²⁹ Ancak bu durumda savaşan taraflara ait savaş gemisinin komutanının talep etmesi halinde; konvoy komutanı, refakatindeki gemilerin vasıfları ve yüklerine ilişkin bilgileri yazılı olarak vermek zorundadır.³³⁰ Önemle belirtmek gerekir ki bahse konu arama muafiyetinden faydalanılabilmesi için, konvoydaki ticaret gemileri ile refakatçi tarafsız devlet savaş gemisinin aynı tabiiyete sahip olmaları ya da bayrak devletinin bu yönde bir konvoy oluşturulması için diğer bir tarafsız devlet ile anlaşma yapmış olması gerekmektedir.³³¹ Farklı bir tarafsız devlete ait savaş gemisinin nezaretinde konvoy icra eden ticaret gemileri bu korumadan faydalanamaz.³³²

Konvoy icrasının bir diğer etkisi ise refakatçi geminin statüsünün konvoydaki ticaret gemilerine sirayet etmesidir. Şöyle ki, savaşan taraflardan birine ait savaş gemisinin refakatinde seyir icra eden tarafsız veya düşman ticaret gemileri, refakatçi düşman savaş gemisi gibi meşru askeri hedef haline gelmektedir.³³³ Toluner'e göre, savaşanların arama hakkını engellemek maksadıyla düşman savaş gemisinin refakatine sığınma hali, başlı başına savaşan taraflardan birinin silahlı çatışma hukukundan kaynaklanan hak ve yetkisinin güç kullanarak engellenmesi manasına geleceğinden, bu gemilere saldırılması meşru hale gelmektedir.³³⁴ Tarafsız ticaret gemisi, savaşanlardan birine ait savaş gemisinin refakatindeki konvoyda dâhil olur olmaz, diğer tarafın ziyaret, arama, zapt ve müsadere gibi silahlı çatışma hukukundan kaynaklanan hak ve yetkilerini kullanması imkânsız hale geleceğinden bu durum tarafsızlığın ihlali olarak sayılmakta, tarafsız ticaret gemisinin tarafsızlık haklarından feragat etmesi neticesini doğurmaktadır.³³⁵ Düşman

³²⁹ A.g.e.; 1909 Londra Deklarasyonu md. 61; DZMK md. 33.

³³⁰ 1909 Londra Deklarasyonu md. 61; DZMK md. 33.

³³¹ San Remo El Kitabı md. 120/b.

³³² Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 430.

³³³ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 661.; DZMK md 31; San Remo El Kitabı md. 60/d, 67/e.

³³⁴ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, 430.

³³⁵ Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 556-57.

konvoyunda seyredilmesi hali -tek başına- tarafsız ticaret gemisini, kendisine refakat eden düşman savaş gemisinin hukuki statüsüne indirgemektedir.³³⁶

³³⁶ Robert Tucker, *The Law of War and Neutrality at Sea* (Newport: US Naval War Collage, 1955), 321; Politakis, *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, 559.

2. BÖLÜM

SUALTI HARBİ VE NEVİLERİ

Denizdeki silahlı çatışmaların yer yönünden özel nitelik kazandığı alanlardan biri de deniz seviyesinin altıdır. Her ne kadar deniz çatışmalarının ana aktörü suüstü savaş gemileri olsa da bu gemiler; hava unsurları, sualtı unsurları ve silah sistemleri ile desteklenmektedir. Denizin derinliklerinin gizliliğinden yararlanılarak icra edilen çeşitli harp türevleri bu avantajlarının yanı sıra çeşitli kısıtlamaları da bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim örtü ve gizlenme ile hukuka uygun savaş aldatmacaları yapılabildiği gibi gizlilik faktörü her daim hainlik eleştirisini de beraberinde getirme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle sualtı hareketlerinin hukuka uygunluğunun sağlanabilmesi adına sualtı harbi ve nevilerinin doğru anlaşılması ve hukuki dayanaklarının tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Doktrinde sualtı harbi kavramına ilişkin yeknesak bir tanım bulunmadığı gibi devlet uygulamalarında da pek çok farklı harekât biçiminin sualtı harbi olarak adlandırıldığı görülmektedir. Fransız ve Alman Deniz Kuvvetleri, sualtı harbi tabirini, salt denizaltı harbi ile paralel anlamda kullanmaktadır. ABD Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan “JP 3-32 – Joint Maritime Operations” dokümanında ise sualtı harbi, “*dost kuvvetlerin deniz harekât alanının sualtı kısmında faaliyet göstermesine imkân tanıyan ve karşı kuvvetin sualtı sistemlerini ve silahlarını etkin şekilde kullanmasını engelleyen üstünlüğün sağlanması amacıyla*”³³⁷ icra edilen her türlü harekâtı belirtmek için kullanılmaktadır. Bu tanım itibariyle sualtı harbinin temel görevinin deniz seviyesinin altındaki tehditleri bertaraf etmek ve bu alanda etkin harekât icra edilebilmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Aynı dokümanda sualtı harbinin denizaltı harbi, denizaltı savunma harbi ve deniz mayını harbini kapsadığı ifade edilmektedir.³³⁸

Tezin 1’inci Bölüm’ünde belirtildiği üzere, “denizde silahlı çatışma” tabiri, çatışmaya taraf iki aktörden birinin denizde bulunması halinde ortaya çıkan çatışma durumunu

³³⁷ “Joint Maritime Operations”, U.S. Department of Defence, 08 Haziran 2018, IV-10, https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3_32.pdf.

³³⁸ A.g.e.

tanımlamaktadır. Bu tanımlama metodolojisinin “sualtı harbi” kavramına tatbiki neticesinde; silahlı saldırıyı gerçekleştiren unsurun su altında bulunması, suüstü gemisinden su altına yönelik saldırı gerçekleştirilmesi veya iki sualtı unsurunun birbiri ile angaje olması durumunda bu harp türünün sualtı harbi olarak adlandırılması mümkündür. Burada ortaya konulan sualtı harbi kavramı, farklı devlet uygulamalarının birleştirildiği ve denizde silahlı çatışma hukukunun genel hukuki çerçevesinin yanı sıra kendine has özel hükümleri de havi bir harp türü olarak ifade edilmektedir.

Sualtı harbi temelde üç alt türe ayrılmaktadır: denizaltı harbi, deniz mayını harbi ve deniz tabanı harbi. Denizaltı harbinde, su altındaki savaş aracından sualtı veya suüstü platformlarına karşı harekât icra edilmektedir. Deniz mayını harbinde, suüstü/sualtı veya hava araçları ile su altına yöneltilen patlayıcı silahlar kullanılmaktadır. Deniz tabanı harbinde ise deniz tabanına veya deniz tabanından yöneltilen saldırılar sonucunda askeri yarar elde etmeye çalışılmaktadır. Bu üç harp nevinin ana odak noktalarının deniz seviyesinin altı olması sebebiyle, hep birlikte sualtı harbi kavramını oluşturduğu ve ayrı ayrı sualtı harbinin nevelerini teşkil ettiği sonucuna varılmaktadır.

2.1. DENİZALTI HARBİNİN HUKUKİ İLKELERİ

İnsanoğlunun denizlerin altını keşfetme arzusu ile makineler inşa etmesi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Ancak denizin altında hareket edebilecek bir aracın üretilmesinde merak faktörünün yanı sıra harpte avantaj sağlamak da yatmaktadır. İnsanlığın denizlerin derinliklerine yönelik merakı oldukça eski tarihli ise de denizaltı aracının askeri maksatlı kullanımına yönelik kurallara ilişkin akıl yürütmeleri ve düzenleme çabaları pek de eski tarihlere uzanmamaktadır. Denizaltı harbinin hukuki ilkelerini incelerken öncelikle denizaltı aracının teknik altyapısını ve operasyonel yeteneklerini incelemek kuralların gelişimi ve mevcut noksanlıkların tespitinde fayda sağlayacaktır. Tarihsel süreçte denizaltıların tasarım ve üretim yolculuğu, denizaltıların silahlı çatışma hukuku açısından değerlendirilmesi kapsamındaki temel taşlarını oluşturacaktır. Bu nedenle denizaltı harbinin hukuki ilkelerine değinmeden önce denizaltıcılık tarihine ve bu süreçte ülkelerin denizaltılara bakış açısına değinmek gerekmektedir.

2.1.1. Denizaltıcılık Tarihi

2.1.1.1. İlk Denizaltı Tasarımları ve Prototipleri

İlk denizaltı prototipleri 16'ncı yüzyılın başlarında Leonardo Da Vinci tarafından ortaya konulmuştur. Her ne kadar Leonardo Da Vinci'nin pek çok el yazmasında denizaltı aracına yönelik kısmi çizimler bulunsa da Da Vinci bu çizimleri genellikle gizli tutmuştur. İnsanların kötü doğaları sebebiyle, su altında hareket etmek suretiyle gemileri taban kısımlarından hasara uğratarak, içerisindeki insanlarla birlikte batırmayı deneyebilecekleri düşüncesi ile bu icadını ifşa etmekten çekinmiştir.³³⁹

Da Vinci'nin ardından İngiliz donanma topçusu ve matematikçi William Bourne tarafından 1578 yılında yayımlanan "*Inventions or Devices*" adlı eserde, "*su altında dipte gidebilen ve sonra dilediğinde tekrar yüzeye çıkabilen bir gemi ya da tekne*" ifadeleriyle ilkel tarzda bir denizaltı betimlemesine yer verilmiştir.³⁴⁰ Bourne tarafından ortaya konulan denizaltının yatay hareketi su altında kürek çekmek suretiyle sağlanmakta olup vidalar vasıtasıyla denizaltının hacmi artırılıp azaltılarak denizaltı dikey düzlemde hareket etmektedir. Ayrıca denizaltının üst bölümünden su yüzeyine giden bir boru sayesinde denizaltı içerisindeki personele temiz hava sağlanmaktadır.³⁴¹ Da Vinci ile benzer şekilde Bourne'un bu denizaltı tasarımı da yalnızca teoride kalmış, herhangi bir prototip inşa edilmemiştir.

İnsanoğlunu deniz seviyesinin altına indirerek burada hareket etmesini sağlayan gerçek bir denizaltı modeli, Hollandalı bir mucit olan Cornelis Drebbel tarafından hayata geçirilmiştir. 1620-1626 yılları arasında Bourne'un tasarımına benzer bir denizaltı inşa

³³⁹ Edward MacCurdy, *The Notebooks of Leonardo Da Vinci* (London: Jonathan Cape Thirty Bedford Square, 1938), 1:25.

³⁴⁰ William Bourne, *Inventions or Devices* (London, 1578), 13.

³⁴¹ James P. Delgado, *Silent Killers: Submarines And Underwater Warfare* (Oxford: Osprey Publishing, 2011), 13.

eden Drebbel'in denizaltısı, Londra'daki Thames Nehri'nde suyun yaklaşık 4 metre altında, 10 kilometre kadar seyir yapmayı başarmıştır.³⁴²

Drebbel'in icadından sonra denizaltı anlayışını bir adım ileri götüren isim, aynı zamanda Drebbel'in arkadaşı olan Denis Papin'dir. Papin'in denizaltısı, modern denizaltılara benzer şekilde balast tankları, pompalar gibi yenilikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca denizaltıda bulunan personelin düşman gemilere temas ederek onlara zarar verebileceği açıklıklar denizaltının harekât ortamında kullanılabilmesine imkân sağlamaktadır.³⁴³

2.1.1.2. Harekât Ortamında Denizaltılar

Denizaltıların sualtı harekâtları kapsamına dâhil edilmesi Amerikan Bağımsızlık Savaşı dönemine rastlamaktadır. Bu tarihten önce inşa edilen denizaltılar yalnızca deneysel fonksiyonu haiz icatlardan ibaret iken Amerikan Bağımsızlık Savaşı döneminde David Bushnell tarafından tasarlanan *Turtle* adlı denizaltı, bir savaş aracı olarak sualtı harekâtında kullanılan ilk denizaltı olma özelliğine sahiptir.³⁴⁴ Bağımsızlık Savaşı'nın başlamasının ardından İngilizlerce Atlas Okyanusu kıyılarında uygulanan ablukayı kırabilmeyi amaçlayan Bushnell, fark edilmeden İngiliz gemilerinin altına hareket edecek ve ardından gemileri batırabilecek olan *Turtle*'ı inşa etmiştir. Ancak *Turtle* İngiliz savaş gemilerinin batırılmasına yönelik birkaç girişimde bulunmuşsa da gemilere herhangi bir zarar verememiştir.³⁴⁵ *Turtle* denizaltısının başarısız girişimlerine rağmen denizaltıların sualtı askerî harekâtlarında kullanılması düşüncesi ağırlık kazanmış; yaklaşık bir buçuk asır sonrasında tüm dünya, denizaltıların savaşlardaki baskın caydırıcı rolüne ve tahrip gücüne şahitlik etmiştir.

³⁴² Robert Hutchinson, *Submarines: War Beneath the Waves From 1776 To The Present Day* (London: Harper Collins Publishers, 2001), 8; Mercan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleştirme Stratejisi Bağlamında İlk Türk Denizaltıları: 'Abdülhamid' ve 'Abdülmecid'", 3-2.

³⁴³ Delgado, *Silent Killers: Submarines And Underwater Warfare*, 13-14.

³⁴⁴ Mercan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleştirme Stratejisi Bağlamında İlk Türk Denizaltıları: 'Abdülhamid' ve 'Abdülmecid'", 3-3.

³⁴⁵ Antony Preston, *Submarines: The History and Evolution of Underwater Fighting Vessels* (London: Octopus Books&Phoebus Publishing, 1975), 9-10.

Denizaltıcılık tarihinde yer alan bir diğer önemli denizaltı tasarımı, aynı zamanda ilk buharlı savaş gemisinin de mucidi olan Robert Fulton tarafından yapılmıştır. Fulton'un 1801 yılında inşa ettiği *Nautilus* adlı denizaltı, inşasında göz önünde bulundurulan hidrodinamik ilkeler sayesinde günümüz denizaltılarına benzer bir yapıda inşa edilmiş ve bu sayede kendinden önceki tasarımlara göre oldukça yüksek süratlere çıkmayı başarmıştır.³⁴⁶ Fulton'un denizaltısı, denizaltı tasarımını bir adım ileri götürse de gerekli rağbeti görmemiş ve herhangi bir harekât kapsamında kullanılmamıştır.

19'uncu yüzyılın başlarından itibaren çeşitli devletlerce sualtı harekâtlarına yönelik denizaltı tasarımları ortaya konulmuştur. Danimarka'nın deniz ablukasına karşı Alman Wilhelm Bauer tarafından inşa edilen *Le Plongeur Marin*, Amerikan İç Savaşı sırasında Fransız mühendis Brutus De Villeroi tarafından inşa edilen *Alligator*, Konfederasyon ordusuna mensup bir yüzbaşı olan Francis D. Lee'nin Atlantik kıyılarındaki ablukayı bertaraf etmek için tasarladığı *David* ve Horace L. Hunley tarafından inşa edilen *CSS H.L.Hunley* bunlardan birkaçıdır. Söz konusu denizaltılardan sonuncusunu diğerlerinden ayıran özellik, denizaltı vasıtasıyla düşman suüstü unsurunun batırıldığı başarılı bir sualtı harekâtı icra eden ilk denizaltı olmasıdır.³⁴⁷

Yukarıda yer verilen denizaltıların büyük çoğunluğunun inşasının temel motivasyonu, savaşan taraflardan birinin diğer ülke kıyılarındaki ablukasını ortadan kaldırma gayesidir. Bu döneme kadar inşa edilen denizaltıların seyir sialarının dar olması bu hususu etkileyen en önemli etkidir. Genellikle bedensel güç veya basit elektrik motorları ile hareket ettirilebilen ve araç içerisine kısıtlı imkânlarla hava transferi yapılabilen bu denizaltılar salt kıyı çevresindeki görevlerin icrasından öteye gidememiştir. Bu durum ilerleyen süreçte denizaltılara ilişkin ilk hukuki tartışmalarda devletlerin konuya yaklaşımında ayırt edici olacaktır.

³⁴⁶ Mercan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleştirme Stratejisi Bağlamında İlk Türk Denizaltıları: 'Abdülhamid' ve 'Abdülmecid'", 3-5.

³⁴⁷ A.g.e., 3-9.

2.1.1.3. Sualtı Harekâtına Uygun Motor ve Yakıt Arayışları

İlkel dönem denizaltılar beden gücü ile hareket ederken, havadan bağımsız güç üretebilmesi sebebiyle elektrik motorlarının icadı ile denizaltıların elektrik tahrikiyle hareketi sağlanmaya başlamıştır. Ancak bu durumda denizaltının su altında ihtiyaç duyduğu enerji, bataryalarda depolanmış elektrikten ibaret olduğundan, batarya kapasiteleri ile kısıtlı şekilde harekât icra edebilmişlerdir. Bu durumun bertaraf edilmesi amacıyla, Fransız Denizcilik Bakanı M. Lockroy tarafından 1896'da başlatılan uluslararası denizaltı yarışmasında Maxime Laubeuf'un *Narval* denizaltısı ortaya çıkmıştır. *Narval* ilk çift tahrikli denizaltı olma özelliğine sahiptir, yani su üstündeyken ve su altındayken ayrı güç kaynakları ile hareket etmektedir. Su üstünde yağ yakıtı kullanan buhar motorları vasıtasıyla elde edilen enerji sayesinde denizaltının hareketi sağlanırken, denizaltının su altına dalması ile elektrik motorlarına geçilerek bu hareketin devamlılığı sağlanmaktadır.³⁴⁸

Buhar motorlarının çalıştırılması ve durdurulmasının zaman alması ve denizaltı içerisinde üretilen ısıнын fazla oluşu sebebiyle Holland Boat Company tarafından 1900 yılında *Holland No.8* denizaltısı inşa edilmiştir. Bu denizaltının seleflerinden temel farklılığı, benzinli bir motor ile elektrik motorunun kombini olacak şekilde çift tahrikli sisteme haiz olmasıdır. Söz konusu benzinli motorun güç ağırlık dengesi ve hızlı durdurulup başlatılabilmesi, bu denizaltının dalış hızı bakımından diğer denizaltılardan üstün olmasını sağlamıştır.³⁴⁹ Ancak benzinli motorun dezavantajları ise benzin yakıtının küçük bir kıvılcımla dahi alev alması ve suüstü seyirlerde arkasında kolayca görülüp takip edilebilecek şekilde yoğun bir egzoz dumanı bırakmasıdır. Bu nedenle günümüz modern dizel-elektrik tahrikli hibrit motorların ilk versiyonları; 1904 yılında *Aigette* ile Fransız Donanması, 1912 yılında ise meşhur *U-19* ile Alman Donanması envanterine dâhil olmuştur.³⁵⁰

³⁴⁸ Delgado, *Silent Killers: Submarines And Underwater Warfare*, 117; Preston, *Submarines: The History and Evolution of Underwater Fighting Vessels*, 21-22.

³⁴⁹ Preston, *Submarines: The History and Evolution of Underwater Fighting Vessels*, 23-24.

³⁵⁰ A.g.e., 25.

2.1.2. Denizaltı Harbinin Hukuki Çerçevesinin Gelişimi

Denizaltıların üretime başlanmasından itibaren silahlı çatışma hukuku açısından kullanımının yasal olup olmadığı ve hangi statüde kabul edileceği tartışılmalıdır. Yeni ortaya çıkan ve sualtı harekâtında kullanımı belirsiz olan bu aracın, silahlı çatışma hukuku kapsamına girip girmediği ya da bu hukuk dalının hangi kısmında değerlendirilebileceği, ulusal veya uluslararası toplantıların pek çoğundaki tartışmaların merkezini oluşturmaktadır. Örneğin Robert Fulton, *Nautilus* denizaltısının ilk tasarımlarını, o dönem İngiltere ile sorunlar yaşanan Fransa'nın Denizcilik Bakanı'na 1797 yılında arz etmiş ancak savaş kurallarının, denizaltıdan gizlice harekât icra edecek bir denizaltı silahını kapsamadığı ve savaşlarda denizaltı kullanımının savaş kurallarını aşan bir yıkıcılığa sebep olacağı gerekçeleriyle aradığı desteği elde edememiştir.³⁵¹

2.1.2.1. İlk Düzenleme Çalışmaları

Denizaltıların silahlı çatışma hukuku kapsamında tartışmaya açıldığı ilk uluslararası meca, 1899 Lahey Barış Konferansı'dır. Rus Hükümeti tarafından 1898 yılında diğer devletlerin barış konferansına davetine yönelik önerilen program metninde “*Denizaltı veya dalış torpedo botlarının veya aynı nitelikteki diğer imha motorlarının deniz savaşlarında kullanılmasının yasaklanması*”³⁵² maddesi yer almaktadır. Bu madde ile o döneme kadar hukuki statüsü belirsiz olan denizaltı ve benzeri araçların kullanımının yasaklanması önerilmiştir. Rus hükümetinin bu teklifinin insani gerekçeler veya silahsızlanma çabalarından ziyade ekonomik gayelerle ileri sürüldüğü; buradaki esas maksadın, geliştirilme süreçleri devam eden bu yeni aracın yasaklanması ile donanma inşa maliyetlerinin azaltılmasından ibaret olduğu ifade edilmektedir.³⁵³

Konferansa katılan devletlerce denizaltılara ilişkin yaklaşımlar birbirinden farklılık arz etmektedir. Hollanda, denizaltıların zayıf ülkelerce kullanılan bir silah olmasını; Fransa ve ABD ise bu araçların son derece savunma amaçlı kullanılmasını ileri sürerek ülkeleri

³⁵¹ Mercan, “Osmanlı Bahriyesinde Modernleştirme Stratejisi Bağlamında İlk Türk Denizaltıları: ‘Abdülhamid’ ve ‘Abdülmeccid’”, 3-4-3-5.

³⁵² James Brown Scott, ed., *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conferences of 1899 and 1907*, Index Volume (New York: Oxford University Press, 1921), 1.

³⁵³ Parks, “Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation”, 342.

tarafından kullanılmasının yasaklanamayacağını belirtmiştir.³⁵⁴ Türk delegasyonu ise denizaltıların ülkesini savunan tarafça kullanılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁵⁵ Netice itibariyle beş devlet (Belçika, Yunanistan, İran, Siam ve Bulgaristan) doğrudan, diğer beş devlet ise (Almanya, İtalya, Birleşik Krallık, Japonya ve Romanya) yalnızca tüm katılımcıların oy birliği ile kabul etmesi halinde denizaltıların yasaklanması önerisini kabul etmiş; on devlet ise (ABD, Avusturya-Macaristan, Danimarka, İspanya, Fransa, Portekiz, İsveç, Norveç, Hollanda ve Türkiye³⁵⁶) denizaltıların yasaklanmasına karşı çıkmıştır.³⁵⁷ Böylelikle zayıf donanmalara sahip devletler, kendilerinden üstün donanmalara karşı etkili ve uygun maliyetli denizaltıların kullanımı desteklemiş,³⁵⁸ bu nedenle konferans kapsamında denizaltıların yasaklanmasına yönelik herhangi bir düzenleme oluşturulmamıştır.

1899 Lahey Konferansı kapsamında denizaltılara yönelik tartışmalara ilişkin önemli olan husus, denizaltılara bakış açısı, bir diğer ifade ile meselenin hangi açıdan ele alındığı ile ilgilidir. Her ne kadar söz konusu konferans bir barış konferansı olarak toplansa ve nihayetinde insancıl hukuka ilişkin günümüzde dahi uygulama alanı bulan temel metinler ortaya konulsa da denizaltılara yönelik tartışmalar insani argümanlardan ziyade salt silah kontrolü meselesi olmaktan öteye geçememiştir.³⁵⁹ Devletlerce konu yalnızca denizaltıların kullanımının yasaklanıp yasaklanmaması çerçevesinde ele alınmıştır. Bu noktada dikkat çeken nokta ise Türk delegasyonunun konuya ilişkin beyanıdır. Delegasyon “denizaltı torpidolarını kullanma hakkının savunma tarafına ait olmasını” talep etmiştir.³⁶⁰ Diğer devletler ya denizaltıların yasaklanması (her koşulda veyahut oy birliği olması halinde) ya da yasaklanmaması yönünde beyanda bulunurken, Türk heyet

³⁵⁴ James Brown Scott, ed., *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conference of 1899* (New York: Oxford University Press, 1920), 367.

³⁵⁵ A.g.e., 368.

³⁵⁶ Gerek 1899 gerekse de dönemin diğer uluslararası konferans tutanakları ve antlaşma metinlerine bakıldığında, o dönemde mevcudiyetini sürdüren Osmanlı Devleti'nin isminin zikredilmediği, devlet ismi olarak genellikle “*Turkey*” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Kanımızca bu yaklaşım ile Osmanlı Devleti üzerinde mevcut tüm etnik grupların farklı bölgesel alanı temsil ettiği, Türk’lerin yalnızca “*Turkey*” olarak anılan Türkiye’yi temsilen bulunduğu ve diğer etnik grupların da kendi toprakları üzerinde hak sahibi olarak (*Armenia, Arabia, Kurdia, Bulgaria* vb. isimlerle) çeşitli uluslararası düzenlemelerde temsil edilebileceği ya da antlaşma akdedebilecekleri ima edildiği, Osmanlı Devleti’nin parçalanması ve etnik unsurlara bağımsızlık verilmesinin 19’uncu yüzyıldan beri planlanageldiği değerlendirilmektedir.

³⁵⁷ Scott, *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conference of 1899*, 367-68.

³⁵⁸ Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 143.

³⁵⁹ Parks, “Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation”, 343.

³⁶⁰ Bkz. Dipnot 353.

denizaltıların savaşlarda kullanım biçimine ilişkin bir teklif öne sürmüştür. Bu kapsamda denizaltıların savunan tarafça kullanılmasının silahlı çatışma hukukuna uygun olması, aksi halde silahlı çatışma hukukuna aykırı kabul edilmesini istemiştir. Bu nedenle konferansta denizaltıların yalnızca silah kontrolü meselesi olarak ele alındığı tezi ülkemiz açısından geçerli değildir. Türk heyeti tarafından denizaltıların silahlı çatışmalarda kullanım tarzına yönelik teklifte bulunulmuştur.

1899 tarihli konferansı müteakiben silahlı çatışma hukukunu düzenlemeye yönelik olarak, 1907 yılında Lahey Barış Konferansları neticesinde pek çok uluslararası antlaşma akdedilmiştir. Söz konusu antlaşmalar arasında denizde silahlı çatışma kurallarını düzenleyen pek çok sözleşme mevcut ise de denizaltılarla ilgili herhangi bir konu gündeme dahi gelmemiştir.

Denizaltı harekâtının hukuki çerçevesini tespitiye yönelik hüküm barındırmayan ancak denizde silahlı çatışma hukuku kapsamında müsadere usullerine yönelik teamül hukuku kurallarını kodifiye etme gayesi taşıyan 1909 Londra Deklarasyonu, dönemin teamül hukuku kurallarının tespiti açısından halen önemli bir kaynak teşkil etmektedir.³⁶¹ Söz konusu deklarasyon her ne kadar yürürlüğe girmemiş olsa da Birinci Dünya Savaşı'na katılan pek çok devlet³⁶² tarafından imzalanmış olması hasebiyle, devletlerin bu yöndeki görüşlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından, 1910 yılında deniz harbine yönelik kurallar ve teamüllere yönelik başlatılan çalışma neticesinde, 1913 yılında ortaya konulan “Savaşan Taraflar Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Deniz Harbi Kuralları” el kitabında (1913 Oxford Deniz Harbi El Kitabı olarak da anılmaktadır) denizaltı harbinin icra usullerine yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

³⁶¹ Roach, “The Law of Naval Warfare at the Turn of Two Centuries”, 65.

³⁶² İmzacı devletlerin listesi için bkz. Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1113.

2.1.2.2. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası

Birinci Dünya Savaşı öncesinde devletler denizaltılara yönelik olarak iki uç noktada konumlanmaktadır: denizaltıları önemsemeyip etkisiz olduğunu düşünenler ve denizaltıların gerçek potansiyelini görerek etkisini artırmak için araştırma-geliştirme faaliyetleri yürütenler. Bu kapsamda Almanlar U-bot'lara yönelik geliştirme faaliyetlerine devam ederken; İngilizlerce denizaltı silahı küçük görülmüş, denizaltı savunma harbine yönelik yeterli hazırlık icra edilmemiştir. Alman Donanması denizaltıların savaşlardaki etkinliğini bilmelerine rağmen söz konusu araçları kullanamamaktan şikâyetçiyken,³⁶³ diğer ülkelerde denizaltıların yalnızca savunma aracı olduğu ve kıyıya yakın sınırlı alanlarda harekât yapabileceği düşüncesi hâkimdir. Almanların Birinci Dünya Savaşı öncesinde denizaltı üretimine ağırlık vermesinin temel sebebi, İngiliz Donanması'nın Alman Donanması karşısındaki bariz üstünlüğüdür. Almanlar suüstü gücündeki zayıflığını denizaltı unsurları ile kapatmak amacıyla denizaltı harbini Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman deniz harekâtının önemli bir konumuna yerleştirmiş ve başarılı da olmuştur.

2.1.2.2.1. Birinci Dünya Savaşında Denizaltı Harbi ve Hukuki Veçheleri

Birinci Dünya Savaşı'nın başlarından itibaren çoğunlukla Almanya ve İngiltere tarafından "harp sahası", "askeri alan" veyahut "yasaklama bölgesi" adı altında pek çok deniz yasaklama bölgesi ihdas edilmesi yoluna gidilmiştir. İlk olarak İngiltere tarafından ilan edilen bu yasaklama bölgesine karşılık olarak Almanya, denizaltı ablukası adı altında bir yasaklama bölgesi ilan etmiş ve savaş alanı olarak belirttiği bu alandaki tüm düşman gemilerinin batırılacağını, ayrıca -İngiltere'nin ticaret gemilerine tarafsız bayrak çekme talimatı nedeniyle- tarafsız ticaret gemilerinin de zarar görmelerinin mümkün olabileceğini duyurmuştur.³⁶⁴ Bu durum, İngiltere Denizcilik Bakanı Winston Churchill'in 26 Mart 1913 tarihli meclis konuşmasında ticaret gemilerinin silahlandırılması çağrısı³⁶⁵ akabinde İngiliz ticaret gemilerinin silahlanması sonucu

³⁶³ John Terraine, *The U-Boat Wars 1916-1945* (New York: Henry Holt and Company, 1989), 4.

³⁶⁴ Bkz. Dipnot 146.

³⁶⁵ Winston Churchill'in parlamento konuşma metninin tamamı için bkz. *The First Lord of the Admiralty Winston Churchill's 26 March 1913 Dated Statement at House of Commons*.

içinden çıkılmaz hale dönüşmüş ve Almanya, ilan ettiği savaş bölgesi dâhilinde tahditsiz denizaltı harbi uygulamaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında denizaltı harbinin icrasına yönelik herhangi bir uluslararası düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle Büyük Savaş kapsamındaki deniz muharebeleri ve diğer deniz harekâtları; deniz harbine yönelik teamül hukuku kuralları, 1856 tarihli Deniz Hukukuna Riayet Bildirisi (1856 tarihli Paris Bildirisi olarak da anılmaktadır) ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ile idame ettirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu kurallar çerçevesinde savaş gemileri ve ticaret gemilerinin deniz harbi esnasında birtakım hak ve yükümlülükleri söz konusudur.

Dönemin silahlı çatışma hukuku kuralları uyarınca savaş gemileri, ticaret gemileri ve söz konusu gemilerin yükünü belirlemek amacıyla ziyaret ve arama hakkına sahiptir. Ziyaret ve aramanın akabinde geminin ya da malların el koymaya tabi olduğunun anlaşılması halinde savaş gemisi; ticaret gemisini yedekleyerek, ticaret gemisine yeteri kadar askeri mürettebat görevlendirerek veya mürettebat görevlendirmeksizin yalnızca geminin kendisini takibini sağlayarak müsadere maksadıyla uygun limana götürmekle yükümlüdür.³⁶⁶ Ancak harekât ortamının gereklilikleri gibi birtakım zorunlu hallerde el konulan gemi ve malların imhası da mümkündür. Ancak gemi imha edilmeden önce gemideki bütün şahısların emniyete alınması ve el koymanın geçerliliğine karar verilmesi amacıyla gemi evraklarının muharip gemiye aktarılması gerekmektedir.³⁶⁷

Alman U-Bot'ları tarafından ilk kez 20 Ekim 1914'te Norveç açıklarındaki *Glitra* adlı ticaret gemisine yönelik olarak kurallara uygun olarak ziyaret ve arama icra edilmiştir.³⁶⁸ Ancak o tarihlerdeki denizaltıların sahip olduğu periskop teknolojisi ile ziyaret ve arama icra edilecek gemiye yaklaşmaksızın tespit ve teşhis yapılması neredeyse imkânsızdır. Ayrıca denizaltı periskop umkuna veya tamamen satha çıkmakla, sahip olduğu en önemli özelliğini yani gizliliğini kaybetmektedir. Bununla birlikte denizaltılar, boyutları ve mürettebat sayıları itibarıyla ticaret gemilerini elkoyma ve müsadere için yedeklerine

³⁶⁶ 1913 Oxford Deniz Harbi El Kitabı md. 100

³⁶⁷ 1913 Oxford Deniz Harbi El Kitabı md. 104; Söz konusu kural "Cruiser Rules" ya da "Prize Rules" olarak da anılmaktadır.

³⁶⁸ Preston, *Submarines: The History and Evolution of Underwater Fighting Vessels*, 32.

alma veya gemiye mürettebat çıkarma imkânına da sahip değildir. Tüm bu olumsuzlukların yanına bir de silahlandırılmış ticaret gemilerinin gizli ateş gücü eklendiğinde Almanlar için tahditsiz denizaltı harbi, mecburiyet halini almıştır.

Almanya tarafından icra edilen tahditsiz denizaltı harbi esnasında bir Alman U-20'si, İngiliz yolcu gemisi *Lusitania*'yı batırmak suretiyle aralarında 94 çocuk ve 128 Amerikalının da bulunduğu 1.200 kişinin ölümüne yol açmıştır.³⁶⁹ Tarafsız durumda olan ABD ticaret gemileri ve vatandaşlarının tahditsiz denizaltı harbinden gördüğü zararlar, ABD'nin itilaf devletleri yanında savaşa girmesinde büyük rol oynamıştır. Almanya ise ziyaret ve aramaya ilişkin kurallar harfiyen uygulansa dahi fiziki imkânsızlıklar sebebiyle denizaltıların ticaret gemilerindeki yolcu ve mürettebatı almasının mümkün olmadığını, bu nedenle denizaltı aracının istese de denizde silahlı çatışma hukuku kurallarına uygun hareket edemeyeceğini savunmaktadır.

2.1.2.2.2. Büyük Savaş'tan Alınan Dersler

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın denizaltı harbi ile neredeyse İngiltere'ye diz çöktürmesi, savaş sonrasında denizaltı harbinin yasaklanma çabalarının temel sebebi haline gelmiştir. Nitekim savaş sonrasında İttifak Devletleri ile imzalanan barış antlaşmaları söz konusu devletlerin denizaltı edinmesini veya inşasını yasaklayan şu ortak maddeyi bünyesinde barındırmaktadır:³⁷⁰

“.....'in herhangi bir denizaltının inşası veya edinilmesi, ticari amaçlarla bile olsa, yasaklanacaktır.”³⁷¹

Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, uluslararası doktrinde bazı eserlerde söz konusu antlaşmalar neticesinde Türkiye'nin denizaltı inşası veya edinmesinin yasaklandığı ifade edilmektedir.³⁷² Ancak Sevr Antlaşması, her ne kadar 10 Ağustos 1920 tarihinde İtilaf

³⁶⁹ Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 146.

³⁷⁰ Mallison, Jr., “Claims Concerning Lawful Combatants”, 35.

³⁷¹ Bkz. Versay Antlaşması md. 191, Saint-Germain Antlaşması md. 140, Trianon Antlaşması md. 124, Neuilly Antlaşması md. 86, Sevr Antlaşması md. 186.

³⁷² Mallison, Jr., “Claims Concerning Lawful Combatants”, 35. Dönemin uluslararası antlaşmaları veya uluslararası konferanslarına bakıldığında Osmanlı Devleti yerine “Turkey” ifadesi yazıldığı görülmektedir.

Devletleri ve Osmanlı arasında imzalanmış ise de onay koşulu sağlanmadığından ötürü yürürlüğe girmemiştir.³⁷³ Bu nedenle söz konusu antlaşmanın Osmanlı Devleti ve halefi konumundaki Türkiye Cumhuriyeti açısından denizaltı inşasını veya herhangi bir şekilde edinilmesini yasakladığını söylemek mümkün değildir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında denizaltı harbinin hukuki çerçevesini belirlemeye yönelik ilk girişim 1921-1922 yıllarında düzenlenen Washington Denizcilik Konferansı'dır. Konferans'ta İngiltere'nin ana önerilerinden biri denizaltıların yasaklanmasıdır. Denizaltıların yasaklanması ile birlikte İngiltere'nin suüstü savaş gemilerine ve en önemlisi de ticaret filolarına yönelik tehdit ortadan kalkmış olacak ve bununla birlikte savaş döneminde devlet maliyesinin en önemli kalemi olan gemi inşaa maliyetleri de azalacaktır.³⁷⁴ Ancak konferans neticesinde yalnızca suüstü savaş gemileri ve uçak gemilerine yönelik tonaj, boyut ve silah çapı sınırlamaları öngörölmüş olup denizaltıların yasaklanmasına yönelik bir hüküm yer almamıştır.³⁷⁵

Washington Denizcilik Konferansı esnasında ABD heyeti tarafından denizaltıların ticaret gemilerine yönelik eylemlerini düzenleyen birtakım kurallar ileri sürölmüş, hatta bu kurallara uymayan denizaltı personelinin korsanlık suçlaması ile evrensel yargı yetkisine tabi olması teklif edilmiştir. Bahse konu teklife ilişkin tartışmalar neticesinde, madde metninden korsanlığa yönelik hüküm çıkartılarak 1922 Denizaltı Antlaşması (Denizaltıların ve Zararlı Gazların Kullanımına İlişkin Antlaşma olarak da anılmaktadır³⁷⁶) kabul edilmiştir. Antlaşma kapsamında ticaret gemilerine yönelik hareket tarzlarını düzenleyen ve doğrudan denizaltıların tabi olacağı silahlı çatışma hukuku kuralları hükme bağlanmış, bu hükümleri ihlal eden kişilerin ise savaş yasalarını ihlal etmiş sayılarak herhangi bir devletin sivil ve askeri yargı makamları önünde yargılanacağı

Bu nedenle söz konusu eserlerde yer alan "Turkey" ifadesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin mi yoksa Osmanlı Devleti'nin mi kastedildiği anlaşılammaktadır. Ayrıca bkz. Dipnot 354.

³⁷³ Seha L. Meray ve Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977), IX.

³⁷⁴ Parks, "Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation", 348.

³⁷⁵ Özyürek, "İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Silahsızlanma Yolunda Önemli Bir Adım: Washington Deniz Konferansı 1921-1922", 398-99.

³⁷⁶ Antlaşma metni için bkz. ICRC International Humanitarian Law Databases - IHL Treaties "Treaty Relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare. Washington, 6 February 1922.", erişim 20 Şubat 2025, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/washington-treaty-1922>.

ifade edilmiştir.³⁷⁷ Ancak söz konusu antlaşma Fransa tarafından onaylanmaması nedeniyle yürürlüğe girmemiştir.³⁷⁸

1927 yılında Cenevre’de bir diğer denizcilik konferansı toplanmıştır. Konferans çerçevesinde esas olarak Washington Konferansı ile belirlenen suüstü gemilerine yönelik sınırlamalar tartışılmakla birlikte denizaltıların kullanımının sınırlandırılması hususu da gündeme gelmiştir. Bu kapsamda kabul edilmeyen 1922 Denizaltı Antlaşması’nın değiştirilerek denizaltı harbinin uluslararası bir düzenlemeye bağlanması düşüncesi Fransa’nın itirazları nedeniyle yeniden rafa kaldırılmıştır.³⁷⁹

Cenevre Konferansı ile çözülemeyen konuların tekrar görüşülmesi amacıyla 1930’da İngiltere’nin daveti ve Fransa, Japonya, İtalya ve ABD’nin katılımı ile Londra Denizcilik Konferansı toplanmıştır. Bu konferansı öncekilerden ayıran husus; nihayet denizaltıların silahlı çatışmalarda uyacakları kuralları belirleyen bir uluslararası düzenleme ortaya koymuş olmasıdır. Konferans çerçevesinde kabul edilen 1930 Londra Denizcilik Antlaşması’nın 22’nci maddesi şu şekildedir:

“Aşağıdakiler, Uluslararası Hukukun yerleşik kuralları olarak kabul edilir:

1. Ticaret gemileriyle ilgili eylemlerinde denizaltılar, yüzey gemilerininin tabi olduğu Uluslararası Hukuk kurallarına uymak zorundadır.

2. Özellikle, haklı bir şekilde durması emredildiğinde sürekli olarak durmayı reddetme veya denetleme ve aramaya aktif direnme halleri dışında, bir savaş gemisi—ister yüzey gemisi ister denizaltı olsun—öncelikle yolcuları, mürettebatı ve gemi evraklarını güvenli bir yere yerleştirmeden bir ticaret gemisini batıramaz veya seyrüsefer yapamaz hale getiremez. Bu bağlamda, mevcut deniz ve hava koşullarında kara yakınlığı veya mürettebatı ve yolcuları alabilecek durumda başka bir geminin varlığı sağlanmadıkça, filikalar güvenli bir yer olarak kabul edilmez.”³⁸⁰

³⁷⁷ Parks, “Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation”, 349-50.

³⁷⁸ A.g.e., 351.

³⁷⁹ A.g.e., 352.

³⁸⁰ Maddenin orijinal metni için bkz. Schindler ve Toman, *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*, 1143.

1930 Londra Denizcilik Antlaşması ile denizaltıların suüstü unsurlarından farksız olduğu ve icra edeceği eylemlerde söz konusu gemiler ile aynı usulde hareket etmesi gerektiği açıkça hükme bağlanmıştır. Ayrıca bu döneme kadar uluslararası teamül hukuku olduğu kabul edilen savaş gemilerinin ticaret gemilerine karşı harekât tarzı, mezkûr hüküm kapsamında uluslararası anlaşmalar hukukunun bir parçası haline gelmiştir.

1930 Antlaşması'nın 23'üncü maddesi uyarınca, antlaşmanın süresi 31 Aralık 1936 tarihinde sonlanacağından; İngiltere'nin daveti ile 1934-1936 yılları arasında icra edilen İkinci Londra Denizcilik Konferansı hitamında taraflar, 1930 Antlaşması'nın 22'nci maddesini aynı şekilde içeren bir protokol imzalamıştır. Ticaret gemilerine karşı denizaltı gemilerinin hareketlerine dair 1936 Protokolüne Türkiye 1937 yılında taraf olmuştur.³⁸¹

Denizaltı gemilerine yönelik bir diğer uluslararası düzenleme 1936 Protokolünden bir yıl sonra, İspanya İç Savaşı esnasında Akdeniz'de seyreden tarafsız ticaret gemilerine yönelik tahditsiz denizaltı harbi uygulamalarını bertaraf etmek için ortaya konulan Nyon Antlaşması'dır.³⁸² Antlaşma çoğunlukla Akdeniz ve Karadeniz'e kıyıdaş devletler arasında akdedilmiştir.³⁸³ Akdeniz'deki ticari seyrüseferin güvenliği için, 1930 Londra Antlaşması ve 1936 tarihli Protokole atıfta bulunulan Antlaşma, ayrıca Akdeniz'deki denizaltı seyrini düzenleyen birtakım hükümleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Görüldüğü üzere Birinci Dünya Savaşı sonrasında devletler denizaltıların savaş sahnesinde kullanımı hususunu neredeyse her toplantıda tartışmaya açmış ve bu konuyu uluslararası antlaşmalarla düzenleme gayreti içerisinde bulunmuştur. Ancak her ne kadar denizaltı gemilerinin ticaret gemilerine karşı tabi olacağı kurallar, suüstü gemileri ile eş tutulmuş ise de, denizaltı gemisinin su altında sessiz hareket etme ve sürpriz saldırılar gerçekleştirme yeteneği sayesinde takip eden savaşlarda tahditsiz denizaltı harbi icra edilmesinin önüne geçilememiştir.

³⁸¹ Bkz. Dipnot 100.

³⁸² Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 151-52.

³⁸³ Antlaşmaya İngiltere, Bulgaristan, Mısır, Fransa, Yunanistan, Romanya, Türkiye, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya taraf olmuştur.

2.1.2.3. İkinci Dünya Savaşı ve Nürnberg Yargılamalarında Denizaltı Harbi

Birinci Dünya Savaşı'nda denizaltı harbi yalnızca Almanlar tarafından etkin şekilde icra edilmiştir. Diğer devletlerin denizaltıları geliştirmedeki isteksizliği veya denizaltılara gereken önemi vermemesi nedeniyle, Almanya az sayıda denizaltı vasıtasıyla dönemin en büyük suüstü donanmasına sahip İngiltere'ye neredeyse boyun eğdirecek seviyeye gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı başlangıcında büyük güçlerin tamamı belirli bir seviyede denizaltı harbi icra edebilecek yeteneğe kavuşmuştur. İki savaş arası dönemde gerçekleşen çok sayıda denizcilik konferansı ile denizaltıların savaşlarda kullanım usulleri düzenlenmiş gibi görünse de savaş, kâğıt üzerinde yer alan hükümlerin tam aksi yönde denizaltı harbi uygulamaları icra edilmiştir.

2.1.2.3.1. İkinci Dünya Savaşı'nda Denizaltı Harbi Uygulamaları

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Hitler, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki denizaltılara yönelik hukuki gelişmeler kapsamında U-Bot'lara; askeri nakliye gemileri, konvoy halinde hareket eden gemiler ve harekâta doğrudan katılan veya istihbarat toplama da dâhil olmak üzere düşman kuvvetlerine yardım eden gemiler hariç olmak üzere, ziyaret ve arama kurallarına riayet etmeleri direktifini vermiştir.³⁸⁴ Ancak söz konusu kurallara bağlılık, denizaltıların savaş arenasındaki etkinliğini önemli ölçüde azalttığı için Alman Denizaltı Filosu Komutanı Amiral Karl Dönitz, Hitler'in direktifinin gevşetilmesini talep etmiştir. Söz konusu talebin altında yatan nedenlerden biri savaşın ortalarında meydana gelen *Laconia* olayıdır. 1942 yılında Batı Afrika açıklarında yaklaşık 1800 İtalyan savaş esiri ile 500 İngiliz ve Polonyalı askeri ile sivilin bulunduğu *Laconia*, Alman U-156 tarafından batırılmış, ancak hayatta kalanların kurtarılması için U-Bot komutanı tarafından diğer U-Bot'lara çağrı yapılmıştır.³⁸⁵ Yardıma gelen diğer U-Bot'larla birlikte kazazedeleri taşıyan can salları kıyıya çekilirken – üstelik Müttefik uçaklarına uyarı olması maksadıyla kırmızı haç bayrağı da denizaltılara toka edilmiş iken – Amerikan B-24 bombardıman uçaklarının saldırısı neticesinde pek çok kazazede hayatını

³⁸⁴ Parks, "Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation", 358; Hitler'in 2 No'lu Direktifi için bkz. Paul R. Sweet vd., ed., *Documents on German Foreign Policy 1918-1945*, Series D, Vol. VII (Washington: United States Government Printing Office, 1956), 548.

³⁸⁵ H. G. Bennett, "The 1942 *Laconia* Order, The Murder of Shipwrecked Survivors and the Allied Pursuit of Justice 1945-46", *Plymouth University SOLON Law, Crime and History* 1, sy 1 (2011): 17.

kaybetmiş, U-Bot'lardan biri de ciddi zarar görmüştür.³⁸⁶ *Laconia* hadisesi sonrası Dönitz, U-Bot komutanlarına batırılan geminin hayatta kalanlarının yalnızca ifadelerinin gemi için öneme haiz olmaları halinde kurtarılması, diğer durumlarda kurtarma harekâtı icrasına son verilmesi direktifini vermiştir.³⁸⁷ Devam eden süreçte denizaltı harekâtlarına yönelik esneklik talepleri daha da artarak devam etmiş ve nihayetinde savaşın başlamasından yaklaşık bir yıl sonra Almanlar yeniden tahditsiz denizaltı harbi uygulamalarına başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı boyunca İtalyanların denizaltı harbi, Alman uygulamalarına paralel ilerlemiştir. Savaşa katılmalarının ardından İtalyan denizaltı gücü Almanya'nın Atlantik'teki operasyonel komutası altında harekât icra etmiş ve Alman angajman kurallarına tabi olmuşlardır.³⁸⁸

İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki denizaltı harekâtları bir önceki savaşa nazaran pek de ileri gidememiştir. Savaşın başlarında denizaltılara ilişkin uluslararası hukuk kurallarına uymaya çabalayan İngiltere, hâlihazırda rakiplerine karşı zayıf durumdaki denizaltılarının daha da baskılanması sebebiyle önce belirli bölgelerde³⁸⁹ müteakiben 35° 46' kuzey paralelinin güneyinde görülen her türlü geminin batırılması direktifini vermiştir. İngiltere'nin denizaltılara yönelik uluslararası hukuk kurallarını terk etmesi Alman U-Bot'ların hareket tarzına cevaben değil, tamamen operasyonel gerekçelere dayanmaktadır.³⁹⁰

Japonya savaşa dâhil olması ile birlikte derhal 1936 Protokolünden çekilmiştir. Ancak buna rağmen denizaltı harekâtlarında ticaret gemilerinden ziyade genellikle askeri gemileri hedef almaya çalışmıştır. Japonya'nın 1936 Protokolünden çekilmesine karşın

³⁸⁶ A.g.e.

³⁸⁷ Dönitz'in söz konusu emri "Laconia Emri" olarak da adlandırılmaktadır.

³⁸⁸ Terraine, *The U-Boat Wars 1916-1945*, 278.

³⁸⁹ Winston Churchill'in Skagerrak bölgesinde gündüz tespit edilen Alman gemileri ile gece tespit edilen tüm gemilerin batıtılmasına yönelik açıklaması için bkz. *The First Lord of the Admiralty Winston Churchill's 8 May 1940 Dated Statement at House of Commons*. Erişim 18 Haziran 2025. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1940/may/08/conduct-of-the-war#column_1351.

³⁹⁰ Parks, "Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation", 360.

harekâtlarda savaş gemilerini önceliklendirilmesi, bu durumun hukukilikten ziyade operasyonel bir karar olduğunu göstermektedir.³⁹¹

ABD'nin savaş esnasındaki denizaltı harekâtı, Japonya'nın Pearl Harbour saldırısı ile yön değiştirmiş gibi görünmektedir. Saldırının hemen ardından ABD makamlarınca hava ve denizaltı unsurlarına, Japonya'ya karşı tahditsiz hava ve denizaltı harekâtı icra etme emri verilmiştir.³⁹² Ancak her ne kadar ABD'nin tahditsiz denizaltı harekâtı uygulaması, Japonya'nın Pearl Harbour saldırısına karşı misilleme gibi görünse de esasen bu durum saldırıdan çok daha önce düşünülmüş bir planın parçasıdır. Amiral Chester. A. Nimitz'in Nürnberg'deki ifadesinde belirttiği üzere ABD uçaklarına ve denizaltılarına verilen tahditsiz harekât emri, "*Japonya'nın o tarihte ABD üslerine ve silahlı/silahsız gemilere ve vatandaşlara, savaş ilanı veya uyarı yapmadan gerçekleştirdiği saldırılarla meşrulaştırılmıştır.*"³⁹³ 1941 yılının başlarında yani Pearl Harbour saldırısından yaklaşık 10 ay önce ABD Deniz Harp Okulu, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Japon ticaret gemilerine saldırabilmek amacıyla "stratejik alanlar" adı altında yasaklama bölgesi ilan etme yetkisi talep etmiştir. Bahse konu stratejik alanlarda ABD'nin tahditsiz hava ve denizaltı harekâtı uygulama yetkisi de planlanmıştır. Müteakiben Deniz Harp Okulu'nun bu talebi, Deniz Kuvvetleri Harekât Başkanı tarafından onaylanarak Pearl Harbour saldırısından iki hafta önce ABD Asya Filosu Komutanı'na bir talimat olarak gönderilmiştir.³⁹⁴ Görüldüğü üzere ABD'nin tahditsiz denizaltı ve hava harekâtları Japonya'ya karşı bir misilleme olarak icra edilmemiş, bu saldırılardan çok daha uzun süre önce Japon ticaret gemilerine saldırabilmenin bir yolu olarak stratejik alanlar ilan etme fikri ile ortaya çıkmıştır. Keza bu yöndeki talimat da saldırıdan önce ABD Asya Filosu'na gönderilmiştir.

³⁹¹ A.g.e., 360-61.

³⁹² Clay Blair, *Silent Victory: The U.S. Submarine War Against Japan* (Philadelphia: J. B. Lippincott Company, 1975), 106; Sally V. Mallison ve W. Thomas Mallison, "The Naval Practices of Belligerents in World War II: Legal Criteria and Developments", *International Law Studies* 65 (1993): 91.

³⁹³ "Interrogation of Fleet Admiral Chester W. NIMITZ", Defence Document No. 2484, 11 Mayıs 1946, 4, <https://www.legal-tools.org/doc/8eb58a/pdf/>.

³⁹⁴ Parks, "Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation", 363.

2.1.2.3.2. Nürnberg Yargılamalarında Denizaltı Harbi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kazananların yenilen tarafları yargılamak maksadı ile oluşturduğu uluslararası askeri mahkemelerden biri Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi'dir. Söz konusu mahkemenin hukukiliği konusu başlı başına ayrı bir çalışma konusu olduğundan işbu çalışma kapsamında bu mahkemenin hukuki değerlendirmesine yer verilmemiş, yalnızca mahkeme kapsamında denizaltı harbine yönelik olarak Amiral Karl Dönitz hakkında icra edilen yargılama faaliyetine değinilmekle yetinilmiştir.

Denizaltı harbine yönelik olarak Nürnberg'deki yargılamalarda, savaşın başlarında Alman Denizaltı Filosu Komutanı olan ve müteakiben Donanma Komutanlığı'na yükseltelen Amiral Karl Dönitz'in yargılanması önem arz etmektedir. Dönitz, 8 Ağustos 1945 tarihinde imzalanan Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Şartı'nın 6'ncı maddesinde 3 fıkra halinde düzenlenen "Barışa karşı suçlar", "Savaş suçları" ve "İnsanlığa karşı suçlar" başlıklı suçların üçünden de suçlanmıştır. Dönitz'e yöneltilen temel suçlama ise Almanya'nın da taraf olduğu 1930 Londra Denizcilik Antlaşması'nın 22'nci maddesini içeren 1936 tarihli Protokolü ihlal ederek tahditsiz denizaltı harbi uygulamasıdır.

Mahkeme, İngiliz Donanması'nın 1938'de ticaret gemilerinin silahlandırılmasına yönelik Ticaret Donanması Talimnamesi'ni de gerekçe göstererek, Dönitz'i İngiliz silahlı ticaret gemilerine karşı yürütmüş olduğu denizaltı harekâtı açısından suçsuz bulmuştur.³⁹⁵ Bahse konu şekilde silahlandırılan ticaret gemilerinin; düşman refakatinde konvoy halinde seyretmesi, silahlı kuvvetlere istihbarî bilgi sağlama fonksiyonları ve denizaltıları gördüklerinde mahmuzlamalarına yönelik talimat almaları sebebiyle düşman gemileri açısından zararsız olacaklarının söylenemeyeceği, bu nedenle 1936 Protokolünde

³⁹⁵ *Trial of The Major War Criminals Before The International Military Tribunal: Nuremberg 14 November 1945 - 1 October 1946, Volume I, 312.*

belirtilen hükümlere aykırı şekilde batırılmalarının hukuka aykırı olmayacağı sonucuna varılmıştır.³⁹⁶

Çeşitli adlarla deniz yasaklama bölgelerinin ilanı ve bu alana giren tarafsız gemilerin imhası açısından yapılan değerlendirmede ise; 1930 Denizcilik Antlaşması ve 1936 Protokolünde bu alanlarda tahditsiz denizaltı harbi icra edilebilmesine yönelik herhangi bir istisna konulmadığı ifade edilerek, Dönitz'in deniz yasaklama bölgelerine giren tarafsız gemilerin batırılması direktifini bahse konu uluslararası düzenlemelere aykırı bulmuştur.³⁹⁷ Ayrıca Mahkeme değerlendirme yaparken, İngiltere'nin tahditsiz denizaltı harbi uygulanmasına yönelik emri³⁹⁸ ile ABD'nin Japonya'ya karşı tahditsiz hava ve denizaltı harbi uygulanması emri³⁹⁹ çerçevesinde diğer devletlerin de tahditsiz denizaltı harbi uyguladığını göz önünde bulundurarak Dönitz'i suçsuz bulmuştur.

Mahkemenin deniz yasaklama bölgelerine istinaden vermiş olduğu kararda çelişki yaratan durum, harekât bölgesi/harp sahası/güvenlik bölgesi gibi alanlarda aynı konvoy içerisinde seyriyüzefer icra eden silahlı ticaret gemileri ile tarafsız ticaret gemilerine uygulanan tahditsiz denizaltı harbini farklı değerlendirmesidir.⁴⁰⁰ Aynı konvoydaki silahlı ticaret gemisinin batırılması hukuka uygun kabul edilirken, tarafsız ticaret gemisinin batırılması hukuka aykırı olarak nitelendirilmiştir. Hâlbuki silahlı ticaret gemisinin beraberinde hareket eden tarafsız ticaret gemisinin muharip unsurlara karşı zararsızlığı da tartışmalı hale gelmektedir.

Mahkeme'nin Dönitz aleyhine ileri sürdüğü bir diğer husus ise Laconia Emri'dir. İtalyan savaş esirleri ile İngiliz askerlerini ve sivilleri taşıyan Laconia'nın batırılmasının ardından U-Bot komutanlarının kurtarma girişimlerinin, ABD bombardıman uçaklarının saldırılarıyla faciaya dönüşmesi neticesinde; U-Bot komutanlarının sağ kalan kazazedelere yönelik kurtarma operasyonu icra etmemesine yönelik Laconia Emri,

³⁹⁶ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 113.

³⁹⁷ *Trial of The Major War Criminals Before The International Military Tribunal: Nuremberg 14 November 1945 - 1 October 1946*, Volume I, 312-13.

³⁹⁸ Bkz. Dipnot 387.

³⁹⁹ Bkz. Dipnot 390.

⁴⁰⁰ Mallison ve Mallison, "The Naval Practices of Belligerents in World War II: Legal Criteria and Developments", 92.

uluslararası hukukta kabul edilen kurtarma yükümlülüğüne aykırılık teşkil etmektedir. Dönitz Mahkemedeki savunmasında, denizaltıların güvenliğinin kurtarma operasyonundan öncelikli olduğu ve müttefik uçakları sebebiyle kurtarmanın imkânsız hale geldiğini ifade etmiştir.⁴⁰¹ Ancak mahkeme, kurtarmanın mümkün olmaması halinde denizaltının ticaret gemisini batıramayacağını, bu nedenle geminin geçip gitmesine izin vermesi gerektiğini ifade ederek Laconia Emri'nin 1936 Protokolünü ihlal ettiğini ifade etmiştir.⁴⁰²

Netice itibariyle Dönitz'in verdiği emirlere çok benzer emirler İngiliz ve ABD'li pek çok komuta kademesi üyesi tarafından verilmiş ve benzer hareket tarzları icra edilmiş ise de bu kimseler hakkında herhangi bir soruşturma yapılmamış, Mahkeme tahditsiz denizaltı harbine ilişkin yalnızca Dönitz'i yargılayarak suçlu bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yargılamaları Dönitz'in yargılama süreci üzerinden eleştiren ve bu yöndeki pek çok kişinin görüşlerinin toplandığı *Doenitz at Nuremberg: A Re-Appraisal* adlı eserde yer verilen Korgeneral Fahri Belen'in de ifade ettiği gibi “*Ne yazık ki, insanlık, ‘Galip her zaman haklıdır’ sloganının ötesine geçmemiş gibi görünmektedir.*”⁴⁰³

2.1.3. Silahlı Çatışma Hukuku Çerçevesinde Denizaltı Harbi

Denizaltı harbinin hukuki çerçevesini idrak etmek ve dahi bu kurallar kapsamındaki hata ve eksiklikleri tespit edebilmek için denizaltı gemilerinin imkân/kabiliyetleri ile hareket tarzını anlamak gerekmektedir. Denizaltılar temel özelliği olan su altında gizlenme kabiliyetleri sayesinde kendilerinden çok daha güçlü suüstü unsurlarına karşı etkili sürpriz saldırılar yapabilmelerinin yanı sıra bu sessizlik ve gizlilik özelliklerini bilgi toplama maksadıyla da kullanabilmektedir.

Denizaltıların esas fiziki hedefleri düşmanın suüstü savaş gemileri, denizaltıları ve meşru hedef haline gelen ticaret gemilerinden oluşmaktadır. Faaliyet sahasına giren bu türde bir

⁴⁰¹ *Trial of The Major War Criminals Before The International Military Tribunal: Nuremberg 14 November 1945 - 1 October 1946*, Volume I, 313.

⁴⁰² A.g.e.

⁴⁰³ H. K. Thompson, Jr. ve Henry Strutz, ed., *Doenitz at Nuremberg: A Re-Appraisal* (California: Institute For Historical Review, 1983), 17.

unsurun takibi ve imhası denizaltıların temel görevidir. Bu görevi icra ederken denizaltılar torpidolar ile füze sistemlerini silah olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte gelişen teknoloji ile denizaltılardan mayın dökülmesi mümkün hale gelmekle birlikte denizaltıların özel basınç odaları sayesinde denizaltından Sualtı Taarruz/Sualtı Savunma (SAT/SAS) birlikleri tevcih edilmek suretiyle özel sualtı operasyonları da icra edilebilmektedir. Bu özellikleri ve üç boyutlu hareket imkânı sayesinde denizaltılar, harekât ortamında fiilen yarattığı tahribin yanı sıra düşman unsurlarda yarattığı psikolojik etkiyle, gerçekleştirebileceği yıkımın yanı sıra muhasım unsurlar açısından fazla miktarda önleyici tedbire sebebiyet vermesi açısından dünya çapında en güçlü donanmaya sahip devletlerce özel bir konuma yerleştirilmektedir.

2.1.3.1. Denizaltıların Silahlı Çatışmalarda Kullanılmasının Meşruiyeti

İcat edildiği zamanlardan günümüze savaşlarda kullanımı pek çok kez sorgulanan denizaltıların gündeme alındığı uluslararası konferansların neredeyse hepsinde denizaltıların yasaklanması hususu gündeme getirilmiştir. 1899 Lahey Konferansı'nda denizaltıların yasaklanmasına yönelik Rus Delegasyonu'nun taleplerine⁴⁰⁴ karşılık, devletlerin çoğu denizaltıların silahlı çatışmalarda kullanımının yasaklanmaması veya yasaklanacak ise bu kararın oy birliği ile alınması yönünde görüş beyan etmiştir. 1907 Lahey Konferansı neticesinde kaleme alınan sözleşmelerde de denizaltıların yasaklanmasına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmaması nedeniyle, uluslararası antlaşmalar hukuku bağlamında denizaltıların meşru bir savaş aracı olarak kabul edildiğini söylemek mümkün hale gelmiştir. Ancak özellikle İngiltere gibi suüstü filoları güçlü devletlerin bu üstünlüklerini devam ettirme gayeleri ile ileri sürdüğü yasaklama talepleri başarılı olmasa da denizaltıların silahlı çatışma hukuku kapsamında meşru bir savaş aracı olmadığı yönündeki eleştiriler daima öne sürülmüştür.⁴⁰⁵ Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nın ilk dönemlerinde İngiltere, ele geçirilen Alman denizaltı mürettebatına

⁴⁰⁴ Bkz. Dipnot 350.

⁴⁰⁵ Von Heinegg, "Submarine Operations and International Law", 148; Boothby, *Weapons and the Law of Armed Conflict*, 291.

savaş esiri statüsü vermeyerek denizaltıları meşru savaş araçları olarak kabul etmediğini dolaylı olarak ifade etmiştir.⁴⁰⁶

Denizaltıların silahlı çatışma hukuku kapsamında meşruluğuna ilişkin ele alınması gereken bir diğer husus, bu savaş araçlarının çatışmalarda kullanımının hainlik teşkil edip etmediğidir. Silahlı çatışma hukukunda, taraflarca kabul edilen ve uygulanan kurallara ilişkin güvenin suiistimal edilmesi suretiyle mevcut kurallara sadakatsizlik olarak tanımlanan hainlik, yasaklanan çatışma yöntemlerinden biridir.⁴⁰⁷ 1907 tarihli Lahey IV Sayılı Sözleşme'ye Ek Kara Savaşının Kanunları ve Örf ve Adetlerine İlişkin Yönetmelik'in 23'üncü maddesinin (b) ve (f) fıkraları ile 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Sayılı Protokol'ün "Hainliğin Yasaklanması" başlıklı 37'nci maddesi, hâlihazırda silahlı çatışmalarda hainlik teşkil eden fiilleri örnekleyen ve yasaklayan en önemli uluslararası düzenlemelerdir. Ek I Sayılı Protokol'ün 37'nci maddesi uyarınca "*[d]üşmanın güvenini, daha sonra bu güvene ihanet etmeyi planlayarak kazanmayı amaçlayan ve silahlı çatışmalarda uygulanan uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde düşmanın kendisini bu kurallarca korunduğuna ya da bu kurallara uymak zorunda olduğuna inanmasını sağlayan hareketler*"⁴⁰⁸ hainlik olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu düzenlemeler uyarınca düşman üniformasının veya tarafsız devlet bayraklarının, beyaz bayrağın, silahlı çatışmalarda yasaklanan hedeflere ilişkin ayırt edici işaretlerin usulsüz kullanılması hainlik olarak ifade edilmektedir. Ayrıca savaşanların, savaş dışı kalan hasta ve yaralılar gibi davranması veya savaşan olmayan rolü yapmasının da hainlik teşkil edeceği belirtilmiştir.

Bir eylemin hainlik olarak kabul edilebilmesi için; (i) düşmanın güveninin kötüye kullanılması, (ii) bazı hallerde korunan kişi, bayrak ve işaretlerin bu kötüye kullanma eylemine alet edilmesi, ve (iii) bu güvenin daha sonra ihanet etmeyi planlayarak kazanılması söz konusudur. Denizaltılar da suyun altından ve sessiz şekilde hareket ederek sürpriz saldırılar gerçekleştirme imkân-kabiliyetine haiz olduğundan, denizaltı kullanımının hainlik teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Ancak denizaltıların bu üstün

⁴⁰⁶ Von Heinegg, "Submarine Operations and International Law", 149.

⁴⁰⁷ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 634.

⁴⁰⁸ Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 205.

gizlenme yeteneklerinin silahlı çatışmalarda kullanılması, denizaltıların statüsü hakkında düşmanı yanıltarak düşmanın güvenini kötüye kullanmaktan ziyade, denizaltıların savaş bölgesindeki varlığını saklamayı amaçlamaktadır.⁴⁰⁹ Bu nedenle çatışmalarda denizaltıların kullanımının hainlik değil savaş aldatmacası şeklinde ele almak daha isabetlidir.

Denizaltıların hukuka uygun savaş aracı olduğuna ilişkin bir diğer dolaylı değerlendirme Nürnberg yargılamaları esnasında yapılmıştır. Nürnberg yargılamalarında Amiral Dönitz'e yöneltilen suçlamalar temel olarak icra ettiği denizaltı harbinin 1936 Protokolüne aykırılık teşkil ettiğine yöneliktir. Mahkeme burada denizaltıları başlı başına hukuka aykırı bir savaş aracı olarak görmemiş, yalnızca meşru savaş aracının silahlı çatışma hukuku kurallarına aykırı olarak kullanılması hususunda Dönitz'i suçlu bulmuştur. Bu bağlamda mahkeme denizaltıların meşruiyetini doğrudan olmasa da dolaylı olarak kabul etmiştir.⁴¹⁰

Denizaltıları hukuka uygun bir savaş aracı olduğu 1936 Protokolünde de ifade edilmektedir. Söz konusu düzenlemede devletlerce denizaltıların silahlı çatışmalarda kullanımı kabul edilmiş ancak suüstü gemilerinin tabi olacağı kurallar bağlamında hareket etmeleri zorunlu kılınmıştır.⁴¹¹ BMDHS'nin 29'uncu maddesi ile San Remo El Kitabı'nın 13/g maddesinde yer alan savaş gemisi tanımında belirtilen şartları sağlamak koşulu ile denizaltılar, meşru deniz muharıpleri olarak silahlı çatışmanın taraflarına tanınan her türlü savaşan yetkisini kullanma hakkında sahiptir.⁴¹²

2.1.3.2. Denizaltıların Meşru Hedef Tayini

Denizaltı harbine ilişkin ele alınması gereken diğer bir husus denizaltıların hukuka uygun olarak kullanılmasıdır. Meşru deniz muharıplerinden biri olan denizaltılar, 1936 Protokolü uyarınca suüstü gemilerinin sahip olduğu tüm savaşan hak ve yetkilerine

⁴⁰⁹ Boothby, *Weapons and the Law of Armed Conflict*, 290.

⁴¹⁰ Jon L. Jacobson, "The Law of Submarine Warfare Today", içinde *The Law of Naval Operations* (Newport: US Naval War Collage, 1991), 220.

⁴¹¹ Von Heinegg, "Submarine Operations and International Law", 149; Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 450.

⁴¹² Von Heinegg, "Submarine Operations and International Law", 149.

sahiptir. Ancak fiziki özellikleri uyarınca su altından hareket eden ve bu hareketin icrası ile birlikte hedef tespitinden saldırıya kadar tüm fiillerini kadar dış dünya ile bağlantılarının pek çoğunu sensörler vasıtasıyla icra eden denizaltıların, savaşan hak ve yetkilerini kullanırken özellikle dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler söz konusudur.

Silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerinden olan ayırım yapma ilkesi, denizaltı harbi için de geçerliliğini korumaktadır. Denizaltılara yönelen eleştirilerin altında, her iki dünya savaşında da icra edilen tahditsiz denizaltı harbi uygulamaları yatmaktadır. Savaşan olup olmaması gözetilmeksizin görev sahasına giren her türlü geminin batırılması, bir diğer ifade ile hedef tayininde ayırım yapma ilkesinin gözetilmemesi bu durumun esas sebebidir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I Sayılı Protokol'ün 52/2'nci maddesinde düzenlenen askeri hedef tanımı ve saldırıların yalnızca askeri hedeflerle sınırlandırılarak icra edilmesi zorunluluğu, denizdeki silahlı çatışmalarda ve özelinde denizaltı harbinde de uygulama alanı bulmaktadır. Benzer şekilde San Remo El Kitabı'nın 46'ncı maddesinde de saldırıların planlanması veya gerçekleştirilmesi aşamalarında saldırı bölgesi dâhilinde askeri hedef tanımına girmeyen kişi ve nesnelere bulunmamasını belirleme zorunluluğu ve saldırıların askeri hedeflerle sınırlı olması için mümkün olan tüm tedbirlerin alınması yükümlülüğü taraflara yüklenmektedir. San Remo El Kitabı'nın 65 ve 66'ncı maddeleri uyarınca askeri hedefler yalnızca düşman savaş gemileri, yardımcı gemileri ve askeri uçakları ile sınırlı tutulduğundan, denizaltıların yalnızca bu gemi ve uçaklara meşru saldırılar icra etme hakkına sahip olduğu açıktır.⁴¹³

Ticaret gemilerinin denizaltılar tarafından hedef alınması geçmişte en çok tartışma konusu haline gelen husustur. Denizaltılar iki dünya savaşında da "ticaret akıncıları" adı altında düşman ticari yeteneklerini zayıflatmak amacıyla faaliyetler icra etmiştir. Düşman veya tarafsız ticaret gemilerinin belirli şartlar altında meşru askeri hedeflere dönüşmesi ve herhangi bir uyarı yapılmaksızın batırılmaları mümkündür. Düşman ticaret gemileri açısından San Remo El Kitabı'nda yer alan; düşman adına hareket etme, düşmana istihbarat sağlama veya istihbarat sistemine entegrasyon, düşmanın savaş yeteneklerini artıracak veya diğer tarafın yeteneklerini zayıflatacak eylemlerde bulunma, düşman savaş

⁴¹³ A.g.e., 153-54.

gemileri refakatindeki konvooya dâhil olma, düşmana yardım etme veya bir tarafın silahlı çatışma hukukundan kaynaklanan savaşın hak ve yetkilerini kullanmasına karşı çıkma halleri bu durumlardan birkaçıdır.⁴¹⁴ Keza tarafsız ticaret gemilerinin meşru hedefler haline geldiği durumlar da düşman ticaret gemilerine ilişkin sayılan hallere benzerlik arz etmektedir.⁴¹⁵ Bu haller mevcut ise denizaltılar tarafından – suüstü gemileri ile aynı hükümlere tabi olduğundan – ticaret gemilerine, düşman veya tarafsız tabiiyetinde olup olmaması fark etmeksizin, uyarı yapılmadan saldırılabilir.⁴¹⁶ 1936 Protokolünde belirtilen kurtarma yükümlülüğü, yalnızca ganimet olarak zapt ve müsadere yetkisi kapsamındaki gemilerin batırılmasında geçerli olup yukarıda belirtilen şartları taşımasından dolayı meşru askeri hedef haline gelen ticaret gemileri açısından denizaltıların kurtarma yükümlülüğü bulunmamaktadır.⁴¹⁷

Geçmiş dönem denizaltı teknolojileri, hedef tayininde yalnızca periskop vasıtasıyla alınan sınırlı görüş yetenekleri ve ilkel sonar kabiliyetleri ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu durum ise özellikle denizli havalarda görsel teması ve doğru hedef tayinini oldukça zorlaştırmaktadır. Ancak günümüzde gelişen sonar ve radar teknolojileri ile birlikte suüstü veya hava unsurları ile entegre şekilde hedef tayin edilebilmesi, denizaltıların hedeflerini oldukça kesin şekilde belirlemelerine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle günümüzde denizaltıların ayırt etme ilkesine uyumluluğu hususunda suüstü gemilerine oranla dezavantajlı herhangi bir eksik yönü bulunmamaktadır.

2.1.3.3. Kurtarma Yükümlülüğü

Denizaltılar için silahlı çatışma hukuku bakımından bir diğer zorluk yaratan durum kazazedeleri kurtarma yükümlülüğüdür. Silahlı çatışma hukukuna ilişkin uluslararası sözleşmelerde doğrudan denizaltıların kurtarma yükümlülüğüne ilişkin hüküm, yalnızca 1936 Protokolünde bulunmaktadır. Bununla birlikte 1949 tarihli Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin II

⁴¹⁴ San Remo El Kitabı md. 60.

⁴¹⁵ San Remo El Kitabı md. 67.

⁴¹⁶ Von Heinegg, “Submarine Operations and International Law”, 158; Boothby, *Weapons and the Law of Armed Conflict*, 292.

⁴¹⁷ Bkz. Dipnot 212.

Sayılı Cenevre Sözleşmesi'nde düzenlenen kurtarma yükümlülüğünün denizaltılar açısından da bağlayıcı olacağını söylemek mümkündür. Denizdeki silahlı çatışmalar esnasında; hasta, yaralı ve kazazedelerin durumlarının iyileştirilmesi ve zararların azaltılması maksadıyla yürürlüğe konulan II Sayılı Sözleşme'nin 18'inci maddesi:

“Madde — 18. Her muharebeden sonra, ihtilâfa dâhil taraflar deniz kazazedelerinin, yaralıların ve hastaların aranılıp toplatılmaları, yağmaya ve kötü muamelelere karşı korunmaları, onlara lüzumlu tedavinin temini, ölümlerin araştırılması ve soyulmalarının önlenilmesi için mümkün olan bütün tedbirleri gecikmeden alacaklardır.

Ahval buna imkân verdiği her zaman, ihtilâfa dâhil taraflar muhasaraya veya çember içine alınmış bulunan bir bölgedeki yaralılarla hastaların deniz yolundan tahliyeleri ve sıhhiye memurlarıyla dinî memurların ve sıhhi levazımın mezkûr bölgeye imrarı için mahallî anlaşmalar akdedeceklerdir.”⁴¹⁸

hükmünü amirdir. Her ne kadar söz konusu madde kapsamında denizaltı harbine yönelik özel bir düzenleme bulunmasa da madde metninden sualtı veya suüstü unsuru olması fark etmeksizin her türlü deniz harp aracının, saldırı sonrasında batırdığı düşman savaş gemisi veya düşman/tarafsız ticaret gemisinin kazazedelerini, hasta ve yaralılarını arama ve kurtarma görevi ile sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır.⁴¹⁹

Söz konusu madde metninin girişinde, kurtarma yükümlülüğünün “her muharebeden sonra” mevcut olduğu belirtilmektedir. Ancak bu ifadeden kastedilen, her bir geminin batırılışını müteakip kazazedelerin kurtarılması anlamına gelmemektedir. Keza muharebe karşılıklı iki gemi arasında olmayabilir ve civarda muharip gemileri tehdit eden diğer gemiler de bulunabilir. Bununla birlikte deniz şartları da anında kurtarma icra edilmesini mümkün kılmayabilir. Ayrıca hücum botlar veya denizaltılar gibi görece küçük savaş gemileri göz önüne alındığında, kurtarma görevi icra etmeye yetecek seviyede can Salı benzeri ekipman ya da barınma alanına sahip olmadıklarından her koşulda batırılan

⁴¹⁸ Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, 31-32.

⁴¹⁹ Von Heinegg, “Submarine Operations and International Law”, 160.

geminin personelini kurtarmaları beklenemeyecektir.⁴²⁰ Bu nedenle denizaltılar açısından kurtarma yükümlülüğünün, yakındaki bir diğer suüstü gemisine, hastane gemisine ya da tarafsız devletlere ait gemilere durumun bildirilmesi yoluyla ifa edilebileceği söylenebilir.⁴²¹ Eğer ki bu yönde bir iletişimin kurulması denizaltının yerinin tespit edilmesine ve böylece geminin saldırılara açık hale gelmesine veya harekât kapsamındaki mevcut görevini yerine getirememesine sebebiyet verecek ise, diğer unsurlarla bu yönde bir iletişim kurma zorunluluğunun da bulunmadığı yönünde görüş de mevcuttur.⁴²² Ancak sağ kurtulanları açık denizde ölüme terk ederek silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerinden insaniyet ilkesine aykırı bir duruma sebebiyet verilmemesi açısından denizaltı, kendisini tehlikeye atmayacak şekilde, kurtarma yapılması için diğer suüstü veya hava unsurları ya da karadaki bir istasyona bildirimde bulunmaya yönelik mümkün olan tüm gayreti göstermelidir. Bu noktada askeri gereklilik ve insaniyet ilkeleri arasındaki hassas dengenin gözetilmesi önem arz etmektedir.

2.2. DENİZ MAYINI HARBİNİN HUKUKİ İLKELERİ

Denizdeki silahlı çatışmalarda; deniz kontrolü, güç projeksiyonu ve ekonomik savaş olmak üzere üç temel harekât türü esas alınmaktadır.⁴²³ Söz konusu harekât türlerinin icrasında ise pek çok farklı harp araç ve gereçleri kullanılmaktadır. Gerek deniz kontrolü maksatlı deniz alanlarının yasaklanması gerekse de ekonomik savaş bağlamında ticari güzergâhların düzenlenmesi ya da deniz ablukasına destek sağlanması amacıyla kullanılan savaş araçlarından biri de deniz mayınlarıdır. Deniz alanlarının kontrolü veya düşman muharip unsurların harekât yeteneğinden sakıt bırakılması amacıyla icra edilen deniz mayını harbi, denizdeki silahlı çatışmalarda kullanılan en eski yöntemlerden biridir.

Deniz mayını harbi, tehdit süresinin uzunluğu ve döküldükten sonra hedefle buluşana kadar zahmetsiz şekilde harekât bölgesinde kalabilmesi, tehdidin gizliliği ile düşmanın

⁴²⁰ Jean Pictet, ed., *Commentary on II Geneva Convention* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960), 131; Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 451; Jacobson, “The Law of Submarine Warfare Today”, 223.

⁴²¹ Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 451; Von Heinegg, “Submarine Operations and International Law”, 160; Pictet, *Commentary on II Geneva Convention*, 131.

⁴²² Von Heinegg, “Submarine Operations and International Law”, 160-61.

⁴²³Bkz. Dipnot 74.

beklenmedik zamanda sürpriz bir saldırı ile karşı karşıya kalması gibi faktörler sayesinde yüzyıllardır en etkili denizde silahlı çatışma yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Öte yandan günümüzde suüstü mayın harbi gemilerinin yanı sıra denizaltılar ve hava araçları vasıtasıyla istenilen bölgeye deniz mayını dökülebilmesi, deniz mayını harbini hava ve sualtı unsurları ile müşterek hale getirmektedir.

2.2.1. Deniz Mayını Harbinin Tarihçesi

Deniz mayınlarına ilişkin en eski yazılı kaynak, 14'üncü yüzyılda *Submarine Dragon King* adı verilen patlayıcı yüklü tahta plakaların tütsü çubuklarından fitillerle su üzerindeki akıntıya bırakılarak düşman askeri hedeflerinin imha edildiğini yazmaktadır.⁴²⁴ Çin'in söz konusu dönemde uyguladığı bir diğer yöntem ise bölünebilir iki parçalı gemilerin kullanılmasıdır. Geminin baş kısmındaki patlayıcılarla köprü ve benzeri hedefe varıldığında bu kısım gemiden ayrılmış, fünyenin tutuşturulması ve geminin arka bölümünde yer alan personelin hedeften daha hızlı şekilde ayrılması şeklinde zaman ayarlı deniz patlayıcıları kullanılmıştır.⁴²⁵ 1558 yılında Tang Xun tarafından kaleme alınan *Weapons Compilation* adlı kitapta da Çin kıyılarında faaliyet gösteren korsanlara karşı tedafüi deniz mayını harbine ilişkin detaylı açıklamalar yer almaktadır.⁴²⁶ Bu bağlamda günümüz deniz mayınlarına benzer şekilde deniz mayınları ilk kez Çin'de kullanılmış ve kıyıların savunmasında deniz mayınlarının etkinliği ilk kez Çin'li kaynaklarda ortaya konulmuştur.

Batılı kaynaklarda ise deniz mayını harbinin ilk örneği olarak, İspanyol Donanması'nın Antwerp limanında uyguladığı ablukaya karşı, 1585 yılında Federico Gianibelli tarafından tasarlanan zamanlayıcı eklentili patlayıcılara atıfta bulunmaktadır.⁴²⁷ Bir diğer görüş ise Amerikan Bağımsızlık Savaşı esnasında İngilizlere karşı kullanılan David Bushnell'in *Turtle* adlı denizaltı aracının deniz mayını harbinin öncüsü olduğunu ileri

⁴²⁴ Stephen Turnbull, *Fighting Ships of the Far East: China and Southeast Asia 202 BC-AD 1419* (Oxford: Osprey Publishing, 2002), 35.

⁴²⁵ A.g.e.

⁴²⁶ Andrew S. Erickson vd., *Chinese Mine Warfare: A PLA Navy 'Assassin's Mace' Capability*, China Maritime Studies 3 (Newport: US Naval War Collage, 2009), 6.

⁴²⁷ John S. Chilstrom, "Mines Away!: The Significance of U.S. Army Air Forces Minelaying in World War II" (Yüksek Lisans Tezi, Air University Press, 1992), 3-4, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA425762.pdf>; Howard S. Levie, "Mine Warfare and International Law", *Naval War College Review* 24, sy 8 (1972): 27.

sürmektedir.⁴²⁸ Ancak Bushnell'in öncülüğünü yaptığı husus, deniz seviyesinin altına patlayıcılar yerleştirerek barutun suyun altında infilak edebildiğini ortaya koymasıdır.⁴²⁹ Kendisinden önce mayın benzeri zaman ayarlı/gecikmeli patlayıcılar su yüzeyinin üstünde kullanılmışken; Bushnell, *Turtle* denizaltısı ile düşman gemilerinin karinalarına monte ettiği patlayıcıları su altında aktive etmiştir.

19'uncu yüzyıla gelindiğinde deniz mayınları liman ve kıyı savunmalarında en çok kullanılan savaş aracı haline gelmiştir. İngiltere, deniz mayınlarının uzaktan ateşlenebilmesi için elektrik sistemini kullanarak su altındaki ilk patlama testlerini 1839 yılında icra etmiştir. 1848-1850 arasında Schleswig-Holstein Savaşı'nda Kiel'de elektrik gücüyle ateşlenen şarap fiçileri kullanılarak savunma icra edilirken, 1853-1856 yılları arasında Osmanlı ile Rusya arasındaki Kırım Harbi'nde Karadeniz'deki pek çok limana deniz mayınları döşenmiştir.⁴³⁰

Deniz mayınlarının ilk dönemlerde liman ve kıyı savunması maksatlı kullanımı, bu silahların diğer deniz savaş araçlarından aşağı değerinde görülmelerine sebep olmuştur. Diğer savaş araçlarına nazaran daha ekonomik şekilde kendisinden yüzlerce kat değerli savaş gemilerine zarar verme potansiyeli, ablukalarda deniz mayınları kullanılarak düşmana karşı ekonomik harp icra edilmesi, denizdeki savaş sahnesini daraltması gibi etkenler sebebiyle zayıf donanmalara sahip devletler deniz mayınlarını daha fazla tercih etme eğilimindedir. Bu nedenle İngiltere ve ABD gibi güçlü donanmalara sahip devletler, kendi deniz hâkimiyetlerini sekteye uğratma potansiyeline sahip olan deniz mayınlarını tehdit olarak görmüştür.⁴³¹

Deniz mayınlarının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ile deniz mayınlarına karşı devletlerin yaklaşımları, denizaltılara benzerlik teşkil etmektedir. Seyir siası dar olan ve yalnızca kıyıya yakın bölgelerde harekât icra edebilen ilk dönem denizaltılarının, kıyı ve liman savunmasında kullanıldığı gibi; ilk dönem deniz mayınları da devletlerin kritik

⁴²⁸ Andrew Patterson, "Mining: A Naval Strategy", *Naval War College Review* 23, sy 9 (1971): 52; Levie, "Mine Warfare and International Law", 27.

⁴²⁹ Patterson, "Mining: A Naval Strategy", 52.

⁴³⁰ A.g.e., 53.

⁴³¹ Chilstrom, "Mines Away!: The Significance of U.S. Army Air Forces Minelaying in World War II", 3.

deniz tesisleri ve kıyılarının savunulması maksadıyla kullanılmıştır. Bununla birlikte güçlü suüstü donanmalarına sahip devletler, ucuz ve etkin kullanımla bahse konu üstünlüklerine hanel getirebilecek denizaltıların yasaklanmasını talep ederken, deniz harekât yetenekleri zayıf devletler, kendileri açısından kullanışlı olan denizaltıların yasaklanmasını reddetmiştir. Deniz mayınları açısından da deniz kuvvetleri güçlü devletler söz konusu savaş aracının değerlerini düşük görerek yasaklanmasını talep etmiş ve yalnızca aciz devletlerin böyle bir savaş aracı kullanmaya tenezzül edeceğini ifade etmiştir.

Deniz mayınlarının etkili biçimde ve kıyı savunması haricinde taarruzi şekilde kullanıldığı ilk savaş 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'dır.⁴³² Amiral *Tōgō Heihachirō* liderliğindeki Japon donanması, Rusların savaşta ana üslerinden biri olan Port Arthur limanının çıkışına gizlice mayın döküş harekâtı icra ederek, deniz mayınlarını düşmana saldırı maksatlı kullanmıştır. Müteakiben birkaç küçük savaş gemisini bölgeye gönderip Rus gemilerine taciz ateşi açarak Rus gemilerini limandan dışarı çekmeyi başarmışlardır. Liman çıkışına döşenen taarruzi mayınlar pek çok Rus kruvazörünün batmasına veya ağır yara almasına sebep olmuştur. Ayrıca aynı savaşta Ruslar, iki gemi arasına tel çekmek suretiyle mayınlı olabilecek alanları tarayarak tarihte ilk kez mayın tarama harekâtı icra etmiştir.⁴³³ Bu nedenlerle deniz harp tarihinde önemli bir yer tutan 1904-1905 Rus-Japon Savaşı, deniz mayını harbi açısından da ayrı bir değere sahiptir.

1904-1905 Rus-Japon Savaşı, deniz harp tarihinin yanı sıra denizde silahlı çatışma hukukunun gelişimi açısından da önem arz etmektedir. Savaş esnasında her iki tarafın deniz alanlarına döktüğü mayınlar, sivil gemilere ve ticaret filolarına da büyük zararlar vermiştir. Bu durumun sebebi, deniz mayınlarının kontrolsüz bir şekilde dökülmesi, yerlerinin haritalarda işaretlenmesi hususunda özensiz davranılması ve demirsiz (sürüklenen) veya kopma ihtimali çok yüksek seviyedeki zincirlerle bağlı deniz

⁴³² Wolff Heintschel Von Heinegg, "The International Law of Mine Warfare at Sea", içinde *The Conduct of Hostilities in International Humanitarian Law*, ed. Michael N. Schmitt (Farnham/Burlington: Ashgate Publishing, 2012), 1:154; Patterson, "Mining: A Naval Strategy", 54.

⁴³³ Hüseyin Arabacı ve Murat Karataş, "Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü", *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, sy 1 (2021): 42.

mayınlarının kullanılmasıdır.⁴³⁴ Söz konusu savaşta kullanılan deniz mayınlarının sivil gemilere ve tarafsız ticarete olumsuz etkileri sebebi ile 1907 yılındaki İkinci Lahey Barış Konferansı'nda deniz mayınlarına yönelik bir düzenleme yapılması, başat konulardan biri olmuştur.

Türk deniz mayını harbi tarihi açısından ise 1873 öncesinde yurt dışından satın alınan mayınların kullanıldığı görülmekle birlikte; 1873 yılında Tophane-i Amire bünyesinde oluşturulan “Torpedo⁴³⁵ Bölükleri”nin deniz mayınlarına yönelik inceleme ve eğitimleri neticesinde aynı yıl tersane bünyesinde deniz mayını üretimine başlanılmıştır.⁴³⁶ 1877 yılındaki 93 Harbi sırasında Karadeniz’de faaliyet gösteren gemici ve balıkçılar, her bir mayın başına ödül mukabilinde, Poti açıklarındaki mayınları imha etmiştir.⁴³⁷ Her ne kadar askeri personel tarafından icra edilmese de Karadenizli sivil denizciler tarafından icra edilen bu mayın karşı tedbirleri (MKT) operasyonu, tarihin ilk mayın harbi dalgıcı (MHD) harekâtı olarak deniz harp tarihine girmiştir.⁴³⁸

Türk ve Dünya mayıncılık tarihinin mikenk taşlarından bir diğeri Birinci Dünya Savaşı esnasında Çanakkale cephesinde Nusret mayın gemisi tarafından gerçekleştirilen ve tarihteki ilk taktik mayın döküş harekâtı olarak kabul edilen harekâttır.⁴³⁹ 1915 yılında Türk Donanması'nın yetersizliği ve kıyı topraklarının menzilinün Çanakkale Boğazı'nı tam olarak kontrol etmeye yetmemesi sebebiyle, Boğaz'ın elverişsiz hidrografik ve coğrafik koşullarına rağmen eldeki az sayıda deniz mayınları ile deniz mayını harbi icra edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Erenköy sırtlarındaki tepelerin yükseltisinden dolayı günün ilk saatlerinde denize vuran gölgeler sebebiyle karaltıda kalmasından dolayı Karanlık Liman adını alan bölgeye; Nusret mayın gemisinin komutanı Yüzbaşı İbrahim Hakkı Bey

⁴³⁴ Levie, “Mine Warfare and International Law”, 28.

⁴³⁵ “Torpedo” tabiri, 19'uncu yüzyıl boyunca sabit niteliğe sahip deniz mayınlarını nitelendirmek için kullanılmıştır. İlk kez David Bushnell tarafından, elektrikli torpedo balığından esinlenilerek kullanılan torpedo tabiri, günümüzde kullanılan motorlu torpidoların üretimi ile birlikte yalnızca bu savaş araçları için kullanılmaya başlanmıştır. (Patterson, “Mining: A Naval Strategy”, 53.)

⁴³⁶ Bülent Karagöz, “Çanakkale-1915'e Farklı Bir Bakış: Tarihin En Başarılı Mayın Döküş Harekatının Analizi”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sy 654-Ek Sayı (2024): 12.

⁴³⁷ Arabacı ve Karataş, “Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğazı Savunmasındaki Rolü”, 49.

⁴³⁸ Karagöz, “Çanakkale-1915'e Farklı Bir Bakış: Tarihin En Başarılı Mayın Döküş Harekatının Analizi”, 12.

⁴³⁹ A.g.e., 5.

tarafından, Boğazın diğer kısımlarında kıyıya dik şekilde yer alan mayın hatlarının aksine, kıyı paralelinde denizin 4 metre derinliğine, 100'er metre arayla 26 mayın döşenmiştir. Dönemin hava keşif uçaklarının 1000 metre irtifadan 8 metre derinlikte yer alan deniz mayınlarını tespit edebildiği kabul edilse de 17 Mart 1915 tarihinde İngilizlerce yapılan mayın keşif uçuşlarında Karanlık Liman'a döşenen mayınlar görülememiş, hatta 18 Mart 1915'te İttifak Donanması'nın bölgedeki deniz mayınlarına çarparak 2 destroyerini kaybetmesi sebebiyle bahse konu uçuşun pilotu kurşuna dizilmiştir.⁴⁴⁰

Yüzbaşı İbrahim Hakkı Bey komutasındaki Nusret mayın gemisi tarafından icra edilen deniz mayını harbi yalnızca Çanakkale Cephesindeki deniz savaşlarının değil, Birinci Dünya Savaşı'nın tamamının kaderini değiştirmiştir. Çanakkale'yi geçerek Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakmayı hedefleyen İttifak Donanması bu amacına ulaşamamış, ayrıca Rusya'ya gerekli yardım ve destek gönderilemediğinden Çarlık Rusyasına karşı başlayan ihtilal, Bolşeviklerin zaferi ile sonuçlanarak Rusya savaştan çekilmek durumunda kalmıştır. 26 deniz mayınının sebep olduğu bu zafer, dünya harp tarihinde ve harp neveleri literatüründe halen önemli bir yer tutmaktadır.

2.2.2. 1907 Lahey Konferansındaki Deniz Mayını Harbi Tartışmaları

Deniz mayınlarının kullanımının hukuki bir düzenlemeye konu olması, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nın sivil ticaret gemilerine etkilerinin neticesidir. Savaş esnasında her iki tarafın etkili olarak kullandığı deniz mayınları, tarafların savaş gemilerine karşı en caydırıcı savaş aracı olmakla birlikte; sürüklenen veya savaş sonrasında etkisiz hale getirilmeyen mayınlar tarafsız gemiler ile sivil ticaret gemilerine de büyük zararlar vermiştir. Bu nedenle 1907 yılında toplanan Lahey Barış Konferansı'nda deniz mayınlarına ilişkin bir düzenleme gereksinimini devletlerce müzakere gündemine dâhil edilmiştir.

Konferansta deniz mayınlarına ilişkin olarak İngiltere, bu savaş araçlarının yasaklanması yönünde görüş bildirirken, Almanya karşıt görüşün liderliğini üstlenmiştir.⁴⁴¹ İngiltere'nin

⁴⁴⁰ A.g.e., 24.

⁴⁴¹ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 97.

deniz mayınlarına ilişkin yasaklama talebi, 1921-1922 tarihleri arasındaki Washington Denizcilik Konferansı'nda denizaltıların yasaklanması talebi ile aynı saklı gerekçeye dayanmaktadır: İngiltere'nin açık denizlerdeki üstün suüstü donanmasının etkinliğine halel getirilmesinin önüne geçilmesi. Denizaltılara yönelik talebin aksine İngiltere 1907 Lahey Konferansı'nda deniz mayınlarının tamamen değil, savaşan tarafların karasuları haricinde kullanılmasının yasaklanmasını talep etmiştir.⁴⁴² ABD ve Almanya ise karasuları haricinde açık denizlerde de belirli kurallara tabi kalmak koşuluyla deniz mayınlarının kullanılmasını savunmuştur.⁴⁴³

Konferansta deniz mayınlarının mekânsal açıdan sınırlanmasına ilişkin bir diğer öneri, Hollanda tarafından öne sürülen uluslararası boğazların mayınlanmasının yasaklanması teklifidir.⁴⁴⁴ Osmanlı Devleti bu teklifi, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının savunmalarında deniz mayınlarını kullanabilmek maksadıyla reddetmiştir.⁴⁴⁵ Osmanlı Devleti'nin görüşü paralelinde konferanstaki delegelerin çoğunluğu da boğazlar ile ilgili teklifi konferansın konusu olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.

Netice itibariyle Lahey'deki deniz mayınlarına ilişkin tartışmalar sonucunda, "1907 Lahey VIII Sayılı Temas İle Patlayan Otomatik Denizaltı Mayınlarının Dökülmesine İlişkin Sözleşme" kaleme alınmıştır. Sözleşme 38 devlet tarafından imzalanırken İngiltere açık denizlerin serbestisi ilkesine vurgu yaparak, tarafsızların ve ticari gemilerin seyrüsefer serbestisinin, muhariplerin deniz mayını döşeme haklarından önde geldiğini belirtmek suretiyle sözleşmeyi ihtirazi kayıtla imzalamıştır.⁴⁴⁶

2.2.3. Deniz Mayını Harbinin Hukuki Çerçevesi

Denizde silahlı çatışma hukuku kapsamında deniz mayınlarının kullanımına ilişkin yegâne uluslararası düzenleme, 1907 Lahey VIII Sayılı Temas İle Patlayan Otomatik

⁴⁴² Levie, "Mine Warfare and International Law", 30; Von Heinegg, "The Law of Armed Conflict at Sea", 517.

⁴⁴³ Von Heinegg, "The Law of Armed Conflict at Sea", 517.

⁴⁴⁴ A.g.e., 518.

⁴⁴⁵ Arabacı ve Karataş, "Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğazı Savunmasındaki Rolü", 43.

⁴⁴⁶ Smith, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, 98.

Denizaltı Mayınlarının Dökülmesine İlişkin Sözleşmedir. Bahse konu Sözleşmede yer alan 13 madde ile birlikte San Remo El Kitabı'nda yer alan deniz mayınlarına ilişkin birkaç hüküm çerçevesinde deniz harp nevelerinin en önemli ve etkililerinden biri olan deniz mayını harbi icra edilmeye çalışılmaktadır. 1985 yılında BM Genel Kurulu'nda 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme'nin güncel teknolojiyi kapsamaması nedeniyle yeni bir uluslararası düzenleme ihtiyacı gündeme getirilmiştir.⁴⁴⁷ Bu kapsamda İsveç tarafından deniz mayınlarının yasaklanmasına yönelik bir uluslararası antlaşma taslağı 1990 yılında Silahsızlanma Komisyonu'na sunulmuş ise de devletler tarafından söz konusu taslak metin üzerinde uzlaşa sağlanamamıştır.⁴⁴⁸

Deniz mayını harbinin hukuki çerçevesi belirlenirken öncelikle, meşru şekilde kullanılacak deniz mayınlarının türlerinin tespiti gerekmektedir. Bu mayın türlerinin yer yönünden tatbik edilebilecek deniz alanlarının belirlenmesi incelemenin ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca mayın döküş yöntemleri ve mayın karşı tedbirlerinin hukuki neticeleri de bu bölümde ele alınacak başlıklar arasındadır.

2.2.3.1. 1907 VIII Sayılı Sözleşmenin Modern Deniz Mayını Harbinde Uygulanabilirliği

Deniz mayını harbinin hukuki çerçevesini incelemek için “deniz mayını” tabirinden kastedilenin anlaşılması gerekmektedir. Teknik anlamda deniz mayını, gelecekte infilak etmesi amacıyla deniz alanlarına yerleştirilen ve uzaktan kumandayla veyahut hedefin eylemleriyle patlatılabilen silahlara verilen addır.⁴⁴⁹ Hukuki anlamda ise deniz mayınlarını tanımlayan herhangi bir uluslararası düzenleme bulunmamakla birlikte 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme'de kendinden motorlu torpidoları da içerisine alacak şekilde, yalnızca temas ile infilak eden savaş araçları deniz mayını olarak adlandırılmıştır.

Günümüz donanmalarında kullanılan temel mayın tipleri şu şekildedir:⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ İbrahim Demir, “Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletlerin Uluslararası Sorumluluğu” (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2024), 16.

⁴⁴⁸ A.g.e.

⁴⁴⁹ Craig Payne, ed., *Principles of Naval Weapons Systems* (Annapolis: Naval Institute Press, 2006), 294.

⁴⁵⁰ Bu bölümde değinilen deniz mayınları ve türlerine ilişkin detaylı teknik bilgi için bkz. A.g.e., 295 vd.

Demirli (Bağlı) Mayınlar: Deniz tabanında yer alan ağırlık sayesinde sabitlenen ve bağlantı kablosu vasıtasıyla istenilen derinlikte sabitlenen mayınlardır.

Dip Mayınları: Doğrudan deniz tabanına yerleştirilen mayınlardır.

Sürüklenen Mayınlar: Deniz yüzeyinde veyahut belirli bir derinlikte dibe batmadan, yüzeye de çıkmadan nötr yüzerliğe sahip şekilde serbestçe dolaşabilecek nitelikteki mayınlardır.

Mobil Mayınlar: Dökülmek istenilen alana kendi itiş sistemleri ile hareket ettikten sonra dip mayını haline dönüşen mayınlardır.

İtici Harp Başlıklı Mayınlar: Demirli mayın veya dip mayını olarak döküldükten sonra deaktif halde bekleyen ve hedef menziline girdiği halde bünyesindeki harp başlığını torpido şeklinde hedefe yönelten mayınlardır.

1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme'ye ilişkin eleştirilerin başında, içerdiği hükümlerin günümüz ihtiyaçlarını karşılamaması gelmektedir. Sözleşme kapsamında yer alan savaş araçları yalnızca temasla patlayan türdeki mayın ve torpidolardır. Keza akdedildiği dönemde yalnızca uzaktan kontrollü elektrikli deniz mayınları ve temas halinde infilak eden otomatik temas mayınları/torpidolar mevcuttur.⁴⁵¹ Gelişen teknoloji sayesinde ortaya çıkan modern manyetik, akustik veya su basıncına duyarlı, uzaktan kumandalı, sıra atlama vs. gelişmiş özelliklere sahip deniz mayın türleri açısından yetersizliği nedeniyle, Sözleşme'nin günümüz deniz mayını harbine uygulanabilirliğinin tartışmalı hale gelmiştir.⁴⁵²

Doktrinde kimi yazarlar tarafından 1907 Sözleşmesi hükümlerinin günümüz modern deniz mayınlarına kıyas yoluyla *mutatis mutandis* uygulanabileceği ifade edilmektedir.⁴⁵³

⁴⁵¹ Levie, "Mine Warfare and International Law", 29.

⁴⁵² Von Heinegg, "The Law of Armed Conflict at Sea", 519.

⁴⁵³ Elmar Rauch, *The Protocol Additional to the Geneva Conventions for the Protection of Victims of International Armed Conflicts and the United Nations Convention on the Law of the Sea: Repercussions*

Ancak Sözleşmedeki deniz mayınlarına ilişkin bir hükmün, devletlerin karşılıklı irade uyuşmaları ile açıkça düzenlemedikleri başkaca bir mayın türüne kıyas yoluyla uygulanmasının mümkün görülmediği;⁴⁵⁴ bu nedenle Sözleşmede açıkça düzenlenen temaslı mayın haricinde manyetik, akustik etkenler veyahut su basıncındaki farklılıklar neticesinde aktive olan deniz mayınlarına 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşmenin tatbikinin söz konusu olmayacağı şeklinde karşıt görüşler de mevcuttur.⁴⁵⁵

1907 Sözleşmesi hükümlerinin uluslararası teamül hukuku haline gelip gelmediğinin tespiti halinde modern mayınlara uygulanacak kural sorunu da çözülebilecektir. Bir uygulamanın teamül hukuku kuralı haline gelebilmesi için devletlerin söz konusu kuralı yaygın şekilde uygulaması ve bu yönde hukuki bir yükümlülük bulunduğunu kabul etmesi (*opinio juris*) gerekmektedir. Modern mayınlar söz konusu olduğunda devletlerin 1907 Sözleşmesi hükümlerini yaygın şekilde tatbik etmesi ve diğer mayın türleri açısından da Sözleşme hükümlerine uyulması şeklindeki hukuki yükümlülüğü kabul ettiğinin ortaya konulması gerekmektedir.⁴⁵⁶ Günümüzde halen temasla patlayan deniz mayınlarının yaygın olarak kullanıldığı ve 1980-1988 İran-İrak Savaşı gibi görece yakın tarihli çatışmalardaki modern deniz mayını harbinin icrasında 1907 Sözleşmesi hükümlerinin tatbik edildiği örnek gösterilerek, Sözleşme hükümlerinin teamül hukuku haline geldiği ve günümüz deniz mayını harbinde uygulama alanı bulacağı ifade edilmektedir.⁴⁵⁷ UAD'nin 1986 tarihli Nikaragua kararında 1907 Sözleşmesi'ne atıfta bulunması⁴⁵⁸ da Sözleşme hükümlerinin teamül haline geldiğine yönelik görüşü destekler niteliktedir.

on the Law of Naval Warfare (Berlin: Committee for the Protection of Human Life in Armed Conflict of the Internat. Soc. for Military Law and Law of War, 1984), 116.

⁴⁵⁴ Von Heinegg, "The Law of Armed Conflict at Sea", 519 *Dipnot* 213.

⁴⁵⁵ Letts ve McLaughlin, "Law of Naval Warfare", 280; David Letts, "Beyond Hague VIII: Other Legal Limits on Naval Mine Warfare", *International Law Studies* 90 (2014): 449; Louise Arimatsu, "International Law Applicable to Naval Mines", Chatham House - The Royal Institute of International Affairs, 2014, 5-6, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/field/field_document/20140226NavalMines.pdf.

⁴⁵⁶ Stuart Casey-Maslen ve Steven Haines, *Hague Law Interpreted: The Conduct of Hostilities under the Law of Armed Conflict* (Oxford: Hart Publishing, 2018), 291.

⁴⁵⁷ David Letts, "Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime", *International Review of the Red Cross* 98, sy 2 (2016): 549; Doswald-Beck, *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, 169.

⁴⁵⁸ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Uluslararası Adalet Divanı 27 Haziran 1986). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> para. 215 vd.

Silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerinden insaniyet ilkesi kapsamında yer alan *Martens Kaydı* uyarınca, kabul edilen düzenlemelerde yer almayan bir durum karşısından modern uluslar arasında yerleşik teamüllerden kaynaklanan ilkelerin korunması yükümlülüğü kabul edilmiştir. Bu kapsamda taraflar arasında uluslararası düzenlemelerde öngörülme-yen yeni bir mayın türünün icadı halinde de bu deniz mayınına ilişkin ayrıntılı bir mevzuat oluşturuluncaya dek, Martens Kaydı uyarınca Sözleşme hükümlerinin yeni teknoloji deniz mayınlarına da tatbik edilmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Öte yandan salt 1907 Sözleşmesi'nde düzenlenmediğinden bahisle, modern deniz mayınlarının herhangi bir sınırlama olmaksızın serbestçe kullanılabileceğini ifade etmek, oldukça katı ve silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerine aykırılık teşkil eden bir yorum şekli olacaktır.

Dinstein'e göre de modern gelişmiş deniz mayınları hakkında 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme hükümlerinin uygulanmaması için bir neden bulunmamaktadır. Keza bu noktada Sözleşme'nin özüne (bir sonraki alt başlıkta inceleneceği üzere mayınlar üzerindeki kontrolün kaybedilmemesi) odaklanılması gerekmektedir ve bu öz halen geçerliliğini korumaktadır.⁴⁵⁹ Mayın türü ne olursa olsun devletlerin temel odak noktası bu mayınlar üzerindeki kontrolün sağlanması ve eğer ki kontrol kaybedilirse tarafsızların ve savaş dışı kimselerin zarar görmesini engellemek için gerekli uyarıların sağlanması olmalıdır.

2.2.3.1. Deniz Mayını Harbi İcra Edilen Deniz Alanları

1907 Lahey Konferansı'nda İngiliz Delegasyonun önerisi deniz mayınlarının kullanımının savaşın karasuları ile sınırlandırılmasıydı.⁴⁶⁰ Tartışmalar esnasında bu sınırlandırmanın 3 deniz mili ve askeri limanların deniz bombardımanından korunması amacıyla bu limanların etrafında 10 deniz mili olarak uygulanması; ayrıca açık denizlerde savaşın doğrudan harekât icra ettiği alanlarda azami 2 saat içerisinde etkisiz hale gelecek nitelikteki deniz mayınlarının kullanılabilmesi teklif edilmiştir.⁴⁶¹ Netice itibarıyla Komisyon, deniz alanlarına ilişkin sınırlandırma tekliflerini tümüyle

⁴⁵⁹ Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 71.

⁴⁶⁰ Bkz. Dipnot 440.

⁴⁶¹ Levie, "Mine Warfare and International Law", 30.

reddederek, deniz mayınlarının kullanımına yönelik coğrafi yönden herhangi bir hüküm içermeyen bir sözleşme ortaya çıkarmıştır.⁴⁶²

1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme dâhilinde yer alan ve deniz mayın harbini coğrafi açıdan düzenleyen tek hüküm, “*düşman tarafın sahillerine ve limanlarına, sırf deniz ticaretini kesmek maksadıyla, temas ile patlayan otomatik mayınları dökmek yasaktır*”⁴⁶³ şeklindeki 2’nci maddedir. Nitekim söz konusu 2’nci madde hükmü de deniz hukuku bağlamında herhangi bir deniz yetki alanına ilişkin düzenleme öngörmemektedir.

1907 Sözleşmesi, yer yönünden uygulanma bakımından yalnızca savaşanlar tarafından tarafsız suların mayınlanamayacağını belirtmektedir. Keza bu husus denizde silahlı çatışma hukukunun ana başlıklarından “savaş alanı” kavramı ile de örtüşmektedir. Bu kapsamda tarafsız devlet karasuları ve iç suları haricinde, savaşan devletlerin kendi egemen sularını ve açık denizleri mayınlaması mümkündür. Tarafsız sulara ilişkin deniz mayını yasağı San Remo El Kitabı’nın 15’inci ve 86’ncı maddelerinde açıkça düzenlenmektedir. 15’inci madde uyarınca tarafsız devlet iç suları, karasuları ve mevcut olduğu takdirde takımada sularında mayın döküş harekâtı icrası, düşmanca hareket olarak nitelendirilmiş ve yasaklanmıştır. 86’nci madde ise doğrudan “*Bir muharip tarafından, tarafsız suların mayınlanması yasaktır.*”⁴⁶⁴ hükmünü amirdir.

Tarafsız suların mayınlanması ancak savaşanları kendi egemen deniz alanlarından uzak tutmak ve caydırıcılık sağlamak için tarafsız devletlerce deniz mayını dökülmesi halinde mümkündür. Bu durumda tarafsız devlet, kendi sularında icra ettiği mayın döküşünde savaşanların deniz mayınlarına ilişkin tabi olacakları kurallara tabidir.⁴⁶⁵

Boğazların mayınlanması 1907 Lahey Konferansı’nda tartışma konusu olan bir diğer husustur. Boğazların mayınlanmasının yasaklanması şeklindeki Hollanda teklifi ile birlikte boğazlara ilişkin tüm teklifler, Komisyon tarafından Konferans tartışmaları

⁴⁶² A.g.e., 31.

⁴⁶³ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 1:82.

⁴⁶⁴ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 2:1216.

⁴⁶⁵ 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 4.

dışında bırakılmıştır.⁴⁶⁶ Böylelikle uluslararası boğazların mayınlanmasını yasaklayan herhangi bir hüküm 1907 VIII Sayılı Sözleşme kapsamına dâhil edilmemiştir. Uluslararası boğazların mayınlanması hususunun 1982 BMDHS ile birlikte ele alınması gerekmektedir. BMDHS her ne kadar barış dönemi düzenlemesi olsa da denizde silahlı çatışma hukuku üzerinde önemli bir etki oluşturmuştur.⁴⁶⁷ Uluslararası boğazlardan geçiş rejimi kapsamında BMDHS tarafından üçüncü devletlere bahşedilen askıya alınamaz ve engellenemez nitelikteki transit geçiş hakkı, uluslararası boğazların mayınlanması hususuna da etki etmektedir. Bu bağlamda savaşın egemenlik alanları dâhilindeki uluslararası boğazların mayınlanmasına ilişkin herhangi bir yasak bulunmamasına rağmen, transit geçiş hakkı gereği savaşın tarafların tarafsız devletlere alternatif ve güvenli rotalar sağlaması şarttır.⁴⁶⁸

Açık deniz alanlarının mayınlanmasına yönelik olarak Sözleşme kapsamında herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Ancak Sözleşme'nin 3/1'inci maddesinde yer alan barışçıl deniz ticaretinin sağlanmasına yönelik yükümlülükler, açık denizlerin serbestisi ile birlikte değerlendirildiğinde açık denizlerdeki mayınlama faaliyetlerinin, tarafsız gemilerin seyrüseferini engellememesi gerektiği anlaşılmaktadır. Keza sözleşmenin giriş bölümünde de bütün devletlerin serbestçe seyahat edebileceği yolların serbestliği ilkesine vurgu yapılmaktadır.

Nitelik itibariyle açık deniz olan ancak kıyı devletinin birtakım hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu MEB ve kıta sahanlığı alanlarının mayınlanması hususunda kıyı devletinin özellikle ekonomik mahiyetteki hak ve yükümlülüklerinin göz önünde bulundurulması zorunludur. BMDHS'nin 55 ve devamında düzenlenen MEB alanlarında, üçüncü devletlerin haklarını kullanırken kıyı devletinin hak ve yükümlülüklerini gözetmesi gerekmektedir.⁴⁶⁹ Kıyı devletinin MEB'deki hak ve yükümlülükleri ise bu alandaki sularda ve deniz tabanındaki canlı ve cansız kaynakların araştırılması, işletilmesi gibi ekonomik haklarla birlikte, yapay ada ve tesislerin inşası, denize yönelik bilimsel

⁴⁶⁶ Robertson, Jr., *The "New" Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea*, 37.

⁴⁶⁷ Wolff Heintschel Von Heinegg, "Minelaying and the Impediment of Passage Rights", *International Law Studies* 90 (2014): 561.

⁴⁶⁸ A.g.e., 562-63.; San Remo El Kitabı md. 89

⁴⁶⁹ BMDHS md. 58.

incelemelerde bulunulması ve deniz alanlarının çevresel bütünlüğünün korunmasıdır.⁴⁷⁰ Kıta sahanlığında ise kıyı devleti deniz tabanı ve toprak altındaki cansız kaynaklar ile deniz tabanına bağlı yaşayan sedanter cinsteki organizmalar üzerinde egemen haklara sahiptir.⁴⁷¹ Bu alanlarda kıyı devletinin ekonomik ve bilimsel hak ve yükümlülükleri hanel getirilmeksizin, tarafsız devletin kıta sahanlığı veya MEB alanlarının mayınlanması mümkündür.⁴⁷² Ancak tarafsız bir devletin kıta sahanlığındaki doğalgaz rezervleri gibi ekonomik nitelikteki kaynaklarının bulunduğu alana savaştan taraflarca deniz mayını dökülmesi halinde bu durum hukuka aykırılık teşkil edecektir.

Tarafsız sulara yönelik muhriplerin mayınlama yasağından yola çıkılarak, tarafsız devletin karşılıklı karasularından oluşan boğazların savaştan taraflarca mayınlanamayacağı ise izahtan varestedir.

2.2.3.2. Deniz Mayını Harbinin Amaçları ve Yöntemleri

Deniz mayını harbinin genel amacı, düşman suüstü gemilerinin veya denizaltılarının tahrip edilmesi veya bir bölgeye girişinin engellenmesidir. Ancak bu amaç doğrultusunda icra edilen her bir harekâtın belirli mikro amaç ve yöntemlerle icra edilmesi gerekmektedir. Deniz mayınları üzerindeki denetimin sağlanması, üçüncü taraflara yönelik tehlike riskinin azaltılması ve gerekli uyarıların yapılması bahse konu mikro amaç ve yöntemlere ilişkin temel deniz mayını harbi ilkeleridir.⁴⁷³

1907 Sözleşmesi hükümlerine bakıldığında, yalnızca temas ile patlayan demirli ve sürüklenen mayınların düzenleme konusu edildiği ve günümüzde mayın kategorisinde olmasa da torpidoların kullanımının hüküm altına alındığı görülmektedir. Deniz mayını harbi icra eden tarafın, üzerindeki kontrolünün sona ermesinden itibaren en geç bir saat içerisinde zararsız hale gelmesi koşuluyla, sürüklenen mayınların kullanımı serbest bırakılmıştır.⁴⁷⁴ Demirli mayınlar ise demirinden ayrılması durumunda kendiliğinden

⁴⁷⁰ BMDHS md. 56.

⁴⁷¹ BMDHS md. 77.

⁴⁷² Robertson, Jr., *The "New" Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea*, 37.

⁴⁷³ Bleda R. Kurtarcan ve Şinasi Özgür Mumcu, "2022: Deniz Savaşları Hukukunda Beklenen Kırılma Yılı (Mı?)", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sy 2 (2022): 1227.

⁴⁷⁴ 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 1/1.

zararsız hale gelmesi halinde, denizdeki silahlı çatışmalarda kullanımı hukuka uygun bir savaş aracı olarak nitelendirilmektedir.⁴⁷⁵ Demirinden ayrılmamaları halinde demirli mayınlar silahlı çatışmaların sona ermesine kadar herhangi bir azami süre bulunmaksızın aktif halde bulundurulabilir.⁴⁷⁶ Aynı maddede topidoların da hedeflerini kaçırdıktan sonra zararsız hale gelmeleri zorunlu kılınmıştır.⁴⁷⁷

Söz konusu düzenlemelerin temel gayesi, deniz mayınlarının (ve torpidoların) üzerindeki kontrolün kaybedilmesi halinde plansız dolaşan serseri mayın haline dönüşmemesinin garanti edilmesidir. Bu nedenle, sürüklenen mayınlar dahi (mahiyeti itibariyle döküldükleri andan itibaren üzerlerinde herhangi bir kontrol kalmamasına rağmen) belirli harekât planı dâhilinde (örneğin muhasımın muhtemel hareket güzergâhında) ve en geç bir saat içerisinde zararsız hale gelmeleri koşuluyla hukuka uygun şekilde kullanılabilir. Bu kapsamda 1907 Sözleşmesi'nde, Rus-Japon Savaşı'nın sivil bahriyeye olumsuz etkilerinden alınan dersler kapsamında, deniz mayınları üzerindeki kontrole odaklanıldığını söylemek mümkündür.

San Remo El Kitabı, yalnızca temas ile patlayan demirli ve sürüklenen deniz mayınlarını düzenleyen 1907 Sözleşmesi'nin aksine, herhangi bir mayın türünü lafzen zikretmekten kaçınmıştır. El Kitabı'nın 79'uncu maddesinde torpidolar ayrı bir başlık altında ve 1907 Sözleşmesi ile benzer şekilde düzenlenmektedir. Söz konusu madde hükmü uyarınca torpidoların hedefi ıskalması halinde başıboş ilerleyen bir silaha dönüşmemesi amacıyla dibe batması veya zararsız hale gelmesi zorunludur. Deniz mayınları ise San Remo El Kitabı'nın 80 vd. maddelerde hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda sürüklenen mayın haricindeki mayınlar açısından, döküldükleri yerden ayrılmaları veyahut döken tarafın mayın üzerindeki kontrolünün herhangi bir şekilde kaybedilmesi halinde etkisiz hale getirilmeleri şart koşulmuştur.⁴⁷⁸ Sürüklenen mayınların ise askeri hedefe yöneltilmeleri ve üzerilerindeki kontrolün kaybedilmesinden itibaren bir saat içerisinde etkisiz hale gelmeleri zorunlu kılınmıştır.⁴⁷⁹ Bir saatlik süre ise mayın dökme gemilerinin mayınları

⁴⁷⁵ 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 1/2.

⁴⁷⁶ Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 453.

⁴⁷⁷ 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 1/3.

⁴⁷⁸ San Remo El Kitabı md. 81.

⁴⁷⁹ San Remo El Kitabı md. 82.

muharip unsurların güzergâhına dökmeleri ve bölgeden hedef haline gelmeksizin güvenli şekilde ayrılmaları için konulmuştur.

1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme'nin 2'nci maddesi uyarınca düşmana ait suların mayınlanmasının yegâne amacının deniz ticaretinin engellenmesi olmaması gerekmektedir. Diğer askeri gerekçeler ile desteklenmesi halinde ise düşman kıyıların ticaretini engellese dahi deniz mayını harbi hukuka uygun hale gelecektir.⁴⁸⁰ Ayrıca savaşan bir tarafın kendi sularına ilk kez tedafüi mayın dökmesi halinde tarafsız devletlere ait gemilerin bölgeden çıkışlarını sağlaması gerekmektedir.⁴⁸¹

Denize daha önceden dökülmüş mayınların silahlandırılması veya silahlandırılmış yeni mayınların dökülmesi halinde, eğer ki bu tür mayınlar yalnızca askeri hedeflere yönelik değil, ticari gemiler için de tehlike arz ediyor ise bildirim zorunluluğu bulunmaktadır.⁴⁸² San Remo El Kitabı söz konusu düzenleme ile 1907 Sözleşmesi hükmünü değiştirerek taraflara mayın döküş faaliyetlerine ilişkin bildirim zorunluluğu getirmiştir.⁴⁸³ Ancak bu bildirim zorunluluğu, yalnızca askeri gemileri hedef alabilecek yeteneğe sahip deniz mayınları açısından geçerli değildir. Gelişen teknoloji ile birlikte hedef seçme kabiliyetine sahip mayınların gelişimi dikkate alınarak San Remo El Kitabı'nda bu yönde bir istisna hükmü öngörülmüştür.⁴⁸⁴ Söz konusu bildirim, deniz ablukasında olduğu gibi NOTAM yayınlanması şeklinde yapılabileceği gibi Uluslararası Denizcilik Örgütü'ne deklare edilmesi yoluyla da yerine getirilebilir.⁴⁸⁵

Savaşan taraflar barışçıl deniz ticaretinin güvenliğinin sağlanabilmesi için gerekli her türlü tedbiri almakla mükelleftir.⁴⁸⁶ Ancak deniz mayını döken taraflardan biri mayınlar üzerinde kontrolünü kaybetmiş ise; tehlikeli olan bölgeleri “askeri gereklilikler izin

⁴⁸⁰ Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 453.

⁴⁸¹ San Remo El Kitabı md. 85.

⁴⁸² San Remo El Kitabı md. 83.

⁴⁸³ Oscar Vargum, “The Regulation of Naval Mines in Maritime Warfare” (Yüksek Lisans Tezi, The Arctic University of Norway, 2022), 20-21, <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/27768/thesis.pdf?sequence=2>.

⁴⁸⁴ A.g.e., 21; Doswald-Beck, *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, 172.

⁴⁸⁵ Doswald-Beck, *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, 172.

⁴⁸⁶ 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 3/1

verdiği anda” üçüncü taraflara diplomatik kanallardan bildirim yoluyla ilan etmek zorundadır.⁴⁸⁷ Madde metninde yer alan askeri gerekliliklere ilişkin hüküm oldukça tartışmalıdır. Nitekim kontrolün kaybedilmesi halinde üçüncü taraflar açısından tehlike derhal ortaya çıkarken, bildirim yükümlülüğünün doğması için askeri gerekliliklerin elverişli hale gelmesi beklenmektedir.⁴⁸⁸ Öte yandan kontrolün kaybedildiği mayınlar, düşman sularındaki tarruzi deniz mayınları ise, söz konusu kontrolsüz mayınlar düşman unsurlarını tahrip etme yeteneğini sürdürdüğü için muharebenin kazanılması açısından önemini korumaya devam edecektir. Bu nedenle diğer tarafın askeri gerekliliklerinin ve avantajının devam etmesi gerekçesi ile çatışmanın sonuna kadar ilan yükümlülüğün ortaya çıkmaması ihtimali de söz konusu olabilecektir.

Mayınlamanın pratikte tarafsız sular ile açık deniz arasındaki geçişi engelleme etkisinin bulunmaması gerekmektedir.⁴⁸⁹ Bu kapsamda örneğin tarafsız sulara ilişkin mayınlama yasağının, tarafsız suların bitişini izleyen alanların tamamının mayınlanması şeklinde bertaraf edilmesi hukuka aykırıdır. Nitekim bahsedilen şekilde deniz mayını harbi icrası hakkın kötüye kullanılması yasağına aykırılık teşkil etmektedir.

Açık deniz alanlarında tarafsız devletlerin seyrüsefer serbestisini engelleyecek mayınlamalar icrası yasaklanmış olup tarafsız ticaretin kesintiye uğratılmaması için alternatif güzergâhlar sağlanması gerekmektedir.⁴⁹⁰ Ayrıca uluslararası boğazlar ile takımda geçiş güzergâhları, ancak alternatif güvenli rotalar sağlanması halinde deniz mayınları ile kapatılabilir.⁴⁹¹ Bahse konu düzenlemeler ile tarafsız devletlerin açık deniz serbestisi, savaşıların muhariplik haklarına üstün kılınmıştır.

Tarafsız devletlerin kendi egemenlik sahasındaki deniz alanlarına deniz mayını dökmeleri hukuka uygundur. Ancak mayın döküş harekâtı icra eden tarafsız devlet, kendi sularında mayın tehdidi olduğuna dair üçüncü taraflara bildirimde bulunmak zorundadır.⁴⁹² Ayrıca

⁴⁸⁷ 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 3/2

⁴⁸⁸ Corn vd., *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*, 453.

⁴⁸⁹ San Remo El Kitabı md. 87.

⁴⁹⁰ San Remo El Kitabı md. 88.

⁴⁹¹ San Remo El Kitabı md. 89.

⁴⁹² 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 4/2; Letts, “Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime”, 562.

tarafsız sulara veya diğer başka bir deniz alanına uluslararası hukuk hilafına dökülmüş bulunan mayınları imha etmesi halinde tarafsız devletlerin tarafsızlığına halel gelmeyecektir.⁴⁹³

Deniz mayını harbinin en önemli unsurlarından biri de silahlı çatışmalar boyunca dökülen mayınların çatışmaların neticelenmesi halinde temizlenmesi yükümlülüğüdür. Deniz mayınlarının gelişigüzel dökülüp sonrasında başıboş terkedilmemesi için getirilen bu yükümlülük uyarınca; silahlı çatışmalar hitamında tarafların temel olarak kendi mayınlarını temizleme yükümlülüğü söz konusudur.⁴⁹⁴ Bu noktada 1907 Sözleşmesi ile San Remo El Kitabı arasında bir farklılık bulunmaktadır. Şöyle ki, 1907 Sözleşmesi dökülen mayınların temizliği için savaşın bitimini (*close of the war*) şart koşarken, San Remo El Kitabı'nda aktif çatışmaların kesilmesi (*cessation of active hostilities*) halini esas almaktadır. Bu bağlamda San Remo El Kitabı uyarınca savaş tamamen sona ermesi de herhangi bir şekilde çatışmaların kesilmesi halinde mayın temizliğine başlanması gerekmektedir. Ancak resmi ve bütüncül anlamda savaş sona ermeden bu yönde bir temizleme harekâtının icrasının beklenmesi pratikte pek mümkün görünmemektedir. Keza ateşkes benzeri bir geçici durma halini takiben çatışmaların yeniden başlaması mümkündür. Bununla birlikte çatışmaların sona ermesi ifadesinden, taraflar arasında bir barış antlaşması imzalanması tabirinin anlaşılması halinde de mayınların antlaşma müzakerelerinin sonuna kadar yıllarca tehdit oluşturmaya devam edebilecektir.⁴⁹⁵ Bu nedenle San Remo El Kitabı'nda yer alan aktif çatışmaların kesilmesi tabirinin geniş yorumlanarak, ciddi ve genel kapsamlı bir mütarekenin mevcudiyeti olarak anlaşılması en uygun hal tarzı olacaktır.

Çatışmanın tarafları müştereken veya uygun düştüğü ölçüde diğer devlet veya uluslararası kuruluşlarla, mayınların temizlenmesi için ortak hareketler dahil iş birliği yapabilirler.⁴⁹⁶ Bahse konu mayın temizliğinin yapılabilmesi veya mayın üzerindeki kontrolün kaybı durumunda bildirimde bulunulabilmesi maksadıyla savaşan taraflar mayın dökülen

⁴⁹³ San Remo El Kitabı md. 92.

⁴⁹⁴ 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme md. 5; San Remo El Kitabı md. 90.

⁴⁹⁵ Steven Haines, "1907 Hague Convention VIII Relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines", *International Law Studies* 90 (2014): 429.

⁴⁹⁶ San Remo El Kitabı md. 91.

alanları kayıt altına almak zorundadır.⁴⁹⁷ Ayrıca taraflara yüklenen bu kayıt zorunluluğu, mayınlardaki denetimin sağlanması ile birlikte, olağanüstü bir durumdaki bildirim yükümlülüğünün de altyapısını inşa etmektedir.⁴⁹⁸ 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda kaydedilmeksizin dökülen mayınların, savaş sonrasında meydana getirdiği yıkım ve tehlikelerin tekrar yaşanmaması amacıyla deniz mayınlarının yerlerinin kaydedilmesi şartı getirilmiştir.

2.2.3.3. Mayın Karşı Tedbirleri (MKT)

Deniz mayını harbi temelde iki türe ayrılmaktadır: mayın döküş harekâtı ve mayın karşı tedbirleri (MKT). Gerek uluslararası düzenlemeler gerekse deniz mayını harbinin hukuki çerçevesine yönelik doktrinde yer alan kaynaklar genellikle mayın döküş harekâtına odaklanmaktadır. Bu bağlamda hangi tip mayınların hangi koşullarda kullanılabilceği, hangi deniz alanlarının mayınlanabileceği temel sorun sahası olarak belirlenmiştir. Ancak mayınların dökülmesi kadar tespiti ve avlanması da denizde silahlı çatışma hukukunun ilgi alanı kapsamındadır.

Mayın karşı tedbirleri teknik anlamda, mayın avlama (*mine-hunting*) ve mayın tarama (*mine-sweeping*) olmak üzere iki ana başlık altında icra edilmektedir.⁴⁹⁹ Mayın avlama operasyonları, mayınların tespiti, sınıflandırılması, konumlandırılması tanımlanması ve etkisiz hale getirilmesi gibi uzun ve meşakkatli bir sürece sahip ancak neredeyse her mayın türü için etkili iken; mayın tarama operasyonları, belirli su hatlarının mekanik unsurlar ya da manyetik/elektriksel/akustik/sismik karıştırıcılar ile şeritler halinde taranarak mayınların etkisiz hale getirilmesi işlemidir.⁵⁰⁰ Pek çok MKT harekâtı mayın avlama ve mayın tarama operasyonlarının birleşiminden teşkil olunmakla birlikte, insansız uzaktan kumandalı *Rover* sistemleri ve mayın harbi dalgıçları (MHD) tespit edilen mayınların imhası ya da etkisiz hale getirilmesinde önemli rol üstlenmektedir.

⁴⁹⁷ San Remo El Kitabı md. 84.

⁴⁹⁸ Kurtarcan ve Mumcu, "2022: Deniz Savaşları Hukukunda Beklenen Kırılma Yılı (Mı?)", 1227.

⁴⁹⁹ Scott C. Truver, "Taking Mines Seriously: Mine Warfare in China's Near Seas", *Naval War College Review* 65, sy 2 (2012): 36.

⁵⁰⁰ A.g.e., 36-37; Arimatsu, "International Law Applicable to Naval Mines", 7.

Silahlı çatışmalar esnasında devletlerce MKT harekâtı icra edilmesine ilişkin uluslararası hukumta herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme ve San Remo El Kitabı uyarınca düşman sularına veya kendi egemen sularına deniz mayını dökme hakkına sahip olan bir savaşan tarafın, *argumentum a fortiori* yorum yoluyla bu alanlarda MKT harekâtı icra etmesi de hukuka uygun kabul edilmelidir. Nitekim kendi mayınlarını dökme hakkına sahip olan tarafın, evleviyetle karşı tarafın mayınlarını etkisiz hale getirerek askeri avantaj elde etme hakkı da bulunmalıdır.

MKT harekâtları açısından irdelenmesi gereken diğer husus, tarafsız devletlerin hangi koşullarda dökülen mayınları temizleyebileceğidir. Silahlı çatışmalarda tarafsız devletlerin tarafsızlık hukukundan kaynaklanan hakları ile savaşanların silahlı çatışma hukukundan kaynaklanan hak ve yetkileri arasındaki ilişki bu noktada önem arz etmektedir. Tarafsız devletler, seyrüsefer serbestilerini korumak ve tarafsızlık statülerinin ihlal edilmesini önlemek amacıyla, silahlı çatışmalar sırasında belirli tedbirler alma hakkına sahiptir.

Tarafsız devletlerin silahlı çatışma dönemi MKT harekâtları açısından yalnızca San Remo El Kitabı'nın 92'nci maddesi yol gösterici niteliktedir. Söz konusu düzenleme uyarınca tarafsız devletler, tarafsızlıklarına hanel getirmeksizin uluslararası hukuk ihlal edilerek dökülen deniz mayınlarını temizleyebilmektedir. Uluslararası hukuk ihlal edilerek dökülen deniz mayınlarına; açık denizde veya uluslararası boğazlarda tarafsız devlete ait gemilerin geçişinin mutlak surette kısıtlandığı ve alternatif rota bırakılmadığı mayın mânialarının teşkili, kontrol kaybedildikten sonra azami bir saat içerisinde etkisiz hale gelmeyen sürüklenen mayınların kullanımı, yalnızca ticari seyrüseferin engellenmesi amacıyla deniz mayını dökülmesi örnek olarak verilebilir.⁵⁰¹ Tarafsız devletlerce bu tür mayınlara MKT uygulanması halinde tarafsızlık statüleri devam edecektir. Tarafsız devletlerin savaşanların karasularında ve iç sularında bulunan deniz mayınlarına karşı MKT uygulaması ise hukuka aykırıdır. Bu durumda tarafsız devletin tarafsızlık statüsünün ihlal edildiğinin kabulü gerekmektedir. Ayrıca uluslararası hukuka uygun

⁵⁰¹ Arimatsu, "International Law Applicable to Naval Mines", 9.

şekilde açık denize dökülen mayınların da tarafsız devletlerce temizlenmesi mümkün değildir.

Savaşanların tarafsız devletlerce tarafsız sulara dökülen mayınlara karşı MKT harekâtı icra etmesi mümkün müdür? San Remo El Kitabı uyarınca tarafsız sularda savaşanlar tarafından düşmanca eylemler yasaklanmaktadır.⁵⁰² Bu kapsamdaki düşmanca hareketler müteakip maddede tadadi sayılmakla birlikte deniz mayınlarının dökülmesi düşmanca hareketlere örnek olarak verilmektedir.⁵⁰³ Madde metninde yer alan “*sayılanlarla sınırlı olmamak üzere*” ifadesi uyarınca tarafsız sularda savaşanlarca icra edilen MKT harekâtları da düşmanca hareket sayılmalıdır. Bu nedenle tarafsız sularda savaşanlarca MKT uygulanmasının yasaklandığı söylenebilir.

2.2.4. Deniz Mayını Harbine Yönelik Uluslararası Yargı Kararları

Yüz yıldan eski kurallar çerçevesinde icra edilmeye çalışılan deniz mayını harbinin hukuki dayanaklarının tespitinde, daha yakın tarihli uluslararası yargı kararları oldukça önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Deniz mayını harbine yönelik olarak UAD’de görülen en önemli davalar; Korfu Kanalı Davası, Nikaragua Davası, ve Petrol Platformları Davasıdır. Ancak bu üç davadan Korfu Kanalı Davası, barış dönemi mayın döküş ve MKT uygulamalarına ilişkin olması sebebiyle, deniz mayını harbinin silahlı çatışma hukuku kapsamında ele alındığı mevcut çalışmanın kapsamı dışında kaldığından inceleme konusu edilmemiştir.

2.2.4.1. Nikaragua Davası

ABD’nin Nikaragua’daki hükümeti devirmek için bizzat hareket ettiği ve muhalif *Contra* silahlı grubunu desteklemekle suçlandığı Nikaragua Davası’nın önemli bir bölümü, Nikaragua karasuları ve iç sularına dökülen deniz mayınları ile ilgilidir. Davada Nikaragua, ABD destekli *Contra* eliyle değil, bizzat ABD kurumları tarafından istihdam

⁵⁰² San Remo El Kitabı md. 15.

⁵⁰³ San Remo El Kitabı md. 16.

edilen kişilerce kendi karasuları ve iç sularına mayın döküldüğünü iddia etmektedir.⁵⁰⁴ Nikaragua'nın bahse konu iddialarını değerlendiren mahkeme; 1983-1984 yıllarında ABD Başkanı'nın bir ABD kurumuna Nikaragua'ya ait sulara mayın dökülmesi hususunda izin verdiğini, bu doğrultuda Nikaragua karasuları ve iç suları ile özellikle El Bluff, Corinto ve Puerto Sandino limanlarına mayın döşendiği, mayın döşeme faaliyetlerinin ise bizzat söz konusu ABD kurumunun maaşlı çalışanlarınca ve ABD istihbarat ajanlarının gözetimi ve lojistik desteğiyle gerçekleştirildiği sonucuna varmıştır.⁵⁰⁵ Ayrıca deniz mayını harbinin hukuki çerçevesini ilgilendiren şu neticeye ulaşmıştır: ABD, Nikaragua sularına dökülen mayınlar hakkında uluslararası deniz trafiğini bilgilendirecek hiçbir bildirimde bulunmamış ve söz konusu mayınların varlığını kamuya açık şekilde duyurmamıştır.⁵⁰⁶

UAD kararda, 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme'nin 3'üncü maddesine atıf yaparak ABD'nin, barışçıl deniz ticaretinin güvenliğini sağlamak için gerekli tedbirleri almaması ve askeri gereklilikler izin verir vermez tehlikeli olan bölgeleri ilan etmemesi fiilleri nedeniyle uluslararası teamül hukukuna aykırı hareket ettiğini ifade etmiştir.⁵⁰⁷ Bu tespit, 1907 Sözleşmesi'nin halen geçerliliğini koruduğu ve uluslararası teamül hukuku haline dönüşmüş söz konusu kurallara uygun hareket edilmesi gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca çatışmanın taraflarına yönelik yükümlülükleri havi Sözleşme'deki 3'üncü maddeye atıf yapılması, Mahkeme'nin ABD'yi çatışmaların tarafı olarak kabul ettiği anlamına da gelmektedir.

2.2.4.2. Petrol Platformları Davası

1980-1988 İran-İrak Savaşı esnasında, ABD bayrağını taşıyan gemilere 1987-1988 yıllarında yönelen saldırılara müteakip ABD'nin İran'a ait bazı petrol platformlarına karşı gerçekleştirdiği harekâtlardan adını ve konusunu alan davada UAD, deniz mayını harbine yönelik birtakım tespitlerde bulunmuştur.

⁵⁰⁴ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, ¶ 75.

⁵⁰⁵ A.g.e., ¶ 80.

⁵⁰⁶ A.g.e.

⁵⁰⁷ A.g.e., ¶ 215; Letts, "Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime", 554.

Savaş sırasında; Basra Körfezi'nden çıkarılan petrolün güvenli bir şekilde naklinin sağlanabilmesi için Kuveyt'e ait tankerlere ABD bayrağı çekilerek seyir icra edilmesi yoluna başvurulmuş, ayrıca ABD ve Sovyetler Birliği savaş gemileri refakatinde konvoylar oluşturulmuştur.⁵⁰⁸ İran ve Irak ise Körfez'in çeşitli bölgelerinde mayın döküş harekâtları icra etmiş olup mayınların dökülmesi esnasında uluslararası teamül hukuku kurallarına uygun hareket edilip edilmediği tartışma konusu olmuştur.⁵⁰⁹

Bahse konu davada ABD; kendi bayrağını taşıyan *Bridgeton* ve *Texaco Caribbean* ticaret gemilerinin 1987 yılında mayına çarpması, İran'a ait *Iran Ajr* gemisinin Bahreyn açıklarında uluslararası sularda mayın döşerken tespit edilmesi ve ABD askerlerince gemiye çıkılması, 1988 yılında *USS Samuel B Roberts* savaş gemisinin mayına çarpması gerekçeleriyle, meşru müdafaa hakkı kapsamında İran'a ait petrol platformlarına yönelik saldırıları gerçekleştirdiğini savunmaktadır.⁵¹⁰ İran ise, gemilerin deniz mayınları sebebiyle uğradığı hasarlara ilişkin olarak kendisinin bir sorumluluğunun bulunmadığını, ayrıca *Iran Ajr* gemisinin gerçekten deniz mayını taşıdığını ancak mayın döküş harekâtı icra etmediğini, mayınları bir limandan diğerine nakletmekte olduğunu savunmuştur.⁵¹¹ *Iran Ajr* gemisinin herhangi bir mayın döküşü icra ettiği varsayılsa dahi; deniz mayını harbinin hukuki ilkeleri uyarınca savaşanların açık deniz alanlarına mayın dökmesinin önünde hukuken herhangi bir engel bulunmadığından, ABD'nin söz konusu iddiası hukuki temelden yoksundur. Bu nedenle söz konusu gemiye icra edilen gemiye çıkma harekâtı – geminin mayın döküş harekâtı icra edip etmediği farketmeksizin – hukuka aykırıdır.

ABD, petrol platformlarına yönelik saldırılarını müteakiben bölgede mayın temizleme çalışmaları yürütmüş ve İran seri numaralı çeşitli mayınlar elde ederek kendi savaş gemisine çarpan mayının da İran'a ait olduğu iddiasını desteklemeye çalışmıştır.⁵¹²

⁵⁰⁸ Bkz. Dipnot 224-225.

⁵⁰⁹ Letts, "Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime", 555.

⁵¹⁰ Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America) (Uluslararası Adalet Divanı 06 Kasım 2003), ¶¶ 63-67. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf>.

⁵¹¹ A.g.e., ¶ 63; Letts, "Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime", 555-56.

⁵¹² Letts, "Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime", 556.

Mahkeme bu kanıtları değerlendirirken, gösterge itibariyle güçlü olduklarını ancak kesinlik taşımadıklarını ifade etmediğini belirtmiştir.⁵¹³

Netice itibariyle Mahkeme, ABD'nin savaş gemisine çarpan mayınların İran'a ait olduğu iddiasını kabul etmemiş, savaş boyunca her iki savaşan tarafın da deniz mayınları kullandığını belirterek söz konusu mayının İran'a ait olduğunun kesin olarak tespit edilmesinin mümkün olmadığını hükme bağlamıştır.⁵¹⁴ Bu çerçevede ABD gemisinin uğradığı zarar kapsamında meşru müdafaa iddiasını değerlendiren Mahkeme, tek bir mayın dahi olsa savaş gemisinin uğradığı saldırının meşru müdafaa hakkının kullanımına dayanak teşkil edebileceğini belirtmekle birlikte; tüm koşullar göz önünde bulundurularak, İran'a itham edilen fiilin kesin olarak tespit edilmesi mümkün olmadığından, ABD'nin İran petrol platformlarına yönelik saldırısının meşru müdafaa kapsamında değerlendirilemeyeceği sonucuna varmıştır.⁵¹⁵

2.3. DENİZ TABANI HARBİNİN HUKUKİ İLKELERİ

İnsanlığın su altına yönelik merakı yüzyıllar öncesine dayanmasına rağmen, dikkat ve ilginin deniz tabanına yönelmesi çok daha yakın zamanlara rastlamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri de derinlik arttıkça bilinmezliklerin de beraberinde gelmesi ve keşfedilmenin oldukça zahmetli ve maliyetli olmasıdır. Ancak deniz tabanının ölçülmesi ve haritalanmasına yönelik modern iskandil sistemlerinin kullanılması ve yandan taramalı sonar sistemlerinin gelişmesiyle deniz tabanı insanlar için daha bilinir ve öngörülebilir olmuş; okyanusların en derin yeri olan Mariana Çukuru dahi ulaşılabilir bir nokta haline gelmiştir. Böylelikle deniz tabanlarının devletlerce kullanımı söz konusu olmaya başlamıştır. Malta Büyükelçisi Arvid Pardo tarafından 1967 yılında BM Genel Kurulu'nda yapılan konuşma temelde derin deniz yatağında yer alan minerallerin araştırılması ve işletilmesi konusunda devletleri harekete geçirirse de aynı zamanda deniz

⁵¹³ *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, ¶ 71.

⁵¹⁴ A.g.e.

⁵¹⁵ A.g.e., 72; Letts, "Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime", 556.

tabanına silahlar yerleştirilmesi hususunun düzenlenmesine yönelik bir dizi müzakere sürecine de neden olmuştur.⁵¹⁶

Deniz tabanının aktif olarak ilk kullanımı denizaltı kablo hatlarının döşenmesi ile başlamıştır. 1850 yılında İngiltere ile Fransa'yı birbirine bağlayan 20 mil uzunluğundaki denizaltı telgraf hattı, bilinen ilk denizaltı kablo sistemidir. Bundan 2 yıl sonra ise Atlantik'in iki yanını birbirine (İrlanda'yı Newfoundland ve Labrador'a) bağlayan 2300 mil uzunluğundaki ilk transatlantik denizaltı kablo hattı döşenmiştir.⁵¹⁷ İlk denizaltı kablo hattının döşenmesinin üzerinden yarım asır geçmişken Filipinler ile Kaliforniya'yı birbirine bağlayan 6000 mil uzunluğundaki denizaltı kablosu sayesinde dünyayı tam tur çevreleyecek şekilde denizaltı kabloları döşenmiştir.⁵¹⁸ Günümüzde ise dünya çapında 131 kilometrelik *CeltixConnect* hattından, 20.000 kilometrelik *Asia America Gateway* hattına kadar değişik uzunluklarda toplam 1,48 milyon kilometre denizaltı kablo hattı mevcuttur.⁵¹⁹

Kablo hatlarının yanı sıra deniz tabanına döşenen petrol, doğalgaz ve su nakil hatları da uluslararası enerji arzı ve güvenliği açısından önem arz eden bir diğer deniz tabanı aktörüdür. 2022 yılında Kuzey Akım boru hattına yapılan saldırılar neticesinde Avrupa doğrudan olmak üzere tüm dünya enerji güvenliği ile denizaltı enerji nakil hatlarının emniyetinin yakın ilişkisine şahit olmuştur.

2.3.1. Deniz Tabanı Harbi Kavramı

Gelişen teknoloji ile birlikte çeşitli deniz alanları harp sahası olarak kullanılmaya başlanmıştır. İlk zamanlar yalnızca suüstü gemileri ile icra edilen deniz savaşları, daha sonraları denizaltılar ile deniz seviyesinin altına inmiştir. Söz konusu harp sahalarının bir diğeri de deniz tabanıdır. Devletlerce deniz tabanına çeşitli silah sistemleri ve sensörler yerleştirilmekte, ayrıca deniz tabanında yer alan bu silah/sistemler ile diğer sualtı araç ve

⁵¹⁶ Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 173.

⁵¹⁷ A.g.e., 180.

⁵¹⁸ A.g.e.

⁵¹⁹ TeleGeography, "Submarine Cable FAQs", erişim 07 Ağustos 2025, <https://www2.telegeography.com/submarine-cable-faqs-frequently-asked-questions>.

tesisleri hedef alınmaktadır. Deniz tabanı merkezli icra edilen harekâtlar, oldukça yeni bir kavram olan deniz tabanı harbini oluşturmaktadır.

Gerek savunma bilimleri alanında gerek silahlı çatışma hukuku alanında kritik sualtı altyapılarının korunmasına ilişkin bilimsel çalışmalar, 21'inci yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak bu çalışmaların deniz tabanı harbi konsepti altında toplanması oldukça yeni tarihlere dayanmaktadır. Özellikle de 2022 yılında denizaltı boru hatlarına yapılan sabotajlar neticesinde kritik sualtı altyapılarının korunmasının değeri ön plana çıkmış, deniz tabanı harbi kavramı daha fazla dile getirilir hale gelmiştir.

Deniz tabanı harbine ilişkin olarak genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Kimi yazarlarca sualtı harbi kavramı ile paralel olarak ele alınan deniz tabanı harbi, deniz mayını harbi ya da denizaltı harbi ile hibrit şekilde de değerlendirilmektedir. Ancak salt deniz tabanını hedef alan ya da yalnızca deniz tabanından icra edilen harp türünün, denizaltı veya deniz mayını harbinden ayrı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede deniz tabanı harbi, kısaca deniz tabanından yöneltilen veya deniz tabanına yönelen harekâtlar olarak tanımlanabilir.⁵²⁰ Doktrinde yer alan bir diğer tanım itibariyle deniz tabanı harbi, odak noktasını deniz tabanının oluşturduğu sualtı harbini ifade etmektedir.⁵²¹ Bu tanım çerçevesinde deniz tabanı harbi, sualtı harbinin bir nevi olarak ele alınmaktadır.

Deniz tabanı harbine ilişkin yukarıda yer verilen tanımlamalardan yola çıkılarak, deniz tabanı harbini iki ana alt başlığa ayırmak mümkündür: kritik sualtı altyapılarına yönelik saldırılar şeklinde tezahür eden “deniz tabanına yönelen harekâtlar”, deniz tabanına yerleştirilen silah ve sistemler yoluyla gerçekleştirilen “deniz tabanından yöneltilen hareketler”. Deniz mayınları esasen ikinci alt başlık altında yer alıyor gibi görünse de mayınların deniz tabanı haricinde suda asılı veyahut satıhta yüzer şekilde kullanılabilmesi

⁵²⁰ Christopher J. Carr vd., “Seabed Warfare and the XLUUV” (Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, 2018), 1, <https://calhoun.nps.edu/server/api/core/bitstreams/a14cd567-f239-403a-ba33-7c76e0b86f0f/content>.

⁵²¹ Louisa Brooke-Holland, “Seabed warfare: Protecting the UK’s undersea infrastructure”, 24 Mayıs 2023, <https://commonslibrary.parliament.uk/seabed-warfare-protecting-the-uks-undersea-infrastructure/>.

ve kendisine has özel düzenlemeleri ile harp yöntemleri bulunması sebebiyle deniz mayını harbini, deniz tabanı harbinden ayrı ele almak gerekmektedir.

2.3.2. Deniz Tabanına Yönelen Harekâtlar

Deniz tabanı harbi kapsamında ilk ele alınması gereken harekât türü deniz tabanına yönelen harekâtlardır. Harekâtın suüstü veya sualtı unsurları tarafından gerçekleştirilmesi fark etmeksizin önem arz eden husus, hedefin deniz tabanında yer alan veya deniz tabanı ile yakından ilişkili olan bir hedef olmasıdır. Bu harekât türündeki en belirgin hedefler ise askeri veya sivil denizaltı iletişim hatları, elektrik nakil hatları, petrol-doğalgaz ve su boru hatları gibi deniz tabanında yer alan kritik sualtı altyapılardır. Bahse konu hedeflere uzaktan kontrollü sualtı araçları, insansız deniz araçları veya denizaltılar tarafından saldırılar gerçekleştirilebileceği gibi doğrudan SAT unsurları tarafından hedeflerin tahrip edilmesi de mümkündür. Ayrıca son dönemde sivil ticaret gemileri tarafından demir veya av trollerinin deniz dibini taraması vasıtasıyla deniz tabanında yer alan altyapılara zarar verildiği de görülmektedir.

2.3.2.1. Denizaltı Kablo ve Boru Hatlarının Hedef Alınması

Denizaltı kablo ve boru hatlarına ilişkin barış dönemi ve savaş dönemi kuralları birbirinden farklılık arz etmektedir. Çalışmanın kapsamı silahlı çatışma dönemi ile sınırlı olduğundan burada silahlı çatışma hukuku kapsamında denizaltı kablo ve boru hatlarının hukuki statüsü ele alınacaktır.

Denizaltı kablolarına ilişkin en eski uluslararası düzenleme, 1884 tarihli Denizaltı Telgraf Kablolarının Korunmasına İlişkin Sözleşmedir. Sözleşme esasen denizaltı telgraf hatlarının barış döneminde korunması ve zarara uğraması halinde zararların tazminine yönelik düzenlemeler içermekle birlikte denizaltı kablolarına kasıtlı ya da ihmali davranışla zarar verilmesini yasaklamaktadır.⁵²² Bununla birlikte Sözleşme hükümlerinin *“savaşan devletlerin eylem özgürlüklerini hiçbir şekilde kısıtla[mayacağı]”*⁵²³ hususu da

⁵²² 1884 Denizaltı Telgraf Kablolarının Korunmasına İlişkin Sözleşme md. 2.

⁵²³ 1884 Denizaltı Telgraf Kablolarının Korunmasına İlişkin Sözleşme md. 15.

Sözleşme kapsamında hükme bağlanmıştır. Bu nedenle silahlı çatışmanın tarafları, 1884 tarihli Sözleşme hükümlerinde yer alan yasaklamalarla bağlı değildir.

1907 tarihli Lahey IV Sayılı Kara Savaşının Kanunları ve Adetleri ile İlgili Sözleşme'ye Ek Kara Savaşlarının Kanunları ve Adetlerine İlişkin Yönetmelik'in 54'üncü maddesi, “İşgal edilen bir ülkeyi tarafsız bir ülkeye bağlayan denizaltı kabloları, mutlak gereklilik hali dışında, zapt edilemez ve tahrip edilemez”⁵²⁴ hükmünü amirdir. Ancak burada bahsedilen denizaltı kablolarına ilişkin yükümlülük yalnızca karada meydana gelen zapt ve tahrip olaylarına ilişkin olup deniz tabanında yer alan kabloları yönelik harekâtları düzenlememektedir.⁵²⁵ Söz konusu hükmün uygulanacağı durum, işgal altındaki toprak ile tarafsız devleti birbirine bağlayan denizaltı kablosunun karaya çıktığı uçların imha edildiği kara savaşlarıdır.⁵²⁶

1907 Lahey Barış Konferansında bir sonraki konferansın deniz harbine yönelik kural ve teamüllere yönelik olması taleplerine⁵²⁷ istinaden Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından oluşturulan ve bağlayıcı niteliği bulunmayan 1913 tarihli Oxford El Kitabı'nın 54'üncü maddesi denizaltı kablolarının imhasını düzenlemektedir. Söz konusu madde metni uyarınca; savaşan devletler içerisindeki iki noktayı veya savaşan taraflardan biri ile tarafsız bir devleti birbirine bağlayan kabloları imha etme hakkına sahiptir.⁵²⁸ Bahse konu imha işleminin tarafsız devlet karasuları dâhilinde gerçekleştirilmesi yasak olmakla birlikte; açık denizlerde denizaltı kablosunun imha edilebilmesi için etkili bir ablukanın mevcudiyeti ve denizaltı kablosunun abluka sınırları içerisinde olması şartları aranmaktadır.⁵²⁹ Ayrıca denizaltı kablolarının yalnızca mutlak zorunluluk halinde imha

⁵²⁴ *Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*, 1:56.

⁵²⁵ James Brown Scott, ed., *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conferences of 1907* (New York: Oxford University Press, 1921), 3:13.

⁵²⁶ A. Pearce Higgins, “Submarine Cables and International Law”, *British Year Book of International Law* 2 (1922 1921): 30.

⁵²⁷ Bkz. Dipnot 90.

⁵²⁸ 1913 Oxford El Kitabı md. 54/1.

⁵²⁹ 1913 Oxford El Kitabı md. 54/2-3.

edilebileceği belirtilmektedir.⁵³⁰ Denizaltı kablosunun sahibinin gerçek veya tüzel kişi olması veya savaşan ya da tarafsız devlet uyruğunda bulunması önemsizdir.⁵³¹

Yukarıda yer verilen uluslararası metinlerin tamamında yalnızca denizaltı kablolarına ilişkin düzenlemeler yer almakta, denizaltı boru hatlarına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. San Remo El Kitabı ise denizaltı kabloları ile boru hatlarını aynı madde içerisinde düzenlemiştir. Söz konusu madde kapsamında savaşanlara hizmet etmedikleri müddetçe, denizaltı kablo ve boru hatlarının savaşanlarca tahrip edilmemesine özen göstermeleri gerekmektedir.⁵³² Savaşan tarafın yararına bir hizmet söz konusu ise denizaltı kablo ve boru hatları meşru askeri hedef haline gelmektedir.⁵³³

2.3.2.2. Saldırıların Temel İlkeler Bağlamında Değerlendirilmesi

Denizaltı kablo ve borularının silahlı çatışma durumlarındaki hukuki statülerine ilişkin uluslararası düzenlemelerin tamamı “mutlak gereklilik”, “mutlak zorunluluk” ve “savaşan tarafa hizmet” gibi kavramları ihtiva etmektedir. Mevcut kısa ve detaysız madde metinlerinden bu kavramlardan ne kastedildiği anlaşılmadığından, söz konusu düzenlemelerin silahlı çatışma hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Sayılı Protokol’ün 52’nci maddesi saldırıları yalnızca askeri hedeflerle sınırlı tutmakla birlikte askeri hedeflerin, askeri harekâta etkin katkıda bulunan ve hedef alınması halinde harekâta kesin bir avantaj sağlama niteliğini haiz mallar olduğunu ifade etmektedir. Bu tanım itibariyle denizaltı kablo ve boru hatlarının askeri harekâta katkısının olup olmadığı temel tartışma noktasıdır. Yalnızca savaşanların

⁵³⁰ 1913 Oxford El Kitabı md. 54/3.

⁵³¹ 1913 Oxford El Kitabı md. 54/4.

⁵³² San Remo El Kitabı md. 37.

⁵³³ Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, 102; Doswald-Beck, *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, 111.

silahlı kuvvetlerince kullanılan denizaltı kablo ve boru hatlarının askeri harekâta kesin katkı sağladığı ve bu nedenle askeri hedef konumunda olduğu açıktır.⁵³⁴

Sorun sahası olan husus çift kullanıma sahip kablo ve boru hatlarıdır. ABD uygulaması uyarınca çift kullanıma sahip denizaltı kablo ve boru hatları, karşı tarafın savaşı sürdürme yeteneğine katkı sağladığından askeri hedef olarak değerlendirilmesi gerektiği ve saldırılabileceği yönündedir.⁵³⁵ Ancak savaşan taraflardan birinin ülkesine giren her türlü enerji kaynağının doğrudan askeri harekâta katkı sağladığını söylemek veyahut her türlü iletişim hattının askeri harekât kapsamında kullanıldığını ileri sürmek, askeri hedef kavramına ilişkin oldukça geniş bir yorumlama olacaktır. Burada düşmanın savaşı sürdürme yeteneğini ekonomik açıdan değil, doğrudan askeri harekâta katkı açısından değerlendirmek daha doğru hareket tarzı olacaktır. Örneğin denizaltı doğalgaz boru hattı vasıtasıyla satılan enerjiden kazanılan paranın askeri harekâta harcanması şeklindeki dolaylı bir etki, bahse konu doğalgaz hattını askeri hedef haline getirmemelidir. Ancak bir petrol boru hattından alınan petrolün doğrudan savaş araçlarında kullanılıyor olması halinde boru hattının hedef alınması hukuka uygun hale gelecektir.

Konuya ilişkin yakın tarihli bir örnek, Alman yetkililerce Ukrayna vatandaşı bir dalış eğitmeni tarafınan gerçekleştirildiği tespit edilen Rusya'ya ait Kuzey Akım denizaltı boru hattına yönelik saldırıdır.⁵³⁶ ABD'nin konuya ilişkin uygulamaları çerçevesinde değerlendirildiğinde Rusya, bahse konu boru hattı ile Avrupa'ya gaz satışı yaparak elde ettiği maddi varlıkla savaşı devam ettirdiğinden, Kuzey Akım boru hattı askeri bir hedef niteliğindedir ve (saldırıyı yapan kişinin statüsünden bağımsız olarak düşünüldüğünde) yapılan saldırı hukuka uygundur.⁵³⁷ Ancak savaşan taraflara hizmet kavramının, askeri harekâta doğrudan etki olarak yorumlanması durumunda ise Kuzey Akım boru hattının

⁵³⁴ Raul Pedrozo, "Safeguarding Submarine Cables and Pipelines in Times of Peace and War", *International Law Studies* 106 (2025): 56.

⁵³⁵ A.g.e.

⁵³⁶ "Nord Stream sabotage: Germany issues arrest warrant - DW - 14.08.2024", dw.com, erişim 07 Ağustos 2025, <https://www.dw.com/en/nord-stream-explosions-germany-issues-arrest-warrant/a-69933920>.

⁵³⁷ Pedrozo, "Safeguarding Submarine Cables and Pipelines in Times of Peace and War", 57.

Rus askeri harekâtına doğrudan bir katkısı bulunmaması nedeniyle bahse konu saldırının hukuka aykırı olduğu sonucuna varılmaktadır.

2.3.2.3. Tarafsızlık Hukuku Kapsamında Denizaltı Kablo ve Boru Hatlarının Hedef Alınması

Deniz tabanı harbi kapsamında denizaltı kablo ve boru hatlarına yönelik harekâtların tarafsızların çatışmalardan vareste kalma haklarına hanel getirmemesi gerekmektedir. Tarafsızların bu hakları ve tarafsızlık hukukuna ilişkin hükümler yalnızca 1913 Oxford El Kitabı'nda yer almaktadır. Oxford El Kitabı'nın dönemin devletlerinin genel uygulamalarının bir yansıması niteliğinde olduğu ve uluslararası teamül hukukunun kodifiye edilmesi gayesiyle ortaya çıkarıldığı dikkate alındığında, söz konusu hükümlerin günümüzde de teamül hukuku olarak mevcudiyetini sürdürdüğü değerlendirilmektedir.

Denizde silahlı çatışma hukukunun genel hükümleri uyarınca tarafsız devletlerin iç suları ve karasuları, denizdeki savaş alanları dışında kalan alanlardır. Savaşan tarafların bu alanlarda harekât icra etmesi yasaklanmıştır. Deniz tabanı harbi de denizde silahlı çatışma hukuku kapsamındaki bir harp nevi olması sebebiyle savaşanların tarafsız sulardaki denizaltı kablo ve boru hatlarını hedef almaları hukuka aykırıdır.⁵³⁸

Ancak tarafsız sular haricinde yer alan tarafsız devlete ait denizaltı kablo ve boru hatlarına saldırılması hukuken meşrudur.⁵³⁹ Tarafsız devlete ait kablo ve boru hatlarının, muharebenin kazanılması açısından imha edilmesi elzem olması durumunda askeri hedef kabul edilen bu altyapı tesislerine ilişkin olarak, savaşın hitamında tarafsız devletin tazminat hakkı söz konusu olabilecektir.

2.3.3. Deniz Tabanından Yöneltilen Harekâtlar

Deniz tabanı harbinin ikinci türü ise deniz tabanından sualtı veya suüstü unsurlarına yöneltilen harekâtlardır. Deniz tabanı sistemleri kullanılarak gerçekleştirilen MKT

⁵³⁸ Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 196; Pedrozo, "Safeguarding Submarine Cables and Pipelines in Times of Peace and War", 61.

⁵³⁹ Pedrozo, "Safeguarding Submarine Cables and Pipelines in Times of Peace and War", 61.

harekâtları, denizaltı savunma harbi, suüstü unsurlarına yönelik saldırılar veya deniz tabanından istihbarat-keşif-gözetleme faaliyetleri icra edilmesi deniz tabanından yöneltilecek harekâtlara örnek gösterilebilir.⁵⁴⁰ Bu kapsamda deniz tabanından yöneltilecek harekâtlarda kullanılan silah ve sistemin çeşidi ile tesis edildikleri deniz yetki alanının statüsü harekâtın meşruiyetini belirleyecek ölçütlerdir.

2.3.3.1. Deniz Tabanına Kurulabilecek Silah ve Sistemler

Deniz tabanına kurulabilecek silah ve sistemlere ilişkin tek uluslararası düzenleme, 1971 tarihli Deniz Tabanı Silahların Kontrolü Antlaşmasıdır. Söz konusu Antlaşma uyarınca devletlerin tam egemenliğe sahip olduğu deniz yetki alanları haricinde; deniz tabanına nükleer silahlar ile kimyasal, biyolojik, radyoaktif özellikli diğer kitle imha silahlarının döşenmesi, bu silahların deniz tabanında depolanması veya bu silahları fırlatma yeteneğine sahip fırlatma rampası şeklinde herhangi bir tesisin inşası yasaklanmaktadır.⁵⁴¹ Söz konusu hüküm, deniz tabanından nükleer silahlar ile kitle imha silahlarının yöneltmesini yasakladığından, bu niteliklere sahip silahlar açısından doğrudan deniz tabanı harbinin yasaklandığı söylenebilir. Nitekim Antlaşma, deniz tabanı üzerindeki su alanlarında bu çeşitteki silahların kullanımına yönelik herhangi bir kısıtlama getirmemiştir.

1971 Antlaşması yalnızca nükleer silahlar ve kitle imha silahlarının deniz tabanına yerleştirilmesini yasaklamıştır. Bu türden silahlar haricindeki diğer konvansiyonel silahlar ile sensör/tesislerin deniz tabanına yerleştirilmesinin önünde herhangi bir hukuki engel bulunmamaktadır.⁵⁴² Deniz tabanına yerleştirilerek denizaltı ve suüstü unsurlarına yönelik keşif ve dinleme yapabilecek nitelikteki sistemler, deniz tabanı harbinde kullanılan meşru araçlardandır. ABD'nin SOSUS (Sound Surveillance System) sistemi bu tesislere örnek olarak verilebilir. Deniz tabanına yerleştirilen 1000'den fazla su altı mikrofoni ile birlikte önemli su yollarında konuşlandırılan manyetik anomali tespit sistemleri ve pasif sonarların birleşiminden oluşan SOSUS vasıtasıyla, deniz alanlarında

⁵⁴⁰ Carr vd., "Seabed Warfare and the XLUUV", 1.

⁵⁴¹ 1971 Deniz Tabanı Silahların Kontrolü Antlaşması md. 1/1.

⁵⁴² Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 174.

seyreden denizaltıların daha kolay tespit edilmesi amaçlanmaktadır.⁵⁴³ Çin tarafından geliştirilen benzer bir pasif akustik algılama sistemi ile özellikle Arktik bölgesindeki nükleer denizaltı faaliyetlerinin izlenmesi planlanmaktadır.⁵⁴⁴

1971 Antlaşması kapsamı dışında kalan bir diğer silah sistem ise önceden deniz tabanına yerleştirilen ve istenildiği anda hedefe yöneltilen faydalı yük sistemleridir. Bu sistemler sayesinde deniz tabanının yaklaşık 4000 metre derinliğine kadar yerleştirilen fırlatma rampası benzeri tesisler vasıtasıyla istenildiği anda sualtı unsurlarına karşı etkili denizaltı savunma harbi (DSH) icra edilebilmekte ve suüstü unsurlarına angaje olabilecek nitelikteki torpido veya İDA sistemleri depolanabilmektedir. Ayrıca bu tip sistemler Lockheed Martin firması tarafından geliştirilen *Cormorant* isimli yüzebilen casus uçakları veya Raytheon firmasının *Switchblade* adlı insansız hava araçlarını barındırabilmektedir.⁵⁴⁵ Bu sayede deniz tabanındaki sistemden yüzerek satha, müteakiben de hava sahasına ilerleyebilen İHA'lar sayesinde çoklu alan harekâtı icra edebilmektedir.

2.3.3.2. Deniz Tabanına Silah-Sistem Kurulabilecek Deniz Yetki Alanları

1971 Deniz Tabanı Silahların Kontrolü Antlaşması, deniz tabanına yerleştirilmesi yasaklanan silahlara ilişkin olarak 12 millik karasuları sınırlarını esas almaktadır. Bu kapsamda kıyı devleti karasularının ötesindeki alanlara yalnızca nükleer silahlar ve kitle imha silahları yerleştirmemeyi taahhüt etmektedir. Antlaşma metninin mefhum-u muhalifinden, karasularının ötesinde yasaklanan türdeki silahlar haricindeki diğer silah ve sistemlerin yerleştirilmesinin engellenmediği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda kıta sahanlığı ve MEB alanlarının tabanları ile derin deniz yatağında deniz tabanından yöneliten harekâtların icra edilmesi mümkündür.

⁵⁴³ A.g.e., 174-75.

⁵⁴⁴ “Exclusive: China develops new submarine detection breakthrough threatening US naval intelligence and stealth operations”, erişim 07 Ağustos 2025, <https://armyrecognition.com/focus-analysis-conflicts/navy/naval-technology/exclusive-china-develops-new-submarine-detection-breakthrough-threatening-us-naval-intelligence-and-stealth-operations>.

⁵⁴⁵ Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 178.

Savaşan tarafların ülkesinin bir parçası olan iç suları ve karasuları, silahlı çatışmaların hukuka uygun yürütülebileceği alanlardan olduğundan bu alanlarda deniz tabanı harbi icra edilmesi mümkündür. Ancak tarafsız devlet karasuları ve iç sularının savaş alanı dışında kalmasından bahisle bu alanlarda savaşan taraflarca deniz tabanına silah ve sistemler yerleştirilmesi yasaktır. Bununla birlikte deniz mayını harbinde olduğu üzere, tarafsız devletin tam egemenliğe sahip olduğu deniz alanlarını korumak ve caydırıcılık sağlamak açısından kendi ülkesinin parçası niteliğindeki alanların deniz tabanına silah ve sistemler yerleştirmesinin tarafsızlığına hanel getirmeyeceği ve hukuka uygun olduğu değerlendirilmektedir.

Kıyı devleti BMDHS'nin 80'inci maddesinin atfıyla 60'ıncı maddede düzenlenen hükümler çerçevesinde, kıta sahanlığı üzerindeki yapay ada ve tesisler nezdinde egemen hak ve yetkilere sahiptir. Ancak bu yetkiler, canlı ve cansız kaynakların işletilmesi ile bilimsel araştırma ve deniz çevresinin korunması hususlarına ilişkin tesis ve yapılar ile sınırlandırılmıştır.⁵⁴⁶ 60'ıncı madde uyarınca Sözleşme, amacı ne olursa olsun yapay ada inşa yetkisini kıyı devletine bıraktığından, üçüncü bir devletin kıta sahanlığı alanında askeri nitelikte herhangi bir yapay ada inşa edilmesi mümkün değildir.⁵⁴⁷ Kıyı devletinin satıhtaki bu tür yapay ada ve tesislere yönelik egemen hakları mevcut olsa da deniz tabanındaki tesislere yönelik yetkileri daha dar niteliktedir.⁵⁴⁸

Kıyı devletinin kıta sahanlığında yer alan ve ekonomik veya bilimsel araştırma haklarını ihlal eden nitelikteki yapı ve tesisler üzerinde hak ve yetkilere sahip olduğu Sözleşme kapsamında açıkça düzenlenmişken, askeri nitelikteki deniz tabanı tesisleri üzerinde herhangi bir hak ve yetki hususuna yer verilmemiştir.⁵⁴⁹ Bu çerçevede, karasuları ötesinde, kıyı devletinin ekonomik nitelikteki kaynaklarını araştırma ve işletme haklarına hanel getirmeyecek, denize yönelik bilimsel araştırma yapmasını engellemeyecek ve deniz çevresine zarar vermeyecek nitelikteki askeri silah ve tesislerin deniz tabanına

⁵⁴⁶ Treves, "Military Installations, Structures and Devices on the Seabed", 831.

⁵⁴⁷ A.g.e., 840.

⁵⁴⁸ Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 171.

⁵⁴⁹ A.g.e.

yerleştirilmesinin önünde uluslararası hukuk açısından herhangi bir engel bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan Sözleşme yalnızca söz konusu haklara etki eden “yapı ve tesislerin” inşasına yönelik kıyı devletine münhasır haklar vermektedir. Ancak metinde geçen “yapı ve tesis” kavramının sınırı belirsizlik arz etmektedir. Deniz tabanına yerleştirilen denizaltı izleme sistemleri gibi küçük cihazların madde metninde yer alan “yapı ve tesis” kavramı dâhiline girmeyecek boyutta olması nedeniyle, kıyı devletinin münhasır haklarına etki etse dahi kıta sahanlığı alanlarına bu tip cihazların yerleştirilmesinin meşru olduğuna yönelik görüşler mevcuttur.⁵⁵⁰

Silahlı çatışma durumunda denizde silahlı çatışma hukuku hükümleri, deniz hukuku hükümlerine nazaran *lex specialis* nitelikte olduğundan kıyı devletinin söz konusu haklarına gereken özeni gösterme yükümlülüğü ortadan kalacaktır.⁵⁵¹ Böylelikle kıyı devletinin ekonomik, bilimsel ya da çevresel hakları gözetilmeksizin büyük çaplı yapı ve tesislerin deniz tabanına kurulması mümkün hale gelecektir.

⁵⁵⁰ Treves, “Military Installations, Structures and Devices on the Seabed”, 841.

⁵⁵¹ Kraska ve Pedrozo, *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*, 172.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan savaş tarihinde daima savaşa özgü kurallar da mevcut olmuştur. Önceleri bireysel mücadeleleri adlandırmak için kullanılan savaş kavramı, devam eden süreçte devletler arası mücadeleleri tanımlamak için zikredilmiş, modern dönemde ise topyekûn saldırıların yanı sıra kısa ve münferit harekâtları da kapsamak adına savaş tabirinin yerini silahlı çatışma almıştır. Uygulanan kurallar ise savaş halinin mevcudiyeti için gerekli olan ilan vb. şartlara gün geçtikçe uyulmaması nedeniyle, etki alanını genişletebilmek adına savaş hukukundan silahlı çatışma hukukuna dönüşmüştür.

Silahlı çatışma hukuku esasen birkaç temel ilke üzerinde şekillenmektedir: askeri gereklilik, insaniyet, ayırım yapma ve orantılılık. Silahlı çatışmalarda kullanılacak sistemler, meşru hedef tayini, silahlı çatışma yöntemleri bahse konu temel ilkeler baz alınarak belirlenmektedir. Silahlı çatışmaların meydana geldiği alanın niteliği ne olursa olsun -kara, hava veya deniz- söz konusu temel ilkeler, silahlı çatışma hukukunun yol göstericisi niteliğindedir.

Denizdeki silahlı çatışma kavramı, saldırıyı yapan veya maruz kalan taraftan en az birinin deniz alanlarında bulunması halinde meydana gelen fiili durumu ifade etmektedir. Denizden kara alanında bulunan hedeflerin bombalanması halinde dahi, bombalamayı gerçekleştiren deniz aracının savaş gemisi statüsü, savaşan olup olmadığı gibi hususlar çatışmayı denizdeki silahlı çatışmaya dönüştürmekte, bu nedenle söz konusu saldırının meşruiyetine ilişkin olarak denizde silahlı çatışma hukuku kurallarına gidilmesi gerekmektedir.

Kara alanlarından farklı olarak denizde, devletlerin tam egemen olduğu veya birtakım egemen hak ve yetkilerle donatıldığı çeşitli deniz yetki alanları mevcuttur. Bu alanlarda gerçekleştirilebilecek çatışmalara yönelik kurallar da farklılıklar göstermektedir. Ayrıca denizde “açık deniz” olarak isimlendirilen ve devletlerin geniş serbestilere sahip olduğu bir mefhum da söz konusudur. Deniz muharıpleri de karadakilerden farklı olarak insan değil, araç temellidir. Denizdeki silahlı çatışmaları icra etme yetkisi savaş gemilerine bahşedilmiştir. Bunların yanı sıra zapt ve müsadere, abluka, konvoy gibi özellikli çatışma

yöntemleri nedeniyle denizde silahlı çatışma hukuku, silahlı çatışma hukukunun kendine özgü kurallara haiz bir alt dalı niteliğindedir ve denizin tabiatından gelen özellikleri çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Sualtı harbi ise deniz alanlarının suüstü ve sualtı olarak ikiye ayrılması neticesinde ortaya çıkan bir harp türünden biridir. Su altından, su altına veya sualtı araç/silahlarıyla gerçekleştirilecek harekâtlar sualtı harbi kapsamında yer almaktadır. Bu anlayış içerisinde sualtı harbi; denizaltı harbi, deniz mayını harbi ve deniz tabanı olmak üzere üç alt harp nevine ayrılmaktadır. Bahse konu harp nevelerinin su altı alanı ile ilişkisinden başka, hukuki açıdan da ortak özellikleri bulunmaktadır. Örneğin her üç harp nevi de oldukça eski uluslararası hukuk kuralları ile yürütülmeye çalışılmaktadır. Denizaltı harbine dayanak teşkil eden esas düzenleme, Londra’da akdedilen 1936 Protokol’üdür. Deniz mayını harbi 1907 tarihli Lahey VIII Sayılı Temas İle Patlayan Otomatik Denizaltı Mayınlarının Dökülmesine İlişkin Sözleşme çerçevesinde yürütülmektedir. Deniz tabanı harbine gelindiğinde ise 1884 tarihli Denizaltı Telgraf Kablolarının Korunmasına İlişkin Sözleşme’nde yer alan savaşanların harekât özgürlüklerinin kısıtlanamayacağına ilişkin tek bir hüküm haricinde hiçbir asli kaynak mevcut değildir. Görüldüğü üzere sualtı harp neveleri, en yenisi 89, en eskisi 141 yıllık uluslararası sözleşme hükümleri ile idame ettirilmeye çalışılmaktadır.

Sualtı harbi nevelerinin diğer bir ortak noktası ise hukuki dayanaklarının oldukça dar kapsamlı uluslararası düzenlemeler olmasıdır. Denizaltı harbinin hukuki dayanağı olan 1936 Protokol’ü yalnızca 2 maddeden oluşmaktadır. Deniz mayını harbine yönelik akdedilen 1907 Lahey VIII Sayılı Sözleşme, toplamda 13 madde ihtiva etmekle birlikte bunlardan yalnız 6’sı harekâta yöneliktir. Deniz tabanı harbi açısından ise 1884 Sözleşmesi savaş durumuna yönelik tek bir madde içermektedir. Deniz harbinin iki esas türünden biri olan ve 3 ana alt harp nevinden oluşan sualtı harbi, yalnızca 9 adet operasyonel nitelikteki antlaşma maddesi kapsamında uygulanmaya çalışılmaktadır.

Kuralların eksikliği ve güncelliğini yitirmesi nedeniyle sık sık teamül hukukuna başvurulsa da sualtı harp neveleri açısından devletlerin yeknesak uygulamalarının bulunduğunu söylemek kimi durumlarda mümkün olmamaktadır. Ayrıca çoğu zaman,

İkinci Dünya Savaşı'ndaki denizaltı harbi uygulamalarında olduğu gibi, çatışan devletlerin neredeyse tamamının mevcut kuralların hilafına hareket ettiği de görülmektedir. Bu nedenle sualtı harbine yönelik kurallardaki eksikliğin teamül hukuku çerçevesinde giderilmesi devletlerin bir örnek uygulamasının bulunmaması sebebiyle mümkün olmamaktadır.

Sualtı harbi nevelerinin hukuki dayanaklarının güncel ihtiyaçları karşılamaması ve kapsamının oldukça dar olması sebepleriyle söz konusu alanlarda yeni kurallar oluşturulması çalışmaları İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana çeşitli platformlarda gündeme getirilse de henüz herhangi bir sonuç alınamamıştır. Denizde silahlı çatışma hukuku kurallarındaki eksiklik ve yetersizlerin giderilmesi amacıyla oluşturulan San Remo El Kitabı da sualtı harbi nevelerine yönelik yeterli düzenlemeyi ihtiva etmemektedir. Denizdeki silahlı çatışmaların başlangıç anı, denizaltıların kurtarma yükümlülüğü, deniz tabanına yerleştirilebilecek silah sistemleri gibi hususlardaki hukuki eksikliklerin giderilmesi, sualtı harbi nevelerinin hukuka uygun icrası açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle, öncelikle devletlerce sualtı harbi nevelerine yönelik uluslararası düzenlemeler akdedilmesi yoluna gidilmesi; alternatif hal tarzı olarak ise niteliği ve kullanılan araç/sistemler itibariyle özellik arz eden sualtı harbinin topyekûn ele alınarak nevelerine özgü bölümleri ihtiva eden veya sualtı harbi nevelerinin ayrı ayrı ele alındığı yeni el kitabı çalışmaları yapılmasıyla mevcut hukuki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- “Annotated Supplement to the Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations”. International Law Studies, 2024. <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3084&context=ils>.
- Arabacı, Hüseyin, ve Murat Karataş. “Deniz Mayınlarının Osmanlı Devletindeki Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü”. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6, sy 1 (2021): 36-75.
- Arimatsu, Louise. “International Law Applicable to Naval Mines”. Chatham House - The Royal Institute of International Affairs, 2014. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/field/field_document/20140226NavalMines.pdf.
- Bennett, H. G. “The 1942 Laconia Order, The Murder of Shipwrecked Survivors and the Allied Pursuit of Justice 1945-46”. *Plymouth University SOLON Law, Crime and History* 1, sy 1 (2011): 16-34.
- Biggs, Adam, Dan Xu, Joshua Roaf, ve Tatana Olson. “Theories of Naval Blockades and Their Application in the Twenty-First Century”. *Naval War College Review* 74, sy 1 (2021): 79-108.
- Blair, Clay. *Silent Victory: The U.S. Submarine War Against Japan*. Philadelphia: J. B. Lippincott Company, 1975.
- Boothby, William H. *Weapons and the Law of Armed Conflict*. 2. Baskı. New York: Oxford University Press, 2016.
- Bourne, William. *Inventions or Devices*. London, 1578.
- Brooke-Holland, Louisa. “Seabed warfare: Protecting the UK’s undersea infrastructure”. 24 Mayıs 2023. <https://commonslibrary.parliament.uk/seabed-warfare-protecting-the-uks-undersea-infrastructure/>.
- Carr, Christopher J., Jahidel Franco, Cheryl Mierzwa, Lewis B. Shattuck, ve Melissa A. Suursoo. “Seabed Warfare and the XLUUV”. Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, 2018. <https://calhoun.nps.edu/server/api/core/bitstreams/a14cd567-f239-403a-ba33-7c76e0b86f0f/content>.
- Casey-Maslen, Stuart, ve Steven Haines. *Hague Law Interpreted: The Conduct of Hostilities under the Law of Armed Conflict*. Oxford: Hart Publishing, 2018.
- Chilstrom, John S. “Mines Away!: The Significance of U.S. Army Air Forces Minelaying in World War II”. Yüksek Lisans Tezi, Air University Press, 1992. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA425762.pdf>.
- Clausewitz, Carl Von. *Savaş Üzerine*. Çeviren Selma Koçak. Doruk Yayınları, 2015.
- Corn, Geoffrey S., Victor Hansen, Richard B. Jackson, Chris Jenks, Eric Talbot Jensen, ve James A. Schoettler, Jr. *The Law of Armed Conflict: An Operational Approach*. New York: Wolters Kluwer Law&Business, 2012.

- Crowe, Jonathan, ve Kylie Weston-Scheuber. *Principles of International Humanitarian Law*. Cheltenham UK, Northampton USA: Edward Elgar Publishing, 2013.
- Delgado, James P. *Silent Killers: Submarines And Underwater Warfare*. Oxford: Osprey Publishing, 2011.
- Demir, İbrahim. “Deniz Mayınlarının Kullanımı Nedeniyle Devletlerin Uluslararası Sorumluluğu”. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2024.
- Dinstein, Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. New York: Cambridge University Press, 2004.
- Doswald-Beck, Louise, ed. *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*. New York: Cambridge University Press, 2005.
- dw.com. “Nord Stream sabotaje: Germany issues arrest warrant - DW - 14.08.2024”. Erişim 07 Ağustos 2025. <https://www.dw.com/en/nord-stream-explosions-germany-issues-arrest-warrant/a-69933920>.
- Ereker, Fulya A. “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler* 1, sy 3 (t.y.): 1-36.
- Erickson, Andrew S., Lyle J. Goldstein, ve William S. Murray. *Chinese Mine Warfare: A PLA Navy ‘Assassin’s Mace’ Capability*. China Maritime Studies 3. Newport: US Naval War Collage, 2009.
- “Exclusive: China develops new submarine detection breakthrough threatening US naval intelligence and stealth operations”. Erişim 07 Ağustos 2025. <https://armyrecognition.com/focus-analysis-conflicts/navy/naval-technology/exclusive-china-develops-new-submarine-detection-breakthrough-threatening-us-naval-intelligence-and-stealth-operations>.
- Fenrick, W. J. “Legal Aspects of Targeting in the Law of Naval Warfare”. *The Canadian Yearbook of International Law* 29 (1992): 238-82.
- . “The Exclusion Zone Device in the Law of Naval Warfare”. *Canadian Yearbook of international Law* 24 (1987): 91-126.
- Fenwick, C. G. “Declaration of Panama”. *The American Journal of International Law* 34, sy 1 (1940): 116-19.
- Fink, Martin David. “Contemporary Views on the Lawfulness of Naval Blockades”. *Aegean Review of the Law of the Sea and Maritime Law* 1, sy 2 (2011): 191-215.
- Fuller, Joseph V., ed. *Papers Relating to the Foreign Relations of The United States, 1914 Supplement, The World War*. Washington: United States Government Printing Office, 1928. https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/l1serialsetpdf/08/58/2_/00/_0/0/08582_00_00/08582_00_00-002-0474-0000/SERIALSET-08582_00_00-002-0474-0000.pdf.
- , ed. *Papers Relating to the Foreign Relations of The United States, 1915 Supplement, The World War*. Washington: United States Government Printing Office, 1928.

<https://search.library.wisc.edu/digital/AIAPGCCJLNXEFF82/pages/ACG675OFWADPBW8O>.

- Green, Leslie C. *The Contemporary Law of Armed Conflict*. 3. Baskı. Manchester: Manchester University Press, 2017.
- Grotius, Hugo. *Commentary on the Law of Prize and Booty*. Editör Martine Julia van Ittersum. Indianapolis: Liberty Fund, 2006.
- . *Savaş ve Barış Hukuku*. Çeviren Seha L. Meray. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
- Güneysu, Gökhan. “Askeri Gereklik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”. *Ankara Barosu Dergisi*, sy 4 (2012): 93-108.
- . “Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 4, sy 4 (2013): 451-65.
- Haines, Steven. “1907 Hague Convention VIII Relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines”. *International Law Studies* 90 (2014): 412-45.
- . “War at sea: Nineteenth-century laws for twenty-first century wars?” *International Review of the Red Cross* 98, sy 2 (2016): 419-47.
- Henckaerts, Jean-Marie, ve Louise Doswald-Beck. *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku Cilt:I Kurallar*. Çeviren A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet C. Uzun, ve Abdullah Kaya. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2005. https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/uluslararasi-insancil-teamul-orfadet-hukuku-customary-ihl-voll.pdf.
- Higgins, A. Pearce. “Armed Merchant Ships”. *The American Journal of International Law* 8, sy 4 (1914): 705-22.
- . “Submarine Cables and International Law”. *British Year Bok of International Law* 2 (1922 1921): 27-36.
- Hutchinson, Robert. *Submarines: War Beneath the Waves From 1776 To The Present Day*. London: Harper Collins Publishers, 2001.
- ICRC, Commentary on the First Geneva Convention. “Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Art. 2, ICRC, Geneva”. Erişim 01 Nisan 2025. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-2/commentary/1952?activeTab=1949GCs-APs-and-commentaries>.
- ICRC, International Humanitarian Law Databases. “Additional Articles relating to the Condition of the Wounded in War, Geneva, 20 October 1868”. Erişim 17 Nisan 2025. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/add-arts-gc-1868>.
- . “Shimoda case (Compensation claim against Japan brought by the residents of Hiroshmina & Nagasaki), Tokyo District Court, 7 December 1963”. Erişim 14 Nisan

2025. <https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/shimoda-case-compensation-claim-against-japan-brought-residents-hiroshmina>.
- “Interrogation of Fleet Admiral Chester W. NIMITZ”. Defence Document No. 2484, 11 Mayıs 1946. <https://www.legal-tools.org/doc/8eb58a/pdf/>.
- Jacobson, Jon L. “The Law of Submarine Warfare Today”. İçinde *The Law of Naval Operations*, 205-40. Newport: US Naval War Collage, 1991.
- “Joint Maritime Operations”. U.S. Department of Defence, 08 Haziran 2018. https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3_32.pdf.
- Karagöz, Bülent. “Çanakkale-1915’e Farklı Bir Bakış: Tarihin En Başarılı Mayın Döküş Harekatının Analizi”. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sy 654-Ek Sayı (2024): 4-38.
- Kolb, Robert. *Advanced Introduction to International Humanitarian Law*. Cheltenham UK, Northampton USA: Edward Elgar Publishing, 2014.
- Koral, Özden. “Gazze Deniz Ablukası (Silahlı Çatışma Hukuku ve Deniz Hukuku Bağlamında Bir Değerlendirme)”. Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2013.
- Kozanhan, Murat Kağan. “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme: Savaş Gemileri”. *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sy 657 (2025): 25-33.
- Kraska, James, ve Raul Pedrozo. *Disruptive Technology and The Law of Naval Warfare*. New York: Oxford University Press, 2022.
- Kuran, Selami. *Uluslararası Deniz Hukuku*. 8. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 2022.
- Kurtdarcan, Bleda R., ve Şinasi Özgür Mumcu. “2022: Deniz Savaşları Hukukunda Beklenen Kırılma Yılı (Mı?)”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sy 2 (2022).
- Küçük, Evren. “Büyük Güçlerin Mücadelesinde Akdeniz: Refah Şilepi Örneği”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 14, sy 53 (2017): 99-121.
- Letts, David. “Beyond Hague VIII: Other Legal Limits on Naval Mine Warfare”. *International Law Studies* 90 (2014): 446-74.
- . “Naval Mines: Legal Considerations in Armed Conflict and Peacetime”. *International Review of the Red Cross* 98, sy 2 (2016): 543-65.
- Letts, David, ve Rob McLaughlin. “Law of Naval Warfare”. İçinde *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*, editör Rain Liivoja ve Tim McCormack, 264-81. New York: Routledge, 2016.
- Levie, Howard S. “Mine Warfare and International Law”. *Naval War College Review* 24, sy 8 (1972): 27-35.
- MacCurdy, Edward. *The Notebooks of Leonardo Da Vinci*. C. 1. London: Jonathan Cape Thirty Bedford Square, 1938.

- Mallison, Jr., W. Thomas. "Claims Concerning Lawful Areas of Operation: Submarine Operational Areas". *International Law Studies*, Studies in the Law of Naval Warfare: Submarines in General and Limited War, c. 58, sy 1 (1966): 55-96.
- . "Claims Concerning Lawful Combatants". *International Law Studies*, Studies in the Law of Naval Warfare: Submarines in General and Limited Wars, c. 58, sy 1 (1966): 29-54.
- Mallison, Sally V., ve W. Thomas Mallison. "The Naval Practices of Belligerents in World War II: Legal Criteria and Developments". *International Law Studies* 65 (1993): 87-103.
- Meray, Seha L., ve Osman Olcay. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Mercan, Evren. "Osmanlı Bahriyesinde Modernleştirme Stratejisi Bağlamında İlk Türk Denizaltıları: 'Abdülhamid' ve 'Abdülmecid'". Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2011.
- Michaelsen, Christopher. "Maritime Exclusion Zones in Times of Armed Conflict at Sea: Legal Controversies Still Unresolved". *Journal of Conflict & Security Law* 8, sy 2 (2003): 363-90.
- Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian. "The Geneva Naval Conference, 1927". Erişim 17 Nisan 2025. <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/geneva>.
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Uluslararası Adalet Divanı 27 Haziran 1986). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>.
- Nahlik, Stanislaw E. "A Brief Outline of International Humanitarian Law". *International Review of the Red Cross* 24, sy 241 (1984): 187-226.
- New York Times*. "England Upholds Use of Our Flag By The Lusitania". 08 Şubat 1915.
- . "North Sea Closed By British Order". 03 Kasım 1914.
- "NO. 1/2009 Blockade of Gaza Strip Administration of Shipping and Ports". Erişim 05 Temmuz 2025. <https://www.gov.il/en/pages/mariners-1-2009>.
- O'Driscoll, Cian. "Rewriting the Just War Tradition: Just War in Classical Greek Political Thought and Practice". *International Studies Quarterly* 59, sy 1 (2015): 1-10.
- Oğur, Furkan. "80 Yıllık Gizem: Refah Faciası". *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7, sy 2 (2023): 155-69.
- Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America) (Uluslararası Adalet Divanı 06 Kasım 2003). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf>.
- Oppenheim, Lassa. *International Law: A Treatise*. 7. Baskı. Editör H. Lauterpacht. C. 2. New York, London: Longmans, Green And Co., 1952.

- Oxman, Bernard H. "The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea". *Virginia Journal of International Law* 24, sy 4 (1984): 809-63.
- Özyürek, Mustafa. "İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Silahsızlanma Yolunda Önemli Bir Adım: Washington Deniz Konferansı 1921-1922". *International Journal of Social Science*, sy 49 (2016): 391-401.
- Parks, W. Hays. "Making Law of War Treaties: Lessons From Submarine Warfare Regulation". *International Law Studies* 75, sy 1 (2000): 339-85.
- Patterson, Andrew. "Mining: A Naval Strategy". *Naval War College Review* 23, sy 9 (1971): 52-66.
- Payne, Craig, ed. *Principles of Naval Weapons Systems*. Annapolis: Naval Institute Press, 2006.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. 21. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.
- Pedrozo, Raul. "Safeguarding Submarine Cables and Pipelines in Times of Peace and War". *International Law Studies* 106 (2025).
- Pictet, Jean, ed. *Commentary on II Geneva Convention*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960.
- . *Development and Principles of International Humanitarian Law*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985.
- . "The Principles of the International Humanitarian Law". *International Review of the Red Cross* 6, sy 66 (1966): 455-69.
- . "The Principles of the International Humanitarian Law (II)". *International Review of the Red Cross* 6, sy 67 (1966): 511-33.
- Politakis, George P. *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*. London, New York: Kegan Paul International, 1998.
- Pollock, Frederick. "The Doctrine of Continuous Voyage". *Royal United Services Institution Journal* 71 (1926): 580-83.
- Preston, Antony. *Submarines: The History and Evolution of Underwater Fighting Vessels*. London: Octopus Books&Phoebus Publishing, 1975.
- Prosecutor vs Dusko Tadic, Decision on The Defence Motion For Interlocutory Appeal on Jurisdiction (ICTY 02 Ekim 1995). <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.
- Rauch, Elmar. *The Protocol Additional to the Geneva Conventions for the Protection of Victims of International Armed Conflicts and the United Nations Convention on the Law of the Sea: Repercussions on the Law of Naval Warfare*. Berlin: Committee for the Protection of Human Life in Armed Conflict of the Internat. Soc. for Military Law and Law of War, 1984.
- "Resolutions of the Twenty-fifth International Conference of the Red Cross". 255 (Ekim 1986): 340-88. <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400025067a.pdf>

- Roach, J. Ashley. "The Law of Naval Warfare at the Turn of Two Centuries". *The American Journal of International Law* 94, sy 1 (2000): 64-77.
- Robertson, Jr., Horace B. *The "New" Law of the Sea and The Law of Armed Conflict at Sea*. Newport: The Newport Papers #3, 1992.
- . "The Principle of Military Objective in the Law of Armed Conflict". İçinde *The Law of Military Operations: Liber Amicorum Professor Jack Grunawalt*, editör Michael N. Schmitt, 197-224. Newport: US Naval War Collage, 1998.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih (1918-1994)*. 23. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.
- Sav, Özden. *Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2015.
- Schindler, Dietrich, ve Jiri Toman, ed. *The Laws Of Armed Conflict: A Collection Of Conventions, Resolutions and Other Documents*. 4. Baskı. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- Schmitt, Michael N. "Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance". *Virginia Journal of International Law* 50, sy 4 (2010): 795-839.
- Scott, James Brown, ed. *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conference of 1899*. New York: Oxford University Press, 1920.
- , ed. *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conferences of 1899 and 1907*. Index Volume. New York: Oxford University Press, 1921.
- , ed. *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conferences of 1907*. C. 1. New York: Oxford University Press, 1920.
- , ed. *The Proceedings of the Hague Conferences: The Conferences of 1907*. C. 3. New York: Oxford University Press, 1921.
- Silahlı Çatışma Hukuku İle İlgili Uluslararası Hukuk Metinleri*. C. 1. Genelkurmay Basımevi, 2010.
- . C. 2. Genelkurmay Basımevi, 2010.
- Sivakumaran, Sandesh. "Exclusion Zones in the Law of Armed Conflict at Sea: Evolution in Law and Practice". *International Law Studies* 92 (2016): 154-203.
- Smith, Herbert A. *Deniz Hukuku ve Teamülü*. 3. Baskı. Çeviren Ahmet Kerse ve A. Yüksel Önel. İstanbul: Deniz Basımevi, 1967.
- Solis, Gary D. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. New York: Cambridge University Press, 2010.
- Sweet, Paul R., Margaret Lambert, ve Maurice Baumont, ed. *Documents on German Foreign Policy 1918-1945*. Series D, Vol. VII. Washington: United States Government Printing Office, 1956.

- TBMM Zabıt Ceridesi*, 73 (1941). <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d06/c020/tbmm06020073.pdf>.
- TeleGeography. “Submarine Cable FAQs”. Erişim 07 Ağustos 2025. <https://www2.telegeography.com/submarine-cable-faqs-frequently-asked-questions>.
- Terraine, John. *The U-Boat Wars 1916-1945*. New York: Henry Holt and Company, 1989.
- The First Lord of the Admiralty Winston Churchill's 8 May 1940 Dated Statement at House of Commons*. Erişim 18 Haziran 2025. https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1940/may/08/conduct-of-the-war#column_1351.
- The First Lord of the Admiralty Winston Churchill's 26 March 1913 Dated Statement at House of Commons*. Erişim 18 Haziran 2025. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1913/mar/26/mr-churchills-statement>.
- “The Gaza flotilla and the maritime blockade of Gaza-Legal background Ministry of Foreign Affairs”. Erişim 16 Temmuz 2025. https://www.gov.il/en/pages/gaza_flotilla_maritime_blockade_gaza-legal_background_31-may-2010.
- Thompson, Jr., H. K., ve Henry Strutz, ed. *Doenitz at Nuremberg: A Re-Appraisal*. California: Institute For Historical Review, 1983.
- Ticaret Gemilerine Karşı Denizaltı Gemilerinin Hareketlerine Dair Londrada 6 Teşrinisani 1936 tarihinde İmzalanan Proseverbale İltihak Hakkında Kanun, 3227 (1937). https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc017/kanuntbmmc017/kanuntbmmc01703227.pdf.
- Toluner, Sevin. *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 2000.
- Topal, Ahmet Hamdi. “İsrail'in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı”. *Public and Private International Law Bulletin* 32, sy 1 (2013): 103-54.
- “Treaty Relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare. Washington, 6 February 1922.” Erişim 20 Şubat 2025. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/washington-treaty-1922>.
- Treves, Tullio. “Military Installations, Structures and Devices on the Seabed”. *The American Journal of International Law* 74, sy 4 (1980): 808-57.
- Trial of The Major War Criminals Before The International Military Tribunal: Nuremberg 14 November 1945 - 1 October 1946*. Volume I. Nuremberg: Secreteriat of the Tribunal, 1947. https://biotech.law.lsu.edu/Books/blue/pdf/NT_Vol-I.pdf.
- Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10*. Volume XI. Washington: United States Government Printing Office, 1950. https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/lmlp/2011525364_NT_war-criminals_Vol-XI/2011525364_NT_war-criminals_Vol-XI.pdf.
- Truver, Scott C. “Taking Mines Seriously: Mine Warfare in China's Near Seas”. *Naval War College Review* 65, sy 2 (2012): 30-66.

- Tucker, Robert. *The Law of War and Neutrality at Sea*. Newport: US Naval War Collage, 1955.
- Turnbull, Stephen. *Fighting Ships of the Far East: China and Southeast Asia 202 BC-AD 1419*. Oxford: Osprey Publishing, 2002.
- Tütüncü, Ayşe Nur. *İnsancıl Hukuka Giriş*. 4. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 2019.
- Vargum, Oscar. "The Regulation of Naval Mines in Maritime Warfare". Yüksek Lisans Tezi, The Arctic University of Norway, 2022. <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/27768/thesis.pdf?sequence=2>.
- Von Heinegg, Wolff Heintschel. "Maritime Warfare". İçinde *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*, editör Andrew Clapham ve Paola Gaeta, 143-81. New York: Oxford University Press, 2014.
- . "Minelaying and the Impediment of Passage Rights". *International Law Studies* 90 (2014): 544-75.
- . "Naval Blockade". *International Law Studies* 75 (2000): 203-30.
- . "Submarine Operations and International Law". İçinde *Law at War: The Law as it Was and the Law as it Should Be*, editör Ola Engdahl ve Pål Wrange, 141-61. Leiden & Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- . "The International Law of Mine Warfare at Sea". İçinde *The Conduct of Hostilities in International Humanitarian Law*, editör Michael N. Schmitt, 1:153-76. Farnham/Burlington: Ashgate Publishing, 2012.
- . "The Law of Armed Conflict at Sea". İçinde *The Handbook of International Humanitarian Law*, 2. Baskı, editör Dieter Fleck. New York: Oxford University Press, 2010.
- . "Visit, Search, Diversion, and Capture in Naval Warfare: Part I, Traditional Law". *Canadian Yearbook of international Law* 29 (1992): 283-329.
- Williams, E. Cameron. "The Four 'Iron Laws' of Naval Protection of Merchant Shipping". *Naval War College Review* 39, sy 3 (1986): 35-42.
- Wilson, George Grafton. "Conversion of Merchant Ships into War Ships". *The American Journal of International Law* 2, sy 2 (1908): 271-75.
- . "Unneutral Service". *Proceedings of the American Political Science Association* 1 (1904): 68-78.
- "XXth International Conference of the Red Cross". *International Review of the Red Cross*, sy 56 (1965): 567-69.
- Yalçın, Osman, ve Mustafa Şahin. "İkinci Dünya Savaşı'nda Refah Şilebi Hadisesi ve Sonrası Gelişmeler". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 34, sy 98 (2018): 181-226.
- Yamaner, Melike Batur, A. Emre Öktem, Bleda R. Kurtdarcan, ve Mehmet C. Uzun. *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2009.

EK-1 ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: .../.../.....	
Tez Başlığı (Türkçe): Denizde Silahlı Çatışma Hukuku Kapsamında Sualtı Harbi ve Nevileri	
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....	
Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 'dır.	
Uygulanan filtrelemeler**:	
1. <input type="checkbox"/> Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç	
2. <input type="checkbox"/> Kaynakça hariç	
3. <input type="checkbox"/> Alıntılar hariç	
4. <input type="checkbox"/> Alıntılar dâhil	
5. <input type="checkbox"/> 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Doğan AYHAN	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Doğan AYHAN
	Öğrenci No	N22235424
	Enstitü Anabilim Dalı	Kamu Hukuku
	Programı	Kamu Hukuku – Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç.Dr.Erdem İker MUTLU

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)'3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF PUBLIC LAW	
Date: .../.../.....	
Thesis Title (In English): Underwater Warfare and its Types Under the Law of Armed Conflict at Sea	
According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on/...../..... for the total of pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is %.	
Filtering options applied**:	
1. <input type="checkbox"/> Approval and Declaration sections excluded	
2. <input type="checkbox"/> References cited excluded	
3. <input type="checkbox"/> Quotes excluded	
4. <input type="checkbox"/> Quotes included	
5. <input type="checkbox"/> Match size up to 5 words excluded	
I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.	
Kindly submitted for the necessary actions.	
Doğan AYHAN	

Student Information	Name-Surname	Doğan AYHAN
	Student Number	N22235424
	Department	Public Law
	Programme	Public Law - Master's Degree with Thesis

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED

Assoc.Prof.Erdem İlker MUTLU

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK-2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09	Revizyon No Rev. No.	02
	Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: .../.../.....</p> <p>Tez Başlığı (Türkçe): Denizde Silahlı Çatışma Hukuku Kapsamında Sualtı Harbi ve Nevileri</p> <p>Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Doğan AYHAN</p>

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Doğan AYHAN
	Öğrenci No	N22235424
	Enstitü Anabilim Dalı	Kamu Hukuku
	Programı	Kamu Hukuku – Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç.Dr.Erdem İker MUTLU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF PUBLIC LAW	
Date: .../.../.....	
ThesisTitle (In English): Underwater Warfare and its Types Under the Law of Armed Conflict at Sea	
My thesis work with the title given above:	
<ol style="list-style-type: none"> Does not perform experimentation on people or animals. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). Does not involve any interference of the body's integrity. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. 	
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.	
I respectfully submit this for approval.	
Doğan AYHAN	

Student Information	Name-Surname	Doğan AYHAN
	Student Number	N22235424
	Department	Public Law
	Programme	Public Law – Master's Degree with Thesis

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED

Assoc.Prof.Erdem İker MUTLU